

ਲੈਨਿਨ

ਸਾਹਿਤ
ਅਤੇ
ਕਲਾ ਬਾਰੇ

ਸਭਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰੋ, ਇੱਕ ਹੋ ਜਾਓ!

ਵ. ਏ. ਲੈਨਿਨ

ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਕਲਾ ਬਾਰੇ

ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ

(ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਰਾਹੁਲ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ, ਲਖਨਊ)

ਵ. ਇ. ਲੈਨਿਨ

ਸ਼ਾਹਿਤ ਅਤੇ ਕਲਾ ਬਾਰੇ

V. I. LENIN 'ON ART AND LITERATURE'

ਇਹ ਐਡੀਸ਼ਨ — ਸਤੰਬਰ 2011

ਟਾਈਟਲ ਕਵਰ — ਅਜੇ ਪਾਲ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ
(ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਰਾਹੁਲ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ, ਲਖਨਊ)

ਪਤਾ — 69, ਬਾਬਾ ਕਾ ਪੁਰਬਾ, ਪੇਪਰਮਿਲ ਰੋਡ,
ਨਿਸ਼ਾਤਗੰਜ, ਲਖਨਊ-226006

ਕੀਮਤ : 150 ਰੁਪਏ

ਤਤਕਰਾ

“ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਿੱਤਰ” ਕੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਲੜਦੇ ਹਨ ਵਿੱਚੋਂ (ਰੂਸਕੋਏ ਬੋਗਾਤਸਤਵੋ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਛਪੇ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ)	17
ਸਵੇਬੋਦਾ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ	15
ਵਿਖਾਵੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਵਿੱਚੋਂ	17
ਕੀ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਏ ? ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਡੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਭਖਵੇਂ ਸਵਾਲ	19
ਪਾਰਟੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਸਾਹਿਤ	21
ਲੇਵ ਤਾਲਸਤਾਏ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਜੋਂ	27
ਬੁਰਜੂਆ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀਆਂ ਗੋਰਕੀ ਨੂੰ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਕਲਪਤ ਕਹਾਣੀਆਂ	33
ਵੇਖੀ ਸਬੰਧੀ	34
ਇੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ	
ਉਤਜੋਵਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਆਯੀਆਂ ਅਤੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦਾ “ਪਲੇਟਫਾਰਮ”	43
ਐੱਲ. ਐੱਨ. ਤਾਲਸਤਾਏ	47
ਐੱਲ. ਐੱਨ. ਤਾਲਸਤਾਏ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਕਿਰਤੀ ਲਹਿਰ	53
ਤਾਲਸਤਾਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੰਘਰਸ਼	56
ਲੇਵ ਤਾਲਸਤਾਏ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਯੁੱਗ	58
ਹਰਜ਼ਨ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ	63
ਅਜੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗ਼ੈਰ-ਜਮਹੂਰੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵਿੱਚੋਂ	71
I	71
III	73
ਯੂਜੀਨ ਪੋਤਏ ਉਸਦੀ ਪੰਜਵੀਂ-ਬਰਸੀ 'ਤੇ	77
ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗੀਤ-ਨਾਚ ਮੰਡਲੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ	79
ਕੌਮੀ ਸਵਾਲਾਂ ਤੇ ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ	81
1. ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਲਿਬਰਲ ਅਤੇ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ	81
2. ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ	84
3. “ਸਾਪੇਖੀਕਰਨ” ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਹਊਆ, ...	88

ਕੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ?	96
ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚੋਂ (ਟੁਕੜੀਆਂ)	99
“ਸ਼ਿਕਰੇ ਦਾ ਗੀਤ” ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੂੰ	106
ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀਆਂ ਦੇ ਕੌਮੀ ਅਭਿਮਾਨ ਬਾਰੇ	108
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਸ਼ਾਂਤੀਵਾਦ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਨਾਪਸੰਦਗੀ ਵਿੱਚੋਂ	113
ਕਿਰਤੀਆਂ, ਸੈਨਕਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀਆਂ ਦੀ ਤੀਜੀ ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਜਨਵਰੀ 18 (31), 1918	116
ਸਾਡੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਾ ਖਾਸਾ	117
ਵੱਡੇ ਮਸਲਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਤਸਵੀਰ	120
ਸੋਵੀਅਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ	125
ਬਾਲਗ-ਵਿੱਦਿਆ ਸਬੰਧੀ-ਪਹਿਲੀ ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸਵਾਗਤ- ਭਾਸ਼ਣ 6 ਮਈ, 1919	132
ਤੀਸਰੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚੋਂ	136
ਇੱਕ ਅਮਰੀਕੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ (ਸੰਖੇਪ)	137
ਯੂਕਰੇਨ ਵਿੱਚ ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਬਾਰੇ ਆਰ. ਸੀ. ਪੀ. (ਬੀ.) ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮਤਾ	138
ਜਾਨੂ ਰੀਡ ਦੀ ਪੁਸਤਕ—ਦਸ ਦਿਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ	140
ਯੁਵਕ ਲੀਗਾਂ ਦੇ ਕੰਮ, 2 ਅਕਤੂਬਰ 1920 ਨੂੰ ਰੂਸੀ ਯੁਵਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਦੀ ਤੀਜੀ ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ	141
ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ	159
ਯੋਗਤਾ ਪੂਰਵਕ ਲਿਖੀ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਪੁਸਤਕ	161
ਸੋਵੀਅਤ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਘਰੇਲੂ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਥਿਤੀ	163
6 ਮਾਰਚ 1972 ਨੂੰ ਮੈਟਲ ਵਰਕਰਜ਼ ਦੀ ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਖੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚੋਂ	163
ਜੁਝਾਰੂ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚੋਂ	165
ਸਾਡਾ ਇਨਕਲਾਬ (ਐੱਨ. ਸੁਖਾਨੇਵ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ)	169

ਚਿੱਠੀਆਂ

ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ ਇੱਕ ਖ਼ਤ ਵਿੱਚੋਂ, 20 ਫਰਵਰੀ 2, 1908	173
ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ, ਫਰਵਰੀ 7, 1908	174
ਏ. ਵੀ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਦੇ ਨਾਂ, ਫਰਵਰੀ 13, 1908	178
ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ, ਫਰਵਰੀ 13, 1902	180
ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ, ਫਰਵਰੀ 25, 1908	182
ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ, ਨਵੰਬਰ 16, 1909	188
ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ, ਨਵੰਬਰ 22, 1910	190
ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ, ਫਰਵਰੀ-ਮਾਰਚ 1912	193
ਪ੍ਰਾਵਦਾ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦੇ ਨਾਂ ਖ਼ਤ ਵਿੱਚੋਂ, ਸਤੰਬਰ 8, 1912	194
ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ ਇੱਕ ਖ਼ਤ ਵਿੱਚੋਂ	195
ਪਰਾਵਦਾ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਨਾਂ ਇੱਕ ਖ਼ਤ ਵਿੱਚੋਂ	197
ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ, ਨਵੰਬਰ 13 ਜਾਂ 14, 1913	198
ਇਨੀਸਾ ਅਰਮਾਂਡ ਦੇ ਨਾਂ, 5 ਜੂਨ 1914 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ	202
ਇਨੀਸਾ ਅਰਮਾਂਡ ਦੇ ਨਾਂ, ਜਨਵਰੀ 17, 1915	204
ਇਨੀਸਾ ਅਰਮਾਂਡ ਦੇ ਨਾਂ, ਜਨਵਰੀ 24, 1915	206
ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੇ ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਲਈ ਲੋਕ-ਕੌਮੀਸਾਰੀਅਤ	
ਨੂੰ, 15 ਜੂਨ 1918	210
ਏ. ਵੀ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤਾਰ, ਸਤੰਬਰ 18, 1918	211
ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ, 31 ਜੁਲਾਈ 1919	212
ਏ. ਐੱਮ. ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ, 15 ਸਤੰਬਰ 1919	217
ਏ. ਵੀ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਦੇ ਨਾਂ, ਜਨਵਰੀ 18, 1920	220
ਏ. ਐੱਸ. ਸਰਾਫੀਮੋਵਿਚ ਦੇ ਨਾਂ, ਮਈ 21, 1920	221
ਕਰੀਮੀਆ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਤਾਰ, ਫਰਵਰੀ 26, 1921	222
ਏ. ਵੀ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਦੇ ਨਾਂ, ਮਈ 6, 1921	223
ਜੀ. ਆਈ. ਆਸਨੀਕੋਵ ਦੇ ਨਾਂ, ਅਗਸਤ 5, 1921	224
‘ਕਲਾਰਤੇ’ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਨਾਂ, ਨਵੰਬਰ 15, 1922	230

ਲੈਨਿਨ ਵੱਲੋਂ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ

ਫਰਮਾਨ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ

ਪੋਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਕਲਾ-ਕਿਰਤਾਂ ਦੀ	
ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਬਾਰੇ, ਜਨਵਰੀ 12 (25), 1918	231
ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੇ ਸਮਾਰਕਾਂ ਬਾਰੇ, ਅਪ੍ਰੈਲ, 12, 1918	233
ਤ੍ਰੇਤੀਆਕੋਵ ਗੈਲਰੀ ਦੇ ਕੌਮੀਕਰਨ ਬਾਰੇ, 3 ਜੂਨ (21 ਮਈ), 1918	234
ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ, 2 ਅਗਸਤ, 1918	235
ਕਲਾ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਬਰਾਮਦ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ	
ਲਗਾਉਣ ਬਾਰੇ, 19 ਸਤੰਬਰ, 1918	236
ਕਲਾ ਸੰਗ੍ਰਹਾਂ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਕਰਨ ਬਾਰੇ, 19 ਦਸੰਬਰ, 1918	237
ਮਾਸਕੋ ਵਿਖੇ ਲੇਵ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਕਰਨ ਬਾਰੇ,	
ਅਪ੍ਰੈਲ 6, 1920	238

ਵੀ. ਆਈ. ਲੈਨਿਨ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ

ਦਮਿਤ੍ਰੀ ਉਲੀਆਨੋਵ: ਉਸ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ	239
ਐੱਨ. ਕਰੁਪਸਕਾਯਾ: ਇਲੀਅਚ ਦੀਆਂ ਮਨਪਸੰਦ ਪੁਸਤਕਾਂ	242
ਐੱਨ. ਕਰੁਪਸਕਾਯਾ: ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ	248
ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ: ਵੀ. ਆਈ. ਲੈਨਿਨ (ਸੰਖੇਪ ਟੁਕੜੀਆਂ)	253
ਕਲਾਰਾ ਜ਼ੈਟਕਿਨ: ਲੈਨਿਨ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ (ਖੁਲਾਸਾ)	259
ਅਨਾਤੋਲੀ ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ: ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਲਲਿਤ ਕਲਾਵਾਂ	267
ਐਲਾਗਜ਼ਾਂਦਰ ਸਰਾਫਿਮੋਵਿਚ: ਲੈਨਿਨ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ	274
ਨੋਟ	276

“ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਿੱਤਰ” ਕੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜਦੇ ਹਨ, ਵਿੱਚ

(ਰੂਸਕੋਏ ਬੋਗਾਤਸਤਵੋ¹ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ
ਛਪੇ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ)

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਖਾਕਸਾਰੀ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਰੂਸਕੋਏ ਬੋਗਾਤਸਤਵੋ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੱਕ ਵੀ ਨਾ ਦਿਖਾ ਸਕਣ ਵਿੱਚ ਰੂਸੀ ਲਿਬਰਲ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਦੇਖ ਲਉ...

“ਨਮਕ ਟੈਕਸ ਦੀ ਮਨਸੂਖੀ, ਪ੍ਰਤੀ-ਵਿਅਕਤੀ ਟੈਕਸ (ਪੋਲ ਟੈਕਸ) ਦੀ ਮਨਸੂਖੀ ਅਤੇ ਭੂਮੀ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਅਦਾਇਗੀ² ਵਿੱਚ ਛੋਟ” ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਯੂਜ਼ਹਾਕੋਵ “ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਲਈ ਮੰਨਣਯੋਗ ਰਾਹਤ” ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਚਲੋ, ਮੰਨ ਲਵੋ। ਪਰ ਕੀ ਨਮਕ ਟੈਕਸ ਦੀ ਮਨਸੂਖੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਅਸਿੱਧੇ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲਾਗੂ ਹੋ ਗਏ, ਜਾਂ ਪਹਿਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਕੀ ਪੋਲ-ਟੈਕਸ ਦੀ ਮਨਸੂਖੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭੂਤ ਪੂਰਵ ਰਿਆਸਤੀ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ 'ਤੇ, ਭੂਮੀ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਯੋਗ ਬਨਾਉਣ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠ, ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨਹੀਂ ਥੱਪੇ ਗਏ? ਅਤੇ ਕੀ ਅਜੇ ਵੀ—ਮਾਲਕੀ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਅਦਾਇਗੀ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਛੋਟ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ—(ਜਿਸ ਛੋਟ ਨਾਲ ਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤੀ ਵਸੂਲੀ ਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦੀ ਹੈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ), ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਆਮਦਨੀ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ? ਇਹ ਵੀ ਛੱਡੋ। ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇੱਕ “ਅਸੂਲ ਦੀ ਹੈ” ਜਿਸ ਨੂੰ “ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇ”, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਿਵਾਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਫੁੱਲ ਮਾਤਰ ਹੀ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਫ਼ਲ ਵੀ ਦੇਖੋ, “ਨੌਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ” (ਉੱਪਰ ਦਰਸਾਏ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ!) “ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਹ ਭਿਆਨਕ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚੀ ਹੈ।”

ਇਹ ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਭਰੀ ਚਾਪਲੂਸੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਕੇਵਲ ਸ਼੍ਰੀ ਮਿਖਾਇਲੋਵਸਕੀ ਦਾ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਬਿਆਨ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆ ਸਿਰਜਣਾ ਹੈ, ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸ਼ਦਰਿਨ ਨੇ ਰੂਸੀ ਲਿਬਰਲ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਜੋ ਸੁੰਦਰ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ ਆਪਮੁਹਾਰੇ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲਿਬਰਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ “ਜਿਤਨੇ ਸੰਭਵ ਹੈ” ਸੁਧਾਰਾਂ ਲਈ ਖਹਿਬੜਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਉਹ ਭਿਖਮੰਗਿਆਂ ਵਾਂਗ

“ਚਲੋ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ” ਮੰਗਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਡਟਵਾਂ ਤੇ ਅਮੋੜ ਸਟੈਂਡ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ “ਕੁੱਝ ਵੀ ਦਿਉ ਜੀ, ਕੁੱਝ ਵੀ” ਅਤੇ “ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਿੱਤਰ” ਸਬੰਧੀ ਵੀ ਹੋਰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਾਲ ਗ੍ਰਸਤ ਹੋਏ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋ ਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਬਣੀਏਂ ਵਰਗਾ ਚੁਭਵਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਬਣੀਏਂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਡਰਪੋਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਡਟਵਾਂ ਅਤੇ ਅਮੋੜ ਸਟੈਂਡ ਲੈ ਲਿਆ, ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਿਆਨਕ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਹੈ! ਕੁੱਝ ਸਾਲ ਹੋਰ ਲੰਘ ਜਾਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਮੁੱਕ ਜਾਣਗੇ, ਸਰਕਾਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਸਿੱਧੇ ਟੈਕਸ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਕੇ ਕਈ ਨਵੇਂ ਅਸਿੱਧੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਦੇਵੇਗੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਚਾਰ ਕਰੋੜ ਲੋਕ ਅਕਾਲ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਹੋਣਗੇ—ਅਤੇ ਇਹ ਭੱਦਰ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੇ ਉਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣਗੇ “ਦੇਖੋ 5 ਕਰੋੜ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ 4 ਕਰੋੜ ਹੀ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਦੇ ਕੇ ਭਿਆਨਕ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ “ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਿੱਤਰਾਂ” ਵੱਲੋਂ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਣ ਤੇ ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ!”

ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ:

ਰੂਸਕੋਏ ਬੋਗਾਤਸਤਵੋ ਨੰ: 2 ਵਿੱਚ, ਘਰੇਲੂ ਸਮਾਚਾਰ ਬਾਰੇ ਰੋਜ਼ਨਾਮਚਾ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸ “ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ” (ਜੀ ਹਾਂ!) ਇੱਕ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਤੱਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ’ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਆਰਥਕਤਾ ਨੂੰ “ਇੱਕਮੁਠਤਾ³ ਦੇ ਅਸੂਲ” ’ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ “ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਰਥਕ ਇੱਕਮੁਠਤਾ ਦੇ ਝੰਡੇ ਬਰਦਾਰ” ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਭੂਮਿਕਾ ਲਈ ਰੂਸ ਦੀ “ਰਾਜਨੀਤਕ ਸ਼ਕਤੀ” ਨੇ ਉਸ ਲਈ ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਯੂਰਪੀ ਘੋੜਸਵਾਰਾਂ ਨੇ, ਜੋ ਕਿ ਪਿਛਾਯੁਕਤ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੱਥ-ਠੋਕਾ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੂਸੀਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਕਿ ਆਪ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਬਣ-ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮਾਤਰ ਬਣਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ—ਇਹ ਇਹੋ ਘੋੜਸਵਾਰ-ਸ਼ਾਹੀ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਇੱਕਮੁਠਤਾ ਦੇ ਮੁੱਦਈ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ!

ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੱਦ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ! ਇਹ “ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਿੱਤਰ” ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਤਾਂ ਲਿਬਰਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਹੀ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਇਸ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵ ਨਾਲ, ਇਸ ਚਾਅ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ

ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਅਣਭੋਲ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥਿਆਂ ਦਾ ਖੜਾਕ, ਜੋ ਕਿ ਦਹਿਲੀਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਵੱਜਣ ਨਾਲ਼ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੁਣ ਕੇ ਡਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੀ ਜਰਮਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਝੁੰਡ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ?

ਇਹੋ ਝੁੰਡ ਦੀ ਪਹਿਚਾਨ

ਅੰਦਰੋਂ ਪੋਲਾ ਪਰ ਡਰ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ

ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਮੋਹਰ ਦਾ ਆਸ਼ਾਵਾਨ !

(ਗੋਇਟੇ)

ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਇੱਥੇ ਪੂਰੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਰੱਬ...ਰੱਬ ਦੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੋਈ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਅਧਿਕਾਰੀ...ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਰੱਬ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਦਲ ਲਈਏ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਰੂਸ ਦੇ ਮਨੁੱਖਵਾਦੀ ਅਤੇ ਲਿਬਰਲ “ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਿੱਤਰਾਂ” ਦੇ ਆਚਰਨ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਹੌਂਸਲੇ ਦਾ ਸਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ।

ਸਰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਇਸ ਬੇਹੂਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਹੀ, ਇਹ “ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਿੱਤਰ” ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਅਖੌਤੀ “ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ” ਵੱਲ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸ਼੍ਰੀ ਕਰੀਵੈਨਕੋ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: “ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕਰੇ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕਰੇ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਡਾਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਦੀ ਥੁੜ ਬਾਰੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿ ਲੋਕ ਬਿਮਾਰ ਹਨ, ਗਰੀਬ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਦੀ ਥੁੜੋਂ ਜੁ ਹੈ) ਅਨਪੜ੍ਹ ਹਨ ਆਦਿ ਦੇ ਰਾਗ ਅਲਾਪਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅਲਾਪ ਅਜੇ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਢਾਣੀਆਂ ਤੇ ਬੈਠ ਬੈਠ ਕੇ ਤੰਗ ਆਏ ਹੋਏ, ਨਿੱਜੀ ਨਾਟਕ ਮੰਡਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਅੱਕੇ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦਾਅਵਤਾਂ 'ਤੇ ਭੁੱਜੀ ਮੱਛੀ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਤੰਗ ਆਏ ਹੋਏ, ਲੋਕ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਕਿ ਕਿਤਨੀਆਂ ਹੀ ਅੱਕੜਾਂ (ਵਾਹ ਕੀ ਕਹਿਣੇ! ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਸ਼ ਢਾਣੀਆਂ, ਥੇਟਰ ਅਤੇ ਭੁੱਜੀ ਮੱਛੀ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੱਕ ਕੀਤੀ ਹੈ!!) ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, “ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਦੋ ਪੰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਕੁਠਾਲੀ 'ਚੋਂ ਚੰਦਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਪੁਰਾਣੇ ਘੁਲਾਟੀਏ ਦੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਓ ਨਾਲ਼, ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਨਵੇਂ ਨਿਯਮਾਂ ਅਧੀਨ ਜੈਮਸਕੀ ਨਾਚਾਲਨਿਕਸੀਆ⁴ ਨਗਰ ਦੇ ਮੇਅਰ ਜਾਂ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬੋਰਡ ਦੇ ਸਦੱਸਾਂ ਵਜੋਂ ਪਦ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿੱਚ ਹਿਚਕਚਾਹਟ ਅਤੇ ਦੋ-ਚਿੱਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਰੀ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਸੂਝ ਨਾਲ਼ ਵਿਕਸਤ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਿੱਚ (ਸੱਚੀਂ-ਮੁਚੀਂ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਬਾਰਨੋਵਸ ਅਤੇ ਕੋਸੀਚਸ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਾੜੇ ਦੇ ਟੱਟੂਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨਾਲ਼ੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੈ) “ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹਿਚਕਚਾਹਟ ਅਤੇ ਦੋ-ਚਿੱਤੀ ਕਿਆਸੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਨਵੇਕਲੇ ਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਰ ਸੁਧਾਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਚੰਗਿਆਈ ਹੈ ਉਹ ਅਪਣਾ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ, ਭਾਵ ਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੀ ਲਾਹੇਵੰਦਾ ਪਹਿਲੂ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਲਾਭ ਅਤੇ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਲਾਹੇਵੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਅਸਰ ਕਰ ਛੱਡੇਗਾ। ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਵੀ ਲਾਹੇਵੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦਾਚਿਤ ਅਪਣਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।”

ਕਿਉਂ ਜੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪੱਲੇ ਕੁੱਝ ਪਿਆ? ਕਿਆ ਮੰਗਤਿਆਂ ਵਾਲੀ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਹੈ? ਕਿਆ ‘ਆਪੇ ਮੈਂ ਰੱਜੀ ਪੁੱਜੀ ਆਪੇ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਜਿਉਣ’ ਵਰਗੀ ਮੁਹਾਰਨੀ ਹੈ? ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ ਭੈੜੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸਬੰਧੀ ਡਰਾਇੰਗ-ਰੂਮਾਂ ਵਿੱਚ ਘੜੀਆਂ ਬੇਤੁੱਕੀਆਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨੀਆਂ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਿਆਨਕ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਡੰਡਉਤਾਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਤਾਸ਼-ਢਾਣੀਆਂ ‘ਤੇ ਖੇਡ ਖੇਡ ਕੇ ਅੱਕ ਚੁੱਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨਾ, “ਜਨਤਾ” ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਕਿ ਜੈਮਸਕੀ ਨਾਚਾਲਨਿਕਸੀਆ ਵਰਗੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਤੋਂ ਝਿਜਕਣ ਨਾ... ਇਹ ਮੈਂ ਕੀ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹਾਂ... ਨੈਦੇਲਿਆਂ ਜਾਂ ਨੌਵੋਏ ਵਰੈਮਿਆਂ? ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਰੂਸਕੋਏ ਬੋਗਾਤਸਤਵੋ, ਅੱਗੇਵਧੂ ਰੂਸੀ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਦਾ ਬੁਲਾਰਾ ਹੈ...

ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਭੱਦਰ ਪੁਰਸ਼ “ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ” ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ, ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇਹੋ, ਉਹਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹਨ ਜਦੋਂ ਫਰਾਂਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਯੂਰਪ ਨੂੰ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਅੰਤ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸਦਕਾ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਹਰਜਨ ਅਤੇ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦੀਆਂ ਬਿਉਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਰੂਸਕੋਏ ਬੋਗਾਤਸਤਵੋ ਇਤਨਾ ਹਾਸੋ-ਹੀਣਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨਾਂ ‘ਤੇ ਹਾਸਾ ਤੱਕ ਨਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਜ਼ਿਆਦਤੀ, ਇਸ ਨਾਲ ਬੇਅਦਬੀ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਹਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ, ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਵਿਗਾੜਦੇ ਹੋ ਜੋ ਕਿ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਾਂ ਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਾਂ ਦੇ ਦੌਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਾਉਤਸਕੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਢੁੱਕਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ:

“ਜਦੋਂ ਹਰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇੱਕ ਕਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਕਵੀ ਇੱਕ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ।”

ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸਾ—ਰੂਸੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕਬੀਲਦਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ—ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸਾ—ਇਹੋ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਦਰਜਨਾਂ ਸੈਕੜਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਬਹਾਦਰਾਂ ਵਾਲੇ ਘੋਲ ਲਈ ਉਤਸਾਹਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਨੂੰ, ਇਹਨਾਂ, ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਕਰਨ ‘ਤੇ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ, ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਗੂਣੀ ਸਮਝਣ ‘ਤੇ। ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਭਰੋਸਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਹੁਣ? ਇਹ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਨੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀ ਵੀ. ਵੀ.

ਨੇ ਇਹ ਦਲੀਲਬਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪੇਂਡੂ ਕਮਿਊਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਹੰਭਲੇ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਵਾਲੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਹੈ ਇਤੀ ਆਦਿ।⁸

ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਮਿਖਾਇਲੋਵਸਕੀ ਦੇ ਅੰਤਕਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਪੂਰਨ ਢੀਠਤਾ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੀ ਵੀ. ਵੀ. ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਨ ਪਿਲਾਣ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੇ ਪੇਂਡੂ ਕਮਿਊਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ।⁹ ਅਤੇ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਿਸੇ ਛਾਣਬੀਣ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਵੀ ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਰੋਸਾ ਸੀ, ਅਟੁੱਟ ਭਰੋਸਾ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਛਾਣਬੀਣ ਕੀਤਿਆਂ ਸੀ।

ਕਿਵੇਂ ? ਕਿਉਂ ? ਕਿਹੜੇ ਅਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ?...

“ਹਰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇੱਕ ਕਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਕਵੀ ਇੱਕ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ”...

ਆਓ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਲਈਏ, ਕਿਸਾਨ ਸੁਧਾਰ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤੋਂ। ਉਸ ਦੌਰ ਦੇ, ਜਦੋਂ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਅਵੰਡ ਸਨ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦਾ ਇਸ ਵੱਲ ਕੀ ਰਵੱਈਆ ਸੀ ? ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਨਾ ਦੱਸ ਸਕਣ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਾਰਨ ਉਹ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਸੁਧਾਰ ਬਾਰੇ ਘੁਮਾ ਫਿਰਾ ਕੇ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ:

“ਮੰਨ ਲਓ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹ ਸੀਧਾ ਬਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕਦਾਚਿਤ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇੰਝ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੀਧਾ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸੰਪੂਰਨ ਖੁਰਾਕ ਹੋਵੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਲਾਭਕਾਰੀ ਵੀ। ਮੇਰੀ ਮਨੋ-ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰੋ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਹ ਸੀਧਾ ਤੁਹਾਡੀ ਮਲਕੀਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਭੋਜਨ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਪੈਸੇ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਨਾ ਕੇਵਲ ਭੋਜਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਾਲੋਂ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ” (ਇਹ ਸੁਧਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਜੇ ਵੀ ਯੂਜ਼ਹਾਕੋਵ ਟੋਲਾ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਡਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਮਕਸਦ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨਾ ਹੈ!) ਬਲਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਢੇਰ ਔਖੇ ਹੋਕੇ ਵੀ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅਦਭੁਤ ਖੋਜਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ?... ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਕਿਤਨਾ ਮੂਰਖ ਸਾਂ ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਹੇਵੰਦਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਾਲਾਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਮੂਰਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੌਣ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਇਦਾਦ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹੱਥ ਜਾਇਦਾਦ ਢੁੱਕਵੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ?...ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਇਹ ਸੀਧਾ ਹੀ ਗੁਆਚ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੱਟ ਵੱਜੇਗੀ ! ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਇਸ ਦਾ ਭੋਗ ਹੀ

ਪੈ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇਗਾ!”

ਮੈਂ ਇਸ ਪੈਰੇ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਬਹੁਤ ਉੱਭਰਵੇਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਹਕੀਕਤਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਤਹਿ ਤੱਕ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰੂਸ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਤਾ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੈੱਸ ਤੇ ਸੈਂਸਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਜਿਹੇ ਨਿਰੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਯੋਗਤਾ ਵੀ ਦੇਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਇਹੋ ਕੁਝ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉੱਥੇ ਖੁੱਲ੍ਹਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਵੌਲਗਿਨ (ਜਿਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:

“ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹੱਥ ਸੌਂਪ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਲੱਗਾ। (ਮੈਂ ਇਹ ਹਵਾਲਾ ਪਲੈਖ਼ਾਨੋਵ ਦੇ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ¹⁰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ਲੇਖ “ਐਨ. ਜੀ. ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ” ਤੋਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ) ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਹਿ ਸੰਪਾਦਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਫ਼ਰਕ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜਗੀਰਦਾਰ ਪਾਰਟੀ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਭੂਮੀ ਦੇਣ ਦੀ ਮੁਖ਼ਾਲਫ਼ ਸੀ, ਉਹ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:

“ਨਹੀਂ, ਅਧਿਕ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਨਗੂਣਾ। ਇਹ ਬਹੁਤਾ ਤਦ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਕਿਸਾਨ ਬਿਨਾਂ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਉਤਾਰਿਆਂ ਭੂਮੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣ ਜਾਣ। ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਪਾਸੋਂ ਚੀਜ਼ ਲੈ ਲੈਣ ਅਤੇ ਉਸੇ ਪਾਸ ਛੱਡ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਵਸੂਲੀ ਕਰ ਲਵੋ ਤਾਂ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਸਰਲ ਅਤੇ ਹੱਕੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਇਸਦੇ ਬਿਹਤਰ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਲਾਲ ਫ਼ੀਤਾਸ਼ਾਹੀ ਘਟੇਗੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਘੱਟ ਬੋਝ ਪੈਣ ਦੀ ਪੂਰਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਪਾਸ ਪੈਸੇ ਹਨ ਭੂਮੀ ਖ਼ਰੀਦ ਲੈਣਗੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੇਵਲ ਵਿਨਾਸ਼ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਖ਼ਰੀਦਣਾ ਹੀ ਹੈ।”

ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨੀ ਸੁਧਾਰ ਅਜੇ ਪੇਸ਼ ਹੀ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ (ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਜੇ ਪੱਛਮੀ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਨ) ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਇਸ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਬੁਰਜੂਆ ਖ਼ਾਸਾ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕਿ ਉਸ ਸਾਰੇ ਰੂਸੀ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤ 'ਤੇ ਉਸ ਜਮਾਤ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇ-ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਪੱਕਾ ਇਰਾਦਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦੀ ਸੀ, ਇਹ ਸਭ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਵਰਗੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ ਹੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ

ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਸਾਡੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧੀ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪਰਦਾਪੋਸ਼ੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬੁਰੀ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਇੱਕ ਘੋਰ ਬੁਰਾਈ ਹੈ।

“ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ” ਵੈਲਗਿਨ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ਚੰਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਹੋਵੇ।” (ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਗੀਰਦਾਰ ਇਤਨੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣ, ਬਜਾਏ ਇਸਦੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਮੁਫ਼ਾਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਰੱਖਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨ)

“ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋਣ ਲਈ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ, ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਗੱਲ ਅਵੱਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਜਗੀਰਦਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਲਿਬਰਲ। ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜੇ ਇਹ ਕਾਰਜ ਜਗੀਰਦਾਰ ਕਰਨ ਤਾਂ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਬਿਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ।”

“ਚਿੱਠੀਆਂ ਬਿਨ ਸਿਰਨਾਵਿਓ” ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪੈਰਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ: “ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰੋ... ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕਿੱਥੇ ਹਨ? ਉਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਜੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਉਪਲਬਧ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਣਾ ਅਕਾਰਥ ਹੈ। ਫੇਰ ਵੀ ਜੋ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਮੁਕਤੀ ਕਾਰਜ ਦਾ ਅਰੰਭ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਕੀ ਨਿੱਕਲੇਗਾ? ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਸੋਚੋ ਕਿ ਜੇ ਕਾਰਜ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਸ ਦਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਕੀ ਨਿੱਕਲੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਭੌਂਡੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋਗੇ ਅਤੇ ਸਿੱਟਾ ਵੀ ਭੌਂਡਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ”।

ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਰੂਸੀ ਜਗੀਰਦਾਰੀ-ਦਫ਼ਤਰਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਅਸਮਰਥ ਸੀ, ਭਾਵ ਜਗੀਰਦਾਰ-ਮਾਲਕੀ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਕੁੱਝ “ਭੌਂਡਾ” ਕਰ ਸਕਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੀ ਹੈ। ਲਿਬਰਲਾਂ ਅਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਹਜਾ ਸਮਝੌਤਾ (ਭੂਮੀ ਮਾਲਕੀ ਲਈ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਖ਼ਰੀਦਣਾ ਹੀ ਹੈ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ) ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਸੁੱਰਖਿਆ ਦੀ ਆੜ ਲੈਂਦਿਆਂ ਸਮਝੌਤਾ, ਪਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਹਿਤ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਦੇਣ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰੋਟੈਸਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਫ਼ਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਲਿਬਰਲਾਂ ਅਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਜਕੜੀ ਰਹੇ, ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਧਮਾਕਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਰੂਸ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਜਮਾਤੀ-ਘੋਲ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਜਾ ਪਵੇ।

ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ, ਜਦੋਂ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀਆਂ ਸੱਚ

ਸਿੱਧ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਪਿਛਲੇ ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਭੁਲੇਖੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਸਾਡੇ ਸਮਕਾਲੀ “ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟ” ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ “ਲੋਕਾਂ” ਲਈ ਪੈਦਾਵਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਰਿਆਇਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਇਸ 'ਚੋਂ ਇਹ ਸਬੂਤ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਿੱਲ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਜਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਫੇਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਸੁਧਾਰ ਵੱਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਇੱਕ ਨੰਗਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਭੱਦਰ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ, ਹਾਂ ਭੁੱਲ ਬਹੁਤ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਏ ਹਨ।

1894 ਦੇ ਪਹਿਲੇ
ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਭਾਗ 1,
ਪੰਨਾ 260-264

ਸਵੇਬੋਦਾ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ¹¹

ਸਵੇਬੋਦਾ ਇੱਕ ਨਗੂਣਾ ਨਿੱਕਾ ਚੀਥੜਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਰਤਾ—ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ—“ਕਿਰਤੀਆਂ ਲਈ” ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਲਿਖਾਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਕੁੱਝ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਉਹ ਉਸਦੀ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਤਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਮਾਤਰ ਹੈ। ਇੱਕ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਸਧਾਰਨ ਨਹੀਂ, ਹਰ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਵਲਾ ਹੈ...

ਕਰਤਾ ਝੂਠੀ ਅੱਤ ਕਥਨੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, “ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀਆਂ” ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਅਤੇ “ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ” ਫੜੇ ਫੜਾਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਇੱਕ ਫ਼ਿਕਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਭੱਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਬਗ਼ੈਰ ਕੁੱਝ ਨਵੇਂ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ, ਨਵੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ, ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਂ ਦੇ, ਨਿਖਿੱਧ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਜੁਗਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਵਿਗਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸੂਚਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗੇ ਕਿ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਤਾ ਉਜੱਡਤਾ ਅਤੇ ਫੱਕੜਬਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਹੈ। ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਲੇਖਕ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਆਮ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਤੋਰ ਕੇ ਡੂੰਘੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵੱਲ, ਡੂੰਘੇ ਅਧਿਐਨ ਵੱਲ ਨੇਤ੍ਰਿਤਵ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਧਾਰਨ ਦਲੀਲਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਜਾਂ ਟੁੰਬਵੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਟੇ ਦਿਸ਼ਟੀ ਗੋਚਰ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਚਵਾਨ ਪਾਠਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਨਵੇਂ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਲੇਖਕ ਅਜਿਹਾ ਪਾਠਕ ਚਿਤਵ ਕੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰਦਾ ਜੋ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਾਂ ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੋਚਦਾ, ਇਸ ਦੇ ਵਿਪ੍ਰੀਤ ਉਹ ਇੱਕ ਅਵਿਕਸਤ ਪਾਠਕ, ਜੋ ਕਿ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਦਿਮਾਗ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਚਿਤਵਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਗੰਭੀਰ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਜੱਡ ਲੇਖਕ ਚਿਤਵ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਾਠਕ ਸੋਚਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੋਚਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਗੰਭੀਰ ਗਿਆਨ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਟੇ ਪਹਿਲੇ ਕਦਮਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਤੁੱਥ-ਮੁੱਥ, ਸਧਾਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਮਸਖਰੀਆਂ

ਦਾ ਅਤੇ ਉਕਸਾਉ ਰਲਾ ਕਰਕੇ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਿਚਤ ਥਿਉਰੀ ਦੇ “ਕੱਢੇ ਕਢਾਏ” ਸਿੱਟੇ ਹੱਥ ਫੜਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਚਿੱਥਣਾ ਵੀ ਨਾ ਪਵੇ ਸਗੋਂ ਜੋ ਕੁੱਝ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੱਸ ਨਿਘਾਰਨਾ ਹੀ ਪਵੇ ।

1901 ਦੇ ਪੱਤਝੜ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ
ਪਰ 1936 ਵਿੱਚ
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਭਾਗ 1, ਪੰਨਾ 311-12

ਵਿਖਾਵੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਵਿੱਚੋਂ

ਇੱਕ ਪੰਦਰਵਾੜਾ ਹੋਇਆ ਅਸੀਂ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਪਹਿਲੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਵਿਖਾਵੇ ਦੀ, ਜੋ ਕਿ 6 ਦਸੰਬਰ 1876 ਨੂੰ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਦੇ ਕਾਜ਼ਾਨ ਸੁਕੋਅਰ¹² ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪੰਝੀਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਮਨਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਚਾਲੂ ਸਾਲ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਵਿਖਾਵਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਉਭਾਰ ਅਤੇ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਾਧਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਵਿਖਾਵਾਕਾਰੀ “ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ”¹³ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਨਿੱਖਰਵਾਂ ਨਾਅਰਾ ਦੇਣ ਅਤੇ “ਅੰਤ੍ਰਮ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਮਨਸੂਖ ਕਰੋ” (1901) ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਦੂਰ-ਰਸ ਮੰਗ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ। ਅਜਿਹਾ ਨਾਅਰਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਜ਼ਾਦੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਜਨਤਾ ਵੱਲੋਂ ਮੰਗ ਜਿਹੜੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਵੇ ਉਹ ਹੋਵੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਮੰਗ।

ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਿੰਨ ਅਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਨਿਜ਼ਹਨੀ-ਨੋਵਗੋਰੋਡ ਵਿੱਚ, ਮਾਸਕੋ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਖਾਰਕੋਵ ਵਿੱਚ ਵਿਖਾਵੇ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਆਮ ਬੇਚੈਨੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਧਾਰਾ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁੱਧ, ਜਿਹੜੀ ਹਰ ਥਾਂ ਜ਼ੁਲਮ, ਲੁੱਟ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਪਸਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਸੇਧ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। 7 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਨਿਜ਼ਹਨੀ ਨੋਵਗੋਰੋਡ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਪਰ ਸਫਲ ਵਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੀ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਸੀ। ਯੂਰਪ ਭਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਲੇਖਕ ਜਿਸ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਹਥਿਆਰ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਹੈ, (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਿਜ਼ਹਨੀ ਨੋਵਗੋਰੋਡ ਦੇ ਵਿਖਾਵੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬੁਲਾਰੇ ਨੇ ਠੀਕ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ) ਨੂੰ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਸਰਕਾਰ ਬਗ਼ੈਰ ਕਿਸੇ ਪੜਤਾਲ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਕਸਬੇ ਤੋਂ ਕੱਢ ਰਹੀ ਸੀ। ਭਾੜੇ ਦੇ ਟੱਟੂ ਉਸ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਰੂਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਵੱਲ ਵਧਣ ਦੀ ਚਿੰਗਾੜੀ ਮਾਤਰ ਵੀ ਹੈ, ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਚੰਗਾ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜ਼ਾਰ ਦੇ ਇਹ ਭਾੜੇ ਦੇ ਟੱਟੂ ਛੁਪੇ ਰਹਿਕੇ ਕਨੂੰਨ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਉਲੰਘਣਾਵਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਨਸ਼ਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਮੰਗਣ ਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਤੇ ਜਾਬਰਾਨਾ ਹਮਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਦਲੇਰ ਕਥਨੀ ਨੂੰ ਦਬਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਖਾਵਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀ ਭਾਗ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ, ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਇਹ ਉਚਾਰਨ ਤੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ “ਜ਼ੁਲਮ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋਵੇਗਾ

ਅਤੇ ਲੋਕ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣਗੇ—ਅਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ।”

ਮਾਸਕੋ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ 'ਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਉੱਧਰ ਪੁਲਿਸ ਭੂਤਰ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਅੱਧਵਾਟੇ ਹੀ ਗਿ੍ਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। (ਜਦ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਖ਼ਾਸ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ) ਮਾਸਕੋ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਧੱਕੇਜ਼ੋਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਜ਼ਹਨੀ-ਨੋਵਗੋਰੋਡ ਤੋਂ ਕੁਰਸਕ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਖਾਵਾ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ 18 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪੂਰਵ ਤਿਆਰੀ ਤੋਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁੱਝ “ਅਗਿਆਤ ਲੋਕਾਂ” (ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ) ਵੱਲੋਂ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਕਿ ਗਏ ਦਿਨ ਐੱਨ. ਏ. ਦੋਬ੍ਰੋਲਿਯੋਬੋਵ ਦੀ ਚਾਲੂਵੀਂ ਬਰਸੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਮ ਮਨਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਵਜੋਂ ਸੀ। ਮਾਸਕੋ ਵਿਖੇ ਇੱਕ-ਪੁਰਖੀ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ੇ ਕਸੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਰੂਸ ਦੇ ਹੋਰ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ, ਉਸ ਲੇਖਕ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਪਿਆਰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨੇ ਪੂਰੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਜਬਰ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ “ਦੇਸੀ ਤੁਰਕਾਂ” ਭਾਵ ਇੱਕ-ਪੁਰਖੀ ਰਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਲੋਚੀ ਸੀ।

ਇਸਕਰਾ ਨੰ. 13,
20 ਦਸੰਬਰ, 1901

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਭਾਗ 5, ਪੰਨਾ 322-23

ਕੀ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਏ ? ਵਿੱਚੋਂ

ਸਾਡੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਭਖਵੇਂ ਸਵਾਲ

“ਸਾਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ” ਮੈਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਕੇ ਚੌਂਕ ਉੱਠਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ “ਮਿਲਾਪ ਕਾਨਫਰੰਸ” ਵਿੱਚ ਬੈਠਿਆਂ ਚਿਤਵਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਨ ਰਾਬੋਚੇਏ ਦੇਲੋ¹⁴ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਤਾਂ ਭੇਜਣ ਵਾਲੇ। ਕਾਮਰੇਡ ਮਾਰਤੀਨੋਵ ਉੱਠਦਾ ਹੈ: ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਵੋ ਕਿ ਕੀ ਇੱਕ ਖੁਦ-ਮੁਖਤਿਆਰ ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਾਏ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਸੁਪਨਾ ਲੈਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ? ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਮਰੇਡ ਕ੍ਰੀਚੇਵਸਕੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, (ਕਾਮਰੇਡ ਮਾਰਤੀਨੋਵ ਨੂੰ ਦਾਰਸ਼ਨਕ ਡੂੰਘਾਈ ਦਿੰਦਿਆਂ, ਜਿਸਨੇ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਮਰੇਡ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਇਆ ਸੀ) ਜਿਹੜਾ ਹੋਰ ਵੀ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, “ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇੱਕ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਦਾ ਹੱਕ ਵੀ ਹੈ”, ਇਹ ਜਾਣਦਿਆਂ ਕਿ ਮਾਰਕਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਨਵਜਾਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਸੁਲਝਾਉਣਯੋਗ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਾਅਪੇਚ ਪਾਰਟੀ ਕਾਰਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਮਲ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਸਖ਼ਤ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕਾਂਬਾ ਛੇੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਨਾਹਗਾਹ ਢੂੰਡਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਿਸਾਰੇਵ¹⁵ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਛੁਪਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ। “ਟਕਰਾਓ ਹੀ ਟਕਰਾਓ ਹਨ”, ਸੁਪਨਿਆਂ ਅਤੇ ਹਕੀਕਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੇ ਟਕਰਾਓ। ਪਿਸਾਰੇਵ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, “ਮੇਰਾ ਸੁਪਨਾ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਰਤਾਓ ਨਾਲੋਂ ਅੱਗੇ ਦੌੜ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬੇਮੁਹਾਰਾ ਉਸ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਉੱਡ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਵਹਾਓ ਕਦੇ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਸੁਪਨਾ ਕੋਈ ਹਾਨੀ ਨਹੀਂ ਪੁਜਾਏਗਾ, ਅਤੇ ਸਗੋਂ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਾਏਗਾ...। ਅਜਿਹੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕਿਰਤ-ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜੇ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾ ਕਰੇ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਜੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਵੰਚਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਦੌੜ ਕੇ ਉਸ ਵਸਤੂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਨਾ ਚਿਤਵ ਲਵੇ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਲਾ, ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਾਸਤਵ ਹੰਭਲੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ... ਸੁਪਨੇ

ਅਤੇ ਹਕੀਕਤ ਵਿੱਚ ਦਾ ਇਹ ਟਕਰਾਓ ਕੋਈ ਹਾਨੀ ਨਹੀਂ ਪੁਜਾਉਂਦਾ, ਕੇਵਲ ਜੇਕਰ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਘੋਖਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਹਵਾਈ ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਘੋਖਾਂ ਨੂੰ ਮੇਲਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਉਹ ਜੇਕਰ ਸੱਚੇ ਮਨੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸੁਪਨੇ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਠੀਕ ਹੈ। ਮੰਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਹ ਲੋਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਗੰਭੀਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ, ਆਪਣੀ “ਤੱਥਾਂ” ਦੀ “ਨੇੜਤਾ” ਦੀ ਡੀਂਗ ਮਾਰਦੇ ਹਨ—ਕਨੂੰਨੀ ਪੜਚੋਲ ਦੇ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ ਕਨੂੰਨੀ “ਫਾਡੀ ਹੋਣ” ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ।

1901 ਦੇ ਅੰਤ ਅਤੇ ਫ਼ਰਵਰੀ
1902 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਲਿਖਿਆ
1902 ਵਿੱਚ ਕਿਤਾਬੀ ਸ਼ਕਲ
ਵਿੱਚ ਸਟੁਟਗਾਰਟ ਵਿਖੇ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਭਾਗ 5, ਪੰਨਾ 509-10

ਪਾਰਟੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਸਾਹਿਤ¹⁶

ਅਕਤੂਬਰ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਉਪਰੰਤ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ¹⁷ ਉਪਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਕੰਮ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਗੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਤੇ ਕਨੂੰਨੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਫਰਕ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਜਗੀਰੂ ਇੱਕ-ਪੁਰਖੀ ਰੂਸ ਦਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਵਿਰਸਾ ਸੀ, ਖਤਮ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਅਜੇ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਮੋਮੋਠਗਣੀ ਸਰਕਾਰ ਅਜੇ ਵੀ ਭੂਤਰੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਜ਼ਵੇਸਤੀਆ ਸੋਵੇਤਾ ਰਾਬੋਚੀਖ ਦੈਪੂਤਾਤੋਵ¹⁸ ਗੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਰੋਕਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ “ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣ” ਦੇ ਮੂਰਖਤਾ ਭਰੇ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਿਵਾਏ ਇਸਦੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਹੋਰ ਬਦਨਾਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਇਖਲਾਕੀ ਸੱਟ ਵੱਜੇ।

ਜਦ ਤੱਕ ਗੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਕਨੂੰਨੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਸੀ, ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਪਾਰਟੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਅਤਿਅੰਤ ਸਾਦਾ ਅਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਝੂਠੇ ਤੇ ਅਸਧਾਰਨ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਗੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਅਖਬਾਰ ਪਾਰਟੀ ਅਖਬਾਰ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਛਾਪੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਧੜਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਲੀ ਪਾਰਟੀ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਧੜਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਕਨੂੰਨੀ ਅਖਬਾਰ ਗੈਰ-ਪਾਰਟੀ ਸਨ—ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਸੀ—ਪਰ ਇਹ ਅਖਬਾਰ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਗੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਠਜੋੜ, ਓਪਰੀਆਂ ਦੋਸਤੀਆਂ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਪਰਦਾ ਪਾਊ ਢੰਗ ਅਟੱਲ ਸਨ। ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੱਚੀ ਪਿੱਲੀ ਸੋਚ ਜਾਂ ਦਿਮਾਗੀ ਬੁਜ਼ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਉੱਨਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਇਹ ਦੋ-ਅਰਥੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ, ਗੁਲਾਮਾਂ ਵਾਲੇ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਦਾਸਤਾ ਦਾ ਮੰਦਭਾਗਾ ਦੌਰ ਸੀ। ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਨੇ ਇਸ ਗੰਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਰੂਸ ਦੀ ਹਰ ਤਾਜ਼ਾ ਅਤੇ ਜਾਨਦਾਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਗਲ ਘੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਨੇ ਰੂਸ ਲਈ ਅੱਧ-ਪਚੱਧੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਹੀ ਜਿੱਤੀ ਹੈ।

ਇਨਕਲਾਬ ਅਜੇ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦਕਿ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਇਤਨੀ

ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਹਰਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਨਕਲਾਬ ਵੀ ਇਤਨਾ ਤਕੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦੇ ਸਕੇ। ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੀ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਹਰ ਥਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹੀ, ਸਪਸ਼ਟ, ਸਿੱਧੀ ਅਤੇ ਦਰਿੜ੍ਹ ਪਾਰਟੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਗੁਪਤ, ਗੁੱਝੇ, ਮੌਕਾਤਾੜੂ ਤੇ ਦਾਅ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ “ਕਨੂੰਨੀਪੁਣੇ” ਦਾ ਅਸਧਾਰਨ ਮਿਲਗੋਭਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਧਾਰਨ ਜੋੜ-ਮੇਲ ਸਾਡੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਤਸ਼ੱਦਦ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਨਰਮ-ਖਿਆਲ ਲਿਬਰਲ-ਬੁਰਜੂਆ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਛਪਣ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਬਾਰੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਚਕੋਵ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਅੰਗਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਵੀ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ¹⁹ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਲੇਬਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਅਖਬਾਰ ਹੈ, ਅਜੇ ਵੀ ਇੱਕ-ਪੁਰਖੀ ਪੁਲਿਸ ਰਾਜ ਦੇ ਨਪੀੜੇ ਰੂਸ ਦੇ ਬੰਦ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ।

ਜੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਅੱਧ-ਪਚੱਧਾ ਇਨਕਲਾਬ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਨਵੀਆਂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਜ 'ਤੇ ਲੱਗ ਜਾਈਏ। ਸਾਹਿਤ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਛਪਣ ਵਾਲਾ ਸਾਹਿਤ ਵੀ, ਪਾਰਟੀ ਸਾਹਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਸਾਹਿਤ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੁਰਜੂਆ ਰਵਾਇਤਾਂ, ਮੁਨਾਫ਼ਾਖੋਰੀ, ਵਪਾਰ-ਹਿਤ ਬੁਰਜੂਆ ਅਖਬਾਰਾਂ, ਸਾਹਿਤ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਦੇ ਬੁਰਜੂਆ ਢੰਗ, ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤਪੁਣੇ, “ਰਈਸੀ ਅਰਾਜਕਤਾ” ਤੇ ਮੁਨਾਫ਼ਿਆਂ ਦੀ ਦੌੜ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਦੇ ਹੋਏ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਸੂਲ ਅੱਗੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਸੂਲ ਉੱਨਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੰਨਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋ ਸਕੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਾਰਟੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਹ ਅਸੂਲ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਕੁੱਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਅਮੀਰ ਬਣਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਮੰਤਵ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਧੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਗ਼ੈਰ-ਪੱਖਪਾਤੀ ਲੇਖਕ ਮੁਰਦਾਬਾਦ! ਸਾਹਿਤਕ ਮਹਾਂ-ਮਾਨਵ ਮੁਰਦਾਬਾਦ!! ਸਾਹਿਤ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਮੰਤਵ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਮਹਾਨ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਮਸ਼ੀਨ ਦਾ “ਗਰਾਰੀ ਅਤੇ ਪੇਚ” ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਸਮੁੱਚੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੇਤੰਨ ਹਰਾਵਲ ਦਸਤੇ ਨੇ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਜਥੇਬੰਦ, ਵਿਉਂਤਬੰਦ ਅਤੇ ਸਾਲਮ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਜਰਮਨ ਅਖਾਣ ਹੈ—“ਸਾਰੀਆਂ ਤੁਲਨਾਵਾਂ ਅਧੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ”, ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੇਰੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਗਰਾਰੀ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਜੀਵਤ ਲਹਿਰ ਦੀ ਇੱਕ ਢਾਂਚੇ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਵੀ ਅਧੂਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਿਰਫਿਰੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵੀ ਹੋਣਗੇ, ਅਜਿਹੇ ਟਾਕਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਚੀਖ ਚਿਹਾੜਾ ਪਾਉਣਗੇ ਅਤੇ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ

ਟਾਕਰਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਜੰਗ, ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦੀ, ਸਾਹਿਤਕ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਅਫ਼ਸਰਸ਼ਾਹੀ ਰੰਗਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਚੀਖ ਚਿਹਾੜਾ ਬੁਰਜੂਆ-ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮਕੈਨਕੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਜਾਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਪਹਿਲਕਦਮੀ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਰੁਝਾਨਾਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਖ਼ਿਆਲੀ ਉਡਾਰੀ, ਵਿਸ਼ੇ ਅਤੇ ਰੂਪ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਗੱਲ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਹਿਤ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਖ ਮਕੈਨਕੀ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਇਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੱਖਾਂ ਨਾਲ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ, ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ਼, ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਦੂਜੇ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ਼ ਅਟੁੱਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਲਈ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ਾ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਾਰਟੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਤਰਜਮਾਨ ਬਣਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਸਬੰਧਤ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵੰਡ-ਕੇਂਦਰ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਦਿ ਪੜ੍ਹਣ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਕੇਂਦਰ, ਪੁਸਤਕਾਲੇ, ਅਤੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਅਦਾਰੇ—ਇਹ ਸਭ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ, ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਛੋਟ ਦਿੱਤੇ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਕਾਜ਼ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜਗਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਰਧ-ਉਬਲੋਮੋਵ²⁰ ਅਰਧ-ਬਣੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੂਸੀ ਨਿਯਮ, ਕਿ ਲਿਖਾਰੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਠਕ ਪੜ੍ਹਣ ਦਾ, ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਿਸਕਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਾਡੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਿਤਕ ਕੰਮ, ਜਿਸ ਦਾ, ਏਸ਼ਿਆਈ ਢੰਗ ਦੀਆਂ ਰੋਕਾਂ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਨੇ, ਚਿਹਰਾ ਮੋਹਰਾ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਦਾ ਰੂਪਾਂਤਰ ਇੱਕਦਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮਿਆਰਬੰਦ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਫ਼ਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਗੁੱਥੀ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਿੱਕੇਬੰਦ ਸਕੀਮਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ। ਜਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਸ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਚੇਤੰਨ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝੇ ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਉੱਤੇ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਜਗੀਰੂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਬੁਰਜੂਆ ਬਣੀਆਂ-ਸਾਹਿਤਕ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਕਦਾਚਿਤ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ।

ਅਸੀਂ ਅਜ਼ਾਦ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਜਿਹੜੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਸਗੋਂ ਸਰਮਾਏ ਤੋਂ, ਸਵੈ-ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਤੋਂ, ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ, ਬੁਰਜੂਆ-ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ ਤੋਂ ਵੀ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਣ, ਸਥਾਪਤ ਕਰਨੇ ਲੋਚਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ ਰਹਾਂਗੇ।

ਇਹ ਅੰਤਮ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਰੱਖਤ ਲੱਗਣ ਜਾਂ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਜਾਪਣ। ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਕੋਈ ਤਿੱਖਾ ਘੁਲਾਟੀਆ ਚੀਖ ਉੱਠੇ—ਕੀ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਹਿਤਕ ਕਾਰਜ ਜਿਹੇ ਨਾਜ਼ਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਸਾਂਝਾ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ!! ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨ, ਦਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਸੁਹਜ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵੋਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ!!! ਤੁਸੀਂ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਕਾਰਜ ਲਈ ਪੂਰਨ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰਦੇ ਹੋ!!!!

ਭੱਦਰ ਪੁਰਸ਼ੋ, ਸ਼ਾਂਤ ਰਹੋ! ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਾਰਟੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਕੰਟਰੋਲ ਹੇਠ ਲਿਆਉਣ ਸਬੰਧੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਜੋ ਜੀਅ 'ਚ ਆਵੇ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੈ। ਪਰ ਹਰ ਇੱਕ ਸਭਾ ਨੂੰ (ਸਮੇਤ ਪਾਰਟੀ ਦੇ) ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਸਕੇ ਜਿਹੜੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਪਾਰਟੀ-ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਪੂਰਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਲਈ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੀਅ ਭਰ ਕੇ ਚੀਕਣ, ਝੂਠ ਮਾਰਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ, ਸਭਾਵਾਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇਣੀ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਸਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਾਂ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿੱਕਲ ਸਕਾਂ। ਪਾਰਟੀ ਇੱਕ ਸਵੈ-ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਬਣੀ ਸਭਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਅਟੱਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ, ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪਾਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਜਿਹੜੇ ਪਾਰਟੀ-ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਪਾਰਟੀ-ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਫ਼ਰਕ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ: ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਦਾਅ ਪੇਚਾਂ ਅਤੇ ਅਸੂਲਾਂ ਬਾਰੇ ਮਤੇ ਅਤੇ ਆਖ਼ਰੀ ਗੱਲ— ਸਮੁੱਚੀ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਤਜਰਬਾ, ਜਿਹੜੀ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੱਤਾਂ ਅਤੇ ਰੁਝਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੈਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਪੂਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ਼ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਖਾਂਦੇ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਕ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਗੱਲ ਸਾਡੇ ਨਾਲ਼ ਵੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਹੜੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ 'ਅੰਤਰਗਤ' ਬੁਰਜੂਆ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇੱਕ-ਵਰਗੀ ਹੀ ਜਨਤਕ ਪਾਰਟੀ ਬਣ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਅਵੱਸ਼ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਵੀ

ਉਹ ਲੋਕ ਆ ਮਿਲਣਗੇ ਜਿਹੜੇ (ਮਾਰਕਸੀ ਅਧਾਰ ਤੋਂ) ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਈਸਾਈ ਤੱਤ, ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀਆਂ ਤੱਤ ਵੀ, ਆ ਮਿਲਣ। ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਹਾਜ਼ਮੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਚਟਾਨ ਵਰਗੇ ਪੱਕੇ ਮਾਰਕਸੀ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਾ ਖਾਂਦੇ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਚਾ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਕਦੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਰਜ਼ਾ-ਮਰਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਸਭਾਵਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਇਹ ਕਿ ਬੁਰਜੂਆ ਵਿਅਕਤੀਤਵਵਾਦੀਓ, ਅਸੀਂ ਅਵੱਸ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਪੂਰਨ ਅਜ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਿਰਾ ਖੇਖਣ ਹਨ। ਦੌਲਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਕਾਮੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਰੀ ਜਨਸਮੂਹ ਤਾਂ ਕੰਗਾਲੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਅਮੀਰ ਅਮਰਵੇਲ ਵਾਂਗ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਿੰਬੜੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਕੋਈ ਅਸਲੀ ਅਤੇ ਅਸਰਦਾਰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਲੇਖਕ ਜੀਓ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੁਰਜੂਆ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੁਰਜੂਆ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋ, ਜਿਹੜੇ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਚ-ਕਲਾ ਫਰੇਮਾਂ ਵਿੱਚ ਮੜ੍ਹ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ ਨਾਲੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਵੀ “ਪਵਿੱਤਰ” ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਗੋਸ਼ਵਾਰਿਆਂ ਵਜੋਂ ਵਾਸ਼ਨਾ ਭੜਕਾਊ ਚਿੱਤਰ ਮਿਲਾਓ। ਇਹ “ਪੂਰਨ ਅਜ਼ਾਦੀ” ਇੱਕ ਬੁਰਜੂਆ ਜਾਂ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀ ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਨ ਵਜੋਂ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀ ਉਲਟਾ ਕਰ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਬੁਰਜੂਆ ਫਲਸਫ਼ਾ ਹੀ ਹੈ) ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਬੁਰਜੂਆ ਲੇਖਕ, ਕਲਾਕਾਰ ਜਾਂ ਅਭਿਨੇਤਰੀ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ, ਤਜ਼ੌਰੀਆਂ 'ਤੇ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਵੇਸਵਾਗਮਨੀ 'ਤੇ, ਨੰਗੀ (ਜਾਂ ਝੂਠ-ਮੂਠ ਦੀ ਢਕੀ ਹੋਈ) ਨਿਰਭਰਤਾ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਅਜ਼ਾਦੀ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਇਸ ਦੰਭ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਝੂਠੇ ਲੇਬਲ ਫਾੜ ਸੁੱਟਦੇ ਹਾਂ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਡਾ ਭਾਵ ਗ਼ੈਰ-ਜਮਾਤੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਕਲਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਇੰਝ ਕੇਵਲ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਗ਼ੈਰ-ਜਮਾਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ) ਸਗੋਂ ਸਾਡਾ ਮਨੋਰਥ ਇਸ ਦੰਭ ਰੂਪੀ ਅਜ਼ਾਦ ਸਾਹਿਤ, ਜਿਹੜਾ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਬੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦਾ ਇੱਕ ਅਸਲੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ਼ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਨੰਗੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਨਾਲ਼ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਹ ਇੱਕ ਅਜ਼ਾਦ ਸਾਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਜਵਾਦ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ਼ ਸਹਾਨਭੂਤੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ, ਲਾਲਚ ਜਾਂ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨਹੀਂ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਨਵੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਵੇਗਾ। ਇਹ ਅਜ਼ਾਦ ਸਾਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੱਕ ਤੱਕ ਤੁਸੜੀ ਹੋਈ ਅਭਿਨੇਤਰੀ ਦੀ ਕੇਵਲ “ਉੱਪਰਲੇ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ” ਲੋਕਾਂ,

ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਨਿਘਾਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇਗਾ ਜਿਹੜੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਸਲ ਫੁੱਲਵਾੜੀ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਹਨ। ਇਹ ਅਜ਼ਾਦ ਸਾਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵੀ ਅਤੀਤ ਦੇ ਤਜਰਬੇ (ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮਾਜਵਾਦ, ਪੁਰਾਤਨ ਅਤੇ ਯੂਟੋਪਿਆਈ ਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਏ ਸਮਾਜਵਾਦ) ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ (ਕਿਰਤੀ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਅੱਜ ਦਾ ਘੋਲ) ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰੇਗਾ।

ਇਸ ਲਈ ਸਾਥੀਓ, ਕੰਮ 'ਤੇ ਜੁੱਟ ਜਾਓ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਕਠਨ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਯੋਗ ਕੰਮ ਹੈ—ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਰੂਪੀ ਸਾਹਿਤ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨਾ ਜਿਹੜਾ ਅਟੁੱਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਸਾਰਾ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਸਾਹਿਤ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਪਾਰਟੀ ਸਾਹਿਤ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਰਸਾਲਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਘਰ ਆਦਿ ਨੂੰ ਫੌਰਨ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦਾ ਪੁਨਰ-ਗਠਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਸਰੀ ਪਾਰਟੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ। ਤਦੇ “ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਸਾਹਿਤ” ਆਪਣੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਉੱਤਰ ਸਕੇਗਾ, ਤਦੇ ਇਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆ ਸਮਾਜ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਬੁਰਜੂਆ ਗੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਇੱਕ ਅਸਲੋਂ ਉੱਨਤ ਅਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕਮਿੱਕ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

ਨੌਵਾਇਆ ਜ਼ਹੀਜ਼ਨ ਨੰ. 12,
13 ਨਵੰਬਰ, 1905
ਸਹੀ, ਐੱਨ. ਲੈਨਿਨ

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਭਾਗ 10, ਪੰਨਾ 44-49

ਲੇਵ ਤਾਲਸਤਾਏ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਜੋਂ

ਮਹਾਨ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਇਨਕਲਾਬ ਨਾਲ਼ ਰਲਾਉਣਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸਫ਼ਲ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਾਸੇ ਖੜੋ ਕੇ ਰਿਹਾ—ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਅਜੀਬ ਅਤੇ ਬਣਾਉਟੀ ਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਅਕਸ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਵੀ ਸਾਡਾ ਇਨਕਲਾਬ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਜਨਸਮੂਹ ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜੀ ਅੰਸ਼ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਅਸਲੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜੀ ਖੜੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਘਟਨਾ ਚੱਕਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਕਲਾਕਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਕੁੱਝ ਮੂਲ ਪੱਖਾਂ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕਨੂੰਨੀ ਰੂਸੀ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਭਾਵੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੰਨੇ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੀ 80ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਉੱਤੇ ਲੇਖਾਂ, ਪੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਉੱਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਦਾ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਖ਼ਾਸੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਚਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਕਚਿਆ ਦੇਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਦੰਭ, ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਦੂਹਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ, ਸਰਕਾਰੀ ਦੰਭ ਅਤੇ ਲਿਬਰਲ ਦੰਭ, ਨਾਲ਼ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਦੰਭ ਉਸ ਭਾੜੇ ਦੇ ਟੱਟੂ-ਕਲਮ-ਘਸੀਟੀਏ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੱਲ ਤੱਕ ਹੱਕ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੂੰ ਚੈਨ ਨਾਲ਼ ਨਾ ਬੈਠਣ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਅੱਜ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਸਾਬਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਲੀਕਾਮੰਦ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ। ਇਹ ਗੱਲ, ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕਲਮ-ਘਸੀਟਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰੋਲ-ਘਚੋਲੇ ਦਾ ਮੁੱਲ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣੂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਨਫ਼ੀਸ, ਇਸ ਲਈ, ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਸੱਟ ਮਾਰੂ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ ਲਿਬਰਲ ਦੰਭ। ਰੇਛ²¹ ਦੇ ਬਾਲਾਲਾਇਕਿਨ²² ਰੂਪੀ ਕੋਡਿਟਾਂ²³ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆਂ ਇੰਝ ਲੱਗੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਤਾਲਸਤਾਏ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਨੁਭੂਤੀ ਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ “ਰੱਬ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂ” ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਣੇ ਮਿਥੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਝੂਠ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਰੂਸੀ ਲਿਬਰਲ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਰੱਬ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮਾਜੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਾਰੇ ਉਸਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਨਾਲ਼

ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਜੋੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿਆਸੀ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਆਗੂ ਦਾ ਸਾਂਗ ਭਰ ਸਕੇ। ਉਹ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਜਵਾਬ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਘੁਰਲ ਕਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਤਾਲਸਤਾਏਵਾਦ” ਦੀਆਂ ਉੱਘੜਵੀਆਂ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀਆਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਉਣਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ?

ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਉਸ ਦੇ ਸੋਚ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਸਾਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਕਲਾਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਰੂਸੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਬੇਮਿਸਾਲ ਤਸਵੀਰਾਂ ਚਿੱਤਰੀਆਂ ਸਗੋਂ ਸੰਸਾਰ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਡਮੁੱਲਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਜਗੀਰਦਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਈਸਾ ਦਾ ਝੱਲ ਚੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੱਥ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜੀ ਪਾਖੰਡ ਅਤੇ ਦੰਭ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ, ਬੇਲਾਗ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਰੋਸ ਹੈ, ਦੂਸਰੇ ਹੱਥ ਇੱਕ “ਤਾਲਸਤਾਏਵਾਦੀ” ਭਾਵ ਘਟੀਆ ਜਨੂੰਨੀ ਬਕੜਵਾਹ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਜਿਸਨੂੰ ਰੂਸੀ ਦਾਨਸ਼ਵਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਦੁਹਬੜੀਂ ਪਿੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੈਣ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ—“ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਭੈੜਾ ਆਦਮੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਸਦਾਚਾਰਕ ਸਵੈ-ਪੂਰਨਤਾ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਮਾਸ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਕੇਵਲ ਚਾਵਲ ਦੀਆਂ ਟਿੱਕੀਆਂ ਹੀ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ।” ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਲੁੱਟ ਦੀ ਬੇਰਹਿਮ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਸਰਕਾਰੀ ਪਿੰਗਾਜ਼ੋਰੀ ਦਾ, ਝੂਠ-ਮੂਠ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਪਰਦਾ ਚਾਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਧਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ, ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੰਗਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ, ਨਿਘਾਰ ਅਤੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ “ਬਦੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਨਾਲ ਨਾ ਕਰਨ” ਦਾ ਉਲ-ਜਲੂਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਯਥਾਰਥ ਚਿੱਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ “ਭੱਦਰ ਪੁਰਸ਼ਾਂ” ਨੂੰ ਬੇਨਕਾਬ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਹੱਥ ਧਰਤੀ ਉੱਤਲੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਿ੍ਣਤ ਵਸਤੂ, ਭਾਵ ਮਜ਼ਹਬ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪੁਜਾਰੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ। ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੱਭਿਅ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਘਿਨਾਉਣਾ ਪੁਜਾਰੀ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ:

ਤੂੰ ਕੰਗਾਲ ਹੈਂ, ਫੇਰ ਵੀ ਤੂੰ ਭਰਪੂਰ ਹੈਂ

ਤੂੰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੈਂ, ਫੇਰ ਵੀ ਤੂੰ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਜਬੂਰ ਹੈਂ

—ਹੇ ਮਾਂ ਰੂਸ²⁴

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਾਲਸਤਾਏ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਰੋਲ ਨੂੰ ਜਾਂ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਿਆ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਵਿਰੋਧ ਅਚਨਚੇਤ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਮਗਰਲੇ ਤੀਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਰੂਸੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਵਿਰੋਧਮਈ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਿਤਾ ਪੁਰਖੀ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ, ਜਿਸਨੂੰ ਭੋਂ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਹੀ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਨੂੰ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਟੈਕਸ ਉਗਰਾਹਣ ਵਾਲੇ ਕਰਿੰਦਿਆਂ ਦੇ ਚੁੰਡਣ 'ਤੇ ਲੁੱਟਣ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਿਸਾਨ ਅਰਥਚਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਅਸਧਾਰਨ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਖੇਰੂ ਖੇਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅਤੇ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚਲੇ ਵਿਰੋਧ ਵਰਤਮਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਘੋਖੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ (ਅਜਿਹੀ ਘੋਖ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਜ਼ੂਰਗੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ) ਸਗੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼, ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ, ਤਬਾਹ ਹੋ ਰਹੇ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਘੋਖੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ—ਰੋਸ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਿੱਤਰੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਰੂਸੀ ਦਿਹਾਤੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਠਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਤਾਲਸਤਾਏ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਪੈਗੰਬਰ ਵਜੋਂ ਹਾਸੋ ਹੀਣਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਸੰਜੀਵਨੀ ਬੂਟੀਆਂ ਲੱਭੀਆਂ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਤਾਲਸਤਾਏਵਾਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੱਖ ਨੂੰ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਤਨਾ ਮਹੱਤਵ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਤਾਲਸਤਾਏ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਦੇ ਤਰਜਮਾਨ ਵਜੋਂ ਮਹਾਨ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਰੂਸ ਦੇ ਕਰੋੜਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ, ਜਦੋਂ ਬੁਰਜੂਆ ਇਨਕਲਾਬ ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਬਰੂਹਾਂ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤਾਲਸਤਾਏ ਮੌਲਿਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂ, ਸਾਡੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨਿਸ਼ਚਤ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨ ਬੁਰਜੂਆ ਇਨਕਲਾਬ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਨਿਸਚੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਆਪਾ-ਵਿਰੋਧੀ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਇਨਕਲਾਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰੋਲ ਨਿਭਾਉਣਾ ਪਿਆ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਜਬਰ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਲੁੱਟ-ਖੋਹ ਦੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੇ ਅਮਲ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਪਹਾੜ, ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਅਤੇ ਸਿਰਲੱਥ ਸਿਰੜ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਚਰਚ, ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜਗੀਰੂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੂੰਝ ਦੇਣ ਲਈ, ਜ਼ਮੀਨੀ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਢੰਗਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਲਾਅਣਤਾਂ ਤੋਂ ਪਾਕ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਜਮਾਤੀ ਰਾਜ ਦੀ ਥਾਂ ਅਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਹੰਭਲਾ, ਉਸ

ਹਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਦਮ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਬਿੰਦੂ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸਾਨੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਇਨਕਲਾਬ ਵਿੱਚ ਚੁੱਕਿਆ, ਅਤੇ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਨਿਸਚੇ ਹੀ “ਭਾਵਵਾਚੀ ਈਸਾਈ ਅਰਾਜਕਤਾ”, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ “ਪ੍ਰਣਾਲੀ” ਨੂੰ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਲੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਹੰਭਲੇ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕਿਸਾਨੀ, ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਤਾਂਘਦੀ ਹੋਈ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਨਘੜ ਜਿਹਾ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਤੋਂ ਚੱਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਅਰਧ-ਧਾਰਮਕ ਸੰਕਲਪ ਰੱਖਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲ ਅਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਆਗੂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆ ਸੂਝਵਾਨਾਂ ਦਾ ਕਿਸਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬ ਵੱਲ ਵਤੀਰਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ। ਜਗੀਰਦਾਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਅੰਤ ਲਈ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਉਲਟਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਣਾ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਨਾ ਸਿਖਾ ਸਕੀ ਕਿ ਕਿਸਾਨੀ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭੇ। ਇਨਕਲਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਭਾਗ ਨਿਸਚੇ ਹੀ ਲੜਿਆ, ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਥੇਬੰਦ ਵੀ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਦੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਭਾਗ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਲਈ, ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਰਾਖੇ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮੱਕੂ ਠੱਪਣ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਵੀ ਚੁੱਕੇ, ਪਰ ਬਹੁਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਰੋਣ ਧੋਣ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਵਾਂ ਕਰਨ, ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਅਤੇ ਵਕੀਲ ਖੜੇ ਕਰਨ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਿਹਾ—ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਦੌਰ ਨਾਲ ਕਿਤਨੀ ਢੁੱਕਦੀ ਸੀ? ਅਤੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵੱਲ ਇਸ ਤਾਲਸਤਾਏਵਾਦੀ ਬੇਰੁਖੀ ਦਾ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਤਾਲਸਤਾਏਵਾਦੀ ਤਿਆਗ ਦਾ ਅਤੇ ਸੂਝ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੇਵਲ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਨੇ ਹੀ ਜਮਾਤੀ-ਚੇਤੰਨ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਬੂਲ ਕੀਤੀ ਜਦ ਕਿ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਉਹਨਾਂ ਬੇਅਸੂਲੇ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਬੁਰਜੂਆ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਈ ਜਿਹੜੇ ਕੇਡਟਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਤਰੂਦੋਵਿਕਾਂ²⁵ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਉੱਠੇ ਅਤੇ ਸਬੋਲਾਈਸ ਦੀ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜੇ, ਅਤੇ ਮਿੰਨਤਾਂ, ਸੌਦਾਬਾਜ਼ੀ ਤੇ ਮੰਨਮਨਾਈ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਬੂਟਾਂ ਦੇ ਠੁੱਡੇ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਡੀ ਕਿਸਾਨੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਉਣਤਾਈਆਂ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਵਿੱਚ ਗਰੱਸੀ ਹੋਈ ਪੇਂਡੂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਤੇ “ਜੁਗਤੀ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਹਲਵਾਹਕ” ਦੀ ਚਮੜੀ ਵਿੱਚ ਰਚੀ ਹੋਈ ਬੁਜ਼ਦਿਲੀ ਦਾ ਅਕਸ ਹਨ।

1905-06 ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਗ਼ਾਵਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲਓ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਇਨਕਲਾਬ ਵਿੱਚ ਲੜੇ ਉਹ ਸਮਾਜੀ ਬਣਤਰ ਪੱਖੋਂ ਕੁੱਝ ਕਿਸਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁੱਝ

ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ। ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੈਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲਹਿਰ ਕੌਮ-ਵਿਆਪੀ ਇੱਕਮੁਠਤਾ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਦੇ ਉਸ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਵੀ ਨਾ ਪੁੱਜ ਸਕੀ ਜੋ ਕੁੱਝ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ਼, ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਦੇਖਦਿਆਂ, ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਤੇਜੀ ਨਾਲ਼ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਬਣ ਗਏ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆ ਨੇ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ। ਫੇਰ ਵੀ ਇਸ ਨਾਲ਼ੋਂ ਵੱਧ ਗਲਤ ਵਿਚਾਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੈਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਗ਼ਾਵਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਨਾਕਾਮ ਰਹੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਿਸੇ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿਪ੍ਰੀਤ ਨਰੋਦਨਾਯਾ ਵੋਲਯਾ²⁶ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਨਕਲਾਬ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਪ੍ਰਗਤੀ ਕੀਤੀ ਉਹ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ “ਨਖਿੱਧ ਲੋਕਾਂ” ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਤਲਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਲਿਬਰਲ ਜਰੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਲਿਬਰਲ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਡਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਧਾਰਨ ਫ਼ੌਜੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿਤ ਨਾਲ਼ ਪੂਰੀ ਸਹਾਨਭੂਤੀ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਗੱਲ ਛਿੜਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚਮਕ ਉੱਠਦੀਆਂ ਸਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਨ ਜਦੋਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਫ਼ੌਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰ ਆਪ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਨੇ ਉਤਲਿਆਂ ਤੋਂ ਖੋਹਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਏ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪੂਰੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ਼ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਫ਼ੌਜੀ ਦੁਚਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਈ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਘਿਰਣਾਯੋਗ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਏ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ ਬੈਂਤਾਂ ਲਈ ਨੰਗੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂ ਪੰਜਾਲੀ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਕੱਨ੍ਹੇ 'ਤੇ ਰਖਾ ਲਈ। ਠੀਕ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੀ ਸੋਚ ਹੈ।

ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਉੱਬਲ ਰਹੀ ਨਫ਼ਰਤ, ਬਿਹਤਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਯਤਨ, ਅਤੀਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛਾ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਬਚਗਾਨਾ ਸੁਪਨਿਆਂ, ਰਾਜਸੀ ਨਾ-ਤਜਰਬੇਕਾਰੀ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੁਚੱਜ ਦਾ ਅਕਸ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਹਾਲਤਾਂ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਨਸਮੂਹ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਅਰੰਭ ਅਟੱਲ ਕਿਉਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਕਿਉਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਬਦੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਤਾਲਸਤਾਏ ਵਾਲਾ ਵਤੀਰਾ ਕਿਉਂ ਧਾਰਦੇ ਸਨ ਅਜਿਹਾ ਵਤੀਰਾ ਪਹਿਲੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਕਾਰਨ ਸੀ।

ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨਾਲ਼ ਤੁਲਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਪੈਰੋ-ਪੈਰ ਬਦਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਖਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਮੰਤੀ ਜਰੀਰਦਾਰਸ਼ਾਹੀ

ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਘਿਰਣਾ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਇੱਕਮੁਠ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਮਹੂਰੀ ਘੋਲ ਲਈ ਉਭਾਰਿਆ ਹੈ। ਖੁਦ ਕਿਸਾਨੀ ਵਿੱਚ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ, ਮੰਡੀ ਅਤੇ ਮੁਦਰਾ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੁਰਾਣੀ ਤਰਜ਼ ਦੇ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀਪਣ ਅਤੇ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੀ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਜਨਤਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚਲੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਹਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਲਾਭ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਭੁਲੇਖੇ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਹੈ ਜਨਤਾ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਡਰਾਕਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕੁਚੱਜੇਪਣ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਮਾਰੂ ਧੱਕਾ। ਹੁਣ ਕਤਾਰਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਨਿਖੇੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਤੋਲਾਈਪਨ ਵੱਲੋਂ ਸਿਖਾਏ ਸਬਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵਦਾਣੀ ਸੱਟਾਂ ਹੇਠ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਦੇ ਦਰਿੜ੍ਹ ਅਤੇ ਅਣਥੱਕ ਘੋਲ ਨਾਲ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਸਗੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਜਮਹੂਰੀ ਜਨਸਮੂਹ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਅਜਿਹੇ ਫੌਲਾਦੀ ਯੋਧੇ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧੇਰੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਤਾਲਸਤਾਏਵਾਦ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਨਾਹ ਦੀ ਖੱਡ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਡਿੱਗਣਗੇ।

ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਨੰ. 35,
ਸਤੰਬਰ 11(24) 1908

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਭਾਗ 15, ਪੰਨੇ 202-09

ਬੁਰਜੂਆ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀਆਂ ਗੋਰਕੀ ਨੂੰ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਕਲਪਤ ਕਹਾਣੀਆਂ²⁷

ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬੁਰਜੂਆ ਅਖ਼ਬਾਰ ਫ਼ਰਾਂਸ ਦਾ “ਲਾ-ਏਕਲਾਇ”, “ਲਾ-ਰੈਡੀਕਲਜ਼”, ਜਰਮਨੀ ਦਾ “ਬਰਲਿਨਰ ਤਾਗਬਲਾਤ” ਅਤੇ ਰੂਸ ਦੇ “ਉਤਰੋ ਰੂਸੀਈ” “ਰੇਚ” “ਰੂਸਕੋਯੇ ਸਲੋਵੋ” “ਨੋਵੋਯੇ ਵਰੇਮੀਆ” ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਨਸਨੀ ਖ਼ੇਜ਼ ਖ਼ਬਰਾਂ ਛਾਪ ਛਾਪ ਕੇ ਆਪਣੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਸਕਾ ਪੂਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। “ਵੌਰਵਾਰਤਸ”²⁸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਬੇਹੂਦਾ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਖੰਡਣ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ” ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਵੀ ਕਈ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਖੰਡਣ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਪਰ ਬੁਰਜੂਆ ਪ੍ਰੈੱਸ ਇਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇਸ ਭੰਡੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਸਗੋਂ ਹਵਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੌਖਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਕਾਢ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ। ਕਿਸੇ ਟਕੇ-ਸਤਰ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਤਜੋਵਵਾਦ²⁹ ਅਤੇ “ਰੱਬ-ਸਿਰਜਣਾ”³⁰ ਸਬੰਧੀ ਮਤਭੇਦਾਂ ਦੀ ਕੰਨ-ਬਲੇਲ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਸ ਸਵਾਲ ਉੱਤੇ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਆਮ ਕਰਕੇ ਅਤੇ “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ”³¹ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹਮ-ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਉੱਘੜ-ਦੁੱਘੜਾ ਜੋੜ-ਬੁਣ ਕੇ ਫਰਜ਼ੀ ਇੰਟਰਵਿਊਆਂ ਅਤੇ ਭੇਟਾਂ ਆਦਿ ਲਿਖ ਕੇ ਚੰਗਾ ਨਾਵਾਂ ਕਮਾ ਲਿਆ।

ਇਸ ਭੰਡੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਮਕਸਦ ਕੋਈ ਘੱਟ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੁਰਜੂਆ ਪਾਰਟੀਆਂ ਚਾਹੁਣਗੀਆਂ ਕਿ ਗੋਰਕੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਵੇ। ਬੁਰਜੂਆ ਅਖ਼ਬਾਰ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪਾਰਟੀ ਅੰਦਰਲੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਰੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ ਭੱਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਰਹੇ।

ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਹੈ। ਸਾਥੀ ਗੋਰਕੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਹਾਨ ਕਲਾ ਕਿਰਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੂਸ ਦੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ਼ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਟੁੱਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੋੜ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਘਿਰਣਾ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ।

ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਨੰ. 50, 28 ਨਵੰਬਰ
(11 ਦਸੰਬਰ) 1909

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਭਾਗ-16, ਪੰਨਾ-106

ਵੇਖੀ ਸਬੰਧੀ³²

ਵੇਖੀ ਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਚਾਰ-ਮਾਲਾ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਾਰਸ਼ੁਖ ਵਿਧਾਨਕ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਤਰਤੀਬ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਕਿ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਈ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਿਛਾਖੜੀ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨੇ ਜਿਸ ਦਾ ਹਾਰਦਿਕ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਦੌਰ ਦੀ ਸਹੀ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਕੇਡਟ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵੇਖੀ ਦੇ ਅੱਤ ਦੇ ਕਚਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕੁੱਝ ਖ਼ਾਸ ਪੈਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਕਰਨ, ਕੁੱਝ ਕੇਡਟਾਂ ਵੱਲੋਂ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਵਿਧਾਨਕ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪਾਲਿਸੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਦੇ ਕਦਾਚਿਤ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਖੰਡਣ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਇਸ ਪਾਲਿਸੀ ਦੇ ਅਸਲੀ ਮਹੱਤਵ ਵੱਲੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਤੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ “ਵੇਖੀ ਨੇ ਆਧੁਨਿਕ ਕੇਡਟਵਾਦ ਦਾ ਅਭੁੱਲ ਤੱਤ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ ਹੈ”। ਕੇਡਟਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਵੇਖੀ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਹੈ।

ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤ ਦੇ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਜਮਾਤੀ ਜਾਗਰਿਤ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਸੂਝ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਚੰਗਾ ਮੰਨਣ। ਵੇਖੀ ਕੇਡਟਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਝੁਕਾਉ ਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਨੰਗਾਕਰਣ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭੱਦਰ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਵੇਖੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਉਹ ਹਨ: ਬਰਦਾਈਵ, ਬੁਲਗਾਕੌਵ, ਹਰਸਚੇਨਸੋਹਨ, ਕਿਸ਼ਤੀਆਕੋਵਸਕੀ, ਸਤਰੂਵੇ, ਫ਼ਰੈਂਕ ਅਤੇ ਇਜ਼ਗੋਈਵ। ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਡਿਪਟੀਆਂ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਗੌੜਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕੇਡਟਾਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਨਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਮਿੱਠੇ ਹਨ। ਵੇਖੀ ਦੇ ਕਰਤਾ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਰੁਝਾਨ ਦੇ ਅਸਲੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ, ਧਰਮ, ਰਾਜਨੀਤੀ, ਪ੍ਰਚਾਰ-ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਵਰਣਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪੂਰਨ ਗਿਆਨ-ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਮੁਕਤੀ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਵੇਖੀ ਦਾ “ਰੂਸੀ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਸਬੰਧੀ ਲੇਖ ਸੰਗ੍ਰਹਿ” ਨਿੱਕ-ਨਾਂ (ਸਬ-ਟਾਈਟਲ) ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਕਰਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਅਸਲ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ “ਬੁੱਧੀਵਾਨ” ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਰੂਹਾਨੀ ਨੇਤਾ, ਸਾਰੀ ਰੂਸੀ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਰੂਸੀ ਮੁਕਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਹੈ। ਰੂਸੀ ਕੇਡਟਵਾਦ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਰੂਸੀ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਦੇ ਰੂਸੀ ਮੁਕਤੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲੋਂ, ਇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਟੀਚਿਆਂ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤਾਂ ਤੋਂ, ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਵੇਖੀ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

I

ਲਿਬਰਲ ਭਗੋੜਿਆਂ ਦਾ ਮਹਾਨਕੋਸ਼ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਬਗਲਗੀਰ ਹੈ (1) ਰੂਸੀ (ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ) ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਸੂਲਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ (2) ਨਿਕਟ-ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਖੰਡਣ ਅਤੇ ਭੰਡੀ (3) ਆਪਣੇ “ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ” ਵਾਲ਼ੇ ਭਾਵਾਂ ਦਾ, ਅਕਤੂਬਰਵਾਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਰੂਸ ਨਾਲ਼, ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਐਲਾਨ (ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ਼ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ ਵਾਲ਼ੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਵੀ)।

ਵੇਖੀ ਦੇ ਕਰਤੇ “ਬੁੱਧੀਵਾਦ” ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਧਾਰ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਠੋਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਨਖਿੱਧ ਅਤੇ ਰੂੜੀਵਾਦ, ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ ਅਤੇ ਫਲਸਫ਼ਿਆਣ ਦਾ ਅਤਿ ਮੁੱਢਲਾ ਅਤੇ ਨੀਵੇਂ ਦਰਜੇ ਦਾ ਢੰਗ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। (ਪੰਨਾ 4, ਇਹ ਹਵਾਲੇ ਵੇਖੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੰਸਕਰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ) ਤਰਕ ਨੂੰ ਭੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ “ਸਾਡੇ ਲਈ” (ਭਾਵ ਰੂਸੀ “ਬੁੱਧੀਵਾਨ” ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਵੇਖੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਇਹ “ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੈ” ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ “ਨਰੋਲ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਅਧਾਰ 'ਤੇ” ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ (15), ਜਦ ਕਿ “ਕੋਈ ਵੀ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ, ਕੋਈ ਵੀ ਆਸਤਕ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕਵਾਦ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ” (11), ਹੱਸਿਓ ਨਾ! “ਵਿਚਾਰਵਾਦੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲ਼ੇ ਵਿਰੋਧ-ਭਾਵਨਾਵਾਂ।” (6) — ਇਹ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ਼ ਵੇਖੀ “ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ” 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। “ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਯੂਰਕੇਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋਂ, ਅਸਲੀ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ਰ ਹੈ” (4)।

ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਬਿਲਕੁਲ ਸੁਭਾਵਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੇਖੀ “ਬੁੱਧੀਮਾਨਾਂ” ਦੀ ਨਾਸਤਕਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਨਿਰੰਤਰ ਗਰਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਸੰਸਾਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੇ ਤਾਣ ਨਾਲ਼ ਤਾਂਘਦਾ ਹੈ। ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ਰ ਵਜੋਂ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਵੇਖੀ ਬਲਿੰਸਕੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਲੇਖਕ ਵਜੋਂ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਲਿੰਸਕੀ, ਦੋਬੋਲਿਯੋਬੋਵ ਅਤੇ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ “ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ” ਦੇ ਲੀਡਰ ਸਨ (134, 56, 32, 17 ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ)। ਚਾਅਦਾਯੀਵ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਸੋਲੋਵਿਉਵ, ਦੋਸਤੋਏਵਸਕੀ “ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਹੀ ਬੁੱਧੀਵਾਨ ਨਹੀਂ ਸਨ।” ਪਹਿਲੇ ਸੱਜਣ ਉਸ ਰੁਝਾਨ ਦੇ ਆਗੂ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੇਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਨਾਂ ਉਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਹੀ, ਅਣਥੱਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਧਾਰਨੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਿ ਅੱਜ ਵੇਖੀ ਡਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ “ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ, ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਣ-ਗੌਲਿਆ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।” ਵੇਖੀ ਦਾ ਮੁਖਬੰਧ ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।

ਪਾਠਕ ਇਸ ਤੋਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ “ਬੁੱਧੀਵਾਨ” ਨਹੀਂ ਹਨ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਕਿ ਵੇਖੀ ਹਮਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਵਿਧੀ ਦਾ ਇੱਕ ਬਨਾਉਟੀ ਅਤੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਢੰਗ ਹੈ। ਹਮਲਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਜਾਤੰਤਰ ਅਤੇ ਪਰਜਾਤੰਤਰ-ਸੰਸਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਲੀਹ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੀ ਪਾਰਟੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ “ਵਿਧਾਨਕ” ਅਤੇ “ਪਰਜਾਤੰਤਰਵਾਦੀ” ਦੱਸਦੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਲਈ ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਨਾਂ ਲੈਣ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਮਾਸਕੋਵਸਕੀਯਾ ਵੈਦੋਮੋਸਤੀ³³ ਤੋਂ ਉਧਾਰ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਉਹ ਪਰਜਾਤੰਤਰ ਨੂੰ ਤਲਾਂਜਲੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ (ਕਿਆ ਬੇਤੁਕੀਆਂ ਹਨ!) ਸਗੋਂ ਕੇਵਲ “ਬੁੱਧੀਵਾਨਤਾ” ਨੂੰ ਹੀ ਤਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬਲਿੰਸਕੀ ਦਾ ਗੋਗੋਲ ਵੱਲ ਲਿਖਿਆ ਪੱਤਰ³⁴ ਵੇਖੀ ਨੂੰ “ਬੁੱਧੀਵਾਨ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਦੇ ਕਲਾਸਕੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ” ਵਜੋਂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ (56) “ਸਾਡੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਪੱਖੋਂ, ਬਲਿੰਸਕੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਹੈ” (82)।

ਅੱਛਾ, ਅੱਛਾ! ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਇੱਕ “ਬੁੱਧੀਵਾਨਤਾ” ਵਾਲਾ ਜਜ਼ਬਾ ਹੈ। 1861 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1905 ਤੱਕ ਅਬਾਦੀ ਦੇ ਭਾਰੀ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਵੱਲੋਂ, ਰੂਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜੇ ਘੋਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਟੈਸਟ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ “ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਿਆਨਕ” ਹੈ। ਜਾਂ, ਸ਼ਾਇਦ, ਸਾਡੇ ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕਰਤਿਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ, ਬਲਿੰਸਕੀ ਵੱਲੋਂ ਗੋਗੋਲ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਪੱਤਰ ਮੁਜ਼ਾਰਾ-ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਸਾਡਾ ਪੱਤਰਕਾਰੀ-ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਲੋਕ-ਘਿਰਣਾ 'ਤੇ ਅਧਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ?

ਮਾਸਕੋਵਸਕੀਯਾ ਵੈਦੋਮੋਸਤੀ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸੀ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਬਲਿੰਸਕੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਅਬਾਦੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਨ-ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਸਗੋਂ ਕੇਵਲ “ਬੁੱਧੀਵਾਨਤਾ ਵਾਲੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ” ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ।

ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀ ਦਾ ਵੀ ਉਹੋ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਮਾਸਕੋਵਸਕੀਯਾ ਵੈਦੋਮੋਸਤੀ ਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਬਰਲ ਭਗੌੜਿਆਂ ਨੇ ਪੂਰਨ ਸੱਚ ਦੱਸਣ ਦਾ, ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ (ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਅਤੇ ਤਰਕਵਾਦ ਦੀ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ) ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਉਹ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕੰਨੀ ਕਤਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਛਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਮੁੱਢਲੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰੁਝਾਣਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਪਰ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ

ਕੇਵਲ “ਬੁੱਧੀਵਾਨਤਾਵਾਦ” ਨੂੰ ਹੀ ਤਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕ-ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਤੋਂ ਹਟ ਕੇ ਲੋਕ-ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਲਿਬਰਲ ਰਾਜਨੀਤਕ “ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ” ਦਾ ਪਦ ਧਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹੋ ਹੱਥਕੰਡਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਗੋਗੋਲ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਬਲਿੰਸਕੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ਼ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹੋ ਅਜੋਕੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸਬੰਧੀ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

II

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਰਜਾਤੰਤਰ ਲਹਿਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸਨ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ। ਵੇਖੀ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ 'ਤੇ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਇਸ ਲਈ ਝਈਆਂ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਹਮਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ “ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਗੁਪਤਵਾਸੀ ਫਿਰਕਾ ਹੁਣ ਦਿਨ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਚਾਨਣ ਵਿੱਚ ਆ ਨਿੱਕਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਚੇਲੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਉਹ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰਿਹਾ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਵੀ।” (176)। ਲਿਬਰਲਾਂ ਨੂੰ “ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ” ਨਾਲ਼ ਕੇਵਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸਹਾਨਭੂਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਇਸ ਦੀ ਗੁਪਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਦਦ ਵੀ ਕੀਤੀ, ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਕੇਵਲ ਇੱਕ “ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਗੁਪਤਵਾਸੀ ਫਿਰਕਾ ਸੀ, ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਚੇਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ, ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਅਸਲੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ, ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਲਿਬਰਲਾਂ ਨੂੰ ਪਰਜਾਤੰਤਰ ਨਾਲ਼ ਓਦੋਂ ਤੱਕ ਸਹਾਨਭੂਤੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਅਸਲੀ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਨਾਲ਼ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਓਦੋਂ ਤੱਕ ਕੇਵਲ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਦੇ ਸਵੈਹਿਤਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ਼ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਉੱਪਰਲੀ ਜਮਾਤ ਦੀ, ਸੱਤਾ ਦੇ ਹੋਰ ਨਿਕਟ ਪੁੱਜਣ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਸਹਾਇਤਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਲਿਬਰਲਾਂ ਨੇ ਪਰਜਾਤੰਤਰ ਵੱਲ ਕੰਡ ਕਰ ਲਈ ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਨਾਲ਼ ਲੈ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਟੀਚਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਆਪਣੇ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰਜਾਤੰਤਰਵਾਦੀ “ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ” ਵਿਰੁੱਧ ਚੀਕ ਚਿਹਾੜੇ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ “ਕੇਡਟਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਦੀ ਪਰਜਾਤੰਤਰਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਵੇਖੀ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਅਤੇ ਪਰਤੱਖ ਪ੍ਰਗਟਾਵਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਐਲਾਨ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਦੀ 18ਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸਮਾਜੀ ਲਹਿਰ, “ਇੱਕ ਬੁੱਧੀਵਾਨਵਾਦੀ-ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਕ

ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰੂਹਾਨੀ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ” (57)।

ਕਮਾਲ ਹੈ, ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? 18ਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਫਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਦੀ ਲਹਿਰ, ਜ਼ਰਾ ਨੋਟ ਕਰਨਾ, ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਾਲਤਮ ਰੂਪ ਅਤੇ ਅਧਾਰ ਵਜੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਰਜਾਤੰਤਰਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਇੱਕ “ਬੁੱਧੀਵਾਨਵਾਦੀ” ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਸੀ! ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਜਾਤੰਤਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਤੇ “ਇੱਕਮੁਠ” ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਉਦਾਰਤਾਵਾਦ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨੇਤਾ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਵਿਛੋੜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਰੂਸੀ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਵੇਖੀ ਫਿਟਕਾਰਦਾ ਹੈ, ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸਾਥ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। “ਬੁੱਧੀਵਾਨਤਾਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਰਿਵਰਤਨਵਾਦ ਨੂੰ ਸਰਬ-ਪਿਆਰੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਪਰਿਵਰਤਨਵਾਦ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਣਾ” ਬਹੁਤ ਹੀ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ” (141) ਅਤੇ ਇਹ “ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਭੁੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਾ ਕੇਵਲ ਸੁਭਾਵਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਾਅਪੇਚਾਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਗਲਤੀ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੀ।” ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਉੱਥੇ ਕਿਤੇ ਪਰਜਾਤੰਤਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਅਤੇ ਇੱਕ ਪਰਜਾਤੰਤਰ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਇੱਕ “ਦੰਗਾ” ਮਾਤਰ ਤੋਂ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਵਖਰਿਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਚਲਦੀ ਹੈ—ਪਰਜਾਤੰਤਰ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਪਰਜਾਤੰਤਰੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਂ ਕੇਵਲ ਗਲਤ ਹਨ, ਨਾਂ ਕੇਵਲ ਦਾਅਪੇਚ ਵਜੋਂ ਵੇਲਾ ਵਿਹਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਸਗੋਂ ਇਖ਼ਲਾਕ ਵਜੋਂ ਵੀ ਪਾਪ ਹਨ—ਵੇਖੀ ਦੀ ਅਸਲ ਰਾਏ ਦਾ ਇਹੋ ਨਿਚੋੜ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪੌਬੈਦੋਨੋਸਤਸੇਵ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਰੱਤੀ ਵੀ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪੌਬੈਦੋਨੋਸਤਸੇਵ ਨੇ, ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਿ ਸਤਰੂਵੇ, ਆਈਜ਼ੋਈਵ ਫ਼ਰੈਂਕ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਵੱਧ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਵੇਖੀ ਜਦੋਂ ਘਿਰਣਾ ਯੋਗ “ਬੁੱਧੀਵਾਨਤਾ” ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਰਬੀਨਤਾ ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਆਮ ਕਰਕੇ “ਖੱਬੇ” ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਨਰੋਦਨਿਕ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਸਬੰਧੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਨਰੋਦਨਿਕਾਂ³⁵ ਤੇ “ਕਿਸਾਨੀ ਲਈ” ਆਪ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਤੇ “ਪ੍ਰਲੇਤਾਰੀਆਂ ਲਈ” ਝੂਠੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (9) ਦੋਹਾਂ ਦੇ “ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜ-ਸਥਾਨ ਦੇਣ ਕਾਰਨ” (59, 59-60) ਪਰਖਚੇ ਉਡਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਘਿਰਣਾ ਯੋਗ “ਬੁੱਧੀਵਾਨ” ਲਈ “ਲੋਕ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ” (159)। “ਨਾਸਤਕ ਖੱਬੇ ਬਲਾਕ ਦੀ ਪੁੰਆਂਧਾਰ ਭਾਸ਼ਣਬਾਜ਼ੀ” (29) —ਇਹ ਕੁੱਝ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਦੂਸਰੀ ਡੂਮਾ³⁶

ਵਿੱਚ ਕੇਡਟ ਬੁਲਗਾਕੋਵ ਦੀ ਯਾਦ-ਸ਼ਕਤੀ 'ਤੇ ਛਾਇਆ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਜਿਸਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਉਤੇਜਿਤ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਭੋਰਾ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇੱਥੇ ਬੁਲਗਾਕੋਵ ਨੇ, ਆਮ ਕੇਡਟ ਮਨੋਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਕੇਡਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਲਿਬਰਲ ਲਈ ਨਰੋਦਵਾਦ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੀ ਅੰਤਰ ਰੇਖਾ ਦਾ ਮਿਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਅਚਾਨਕ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਕੋਈ ਲੇਖਕ ਦਾ “ਕਮਾਲ” ਨਹੀਂ ਹੈ (ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਅੰਤਰ ਤੋਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣੂ ਹੈ) ਸਗੋਂ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਖ਼ਸਲਤ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਚਿਤਰਨ ਸੀ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਰੂਸ ਵਿਚਲੀ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਲਿਬਰਲ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਇਤਨਾ ਨਹੀਂ ਘਬਰਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਘਿਰਣਾ ਕਰਦੀ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਲਹਿਰ ਤੋਂ, ਭਾਵ ਇਹ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਘਬਰਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਨਰੋਦਵਾਦ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇ ਕੇ ਪਰਜਾਤੰਤਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ। ਇਹ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰਜਾਤੰਤਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਜਾਤੰਤਰ ਵਿਚਲੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ ਜਾਂ ਅਗੇਰੇ ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ, ਪਰਜਾਤੰਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ ਅਤੀਤ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਆਸ਼ਾਵਾਂ, ਨਾਲ਼ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਵੇਖੀ ਬੱਸ “ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜ-ਸਥਾਨ ਦੇਣਾ” ਆਦਿ ਚਲੰਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ਼ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਲਿਬਰਲ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਡਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਪਾਸ ਹੁਣ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਵਿਰੁੱਧ “ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜ-ਸਥਾਨ ਦੇਣ” 'ਤੇ ਚੀਕ ਚਿਹਾੜਾ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਮੋੜੇ ਨੂੰ ਢੋਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਡਗੇ ਲਗਾਕੇ ਛੁਪਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੁੱਕਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਡੂਮਾਂ ਨੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਮੰਗਾਂ ਅਤੇ ਹਿਤਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਉਹੋ “ਬੁੱਧੀਵਾਨਤਾ-ਵਾਦੀ”³⁷ ਡਿਪਟੀ ਹੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਡਟਾਂ ਦੇ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਵੱਲੋਂ ਨਿਰੰਤਰ ਮੋੜੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ “ਖੱਬਿਆਂ” ਵੱਲ ਦਿਲੀ ਘਿਰਣਾ ਦਾ ਜਾਗ ਲਗਾਇਆ। ਹਕੀਕਤ ਵਿੱਚ “ਚਾਰ ਨੁਕਾਤੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਬੰਧ” ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਤੋਂ ਮੁੱਕਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤਦ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨੇਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਇਮਾਨਦਾਰ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਭੋਰਾ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਜੋਕੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ “ਚਾਰ ਨੁਕਾਤੀ” ਸਿਸਟਮ ਅਧੀਨ ਹੋਈਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਤਰੁਦੋਵਿਕ ਡਿਪਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਸਮੇਤ ਭਾਰੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪਿਛਲ-ਪੈਰੀ ਲਿਬਰਲ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਲਈ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ, ਸਿਵਾਏ ਇਸਦੇ ਕਿ ਉਹ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਤੋੜ-ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਮਾਸਕੋਵਸਕਾਯਾ ਵੈਦੋਮਸਤੀ ਅਤੇ ਨੌਵੋਏ-ਵਰੇਮਯਾ³⁸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਚੋਂ ਲਏ ਚਲੰਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਹਲਾ ਦੇਵੇ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿ ਵੇਖੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਲੇਖ-ਮਾਲਾ ਤੂਸੜੀ ਪਈ ਹੈ।

ਵੇਖੀ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਪਰਜਾਤੰਤਰ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਪਿਛਾਖੜ ਵੱਲੋਂ ਚਿੱਕੜ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਧਾਰ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਨੌਵੋਏ-ਵਰੇਮਯਾ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ — ਰੋਜ਼ਾਨੋਵ, ਮੈਨਸ਼ੀਕੋਵ ਅਤੇ ਏ. ਸਤੋਲਾਈਪਿਨ ਨੇ ਵੇਖੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੁੰਮਣਾ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਹਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਵੋਲੀਨੀਆ ਦਾ ਪਾਦਰੀ ਅਨਥੋਨੀ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਵਜਦ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਵੇਖੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ “ਜਦੋਂ ਬੁੱਧੀਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਤੱਕ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ ਕਿ ਕਰਤੱਵ ਤੇ ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਸ “ਬੁੱਧੀਵਾਨ” 'ਤੇ ਹੀ ਸਗੋਂ ਠੀਕ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।” (139) ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਿਆਂ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਉੱਪਰਲੀ ਜਮਾਤ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ “ਕਰਤੱਵ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੇ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੁੱਜ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰੀਫਾਰਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ 3 ਜੂਨ³⁹ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ “ਉੱਤਰਦਾਇਕਤਾ” ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ, ਜਾਂ ਨਾਮਧਰੀਕ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ, ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਲਿਬਰਲ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।

“ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ” ਅਸੀਂ ਵੇਖੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ, “ਇਹੋ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਨੂੰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਦਾ ਇੱਕ ਅਚੇਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹਥਿਆਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ” (95) ਇਹ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਅਰੇ “ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰੋ” ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਰੂਸੀ ਕਥਨ, “ਅਸੀਂ ਝਗੜਿਆਂ 'ਤੇ ਟੇਕ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ”⁴⁰ ਦੇ ਸੰਖੇਪੀਕਰਨ ਕੀਤੇ ਦੇ ਸੁਆਦ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਜਦੋਂ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਕਾਜ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਡਰ ਗਏ ਅਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਲੋਕ ਵਿਰੋਧੀ ਮੱਧਕਾਲੀਨਤਾ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਨੇ, “ਹਉਮੈ” ਸਵੈ-ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੱਟੜ ਕੌਮ-ਅਭਿਮਾਨ ਵਾਲੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਕਾਜ ਦੱਸਿਆ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਸਾਰੇ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

“ਇਨਕਲਾਬ ਤਾਂ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਅਕਤੂਬਰ 17 ਦੇ ਫਰਮਾਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ” (136) ਇਹ ਹੈ ਅਕਤੂਬਰ ਦਾ ਆਦਿ ਅਤੇ ਅੰਤ ਭਾਵ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ

ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਆਦਿ ਅਤੇ ਅੰਤ। ਅਕਤੂਬਰਵਾਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹੋ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕੇਡਟ ਅੰਦਰਖਾਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ (17 ਅਕਤੂਬਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਵੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਪਰਜਾਤੰਤਰ ਮੰਤਵ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭਗੌੜਿਆਂ ਅਤੇ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਿਤਾਰਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਾਰਗਰ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਰਜ ਲਈ ਵੇਖੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭਗੌੜਾ ਇਸ਼ਗੋਈਵ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, “ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਹਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਰਾਜ ਡੂਮਾ ਵਿੱਚ, ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਦਰਜਨ ਕੇਡਟਾਂ ਅਤੇ ਅਕਤੂਬਰਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਡਿਪਟੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਰੂਸ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ” (208) ਆਹੋ ਜੀ! ਠੀਕ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ਗੰਵਾਰ ਤਰੁਦੋਵਿਕ ਡਿਪਟੀ ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਕੰਮੀ-ਪੁਰਸ਼ ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਜ ਕਿਵੇਂ ਨਿਭਾ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਇਸ ਲਈ ਤਾਂ ਕੇਡਟਾਂ ਅਤੇ ਅਕਤੂਬਰ-ਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੀਸਰੀ ਡੂਮਾ...

ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਲੋਕ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਤੀਸਰੀ ਡੂਮਾ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ “ਉੱਤਰਦਾਇਕਤਾ” ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤੀਸਰੀ ਡੂਮਾ, ਤੀਸਰੀ ਡੂਮਾ ਦੇ ਰੂਸ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਵੋਲੁਨੀਆ ਦੇ ਪਾਦਰੀ ਅਨਥੋਨੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ “ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ,” (ਵੇਖੀ 26) “ਆਜਜ਼ੀ” (49) “ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਦੇ ਘਮੰਡ ਦਾ ਵਿਰੋਧ” (52) “ਤਾਬੇਦਾਰੀ” (55) “ਮੂਸਾ ਦੇ ਦਸ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ (ਟੈਂਨ ਕਮਾਂਡਮਿੰਟਸ) ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਸਾਦਾ ਅਤੇ ਮੋਟਾ ਭੋਜਨ” (51) “ਉਹਨਾਂ ਸ਼ੈਤਾਨਾਂ ਦੇ ਲਸ਼ਕਰ ਵਿਰੁੱਧ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਰੂਸ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਘੁਸ ਆਏ ਹਨ, ਸੰਘਰਸ਼” ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਕਿਸਾਨ ਤਰੁਦੋਵਿਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਕੰਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਤਕੋਵ ਅਤੇ ਪਾਬੇਦੋਨੋਸਤਸੇਵ ਨੇ ਢੇਰ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਖੋਜ ਕੱਢ ਲਈ ਸੀ, ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਖ਼ਾਸੇ ਅਨੁਸਾਰ, “ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਘਿਰਣਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (87, “ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਲਈ” —ਪੜ੍ਹੋ)

ਇਸ ਲਈ ਵੇਖੀ ਸਾਨੂੰ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ “ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇਣ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਸੰਗੀਨਾਂ ਅਤੇ ਬੰਦੀਖਾਨਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ (“ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਨੂੰ” -ਲੈਨਿਨ) ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੋਹ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ” (88)।

ਇਹ ਨਿੰਦਾ-ਲੜੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬੇਲਾਗ ਹੈ। ਇਹ ਲਾਹੇਵੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ 1905 ਤੋਂ 1909 ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਿਧਾਨਕ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਤੱਤ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਿੰਦਾ ਲੜੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵੇਖੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਾਵ ਨੂੰ

ਸੰਖੇਪ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨੰਗਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਵੇਖੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰੂਸੀ ਲਿਬਰਲਾਂ ਦੀ, ਰੂਸੀ ਕੇਡਟ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੀ ਹਨ, ਅਸਲੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨੰਗਿਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕੇਡਟਾਂ ਦਾ ਵੇਖੀ ਨਾਲ਼ ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ ਅਤੇ ਕੇਡਟਾਂ ਦੀ ਵੇਖੀ ਨੂੰ ਤਲਾਂਜਲੀ ਇੱਕ ਦੰਡ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ, ਮੁਫਤ ਦੀ ਜੀਭ ਘਸਾਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਕੇਡਟ ਸਮੂਹਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ, ਇੱਕ ਸਮਾਜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੇਖੀ ਦੀ ਨੀਤੀ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੀਤੀ 'ਤੇ ਨਹੀਂ। ਅਗਸਤ ਅਤੇ ਸਤੰਬਰ 1905⁴¹ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਈਜੀਨ ਡੂਮਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦੇ ਸੱਦੇ, ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟਾਂ ਦੇ ਕਾਜ਼ ਨਾਲ਼ ਗੱਦਾਰੀ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਨਿਰੰਤਰ ਡਰਨਾ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਡੂਮਾ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀਆਂ ਦਾ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਵਿਰੋਧ, ਬਜਟ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੋਟਾਂ ਦੇਣੀਆਂ, ਤੀਜੀ ਡੂਮਾ ਵਿੱਚ ਕਰਾਓਲੋਵ ਦੀ ਧਰਮ ਸਬੰਧੀ ਅਤੇ ਬੈਰੋਜ਼ੋਵਸਕੀ ਦੀਆਂ ਕਿਸਾਨੀ ਮਸਲਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਤਕਰੀਰਾਂ, ਲੰਦਨ ਦੀ ਫੇਰੀ,⁴² ਇਹ ਉਸ ਨੀਤੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਵੇਖੀ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਣਗਿਣਤ ਪੱਥ-ਬੁਰਜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਥੋੜੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਹਨ।

ਰੂਸੀ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਨੀਤੀ ਦਾ ਤੱਤ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਜਮਾਤੀ ਨੀਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਲੈਂਦੀ ਤਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਲਈ ਇੱਕ ਡਿੰਘ ਅਗੇਰੇ ਭਰਨੀ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਨੋਵੀ ਦੇਨ ਨੰ. 15,
ਦਸੰਬਰ 13, 1909
ਸਹੀ: ਵੀ. ਇਲੀਅਨ

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਭਾਗ 16, ਪੰਨੇ 123-31

ਇੱਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

ਵਿੱਚੋਂ

ਉਤਜੋਵਵਾਦ ਦੇ ਅਨੁਆਯੀਆਂ

ਅਤੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦਾ “ਪਲੇਟਫਾਰਮ”

ਅਜੋਕੇ ਅੰਤਰ-ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸਬੰਧੀ ਦੱਸ ਕੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਟਾਕਰਾ, ਇੱਕ-ਪੁਰਖੀ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ, ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਰਾਜ-ਤੰਤਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ, ਬੁਰਜੂਆ “ਬਲੈਕ ਹੰਡਰਡ”⁴³ (ਕਾਲੇ ਸੌ) ਦੇ ਸੰਸਦਵਾਦ ਦੇ ਅਤੇ ਦਿਹਾਤ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਬੁਰਜੂਆ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜੋਕਾ ਸਮਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ “ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ” ਇੱਕ ਅਬੂਰੀ ਦੌਰ ਹੈ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈਆਂ ਉੱਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਦਾਅਪੇਚ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੂੰ ਇਸ ਮੁਸ਼ਕਲ, ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਅਸੁਖਾਵੀਂ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਢਾਲਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ “ਮੁਹਿੰਮ” ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੁਝਾਣ ਵੱਲੋਂ ਸਾਡੇ ‘ਤੇ ਠੋਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਡੂਮਾ ਦੇ ਮੰਚ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਕਨੂੰਨੀ ਅਵਸਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਵਰਤਣਾ ਘੋਲ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨਿਮਾਣੇ ਜਿਹੇ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ “ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਮਾਨ” ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਨਿੱਕਲਦਾ। ਪਰ ਅਬੂਰੀ ਦੌਰ ਅਬੂਰੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰਤ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾਕਰੂ ਕਾਰਵਾਈ ਵੱਲ ਲੈ ਆਉਣਾ। ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀ ਠਾਠ-ਬਾਠ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਕਿ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਰਧ-ਕਨੂੰਨੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਬਲੈਕ ਹੰਡਰਡ ਅਕਤੂਬਰਵਾਦੀ ਡੂਮਾ⁴⁴ ਦੇ ਦੌਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈ ਹਨ, ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਕਿ ਇਸ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਅਤੀਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨੂੰ, ਇਸ ਕੰਮ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ, ਇਸ ਵੱਲੋਂ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰਵਾਦ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾਬਾਜ਼ੀ ਨੂੰ, ਰੱਦ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਹੈ—ਇਹ ਹੈ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕਰਤੱਵ, ਇਹ ਹੈ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਕਰਤੱਵ।

ਅਸੀਂ ਨਵੇਂ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੀ 1908 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ⁴⁵ ਦੇ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਦਾਅ-ਪੇਚਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਥਿੜਕਣ ਦੀ ਨਿਰਖ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਥਿੜਕਣ ਉਤਜੋਵਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ, ਕਿ ਅਜੋਕੀ ਹਾਲਤ ਦੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਾਲ ਜਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟਿਕ

ਦਾਅ-ਪੇਚਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਿਥਣਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵੀ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਉ ਹੁਣ ਨਵੇਂ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਮੌਲਿਕ ਲੱਛਣ ਦੀ ਨਿਰਖ-ਪਰਖ ਕਰੀਏ।

ਇਹ ਲੱਛਣ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਵੇਂ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨਵਾਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ “ਸਿਰਜਣਾ” ਅਤੇ “ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਫੈਲਾਉਣਾ” ਦਾ ਕਾਰਜ। “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸਾਇੰਸ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਸਲੀ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਵਾਲੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਆਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤਜਰਬੇ ਵੱਲ ਕਲਾ ਨੂੰ ਸੇਧ ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਰਜ” (ਪੰਨਾ 17)।

ਇੱਥੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਸਿੱਧੜ ਡਿਪਲੋਮੇਸੀ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਤ ਉੱਪਰ ਪਰਦਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੀ “ਵਿਗਿਆਨ” ਅਤੇ “ਫਿਲਾਸਫੀ” ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ “ਅਸਲੀ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਵਾਲੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ” ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇਣਾ ਸਿੱਧੜਪੁਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਨਵਾਂ ਗਰੁੱਪ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੇ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ (ਅਰਥਾਤ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੱਟੜ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ) ਆਪਣੀਆਂ ਕਲਪਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ, ਆਪਣੀਆਂ ਉਜਾ, ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ “ਅਸਲੀ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਵਾਲੇ ਸਬੰਧ” ਤੋੜੇ ਹਨ। ਇਸ ਹਾਸੋਹੀਣ ਧਾਰਾ ਦਾ ਇਹ ਸੰਖੇਪ ਪਰ ਅਸਲੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਹੈ।

ਇੱਥੇ “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਵਿਗਿਆਨ” ਵੀ “ਉਦਾਸ ਅਤੇ ਕੁਥਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।” ਅੱਵਲ ਇਹ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ— ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦਾ। ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ, ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਲੇਖਕ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਢੁਕਵੇਂ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾਂਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਥਾਂ ‘ਤੇ ਸ਼ਬਦ “ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮਾਜਵਾਦ” (ਪੰਨਾ 13, 15, 16, 20, 21) ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਨੰਗੇ ਵਿਰੋਧੀ ਵੀ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦ ‘ਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਇਹ ਕਿ, ਜੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਵਿੱਚ “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਵਿਗਿਆਨ” ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਸਾਡੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਿਸ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਘੋਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਅਤੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਲੇਖਕ ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਦਾ ਪੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਉੱਤੇ ਚੁੱਪ ਧਾਰਨੀ ਇੱਕ ਸਿੱਧੜ ਟਾਲਮਟੋਲ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੁ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਤਹਿ ਤੋਂ ਹਰ ਉਹ ਬੰਦਾ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣੂ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ 1908-09 ਦੇ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਖਵਾਦੀਆਂ⁴⁶ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਘੋਲ ਉੱਭਰ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵਿਗਿਆਨ, ਫਿਲਾਸਫੀ ਅਤੇ ਕਲਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਮ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਤੱਥ ਤੋਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲੈਣ ਨੂੰ ਜੇ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਾਸੋਹੀਣਾ ਤਾਂ ਅਵੱਸ਼ ਹੈ। ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਮਤਭੇਦਾਂ ‘ਤੇ ਪੋਚਾ-ਪਾਚੀ

ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਲੇਖਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦਿੱਤੇ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਆਪ ਕੁਚੱਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨੰਗਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਫਿਲਾਸਫੀ” ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਾਖਵਾਦ ਹੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਹਰ ਸੂਝਵਾਨ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਫ਼ੋਰਨ ਇਸ “ਨਵੇਂ” ਨਕਲੀ ਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਲਵੇਗਾ। ਇਹ ਨਕਲੀ-ਨਾਂ ਦੀ ਕਾਢ ਕੱਢਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਓਟ ਲੈਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਨਵੇਂ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਾਹਿਤਕ ਧੁਰਾ ਮਾਖਵਾਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗ਼ੈਰ-ਮਾਖਵਾਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ-“ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ” ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ: ਨਵੇਂ ਗਰੁੱਪ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕਮੁਠ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਫਿਲਾਸਫੀ ਅਤੇ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਗ਼ੈਰ-ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ, ਭਾਵ ਗ਼ੈਰ-ਮਾਖਵਾਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ ਕਰਨਗੇ। ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਰੁਝਾਣ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ, ਸੱਚਾਈ ਭਰਿਆ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਐਲਾਨ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰੁਝਾਣਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਚੈਲੰਜ ਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਘੋਲ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਬੰਦਾ ਲੁਕਦਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਐਲਾਨੀਆ ਨਿੱਤਰਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਉਹ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਵੱਲੋਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਘੋਲ ਦੇ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਐਲਾਨਨਾਮੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਬਾਰੇ ਸਾਰੀ ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਪਰਦਾ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਗਰੁੱਪ ਦਾ “ਮੌਲਕ” ਲੱਛਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੂੰ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ, ਬਿਨਾਂ ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਰੁਝਾਣ ਦੀ ਇਹ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਉਂਝ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਗ਼ਲਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਨਾ ਪੱਖੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਵਸਤੂ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। — ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਹ ਤੱਥ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਜਿਸਦਾ ਬੁਰਜੂਆ ਪ੍ਰੈੱਸ (ਜਿਸਨੇ ਇਸਨੂੰ ਵਿਗਾੜਿਆ ਅਤੇ ਮਰੋੜਿਆ ਹੈ) ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਐਲਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, ਕਿ ਗੋਰਕੀ ਨਵੇਂ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਅਤੇ ਗੋਰਕੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਕਲਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਆਦਮੀ ਜਿਸਨੇ ਇਸ ਕਲਾ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਧੜਾ ਗੋਰਕੀ ਨੂੰ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖਣ ਉੱਤੇ

ਮਾਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਬੁਨਿਆਦ ਉੱਤੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਵਿੱਚ “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਕਲਾ” ਨੂੰ ਲਿਆ ਵਾੜਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਸ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਨੂੰ ਕੰਗਾਲੀ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਆਪਣੇ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ ਸਾਹਿਤਕ ਹਲਕੇ ਤੱਕ ਲੈ ਆਉਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ “ਅਧਿਕਾਰਵਾਦੀ” ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨੰਗਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਰਚਣਹਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣਤਾ ਦੇਣ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਬਿਨਾਂ ਸਿੱਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਹੈ ਕਾਹਦੇ ਬਾਰੇ। ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਤਜੋਵਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦੇ ਘੋਲ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ “ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ” ਦੇ ਧੰਦੇ ਵਜੋਂ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। (ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਗੱਲ ਵੱਲੋਂ ਨਰਮ ਜਿਹਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ, ਮਾਖਵਾਦ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ “ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ”। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਮਲੇ ਬਿਲਕੁਲ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਵਪੈਰਿਉਵਾਦੀ⁴⁷ ਹੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ (Authorities) ਨਾਲ਼ ਭੈੜਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੋਰਕੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਕਲਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤ ਹਸਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਬਹਿਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤ-ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਮਾਖਵਾਦ ਅਤੇ ਉਤਜੋਵਵਾਦ ਦੀ ਟੇਕ ਬਨਾਉਣ ਲਈ “ਵਰਤਣਾ” (ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ) ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਕਿ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤ ਹਸਤੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਕਲਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗੋਰਕੀ ਮਾਖਵਾਦ ਅਤੇ ਉਤਜੋਵਵਾਦ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਹਮਦਰਦੀਆਂ ਰੱਖਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇੱਕ ਸੰਪਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਪਲੇਟਫਾਰਮ, ਜਿਹੜਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਤਜੋਵਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਖਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਗਰੁੱਪ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਥਿਤ “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ” ਕਲਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਨੂੰ ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਕੰਮ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਤਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਇੱਕ ਸਿਰ-ਕੱਢ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤ-ਹਸਤੀ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਐਨ ਉਹਨਾਂ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਸਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੱਖ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਫ਼ੀ ਮਾਤਰਾ ਹਨ।

6(19) ਮਾਰਚ ਅਤੇ 25 ਮਈ (7 ਜੂਨ),
1910 ਨੂੰ “ਦਿਸਕੂਸਾਉਨੀ ਲਿਸਤੌਕ”
ਨੰ.1 ਅਤੇ 2 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।
ਸਹੀ. ਐੱਨ. ਲੈਨਿਨ

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਭਾਗ-16, ਪੰਨੇ—204-207

ਐੱਲ. ਐੱਨ. ਤਾਲਸਤਾਏ

ਲੇਵ ਤਾਲਸਤਾਏ ਚੱਲ ਵਸਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਵਜੋਂ ਉਸਦੀ ਸੰਸਾਰ-ਵਿਆਪੀ ਮਹੱਤਤਾ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਿੰਤਕ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਵਜੋਂ ਉਸਦੀ ਸੰਸਾਰ-ਵਿਆਪੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਸੰਸਾਰ-ਵਿਆਪੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਲੇਵ ਤਾਲਸਤਾਏ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਕਲਾਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ, ਜਦੋਂ ਅਜੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ (ਸਰਫ਼ਡਮ) ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਸੀ। ਮਹਾਨ ਕਿਰਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਅੱਧੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਿਰਜੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪੁਰਾਣੇ, ਕ੍ਰਾਂਤੀ-ਪੂਰਵ ਰੂਸ ਦਾ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ 1861⁴⁸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੀ ਅਰਧ-ਸਰਫ਼ਗਰਸਥ ਹੀ ਸੀ, ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਰੂਸ ਦਾ, ਚਿਤਰਨ ਕੀਤਾ। ਰੂਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਤਾਲਸਤਾਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਹਾਨ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਲਾ ਦੀ ਇਤਨੀ ਉੱਚ ਪਾਏ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਅੱਡੀ ਹੇਠਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਦਾ ਯੁੱਗ, ਤਾਲਸਤਾਏ ਵੱਲੋਂ ਇਸ 'ਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਉਣ ਕਾਰਨ, ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਕਲਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਵੱਲ ਇੱਕ ਪੁਲਾਂਘ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਲਾਕਾਰ ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੂੰ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਤਿਅੰਤ ਛੋਟੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਹੀ ਜਾਣਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਉਸਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ਰੂਰ ਸੰਗਰਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨਤਾ, ਹਨੇਰੇ, ਲੱਕ-ਤੋੜ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਕੰਗਾਲੀ ਦੀ ਖੁੱਭਣ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਦੀ ਹੈ—ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਇਨਕਲਾਬ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹੀ ਰਚੀਆਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਦਾ ਸਲਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਦਾ ਜੂਲਾ ਲਾਹ ਮਾਰਨ ਉਪਰੰਤ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਮਾਨਵੀ ਹਾਲਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਉਹ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੱਲੋਂ ਤਬਾਹ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਨ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਅੰਕਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ,

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚਿਤਰਨ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਰੋਸ ਤੇ ਰੋਹ ਦੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਤਾਲਸਤਾਏ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ 1861-1904 ਦੇ ਦੌਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਵਜੋਂ ਵੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਿੰਤਕ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਵਜੋਂ ਵੀ—ਸਮੁੱਚੇ ਪਹਿਲੇ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਤਿਹਾਸਕ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ, ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉੱਘੜਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉੱਘੜਵੇਂ ਲੱਛਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਨਤ ਵਿਕਾਸ ਦੇ, ਅਤੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਨਤ ਵਿਕਾਸ ਦੇ, ਦੌਰ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਬੁਰਜੂਆ ਇਨਕਲਾਬ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਫ਼ੌਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇੱਕ-ਪੁਰਖੀ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭੂਮੀਪਤੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਗਲਬੇ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਸਾਨੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਸਬੰਧੀ ਸੁਚੇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਇਸ ਮੰਤਵ ਅਤੇ ਸੰਗਰਾਮ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜਲੇ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਫ਼ੌਰੀ ਮੰਤਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਨਿਖੇੜੇ ਬਾਰੇ ਸੁਚੇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਬੁਰਜੂਆ ਇਨਕਲਾਬ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਹਾਲਤਾਂ ਨੇ ਕਿਸਾਨੀ ਲਈ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹਾਲਤਾਂ ਬਦਲਣ ਦੀ, ਭੂਮੀ ਮਾਲਕੀ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ, ਮੱਧਕਾਲੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋੜਣ ਦੀ, ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਲਈ “ਮੈਦਾਨ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ” ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਅੱਗੇ ਲਿਆਂਦੀ। ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਹਾਲਤਾਂ ਵੱਧ ਜਾਂ ਘੱਟ ਸੁਤੰਤਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਜ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨੀ ਜਨ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਆਗਮਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ।

ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਸਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਸਮੂਹਕ ਲਹਿਰ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਵੀ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਵੀ, ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਅਤੇ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਾਜ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਧਰਮ ਵਿਰੁੱਧ, ਜਿਸ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ਼ ਗਾਂਢਾ-ਸਾਂਢਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਭਰਿਆ, ਤਿੱਖਾ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਬੇਕਿਰਕੀ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਤਿੱਖਾ ਰੋਸ ਆਦਿ-ਕਾਲੀਨ ਕਿਸਾਨੀ ਜਮਹੂਰੀ ਜਨ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋ-ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮੀ, ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ੁਲਮ ਅਤੇ ਲੁੱਟ, ਧਰਮ ਦਿਆਂ ਛਲਾਂ, ਧੋਖੇ ਅਤੇ ਫ਼ਰੇਬ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਘਿਰਣਾ ਦੇ ਪਹਾੜ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰ ਛੱਡੇ ਸਨ। ਭੂਮੀ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਡਟਵਾਂ ਵਿਰੋਧ, ਉਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੌਰ ਵਿੱਚ, ਕਿਸਾਨ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੀ, ਮੱਧਕਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕੀ—ਭੂਮੀਪਤੀ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵੱਲੋਂ “ਅਲਾਟਮੈਂਟ” ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ—ਯਕੀਨਨ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਸਹਿ ਅੜਿੱਕਾ ਬਣ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪੁਰਾਣੀ ਜ਼ਮੀਨ-ਮਾਲਕੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਬੇਕਿਰਕੀ ਨਾਲ਼ ਅਟੱਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ, ਪੁੰਜੀਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਉਸਦੇ ਅਮੁੱਕ ਇਲਜ਼ਾਮ—ਅਤਿ ਡੂੰਘੇ ਜਜ਼ਬੇ ਅਤੇ ਅਤਿ ਦਰਿੜ੍ਹ ਰੋਹ ਨਾਲ਼ ਭਰਪੂਰ ਇਲਜ਼ਾਮ—ਉਸ ਸਾਰੀ ਭਿਆਨਕਤਾ ਨੂੰ

ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਕਿਧਰੋਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਂ ਕਿਤੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਰਹੇ ਨਵੇਂ, ਅਦਿੱਖ, ਸਮਝ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵੈਰੀ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਵੈਰੀ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ “ਬੰਮੂ” ਢਾਅ-ਢੇਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਤਬਾਹੀ, ਕੰਗਾਲੀ, ਭੁੱਖ, ਦਰਿੰਦਗੀ, ਵੇਸਵਾ-ਗਮਨੀ ਅਤੇ ਆਤਸ਼ਿਕ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਸੀ—ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਬਲਾਵਾਂ ਜੋ, “ਆਦਿ-ਕਾਲੀਨ ਜਮ੍ਹਾਂ ਖੋਰੀ ਦੇ ਯੁੱਗ” ਦੇ ਨਾਲ ਆਈਆਂ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੁੱਟ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਆਧੁਨਿਕ ਢੰਗਾਂ ਦੀ ਦਾਬ ਰੂਸ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲਗਾ ਕੇ ਮਸੀਉ ਕੁਪੋ⁴⁹ ਨੇ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਵਧਣ ਫੁੱਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ।

ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਰੋਸਵਾਨ, ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਇਹ ਮਹਾਨ ਆਲੋਚਕ, ਰੂਸ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣ ਰਹੇ ਸੰਕਟ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ, ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕੇਵਲ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਵਾਲਾ, ਉਜੱਡ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਹੀ ਲੱਛਣ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਯੂਰਪ ਦੇ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਲੇਖਕ ਦਾ। ਸਾਮੰਤੀ ਪੁਲਸੀ ਰਾਜ ਵਿਰੁੱਧ, ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਵਿਰੁੱਧ, ਉਸ ਦਾ ਘੋਲ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਤਿਆਗ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ। “ਬਦੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ” ਵੱਲ ਅਤੇ 1905-07 ਵਿੱਚ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਘੋਲ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿਣ ਵੱਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਅਧਿਕਾਰਤ ਧਰਮ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਸ਼ੁੱਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਧਰਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਭਾਵ ਦੱਬੇ ਕੁਚਲੇ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵੀਂ, ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਲੁਕਵੀਂ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ ਸਿਰਜਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ, ਅਸਲੀ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹਥਿਆਰ, ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਗਰਾਮ ਨੂੰ ਤਿੱਖਾ ਕਰਨ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਗਿਆ। ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਢਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਨੂੰ, ਨੰਗਿਆਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਮੁਕਤੀ ਸੰਗਰਾਮ ਵੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਗੈਰ ਹਮਦਰਦਾਨਾ ਰੁਖ਼ ਅਪਣਾਉਣ ਨਾਲ ਰਲਗੱਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਕੇਵਲ ਉਸਦੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਭਾਵਕ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਅਤਿਅੰਤ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਭਰੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ, ਸਮਾਜੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ “ਸੁਧਾਰ” ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ, ਪਰ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚਲੇ ਰੂਸੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜਮਾਤਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਦਸ਼ਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ।

ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦਾ ਠੀਕ ਠੀਕ ਮੁਲੰਕਣ ਕੇਵਲ ਉਸ ਜਮਾਤ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੁਲੰਕਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਸਿਆਸੀ ਰੋਲ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘੋਲ ਦੁਆਰਾ, ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਅਤੇ ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੁੱਟ ਤੋਂ ਜਨਤਾ ਦੀ

ਬੰਦਖਲਾਸੀ ਲਈ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨੀ ਇਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਈ ਹੈ— ਉਹ ਜਮਾਤ, ਜਿਸਨੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਆਪਣੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਲਗਨ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆ (ਕਿਸਾਨ ਸਮੇਤ) ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਉੱਘੜ-ਦੁੱਘੜਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਮੁਲੰਕਣ ਕੇਵਲ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੁਲੰਕਣ ਵੱਲ ਦੇਖੋ। ਉਹ ਮਗਰਮੱਛ ਵਾਲੇ ਹੰਝੂ ਵਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, “ਮਹਾਨ ਲੇਖਕ” ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ “ਪਵਿੱਤਰ” ਸਾਈਨਾਦ⁵⁰ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪਾਦਰੀਆਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਹੀ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ’ਤੇ ਕਮੀਨੀ ਹਰਕਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਰਨ ਪਏ ਇਸ ਮਨੁੱਖ ਪਾਸ ਪਾਦਰੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੇ “ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ” ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਵਿੱਤਰ ਸਾਈਨਾਦ ਨੇ ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੂੰ ਛੇਕ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹਨਾਂ, ਚੋਗਾਧਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਮਸੀਹੀ ਪੁਲਸੀਆਂ, ਇਹਨਾਂ ਫਤਵੇ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੀਚਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੱਧ-ਕੱਟਾ ਵੱਢੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ “ਬਲੈਕ ਹੰਡਰਡ” (ਕਾਲੇ ਸੌ) ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਗੁੰਡੇ ਟੋਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਹਰਕਤਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਨਾਲ ਹਿਸਾਬ ਚੁਕਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਘੜੀ ਆਵੇਗੀ ਤਾਂ ਇਸ ਕਰਤੂਤ ਦੀ ਯਾਦ ਆਵੇਗੀ।

ਲਿਬਰਲ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਮੁਲੰਕਣ ਵੱਲ ਦੇਖੋ। ਉਹ “ਸੱਭਿਅ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼” “ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸਰਬ-ਸੰਮਤੀ ਵਾਲਾ ਹੁੰਗਾਰਾ”, “ਸੱਚ ਅਤੇ ਨੇਕੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ” ਆਦਿ ਜਿਹੀ, ਫੁਸਫੁਸੀ, ਸਰਕਾਰੀ-ਲਿਬਰਲ, ਚਿੱਥੀ ਚਗਲੀ, ਵਿਹਾਰੀ ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ ਤੱਕ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਲਈ ਕਿ ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੇ ਬੁਰਜੂਆ ਵਿਗਿਆਨ ’ਤੇ ਝਾੜ ਪਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਠੀਕ ਹੀ ਝਾੜਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਰਾਜ, ਧਰਮ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਬਾਰੇ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਸਬੰਧੀ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦੇ—ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੈਂਸਰਸ਼ਿਪ ਵੱਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਸੈਂਸਰਸ਼ਿਪ ਵੱਲੋਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲਣ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਤਾਲਸਤਾਏ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਲੋਚਨਾ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕਥਨ ਬੁਰਜੂਆ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਚਪੇੜ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਠੀਕ ਉਹ ਢੰਗ ਹੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਲਸਤਾਏ ਨਿਡਰਤਾ ਨਾਲ, ਖੁੱਲ੍ਹਕੇ ਅਤੇ ਬੇਕਿਰਕੀ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁੱਖਦਾਈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਲਿਬਰਲ (ਅਤੇ ਲਿਬਰਲ-ਨਰੋਦਨਿਕ) ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੀ ਆਮ ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ, ਤੁੱਛ ਹੁੰਜਤਾਂ ਅਤੇ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਵਾਲੇ, ਸੱਭਿਅ ਝੂਠਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਝਾੜ ਹੈ। ਲਿਬਰਲ ਪੂਰਨ

ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਹਨ, ਉਹ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸਾਈਨਾਦ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਨ—ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਵੇਖੀਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ “ਅਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ” ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ “ਜ਼ਰੂਰੀ” ਹੈ ਕਿ ਇੱਕੋ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕਸੁਰਤਾ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ “ਜ਼ਰੂਰੀ” ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕਠਿਆਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਵੇਖੀਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਵੋਲੀਨੀਆਂ ਦਾ ਪਾਦਰੀ ਐਨਥੋਨੀ ਚੁੰਮਣਾਂ ਨਾਲ ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਲਿਬਰਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤਾਲਸਤਾਏ “ਮਹਾਨ ਅੰਤਹਿਕਰਣ” ਹੈ, ਕੀ ਇਹ ਫੁਸਫੁਸਾ ਵਾਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ “ਨੋਵੋਏ-ਵਰੇਮੀਆਂ” ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀਆਂ ਠੋਸ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਅੱਖ ਚੁਰਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਕੀ ਇਹ ਉਸ ਲੱਛਣ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਤੁਅੱਸਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਬੌਧਕਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੇ ਉਸ ਪੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬੀਤੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਭਵਿੱਖ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਖੰਡਣ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਸਦਾਚਾਰਕ ਸਵੈ-ਪੂਰਨਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਭ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਗਲਬੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਸਦੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਰੋਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ?

ਤਾਲਸਤਾਏ ਚੱਲ ਵਸਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਪੂਰਵ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਰੂਸ, ਜਿਸਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਅਤੇ ਨਪੁੰਸਕਤਾ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਅਤੇ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿੱਤਰੀ ਗਈ, ਬੀਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਜਿਹੜਾ ਵਿਰਸਾ ਛੱਡਿਆ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕੁੱਝ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜੋ ਬੀਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ, ਸਗੋਂ ਜੋ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਰੂਸੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਰੂਸੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲੁੱਟ-ਪੁੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਸਤ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਮਾਲਕੀ ਬਾਰੇ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਾਉਣਗੇ—ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਨਸਮੂਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਪੂਰਨਤਾ ਤੱਕ ਅਤੇ ਧਰਮਾਤਮਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰੱਖਣ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਉੱਤੇ ਨਵੀਂ ਸੱਟ ਮਾਰਨ ਲਈ ਉੱਠਣ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ 1905 ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜੀ ਹਾਨੀ ਪੁੱਜੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰੂਸੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੀ ਤਾਲਸਤਾਏ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਲੋਚਨਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਗੇ—ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਰਮਾਏ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਧਨ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਉੱਤੇ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲਾਉਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰੱਖਣ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਹਰ ਕਦਮ ਉੱਤੇ ਵਰਤ

ਸਕਣਾ ਸਿੱਖ ਲੈਣ, ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਸੰਗਰਾਮੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕਮੁਠ ਦਲ ਵਿੱਚ ਜੋੜਨਾ ਸਿੱਖ ਲੈਣ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦਾ ਤਖ਼ਤਾ ਉਲਟ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰਨਗੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੰਗਾਲੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਹੱਥੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕੋਈ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

“ਸੋਤਸਿਆਲ-ਦਿਮੋਕਰਾਤ” ਨੰ: 18
16 (29) ਨਵੰਬਰ, 1916

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਭਾਗ-20, ਪੰਨੇ 19-24

ਐੱਲ. ਐੱਨ. ਤਾਲਸਤਾਏ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਕਿਰਤੀ ਲਹਿਰ

ਰੂਸ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਰੂਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਐੱਲ. ਐੱਨ. ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ, ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਇਸ ਲੇਖਕ ਵੱਲ, ਜਿਸ ਲੇਖਕ ਨੇ ਬੇਹੱਦ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਲਾ-ਕਿਰਤਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਖੜਾ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਚਿੰਤਕ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਵਤੀਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ, ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਆਧੁਨਿਕ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੱਛਣਾਂ ਸਬੰਧੀ ਕਈ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਇਹ ਵਤੀਰਾ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਉਸ ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਤੀਜੀ ਡੂਮਾ⁵¹ ਵਿਚਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਡਿਪਟੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ।

ਲੇਵ ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਹਿਤਕ ਜੀਵਨ ਉਦੋਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮੀ ਅਜੇ ਕਾਇਮ ਸੀ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸਦਾ ਸਮਾ ਵਿਹਾ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਅੰਤਮ ਦਿਨ ਸਨ। ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸਰਗਰਮੀ ਰੂਸੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਉਸ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਸਦੇ ਦੋ ਮੌਜ਼ਾਂ —1861 ਅਤੇ 1905— ਵਿਚਕਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ, ਇਸਦੀ ਸਿੱਧੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਰਥਕ (ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ) ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਭਰੀ ਪਈ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੇ ਤੇਜ਼-ਚਾਲ ਵਾਧੇ ਦਾ ਅਤੇ ਉੱਪਰੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਠੋਸੇ ਜਾਣ ਦਾ ਦੌਰ ਸੀ।

ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਸੀ? ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਇਸ ਤੱਥ ਵਿੱਚ ਕਿ ਰੂਸ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਕਿ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤਬਾਹ ਹੋਈ, ਕੰਗਾਲ ਬਣੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸਾਮੰਤੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟਾਂ ਉੱਪਰ, ਜੋ ਕਿ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ 1861 ਵਿੱਚ ਕੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਮੁੱਢ-ਕਦੀਮੀ ਪੁਰਾਣੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਉਹਨਾਂ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਕੇਂਦਰੀ ਰੂਸ ਵਿੱਚੋਂ “ਵੱਖ ਕੀਤੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ⁵²,” ਚਰਾਂਦਾਂ, ਪਾਣੀ ਡਾਹੁਣ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦੇਣ ਆਦਿ ਦੇ ਵੱਟੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਹਲਾਂ ਅਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵਾਹੀ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਆਰਥਕਤਾ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਸਮੰਤੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਰੂਸ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਸਾਮੰਤਵਾਦ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਪਤਾ 1905 ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ

ਗਈਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ, ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਉੱਪਰ ਭੂਮੀਪਤੀ ਰਾਠਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ, ਅਤੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਸੀਮਤ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਬਹੁਤਾ ਭਾਗ — ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਉਚੇਰੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੇ — ਭੂਮੀਪਤੀ ਰਾਠ-ਘਰਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

1861 ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਸਾਰ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਇਹ ਪੁਰਾਣਾ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਰੂਸ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਖੇਰੂੰ ਖੇਰੂੰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕਿਸਾਨ ਇੰਝ ਭੁੱਖ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਮਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਬਾਹ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਨੱਠ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਛੱਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਤਬਾਹ ਹੋਏ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ “ਸਸਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ” ਸਦਕਾ ਰੇਲਵੇ, ਮਿੱਲਾਂ ਅਤੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ, ਤੇਜ਼ੀ ਆ ਗਈ। ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਸਨਅਤ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਨਾਲ਼ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਵਿੱਤੀ ਸਰਮਾਇਆ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪੁਰਾਣੇ ਰੂਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ “ਥੰਮ੍ਹਾਂ” ਦੀ ਇਹ ਤੇਜ਼, ਦੁਖਦਾਈ, ਜ਼ਬਰਦਸਤ, ਤਬਾਹੀ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਲਾਕਾਰ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਚਿੰਤਕ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਝਲਕਦੀ ਸੀ।

ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੂੰ ਪੇਂਡੂ ਰੂਸ ਦਾ, ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਢੰਗ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਨਾਲ਼ੋਂ ਵੱਧ ਗਿਆਨ ਸੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਕਲਾਤਮਕ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਇਸ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਚਿੱਤਰ ਖਿੱਚੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੇਂਡੂ ਰੂਸ ਦੇ ਸਾਰੇ “ਪੁਰਾਣੇ ਥੰਮ੍ਹਾਂ” ਦੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਤਬਾਹੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਨੂੰ ਤਿੱਖਾ ਕੀਤਾ, ਆਪਣੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਵਾਪਰਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨੂੰ ਡੂੰਘਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲੈ ਆਂਦੀ। ਜਨਮ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਪੱਖੋਂ ਤਾਲਸਤਾਏ ਰੂਸ ਵਿਚਾਲੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਜਗੀਰਦਾਰ ਰਾਠ-ਘਰਾਣਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਸਬੰਧਤ ਸੀ—ਇਸ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਵਾਇਤੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ਼ੋਂ ਉਸਨੇ ਨਾਤਾ ਤੋੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਕਾਲੀ, ਰਾਜਕੀ, ਧਾਰਮਕ, ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਸਖ਼ਤ ਅਲੋਚਨਾ ਨਾਲ਼ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਣਾਉਣ ’ਤੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੰਗਾਲੀ ’ਤੇ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਨਿੱਕੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ’ਤੇ, ਧਿੰਗੋ-ਜ਼ੋਰੀ ਅਤੇ ਦੰਭ ’ਤੇ, ਅਧਾਰਤ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਉੱਪਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਤੀਕ ਸਾਰੇ ਸਮਕਾਲੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ।

ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਨਵੀਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਐਸੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਢੇਰ ਚਿਰ ਪਹਿਲੋਂ ਯੂਰਪੀ ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਦਾ ਨਵੇਕਲਾਪਨ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਤਾ ਇਸ ਤੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੇ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ਼, ਜਿਹੜੀ ਕਿ

ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਕਲਾਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੌਰ ਦੇ ਰੂਸ, ਅਰਥਾਤ ਪੇਂਡੂ, ਕਿਸਾਨ-ਰੂਸ ਵਿਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਤਿ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਨਸਮੂਹਾਂ, ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਕਾਲੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਤਾਲਸਤਾਏ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਲੋਚਨਾ ਆਧੁਨਿਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਲੋਚਨਾ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ, ਸਿੱਧਰੇ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਕੋਣ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਲੋਚਨਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਤਾਲਸਤਾਏ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਲੋਚਨਾ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਭਾਵਕ ਤਾਕਤ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਜੋਸ਼, ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਤਾਜ਼ਗੀ ਭਰਪੂਰ, ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਵਾਲੀ ਅਤੇ, “ਤਹਿ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਜਾਣ ਵਾਲੀ”, ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਕਾਰਨ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਿਡਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉੱਘੜਵੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਅਲੋਚਨਾ ਸੱਚਮੁਚ ਲੱਖਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਈ ਤਿੱਖੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਤੇ, ਜਿਹੜੇ ਅਜੇ ਸਮੰਤੀ ਦੌਰ ਤੋਂ ਨਿੱਕਲ ਕੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੀਕ ਪੁੱਜੇ ਹੀ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਇਸ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਤਬਾਹੀ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਦਹਿਸ਼ਤਾਂ, ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਮੌਤ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਸੋਂ ਦੇ ਨਿਚਲੇ ਤਬਕੇ ਵਿੱਚ ਬੇਘਰ ਜੀਵਨ, ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਕੁੱਝ। ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਧੜਪੁਣੇ ਨੂੰ, ਸਿਆਸੀ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਰੇਵੇਂ ਨੂੰ, ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਅਲੋਪ ਰਹਿਣ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ, “ਬਦੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਨਾ ਕਰਨ”, ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਅਤੇ “ਮਾਇਆ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ” ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਪੁੰਸਕ ਦੁਰ-ਅਸੀਸਾਂ ਨੂੰ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਹੱਸਵਾਦ ਨੂੰ, ਲੈ ਆਇਆ। ਲੱਖਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਰੋਸ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ — ਇਹ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਰਲੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਆਧੁਨਿਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ। ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਉਹਨਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਲੱਛਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਜਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਅਟੱਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ, ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਲੱਛਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਬਦੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲਣ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਘੋਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਨਅਤੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ।

“ਨਾਸ਼ ਪੂਤ” ਨੰ. 7,
ਨਵੰਬਰ 28, 1910,
ਸਹੀ, ਵੀ. ਆਈ. ਲੈਨਿਨ

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਭਾਗ 16, ਪੰਨੇ 330-32

ਤਾਲਸਤਾਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਘੋਲ

ਤਾਲਸਤਾਏ ਵੱਲੋਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਉੱਤੇ ਦੋਸ਼ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੂਰਨ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਚਰਚ, ਕਨੂੰਨੀ ਅਦਾਲਤਾਂ, ਸੈਨਾਵਾਦ, ਕਨੂੰਨੀ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ, ਬੁਰਜੂਆ ਵਿਗਿਆਨ, ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦੰਭ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਬਰ-ਪੁੱਟਾਂ, ਭਾਵ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਕੰਮ ਅਤੇ ਘੋਲ ਦੇ ਸਰਾਸਰ ਵਿਰੁੱਧ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਤਦ ਫਿਰ ਲੇਵ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕਿਸਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਝਲਕ ਮਾਰਦਾ ਸੀ? ਉਸਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰੂਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਹ ਅਣਗਿਣਤ ਜਨਸਮੂਹ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਧੁਨਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੁਆਮੀਆਂ ਨੂੰ ਘਿਰਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਮਝਦਾਰ, ਸਿਰੜੀ, ਪੂਰਨ, ਡਟਵੇਂ ਘੋਲ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੱਕ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਵਧੇ।

ਮਹਾਨ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਨੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੋ ਜਨਸਮੂਹ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਜਮਾਤੀ ਚੇਤਨਾ ਵਾਲੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਢੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾਇਆ। ਇਹਨਾਂ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਸਨ, ਇਨਕਲਾਬ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਨਫਰਤ ਕਿਹੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਤੀਖਣਤਾ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇਰਾ ਜੀਵਨ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੀ ਤਾਂਘ ਹੈ।

ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਲਾਬ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੀ ਘਿਰਣਾ ਵਿੱਚ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਚੇਤੰਨ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਸਿਰੜੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਚੰਗੇਰੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਤੰਗ ਵਲਗਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀਮਤ ਹੈ।

ਆਪਣੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਡੂੰਘਾਣਾਂ ਤੱਕ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਏ ਇਸ ਮਹਾਨ ਮਨੁੱਖਾ ਸਾਗਰ ਨੂੰ, ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਤਗੜੇ ਲੱਛਣਾਂ ਨਾਲ, ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਝਲਕ ਮਿਲੀ।

ਲੇਵ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਰਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਿਆਂ ਰੂਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਸਕੇਗੀ, ਪਰ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਨਿਰਖ-ਪਰਖ ਕਰਦਿਆਂ, ਸਾਰੇ ਰੂਸੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਿਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁਕਤੀ-ਉਦੇਸ਼ ਸਮਾਪਤੀ ਤੱਕ ਨਾ ਲੈ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲਈ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਇਸ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ “ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਅੰਤਹਿਕਰਣ” ਹੋਣ ਦਾ, “ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ” ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਝੂਠ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ-ਵਿਰੋਧੀ ਤੱਤ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਲਿਬਰਲ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਫੈਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਤਾਲਸਤਾਏ ਬਾਰੇ ਇਹ ਝੂਠ, ਕਿ ਉਹ “ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਧਿਆਪਕ” ਸੀ, ਉਹ ਕੁੱਝ ਸਾਬਕ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਲਿਬਰਲਾਂ ਦੇ ਮਗਰ-ਮਗਰ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਰੂਸੀ ਲੋਕ ਮੁਕਤੀ ਤਦੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਲਸਤਾਏ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤਾਲਸਤਾਏ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ, ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀ ਦੁਨੀਆਂ ਜਿਸਨੂੰ ਤਾਲਸਤਾਏ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਢਾਅ-ਢੇਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਇਹ ਜਮਾਤ ਹੈ— ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਜਮਾਤ।

“ਰਾਬੋਚੇਯਾ ਗਜ਼ੇਤਾ” ਨੰ. 2,
18 (31) ਦਸੰਬਰ, 1910

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਭਾਗ 20, ਪੰਨੇ 70-71

ਲੇਵ ਤਾਲਸਤਾਏ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਯੁੱਗ

ਜਿਸ ਯੁੱਗ ਨਾਲ ਲੇਵ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਯੁੱਗ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਇਤਨੀ ਉੱਘੜਵੀਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਤ ਹੈ, ਉਹ ਯੁੱਗ 1861 ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ ਅਤੇ 1905 ਤੱਕ ਚੱਲਿਆ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਹਿਤਕ ਜੀਵਨ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਇਹੀ ਦੌਰ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅਬੂਰੀ ਖ਼ਾਸੇ ਤੋਂ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਤਾਲਸਤਾਏਵਾਦ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਿੱਖੜਵੇਂ ਲੱਛਣ ਪੈਦਾ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਜਿਸਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਕਲਾਕਾਰ ਵਜੋਂ ਵੀ, ਤੇ ਚਿੰਤਕ ਵਜੋਂ ਵੀ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਪੱਕ ਹੋਇਆ।

“ਅੱਨਾ ਕਾਰੇਨੀਨਾ” ਵਿਚਲੇ ਇੱਕ ਪਾਤਰ, ਕੇ. ਲੋਵਿਨ ਰਾਹੀਂ ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੇ ਇਸ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਾਪਰੇ ਰੂਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚਲੇ ਮੋੜ ਦੇ ਖ਼ਾਸੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।

“ਫ਼ਸਲ ਬਾਰੇ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾੜੇ ਉੱਤੇ ਲਾਉਣ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ, ਜਿਸਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੋਵਿਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਨੀਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਸਮਝਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਸੀ, ਹੁਣ ਲੋਵਿਨ ਲਈ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚੀਜ਼ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ‘ਸ਼ਾਇਦ ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮੀ ਹੇਠ ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਹੀਂ। ਦੋਹਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਲਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹਨ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀ ਉੱਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਮੁੜ ਕੇ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਤਾਂ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਣਗੀਆਂ ਲੋਵਿਨ ਸੋਚਦਾ ਸੀ।”

(ਕਿਰਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਭਾਗ 10, ਪੰਨਾ 137)

ਇੱਥੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਹੇਠਲੀ ਉੱਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇ ਹੁਣੇ ਮੁੜ ਕੇ ਰੂਪ ਧਾਰ ਰਹੀ ਹੈ। 1861-1905 ਦੇ ਦੌਰ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਠੀਕ ਵਰਨਣ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ “ਹੇਠਲੀ ਉੱਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ”, ਉਹ ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਹਰ ਰੂਸੀ ਉਸਨੂੰ ਚੰਗਾ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੀ ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮੀ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਧਾਰਾ “ਪੁਰਾਣਾ ਢਾਂਚਾ।” ਜੋ ਕੁੱਝ “ਅਜੇ ਰੂਪ ਧਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ”, ਉਸਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਓਪਰਾ ਹੈ,

ਅਤੇ ਵਸੋਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੂੰ ਇਸ ਬੁਰਜੂਆ ਨਜ਼ਾਮ ਦਾ, ਜਿਹੜਾ “ਅਜੇ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਰੂਪ ਧਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ”, ਅਹਿਸਾਸ ਬਹੁਤ ਧੁੰਦਲਾ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਫੇਰ ਝੂਠੇ ਹਉਏ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਕਿਉਂਕਿ ਤਾਲਸਤਾਏ, ਅਸੂਲੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਜੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ ਤਦ, ਇਸ “ਇੰਗਲੈਂਡ” ਵਿਚਲੇ ਸਮਾਜਕ ਨਜ਼ਾਮ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਦੀ, ਇਸ ਨਜ਼ਾਮ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏ ਦੇ ਗਲਬੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ, ਮੁਦਰਾ ਵੱਲੋਂ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰੋਲ ਦੀ, ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਦੀ, ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਯਤਨ ਨੂੰ, ਰੱਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਰੋਦਨਿਕਾਂ⁵³ ਵਾਂਗ, ਉਹ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁੱਝ “ਰੂਪ ਧਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ,” ਉਹ ਬੁਰਜੂਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ 1861-1905 ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ (ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ) ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਫ਼ੌਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਜੇ “ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ” ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਵਾਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ “ਪ੍ਰਬੰਧ” ਕਿਹੜਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ, ਇਹ ਬੁਰਜੂਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਿਸਨੇ “ਇੰਗਲੈਂਡ” ਜਰਮਨੀ, ਅਮਰੀਕਾ, ਫ਼ਰਾਂਸ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਬੇਹੱਦ ਵੱਖ-ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਰ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ਼, ਠੋਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਤਾਲਸਤਾਏ ਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਓਪਰੀ ਚੀਜ਼ ਸੀ। ਉਹ ਭਾਵਵਾਚੀ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਸਦਾਚਾਰ ਦੇ, “ਸਦੀਵੀ” ਅਸੂਲਾਂ, ਧਰਮ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਸੱਚਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਕੇਵਲ ਪੁਰਾਣੇ (“ਜਿਸਦੀ ਹੇਠਲੀ ਉੱਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ”) ਨਜ਼ਾਮ, ਸਮੰਤੀ ਨਜ਼ਾਮ, ਪੂਰਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਢੰਗ ਦਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਹੈ।

ਲੂਸਰਨਾ (1857 ਦੀ ਲਿਖਤ) ਵਿੱਚ ਤਾਲਸਤਾਏ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, “ਕਿ ‘ਸੱਭਿਅਤਾ’ ਨੂੰ ਨਿਆਮਤ ਸਮਝਣਾ ਇੱਕ ‘ਕਾਲਪਨਿਕ ਸੰਕਲਪ’ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ‘ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਵਿਤਰਤ ਵਿੱਚ ਦੀ ਮੂਲ ਪ੍ਰੇਰਣਾ, ਮੁੱਢ ਕਦੀਮੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਤਿ ਵਿਸਮਾਦੀ ਲੋੜ, ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ’। ‘ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਅਭੁੱਲ ਰਾਹਨੁਮਾ ਹੈ’, ਤਾਲਸਤਾਏ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ‘ਉਹ ਹੈ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਆਤਮਾ ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਮੀ ਹੋਈ ਹੈ’ (ਕਿਰਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਭਾਗ 2, ਪੰਨਾ 125)

“ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ (ਲਿਖਤ 1900) ਵਿੱਚ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਆਤਮਾ ਵੱਲ ਇਹਨਾਂ ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ਼ ਦੁਹਰਾਉਂਦਿਆਂ ਤਾਲਸਤਾਏ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਕ ਆਰਥਕਤਾ ਇੱਕ “ਫ਼ਰਜ਼ੀ ਵਿਗਿਆਨ” ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ “ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ‘ਹਾਲਤਾਂ’ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਲੈਣ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਇੰਗਲੈਂਡ’ ਨੂੰ ਇੱਕ ‘ਨਮੂਨੇ’ ਵਜੋਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ,

“ਜਿੱਥੇ ਹਾਲਾਤ ਬੇਹੱਦ ਅਸਧਾਰਨ ਹਨ” ਇਹ “ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ” ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਪਤਾ ਸਾਨੂੰ ਲੇਖ “ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ” (1862) ਵਿੱਚ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਤਾਲਸਤਾਏ “ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ” ਦੀ ਇਸ ਰਾਏ ਦੇ, ਕਿ ਪ੍ਰਗਤੀ “ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਆਮ ਨਿਯਮ ਹੈ” ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ “ਉਸ ਸਭ ਕੁੱਝ” ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਿ ਪੂਰਬੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਗ 4 ਪੰਨਾ 162) “ਮਾਨਵੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਆਮ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹੈ,” ਤਾਲਸਤਾਏ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਪੂਰਬੀ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਖੜੋਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।”

ਤਾਲਸਤਾਏਵਾਦ, ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਪੂਰਬੀ, ਏਸ਼ੀਆਈ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਨਿੱਕਲਦਾ ਹੈ — ਇਸ ਦਾ ਤਿਆਗਵਾਦ, ਬਦੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਸੁਰਾਂ, ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਿ “ਸਭ ਸ਼ੂਨਯ ਹੈ, ਸਭ ਕੁੱਝ ਇੱਕ ਪਦਾਰਥਕ ਸ਼ੂਨਯ ਹੈ,” (“ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਰਥ”, ਪੰਨਾ 52) “ਆਤਮਾ” ਵਿੱਚ, “ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੇ ਅਰੰਭ” ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਅਰੰਭ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ “ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੈ”, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਆਪਣੀ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਤਿਆਦਿ। ਤਾਲਸਤਾਏ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਕਰੂਜ਼ਰ ਸੋਨਾਟਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ’ਤੇ ਪੂਰਾ ਉੱਤਰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ਔਰਤ ਦੀ ਬੰਦਖਲਾਸੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਸੇਜ-ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ”, ਅਤੇ 1862 ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵਵਿਦਿਆਲੇ ਕੇਵਲ “ਖਿੜ੍ਹ-ਖਿੜ੍ਹ ਕਰਦੇ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਲਿਬਰਲਾਂ” ਨੂੰ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ “ਲੋਕ ਬਿਲਕੁਲ ਫਜ਼ੂਲ ਹਨ”, ਜਿਹੜੇ ਕਿ “ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੋਂ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਫਜ਼ੂਲ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੋੜੇ ਗਏ ਹਨ”, ਅਤੇ “ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਰਹੀ”, ਇਤਿਆਦਿ 4, (ਪੰਨਾ 136-37)

ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦ, ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਾ ਕਰਨ, “ਆਤਮਾ” ਦੇ ਵਾਸਤੇ, ਉਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਅਜਿਹੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਅਟੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਵਿੱਚ “ਹੇਠਲੀ ਉੱਤੇ ਲੈ ਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ,” ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਜਨਸਮੂਹ, ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਪੁਰਾਣੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਹੇਠ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੇ ਅਸੂਲ, ਆਦਤਾਂ, ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਰਚਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨਿਜ਼ਾਮ “ਰੂਪ ਧਾਰ” ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਹੜੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਇਸ ਨੂੰ “ਰੂਪ ਦੇ ਰਹੀਆਂ” ਹਨ, ਅਤੇ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਕਿਹੜੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਉਸ ਬੇਹਿਸਾਬ ਅਤੇ ਅਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ’ਤੇ ਭਾਰੀ ਬਿਪਤਾ ਤੋਂ, ਜੋ ਕਿ “ਉਥਲ-ਪੁਥਲ” ਦੇ ਦੌਰਾਂ ਦਾ ਖ਼ਾਸਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਖ਼ਲਾਸੀ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹਨ।

1862-1904 ਦਾ ਦੌਰ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਦਾ ਦੌਰ ਸੀ, ਅਜਿਹਾ ਦੌਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਇੱਕ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੁਰਾਣਾ ਨਿਜ਼ਾਮ

ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਕਦੀ ਵੀ ਬਹਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਜਿਸ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਨਵਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਜੇ ਕੇਵਲ ਰੂਪ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਰੂਪ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ, ਕੌਮ-ਵਿਆਪੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਕੇਵਲ 1905 ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਨਤਕ ਸਰਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਅਤੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ 1905 ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸੇ ਹੀ “ਪੂਰਬ” ਵਿਚਾਲੇ, ਜਿਸ ਦੀ “ਖੜੋਤ ਦਾ” ਹਵਾਲਾ ਤਾਲਸਤਾਏ ਨੇ 1862 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ। 1905 ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਤੋਂ “ਪੂਰਬ ਦੀ” ਖੜੋਤ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਿਲਕੁਲ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਸ ਸਾਲ ਨਾਲ਼ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅੰਤ ਹੋਇਆ। ਅਜਿਹੇ ਯੁੱਗ ਦਾ ਅੰਤ ਜਿਹੜਾ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਅਟੱਲ ਸੀ—ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਚੀਜ਼ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਖ਼ਬਰ ਜਾਂ ਧੁਨ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਜੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਧੀਨ ਕਿ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੱਚੀਂ-ਮੁਚੀਂ ਦੇਖਿਆ।

ਤਾਲਸਤਾਏ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯੂਟੋਪਿਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਅਤੇ ਡੂੰਘੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਤੱਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਉੱਨਤ ਹੋਈਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਜਾਗਰਤਾ ਲਈ ਕੀਮਤੀ ਮਸਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਹੇ।

ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ। ਹਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦਾ ਸਰਮਾਇਦਾਰ ਢੰਗ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਜਮਾਤ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਉਹ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਵੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਉਹਨਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ, ਸਮੱਤੀ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਮਗਰਲੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਖ਼ਾਸੇ ਦਾ ਮੁਲੰਕਣ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸੱਠ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ, ਮਾਰਕਸ ਵੱਲੋਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ⁵⁴ ਦੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦੇ ਮੁਲੰਕਣ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਤੇ ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅੰਸ਼ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਯੂਟੋਪਿਆਈ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਭਾਗ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਈ ਯੂਟੋਪਿਆਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਭਾਗ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਇਸ ਗੰਭੀਰ ਟਿੱਪਣੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਯੂਟੋਪਿਆਈ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਵਿੱਚ ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਦਾ “ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲਤਾ ਨਾਲ਼ ਇੱਕ ਉਲਟ-ਵਿਧੀ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।” ਨਵੇਂ ਰੂਸ ਨੂੰ “ਰੂਪ ਦੇ ਰਹੀਆਂ” ਅਤੇ ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੁਆ ਰਹੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ

ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਵਧਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਖਾਸਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਤਨੀ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਯੂਟੋਪਿਆਈ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ “ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਅਮਲੀ ਕਦਰ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਉਚਿਤਤਾ⁵⁵” ਗੁਆਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਚੌਥਾਈ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚਲੇ ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਅੰਸ਼, ਇਸਦੇ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿੱਚੂ ਅਤੇ ਯੂਟੋਪਿਆਈ ਲੱਛਣਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਸੋਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਤਬਕਿਆਂ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਅਮਲੀ ਕੀਮਤ ਰੱਖਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਇਹ, ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ, ਪਿਛਲੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਇੰਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ 80ਵਿਆਂ ਅਤੇ ਪਿਛਲੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਅੰਤਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਦ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਨੇ “ਪੂਰਬ ਦੀ” ਖੜੋਤ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ “ਵੇਖੀ” ਦੇ ਚੇਤਨ ਤੌਰ ’ਤੇ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿੱਚੂ (ਤੰਗ-ਜਮਾਤੀ ਅਤੇ ਖੁਦਗਰਜ਼ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਪਿਛਾਂਹ ਖਿੱਚੂ) ਵਿਚਾਰ ਲਿਬਰਲ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਵਿਚਕਾਰ ਇਤਨੇ ਵੱਡੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਫੈਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਲਾਗ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਭਾਗ ਨੂੰ ਵੀ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਲਗਭਗ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖ਼ਾਤਮੇਵਾਦੀ⁵⁶ ਰੁਝਾਣ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ — ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਦਾ, ਉਸਦੇ “ਬਦੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਨਾ ਕਰਨ” ਨੂੰ “ਆਤਮਾ ਵੱਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ”, “ਸਦਾਚਾਰਕ ਸਵੈਪੂਰਨਤਾ” ਲਈ ਉਸਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਨੂੰ, “ਅੰਤਹਿਕਰਨ” ਅਤੇ ਸਰਵ-ਵਿਆਪਕ “ਪਿਆਰ” ਦੇ ਉਸਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ, ਉਸਦੇ ਤਿਆਗਵਾਦ ਅਤੇ ਚੁੱਪਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਜਾਂ ਘਟਾ ਕੇ ਦੱਸਣ ਦਾ ਹਰ ਯਤਨ ਸਾਫ਼ ਸਿੱਧਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤੱਕ ਹਾਨੀ ਪੁਜਾਉਂਦਾ ਹੈ।

“ਜ਼ਵੇਜ਼ਦਾ” ਨੰ. 6, 22
ਜਨਵਰੀ, 1911

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਭਾਗ 17, ਪੰਨੇ 49-53

ਸਹੀ, ਵੀ. ਇਲੀਅਨ

ਹਰਜਨ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ

ਇੱਕ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਦੋਂ ਹਰਜਨ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਲਿਬਰਲ ਰੂਸ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਭੇਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਟਾਲਦਿਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਤਾਂਘੜਦਿਆਂ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਰਜਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਿਬਰਲ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜਦੀ ਹੈ। ਸੱਜ-ਪੱਖੀ ਪ੍ਰੈੱਸ ਵੀ ਹਰਜਨ ਦੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੁਫਰ ਤੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅੰਤਮ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰਜਨ ਨੇ ਇਨਕਲਾਬ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰਜਨ ਬਾਰੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਹੜੇ ਲਿਬਰਲਾਂ ਅਤੇ ਨਰੋਦਨਿਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਕਰੇਬਾਜ਼ੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਹਰਜਨ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਮਨਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਸੰਕੀਰਨ ਮਹਿਮਾ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਖ਼ੁਦ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ, ਜਿਹੜਾ ਸਥਾਨ ਕਿ ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੂੰ, ਜਿਸਨੇ ਕਿ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਰਾਹ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਿੱਗਰ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ, ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸੱਚਮੁੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਹਰਜਨ ਪਿਛਲੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਦੇ ਰਾਠ-ਘਰਾਣਿਆਂ ਅਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਵਿਚਲੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਰਾਠ-ਘਰਾਣੇ ਅਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਰੂਸ ਨੂੰ ਬੀਰੋਨ ਅਤੇ ਅਰਾਕਚੇਈਵ ਦਿੱਤੇ, ਅਣਗਿਣਤ ਹੀ “ਸ਼ਰਾਬੀ ਅਫਸਰ” ਹਿੱਕ ਦਾ ਧੱਕਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਭੜੂਏ ਅਤੇ “ਕੋਰੜੇ ਵਰ੍ਹਾਣ ਵਾਲੇ” ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਾਪੜੇ ਮਾਨੀਲੋਵ⁵⁷ ਵੀ ਦਿੱਤੇ। ਹਰਜਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ: “ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ 14 ਦਸੰਬਰ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ⁵⁸ ਵਿਕਸਤ ਹੋਏ, ਸੂਰਮਿਆਂ ਦਾ ਉਹ ਦਲ ਜਿਹੜਾ ਰੋਮੂਲਾ ਰੇਮੂਆਂ ਵਾਂਗ, ਜਿਹੜਾ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ’ਤੇ ਪਲਿਆ ਸੀ... ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਦੇਵ ਕੱਦ ਬੰਦੇ ਸਨ ਸਰੋਪਾ ਸ਼ੁੱਧ ਫੌਲਾਦ ’ਚੋਂ ਢਾਲੇ ਹੋਏ, ਜੁਝਾਰ ਸਾਥੀ, ਜਿਹੜੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਜਨਮੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲਸ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਗਏ⁵⁹।

ਹਰਜਨ ਉਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਸੀ। ਦਸੰਬਰਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ “ਖ਼ਾਲਸ ਬਣਾਇਆ” 19ਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ 40ਵਿਆਂ ਦੇ ਸਮੰਤੀ ਰੂਸ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਉਸੇ ਸਿਖਰ ਤੱਕ ਉੱਠਿਆ ਜਿਸਨੇ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਚਿੰਤਕ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆ ਖੜਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਹੀਗਲ ਦਾ ਵਿਰੋਧ-ਵਿਕਾਸ

ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ “ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਅਲਜਬਰਾ” ਹੈ। ਉਹ ਹੀਗਲ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਗਿਆ, ਫ਼ਿਉਰਬਾਖ਼ ਦੇ ਪੈਰ-ਚਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਚੱਲਦਿਆਂ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਤੱਕ ਪੁੱਜਾ। “ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਬਾਰੇ ਚਿੰਠੀਆਂ” ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਚਿੰਠੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ 1844 ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ, ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਚਿੰਤਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ “ਅਮਲ-ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚਾ ਰੱਖਦੇ ਕੁਦਰਤ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਤੋਂ ਅਤੇ ਅਜੋਕੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਅਤੇ ਅਰਧ-ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ਰਾਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਉੱਚਾ ਖਲੋਤਾ ਹੈ। ਹਰਜ਼ਨ ਠੀਕ ਠੀਕ ਵਿਰੋਧ-ਵਿਕਾਸੀ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਤੀਕ ਪੁੱਜਾ ਅਤੇ ਰੁਕ ਗਿਆ— ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਦੇ ਸਨਮੁਖ।

ਇਹੋ “ਰੁਕਣਾ” ਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ 1848 ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਹਾਰ ਪਿੱਛੋਂ ਹਰਜ਼ਨ ਦਾ ਰੂਹਾਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੇੜਾ ਗਰਕ ਕੀਤਾ। ਹਰਜ਼ਨ ਨੇ ਰੂਸ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਿਆ। ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਜਨਵਾਦੀ, ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ, ਇੱਕ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦਾ “ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ” 1848 ਦੇ ਦੌਰ ਦੇ ਬੁਰਜੂਆ ਅਤੇ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਵੰਨਗੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਉਸੇ ਸਾਲ ਦੇ ਜੂਨ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰੂ ਸੱਟ ਵੱਜੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ, ਦਿਆਲੂ ਵਿਚਾਰ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੁਰਜੂਆ ਜਨਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਜਨਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਲੱਛਣ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਸਨ।

ਹਰਜ਼ਨ ਦਾ ਰੂਹਾਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੇੜਾ ਗਰਕ ਹੋਣਾ। 1848 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚਾਹੀਣਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਵਾਦ ਪ੍ਰਤੀ ਬੁਰਜੂਆ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਬੇੜਾ ਗਰਕ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਹਰਜ਼ਨ ਦਾ ਰੂਹਾਨੀ ਡਰਾਮਾ ਸੰਸਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚਲੇ ਉਸ ਯੁੱਗ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਅਤੇ ਝਲਕਾਰਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਬੁਰਜੂਆ ਜਨਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਿਰਦਾਰ (ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ) ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਿਰਦਾਰ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੱਕਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਲਿਬਰਲ ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ ਦੇ ਰੂਸੀ ਸੂਰਮੇ ਸਮਝ ਨਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਿ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਉਲਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਖ਼ਾਸਾ ਹਰਜ਼ਨ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚਾਹੀਣਤਾ ਬਾਰੇ ਭੜਕੀਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ਼ ਕੱਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1905 ਦੇ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਨਾਲ਼ ਗੱਦਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਜੋ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਤੱਕ ਵੀ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ, ਨਿਸ਼ਚਾਹੀਣਤਾ, ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਤੋਂ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਵੱਲ, ਉਸ ਚਾਪਲੂਸ, ਨੀਚ, ਗੰਦੇ ਅਤੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਵੱਲ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ 1848 ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਭੁੰਨਿਆਂ, ਟੁੱਟੇ ਭੰਨੇ ਤਖ਼ਤ ਬਹਾਲ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਨੈਪੋਲੀਅਨ ਤੀਜੇ ਦੇ ਸੁਹਲੇ ਗਾਏ ਅਤੇ ਜਿਸ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਨੂੰ ਹਰਜ਼ਨ ਨੇ, ਇਸਦੇ

ਜਮਾਤੀ ਲੱਛਣ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਰਹਿੰਦਿਆਂ, ਫਿਟਕਾਰਿਆ।

ਹਰਜਨ ਲਈ, ਨਿਸ਼ਚਾਹੀਣਤਾ ਬੁਰਜੂਆ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਤੋਂ, ਭਾਵ “ਜਮਾਤਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ” ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰ, ਕਠੋਰ ਅਤੇ ਅਜਿੱਤ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਵੱਲ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਰੂਪ ਸੀ। ਸਬੂਤ: “ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀ ਦੇ ਨਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ” —ਬਾਕੂਨਿਨ ਦੇ ਨਾਂ,— ਜੋ ਹਰਜਨ ਨੇ 1869 ਵਿੱਚ ਭਾਵ, ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਰਜਨ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀ ਬਾਕੂਨਿਨ ਨਾਲੋਂ ਨਾਤਾ ਤੋੜਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਹਰਜਨ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਤੋੜ-ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਦਾਅ ਪੇਚਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸਹਿਮਤੀ ਵਜੋਂ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਜਿੱਤ ਬਾਰੇ ਪੱਕਾ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਬਾਰੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾੜੇ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਰਜਨ ਇਸ ਭਾਵ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬੁਰਜੂਆ ਜਮਹੂਰੀ ਵਾਕ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ “ਉਪਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਚਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਾਮੇ ਅਤੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ, ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਸੀ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਤਨਾ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੋਵੇ।” ਤਦ ਵੀ, ਬਾਕੂਨਿਨ ਤੋਂ, ਟੁੱਟਣ ਵਿੱਚ ਹਰਜਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਮੋੜੀ, ਸਗੋਂ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਵੱਲ ਮੋੜੀ —ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਵੱਲ, ਜਿਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਮਾਰਕਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਵੱਲ, ਜਿਸਨੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ “ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕਮੁਠ” ਕਰਨਾ, “ਕਿਰਤ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ” ਨੂੰ ਇੱਕਮੁਠ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ “ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤਿਆਗਣੀ, ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ⁶⁰।

ਹਰਜਨ 1848 ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅਤੇ ਪੂਰਵ-ਮਾਰਕਸੀ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਬੁਰਜੂਆ-ਜਮਹੂਰੀ ਖ਼ਾਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਤਾਂ ਅਸਮਰਥ ਰਿਹਾ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਬੁਰਜੂਆ ਲੱਛਣ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਘੱਟ ਸਮਰਥ ਹੋਇਆ। ਹਰਜਨ “ਰੂਸੀ” ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ, “ਨਰੋਦਵਾਦ” ਦਾ ਮੋਢੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਬੰਦ-ਖ਼ਲਾਸੀ ਵਿੱਚ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਪਟੇਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ “ਜ਼ਮੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਹੱਕ”, ਵਿੱਚ “ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ” ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ-ਪਸੰਦ ਵਿਚਾਰ ਅਣਗਿਣਤ ਵਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹਰਜਨ ਦੇ ਇਸ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਕਿਣਕਾ ਮਾਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਸਲੋਂ ਸਾਰੀ ਹੀ ਰੂਸੀ ਨਰੋਦਵਾਦ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਸਮੇਤ ਅਜੋਕੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ⁶¹ ਦੇ ਫਿੱਕੇ ਪੈ ਚੁੱਕੇ ਨਰੋਦਵਾਦ ਦੇ, ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੂਸੀ ਨਰੋਦਵਾਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ “1848 ਦੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ” ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਾਂਗ, ਇਹ ਭਾਵੁਕ ਵਾਕਾਂ ਦੀ, ਦਿਆਲੂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਕਿਸਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੂਸ ਦੀ ਬੁਰਜੂਆ ਕਿਸਾਨ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀਪੁਣਾ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। 1861 ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ

ਜਿਤਨੀ ਵੱਧ ਜ਼ਮੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਬਦਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਤਨੀ ਘੱਟ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ, ਸਮੱਤੀ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਵੱਧ ਖੋਖਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਉਤਨੀ ਹੀ ਵੱਧ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਗਈ ਹੁੰਦੀ। “ਜ਼ਮੀਨ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹੱਕ” ਦਾ ਅਤੇ “ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਬਰਾਬਰ ਵੰਡ” ਦਾ ਵਿਚਾਰ, ਬਰਾਬਰੀ ਲਈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਉਮੰਗ ਦੇ ਸੂਤਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜੇ ਕਿਸਾਨ ਕਿ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਲਟਾਉਣ ਲਈ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਦੇ ਪੂਰਨ ਖ਼ਾਤਮੇ ਲਈ ਸੰਗਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

1905 ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇੱਕ ਪਾਸੇ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਲੇਬਰ ਪਾਰਟੀ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਘੋਲ ਦੇ ਆਗੂ ਵਜੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿੱਤਰੇ: ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਿਸਾਨ (“ਤਰੂਦੋਵਿਕ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ”) ⁶² ਜਿਹੜੇ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਦੇ ਹਰ ਰੂਪ ਲਈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ “ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਮੀਨ-ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ” ਤੱਕ ਲਈ ਵੀ ਲੜੇ, ਠੀਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਮਾਲਕਾਂ ਵਜੋਂ, ਛੋਟੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਵਜੋਂ ਲੜੇ।

ਅੱਜ ਜ਼ਮੀਨ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹੱਕ ਦੇ “ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਖ਼ਾਸੇ” ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਵਿਵਾਦ ਸੱਚਮੁੱਚ ਯੁੰਦਲਾਉਣ ਅਤੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਕੱਜਣ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਰੂਸੀ ਬੁਰਜੂਆ ਇਨਕਲਾਬ ਵਿੱਚ ਲਿਬਰਲ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਸਬੰਧੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਲਿਬਰਲ ਅਤੇ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ “ਸਮਝੌਤੇਬਾਜ਼” (ਸ਼ਾਹ ਪਸੰਦ) ਅਤੇ ਰੀਪਬਲਿਕਨ ਰੁਝਾਨਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ, ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਇਨਕਲਾਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ। ਹਰਜ਼ਨ ਦੇ “ਕੋਲੋਕੋਲ” ⁶³ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਵਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੋ ਹੈ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਤ ਵੱਲ ਮੋੜੀਏ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਵੱਲ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਅਸੀਂ “ਸਿਧਾਂਤਾਂ” ਅਤੇ ਮਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਵਜੋਂ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਦੀ ਘੋਖ ਕਰੀਏ, ਨਾ ਕਿ ਇਸਦੇ ਉਲਟ!

ਹਰਜ਼ਨ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜ਼ਾਦ ਰੂਸੀ ਪ੍ਰੈੱਸ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮਹਾਨ ਸੇਵਾ ਹੈ। “ਪੋਲਿਆਰਨਾਇਆ ਜਵੇਜ਼ਦਾ” ⁶⁴ ਨੇ ਦਸੰਬਰਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਅਪਣਾਈ। “ਕੋਲੋਕੋਲ” (1852-67) ਨੇ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬੰਦਖ਼ਲਾਸੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ। ਗੁਲਾਮਾਂ ਵਾਲੀ ਚੁੱਪ ਟੁੱਟ ਗਈ।

ਪਰ ਹਰਜ਼ਨ ਇੱਕ ਜਗੀਰਦਾਰ ਰਾਠ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ 1847 ਵਿੱਚ ਰੂਸ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦੇਖੇ ਅਤੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ “ਉੱਪਰਲੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ” ਨੂੰ ਲਿਬਰਲਵਾਦੀ ਅਪੀਲਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜੱਲਾਦ ਅਲੈਕਜ਼ਾਂਦਰ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ “ਕੋਲੋਕੋਲ” ਵਿਚਲੀਆਂ ਉਸਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਾ ਇਹੋ ਹੀ

ਕਾਰਨ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਬਿਨਾਂ ਘਿਣ ਦੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ, ਦੇਬੋਲਿਯੋਬੋਵ ਅਤੇ ਸੇਰਨੋ-ਸੋਲੇਵੀਏਵਿਚ, ਜਿਹੜੇ ਰਾਜਨੋਚਿੰਤਸੀ⁶⁵ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਨ, ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾਂ ਠੀਕ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਹਟ ਕੇ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਵੱਲ ਚਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਹਰਜ਼ਨ ਨੂੰ ਝਾੜ ਪਾਈ। ਪਰ ਹਰਜ਼ਨ ਨਾਲ਼ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਵਿਚਕਾਰ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਡਿੱਕ-ਡੋਲੇ ਖਾਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਤਦ ਵੀ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਜਨਵਾਦੀ ਦਾ ਹੀ ਪੱਲੜਾ ਭਾਰੀ ਰਿਹਾ।

ਜਦੋਂ ਕਾਵੇਲਿਨ, ਜਿਹੜਾ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਘਿਨਾਉਣੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ—ਜਿਹੜਾ ਇੱਕ ਸਮੇਂ “ਕੋਲੋਕੋਲ” ਦੇ ਲਿਬਰਲ ਰੁਝਾਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਰੱਖਦਾ ਸੀ — ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਹਥਿਆਰ ਫੜ ਕੇ ਉੱਠਿਆ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਅੰਦੋਲਨ ਉੱਤੇ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ, “ਹਿੰਸਾ” ਵਿਰੁੱਧ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉੱਠਿਆ, ਅਤੇ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਤਦ ਹਰਜ਼ਨ ਨੇ ਉਸ ਲਿਬਰਲ ਮਹਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਨਾਤਾ ਤੋੜ ਲਿਆ। ਹਰਜ਼ਨ ਨੇ ਕਾਵੇਲਿਨ ਦੇ “ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ, ਬੇਹੱਦ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਕਿਤਾਬਚੇ” ਦੀ ਨੁਕਾਤਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਜੋ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ” ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਾਵੇਲਿਨ ਦੀਆਂ “ਭਾਵਕ ਸਿਆਸੀ ਕਹਾਵਤਾਂ” ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ “ਰੂਸੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡੰਗਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੂਝ-ਸਿਆਣਪ ਦਾ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ,” ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। “ਕੋਲੋਕੋਲ” ਨੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ — “ਕੁਤਬਾ” ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਅਭਿਮਾਨ ਰੂਪ ਵਾਲ਼ੇ ਤੁੱਛ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਗਲਿਆ-ਸੜਿਆ ਜਾਲ਼ਾ ਬੁਣ ਰਹੇ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਬਕ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰਾਂ ਉੱਤੇ ਵਰ੍ਹਿਆ, “ਜਿਹੜੇ ਕਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਵਾਲ਼ੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੁੜੱਤਣ ਨਾਲ਼ ਭਰ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸੂਝਵਾਨ ਯੁਵਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਭਰੀ ਸੋਚਨੀ⁶⁵ ਨਾਲ਼ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੇ” ਕਾਵੇਲਿਨ ਨੇ ਇੱਕਦਮ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਚਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਸਿਆਣ ਲਿਆ।

ਜਦੋਂ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਦੋਂ ਨੀਚ ਲਿਬਰਲ ਕਾਵੇਲਿਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ “ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਦਮਾ ਪੁੱਜਣ ਵਾਲ਼ੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ। ...ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ ਲਈ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਾਰਟੀ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਠੀਕ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਰਾਖੀ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।” ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਕੇਡਟ ਦੇ ਹੀ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਹਰਜ਼ਨ ਨੇ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ, “ਅਤੇ ਚਗਲ, ਨਿਕੰਮੇ ਅਤੇ ਵਾਹੀਯਾਤ ਲੋਕ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਅਤੇ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉਸ ਧਾੜ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਨਾ ਕਹੀਏ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।”⁶⁷

ਜਦੋਂ ਲਿਬਰਲ ਤੁਰਗੇਨੇਵ ਨੇ ਅਲੈਕਜ਼ਾਂਦਰ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦੁਆਇਆ ਅਤੇ ਪੋਲੈਂਡ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ

ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਸਮੇਂ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋਏ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਲਈ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਡਲੀਆਂ ਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ, ਤਦ “ਕੋਲੋਕੋਲ” ਨੇ ਸਫ਼ੇਦ ਵਾਲ਼ਾਂ ਵਾਲ਼ੀ ਮਾਗਦਾਲੈਨ (ਪੁਲਿੰਗ ਰੂਪ ਵਾਲ਼ੀ) ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ, “ਜਿਸਨੇ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਕਿ ਉਹ ਸੈਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚ ਪੀੜਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਾਰ ਉਸ ਪਸ਼ਤਾਚਾਪ⁶⁸ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਉੱਤੇ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।” ਅਤੇ ਤੁਰਗੇਨੇਵ ਨੇ ਇੱਕਦਮ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ।

ਜਦੋਂ ਰੂਸੀ ਲਿਬਰਲਾਂ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਟੋਲਾ ਹਰਜ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਪੋਲੈਂਡ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਭੱਜ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਸਮੁੱਚੇ “ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਸਮਾਜ” ਨੇ “ਕੋਲੋਕੋਲ” ਵੱਲ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਕਰ ਲਈ, ਤਦ ਹਰਜ਼ਨ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਪੋਲੈਂਡ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਅਲੈਕਜ਼ਾਂਦਰ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਜਾਬਰਾਂ, ਬੁੱਚੜਾਂ ਅਤੇ ਜੱਲਾਦਾਂ ਉੱਤੇ ਵਰ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ। ਹਰਜ਼ਨ ਨੇ ਰੂਸੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਈ। ਉਸਨੇ ਤੁਰਗੇਨੇਵ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ “ਅਸੀਂ ਰੂਸੀ ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਦਾਸਾਂ ਵਰਗੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ⁶⁹ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਦੁੱਖ ਝੱਲਿਆ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮ ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਕਿਸੇ ਭੂਮੀਪਤੀ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮ ਦੀ ਮੰਗੋਤਰ ਦੀ ਪੱਤ ਲੁੱਟਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤਦ ਹਰਜ਼ਨ ਨੇ “ਕੋਲੋਕੋਲ” ਵਿੱਚ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ, “ਸ਼ਾਬਾਸ਼”! ਜਦੋਂ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਕਿ “ਬੰਦ-ਖ਼ਲਾਸੀ” ਉੱਤੇ “ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ” ਅਮਲ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਫੌਜੀ ਅਫ਼ਸਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਤਦ ਹਰਜ਼ਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ “ਪਹਿਲਾ ਸਿਆਣਾ ਕਰਨੈਲ, ਜਿਹੜਾ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਆਪਣੇ ਯੂਨਿਟ ਸਮੇਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਰੋਮਾਨੋਵਾਂ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇਗਾ।” ਜਦੋਂ ਕਰਨਲਰੀਤੇਰਨ ਨੇ ਵਾਰਸਾ ਵਿੱਚ (1860) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜੱਲਾਦਾਂ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਦ ਹਰਜ਼ਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, “ਜੇਕਰ ਗੋਲੀ ਹੀ ਚਲਾਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਉਹ ਜਰਨੈਲ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਨਿਹੱਥੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।” ਜਦੋਂ ਬੇਜ਼ਦਨਾ ਵਿੱਚ 50 ਕਿਸਾਨ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਗੂ ਆਂਤੋ ਪਿਤਰੋਵ ਫ਼ਾਹੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ (12 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1861) ਤਾਂ ਹਰਜ਼ਨ ਨੇ “ਕੋਲੋਕੋਲ” ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ।

“ਜੇ ਕਿਤੇ ਬਸ ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਤੁਹਾਡੇ ਤੀਕ ਪੁੱਜ ਜਾਣ, ਰੂਸ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮਿਹਨਤੀਓ ਅਤੇ ਪੀੜਤ ਲੋਕੋ। ...ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਰੂਹਾਨੀ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਘਿਰਣਾ ਕਰੋ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਪਰ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਦੀ ਸਾਈਨਾਦ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਰਮਨ ਜ਼ਾਰ ਵੱਲੋਂ ਠੱਸੇ ਗਏ ਹਨ। ...ਤੁਸੀਂ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਅਹਿਲਕਾਰ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਇਹ ਠੀਕ ਹੀ ਇੰਝ ਹੈ, ...ਪਰ ਤੁਸੀਂ

ਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਬਿਸ਼ਪ ਵਿੱਚ ਤਦ ਵੀ ਨਿਹਚਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਂ। ...ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨੋਂ ਨਾ। ਜ਼ਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਨ। ਉਸੇ ਵੱਲ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਸ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋ — ਤੇ ਬੇਜ਼ਦਨਾ ਵਿੱਚ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗੱਭਰੂ ਦੇ ਬਾਪੂ, ਅਤੇ ਤੂੰ, ਪੇਨਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਿਓ ਦੇ ਪੁੱਤਰ। ...ਤੁਹਾਡੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉਤਨੇ ਹੀ ਅਗਿਆਨੀ ਹਨ ਜਿਤਨੇ ਤੁਸੀਂ, ਅਤੇ ਉਤਨੇ ਹੀ ਗ਼ਰੀਬ ਵੀ। ...ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਐਨਥੋਨੀ (ਬਿਸ਼ਪ ਐਨਥੋਨੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬੇਜ਼ਦਨਾ ਦਾ ਅੰਤੋਨ) ਜਿਸਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕਜ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖ ਝੱਲੇ। ...ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹਾਂ ਅਠਤਾਲੀ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਨਾਲ਼ ਦੰਦ ਪੀੜ ਤੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਟ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਿਉਂਦੀ ਯਾਦ ਇੱਕ ਕਰਾਮਾਤ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾ ਸਕਦੀ ਹੈ—ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦੁਆ ਸਕਦੀ ਹੈ।”⁷⁰

ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਲਾਮਾਨਾ “ਕਨੂੰਨੀ” ਪ੍ਰੈੱਸ ਵਿੱਚ ਜੰਮ ਕੇ ਬੈਠੇ ਸਾਡੇ ਲਿਬਰਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਰਜ਼ਨ ਨੂੰ ਕਿਤਨੇ ਕੁਪੱਤੇ, ਅਤੇ ਕਮੀਨੇ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਭੰਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਹਰਜ਼ਨ ਦੀਆਂ ਘਾਟਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਬਾਰੇ ਡੂੰਠ-ਵੱਟੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—ਚੁੱਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹਰਜ਼ਨ ਦੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਉਸਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ 1840ਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ੁਦ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲੋਕ ਨਾ ਦੇਖ ਸਕਿਆ। ਜਦੋਂ 60ਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤਦ ਉਸਨੇ ਨਿਡਰ ਹੋਕੇ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਪੱਖ ਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਉੱਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਲਈ ਘੋਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਲਿਬਰਲ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਅਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਲਈ ਘੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਝੰਡਾ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਿਆ।

ਹਰਜ਼ਨ ਦੀ ਯਾਦ ਮਨਾਉਂਦਿਆਂ, ਅਸੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ’ਤੇ ਤਿੰਨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ, ਤਿੰਨ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਰਾਠ ਅਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰ, ਦਸੰਬਰੀਏ ਅਤੇ ਹਰਜ਼ਨ ਸਨ। ਇਹ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਵਲ ਸੀਮਤ ਜਿਹਾ ਗਰੁੱਪ ਹੀ ਸਨ, ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੂਰ ਹਟੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਅਕਾਰਥ ਨਾ ਗਈ। ਦਸੰਬਰੀਆਂ ਨੇ ਹਰਜ਼ਨ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ। ਹਰਜ਼ਨ ਨੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਕੰਮ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰਾਜਨੋਚਿੰਤਸੀ-ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ “ਨਰੋਦਨਾਯਾ ਵੋਲਯਾ” ਦੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਤੱਕ —ਵੱਲੋਂ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ— ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਾਨ ਚਾੜ੍ਹੀ ਗਈ। ਸੰਗਰਾਮੀਆਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ਼ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਵਧੇਰੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਢੁਕ ਰਹੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਮਾਂਝੀ” ਇਹ ਸਨ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹਰਜਨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਹੇ। ਪਰ ਅਜੇ ਇਹ ਕੋਈ ਤੂਫ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਤੂਫ਼ਾਨ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲਹਿਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਜਮਾਤ, ਉਹ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਜਮਾਤ ਜਿਹੜੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਗੂ ਬਣਕੇ ਉੱਠੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਇਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਮ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਘੋਲ ਲਈ ਉਭਾਰਿਆ ਇਸ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵਿਚਲਾ ਪਹਿਲਾ ਹੱਲਾ 1905 ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਨੇ ਠੀਕ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਹਰਜਨ ਦੀ ਯਾਦ ਮਨਾਉਂਦਿਆਂ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਉਸਦੀ ਮਿਸਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦੀ ਕਿਵੇਂ ਕਦਰ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਲਗਨ ਅਕਾਰਥ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਬੀਜਣ ਅਤੇ ਵਾਢੀ ਵਿਚਕਾਰ ਲੰਮੇ ਦਹਾਕੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ। ਉਹ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਰੂਸੀ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਰੋਲ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਕਿਵੇਂ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ਼ ਲੈਸ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਘੋਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਅਜ਼ਾਦ ਸਾਂਝ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵਧਣਗੇ, ਉਸ ਘਿਨਾਉਣੇ ਦੈਂਤ, ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਦੇਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿਸ ਵਿਰੁੱਧ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਜ਼ਾਦ ਰੂਸੀ ਸ਼ਬਦ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਕੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਮਹਾਨ ਝੰਡਾ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹਰਜਨ ਸੀ।

“ਸਤੋਸਿਆਲ—ਦਿਮੋਕਰਾਤ ਨੰ: 26,
8 ਮਈ (25 ਅਪ੍ਰੈਲ) 1912

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ —18,
ਪੰਨੇ —25-31

ਅਜੇ ਇੱਕ ਹੋਰ .ਗੈਰ-ਜਮਹੂਰੀ ਮੁਹਿੰਮ, 'ਚੋ

ਉਹ ਬਦਨਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਵੇਖੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਦਾਰਵਾਦੀ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਫਲਤਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਜੋ ਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਗੌੜਾ ਰੁਝਾਨਾਂ ਨਾਲ ਤੂਸਿਆ ਪਿਆ ਸੀ, ਦਾ ਜਮਹੂਰੀ ਧਿਰ ਵੱਲੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਡੂੰਘੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਇਸ ਤੱਥ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਵੇਖੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਕਿ “ਖੁੱਲ੍ਹਾ” ਜਮਹੂਰੀ ਪ੍ਰੈੱਸ ਲਗਭਗ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਬਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਹੁਣ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਖੈਪੇਤੇਵ ਰੂਸਕਾਇਆ ਮਾਈਸਲ⁷¹ (ਅਗਸਤ) ਵਿੱਚ ਵੇਖੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮਾਂਜੇ-ਸੁਆਰੇ ਐਡੀਸ਼ਨ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਭਗੌੜਿਆਂ ਦੇ ਆਗੂ ਸ਼੍ਰੀ ਪੀ. ਬੀ. ਸਤਰੂਵੇ ਦੀ ਸੰਪਾਦਕਤਾ ਹੇਠ ਛਪੇ ਪਰਚੇ ਵੇਖੀ ਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਰਤੀ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ, ਲਈ ਵੀ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵੇਖੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ, ਭਾਵੇਂ ਥੋੜਾ ਹੀ ਸਹੀ, ਆਪਣਾ ਹਿਸਾਬ ਚੁਕਤਾ ਕਰਦੇ।

I

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਖੈਪੇਤੇਵ ਦੇ ਕਥਨ —ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਰੂਸੀਆਂ ਬਾਰੇ— “ਫਰਾਂਸ ਤੋਂ ਖ਼ਤ” ਦਾ ਨਿਮਰਤਾ ਪੂਰਵਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਏ। ਪਰ ਨਿਮਰਤਾ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਰੂਸੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ 1905 ਦੇ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਸਬੰਧੀ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇੱਕ “ਬਹਿਸ” ਹੈ।

“ਉਹ ਗੜਬੜ (ਆਹੋ, ਇਹ ਗੜਬੜ ਕਿਸਦੇ ਲਈ, ਪਿਆਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਲਿਬਰਲਵਾਦੀ ਜੀ?) ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਭੰਬਲ ਭੂਸੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ 1905 ਦਾ ਵਰ੍ਹਾ ਹਰ ਇੱਕ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਹਾਲੇ ਤਾਜ਼ਾ ਹੈ...”

“ਗੜਬੜ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੰਬਲ ਭੂਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ।” ਇਹ ਕੁੱਝ ਲਿਖਣ ਯੋਗ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਕਿਤਨੀ ਮਲੀਨ ਕਰ ਲੈਣੀ ਪਈ ਹੋਵੇਗੀ! 1848 ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਜਰਮਨ ਉਸ ਸਾਲ ਨੂੰ “ਖ਼ਬਤੀ” ਸਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹੋ ਵਿਚਾਰ ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਵੋਂ ਕਿ ਇਹੋ ਭੱਦਾ ਅਤੇ ਡਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਧਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਰੂਸੀ ਕੇਡਟ ਨੇ ਰੂਸਕਾਇਆ ਮਾਈਸਲ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੇਵਲ ਕੁੱਝ ਤੱਥਾਂ ਨਾਲ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ “ਦਿਖਾਵਾ ਰਹਿਤ” ਹਨ, ਕਰਾਂਗੇ। ਉਸ ਵਰ੍ਹੇ ਉਜਰਤਾਂ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਸਨ,

ਇਤਨੀਆਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਘਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਘਰੇਲੂ ਨੌਕਰਾਂ ਸਮੇਤ, ਬੇਮਿਸਾਲ ਉੱਨਤੀ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਿਆਸੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਛਪੀਆਂ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਸਸਤੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਲੋਕ, ਜਨ-ਸਮੂਹ, ਭੀੜਾਂ, “ਨਿਮਨ ਵਰ” ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਚਿਰਕਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਨੇਕਰਾਸੋਵ ਨੇ ਪੁਕਾਰਿਆ ਸੀ।

ਹਾਏ, ਕੀ ਕਦੇ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਆਵੇਗਾ।

(ਛੇਤੀ ਆ, ਛੇਤੀ ਆ, ਓ ਸਧਰਾਂ-ਭਰੇ ਦਿਹਾੜੇ)

ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਬਜ਼ਾਰ ਤੋਂ

ਕਿਸੇ ਬਲੌਚਰ ਜਾਂ ਮੂਰਖ ਲਾਰਡ ਵੱਲੋਂ ਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨਹੀਂ

ਸਗੋਂ ਗੋਗੋਲ ਅਤੇ ਬਲਿੰਸਕੀ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਖਰੀਦਣਗੇ।

ਉਹ “ਸਮਾਂ”, ਜਿਸ ਲਈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਰੂਸੀ ਜਨਵਾਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਸਹਿਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਆਇਆ। ਵਿਉਪਾਰੀਆਂ ਨੇ ਅਨਾਜ ਦਾ ਵਣਜ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਵਾਲੇ ਵਪਾਰ — ਸਸਤੇ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪੈਂਫਲਟਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ— ਤੇ ਲੱਗ ਗਏ। ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਮੰਡੀ ਦਾ ਮਾਲ ਬਣ ਗਈਆਂ। ਬਲਿੰਸਕੀ ਅਤੇ ਗੋਗੋਲ ਦੇ ਵਿਚਾਰ — ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਕਿ ਇਹ ਲੇਖਕ ਕਰਾਸੋਵ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਲਗਦੇ ਸਨ— ਜੋ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੰਗੇ ਰੂਸੀ ਨੂੰ ਲਗਦੇ ਸਨ — ਸਾਰੇ ਉਸ ਨਵੀਂ ਸਾਹਿਤ-ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜੇ।

ਕਿਤਨੇ “ਦੁਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ”। ਲਿਬਰਲ ਸੂਰ ਚੀਖਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਮਲੀਨ, ਘਿਰਣਾ ਉਪਜਾਊ, ਫਿੱਟਿਆ ਅਤੇ ਘਟੀਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਸੱਚੀ-ਮੁਚੀ ਹੀ “ਲੋਕਾਂ” ਨੂੰ ਬਜ਼ਾਰ ਤੋਂ... ਗੋਗੋਲ ਦੇ ਨਾਂ ਬਲਿੰਸਕੀ ਦਾ ਖ਼ਤ ਲਿਆਉਂਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ।

ਅਤੇ, ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਖਰਕਾਰ ਇੱਕ “ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ” ਵੱਲੋਂ ਖ਼ਤ ਹੈ, ਨੌਵੇਂ ਵਰੈਮਿਆ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨੇਵ ਅਤੇ ਵਾਲੂਈਨੀਆ ਦੇ ਪਾਦਰੀ ਐਨਥੋਨੀ ਵੱਲੋਂ ਗੜਗੱਜ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੇਖੀ ਨੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਕਿਤਨੀ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਵਾਲੀ ਝਾਕੀ ਹੈ! ਸਿਰਕੱਢ ਨਰੋਦਨਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਕਹੇਗਾ। ਕਿਤਨੀ ਸਿੱਖਿਆਦਾਇਕ ਝਾਕੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੁਕ ਨਾਲ਼ ਤੁਕ ਜੋੜਾਂਗੇ। ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਜਮਹੂਰੀ ਮਸਲਿਆਂ ਵੱਲ ਭਾਵਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸਨੇ ਕਿਤਨਾ ਗੰਭੀਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਜਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਨਿੱਗਰ ਜਮਹੂਰੀ ਅਨਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਝ ਫ਼ੌਲਾਦੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ਼ ਓਬਲੋਮੋਵ ਜਿਹੀ ਸੂਝ ਦੇ ਧਾਰਨੀਆਂ ਦੇ ਗਲੇ ਸੜੇ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁੰਝਕੇ ਮਾਰਿਆ ਹੈ।

ਜਿਹੜੇ ਕਦੇ ਇਸ ਲਿਬਰਲਵਾਦੀ ਭਰਮ-ਜਾਲ਼ ਨਾਲ਼ ਮੰਤਰ-ਮੁਗਧ ਹੋ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਤਰ-ਮੁਕਤ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਲਾਹੇਵੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ

ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਰੂਸੀ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਕਾਵੇਲਿਨ ਦੇ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਵੱਲ ਵਤੀਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖੇਗਾ ਜੋ ਕਿ ਲਿਬਰਲਵਾਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਕੇਡਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਰੂਸੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀ ਲਹਿਰ ਵੱਲ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਦੀ ਹੀ ਹੂ-ਬੁਹੂ ਨਕਲ ਹੈ। ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਦੀ ਲਿਬਰਲਵਾਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਨੇ “ਆਪਣੀ ਖੋਜ” ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਵੋ ਕਿ ਆਪਣੀ ਦੁੰਮ ਦੀ। ਕੀ ਇਹ ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਦੇ ਲਿਬਰਲਵਾਦੀ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਵੀ ਖੋਜ ਲੈਣ।

ਇਹ ਗੱਲ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸਹਿ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਖੈਪੇਤੇਵ, ਸਤਰੂਵੇ, ਗਰੈਡੇਸਕੁਲ, ਇਜ਼ਗੋਇਵ ਅਤੇ ਕੇਡਟ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਨੇਕਾਰਾਸੋਵ, ਸ਼ਚੇਦਰਿਨ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਦਾਮਨ ਨੂੰ ਚਿੰਬੜੇ ਹੋਏ ਖਿੱਚ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਨੇਕਾਰਾਸੋਵ ਇੱਕ ਅਸਥਿਰ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਲਿਬਰਲਾਂ ਅਤੇ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਵਿਚਕਾਰ ਡਾਂਵਾਡੋਲ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹਮਦਰਦੀ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਵੱਲ ਸੀ। ਇਸੇ ਜ਼ਾਤੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਾਰਨ, ਨੇਕਾਰਾਸੋਵ ਕਦੇ ਕਦੇ ਲਿਬਰਲਾਂ ਦੀ ਚਾਪਲੂਸੀ ਦੀ ਝੂਠੀ ਸੁਰ ਵੀ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਆਪ ਇਸ “ਝੂਠ” ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਾਜ਼ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵੇਚਿਆ,

ਭਾਵੇਂ ਕਦੇ ਕਦੇ, ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਗੇੜ,

ਮੇਰੇ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲੈਂਦਾ,

ਝੂਠੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵੀ ਛੇੜ।

“ਝੂਠੀਆਂ ਸੁਰਾਂ” ਇਹੋ ਸੀ ਜੋ ਕੁੱਝ ਨੇਕਾਰਾਸੋਵ ਆਪਣੇ ਕਦੇ ਕਦਾਈ ਦੇ ਲਿਬਰਲ ਚਾਪਲੂਸੀ ਦੇ ਗੁਨਾਹ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸ਼ਚੇਦਰਿਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਹ ਲਿਬਰਲਾਂ ਦਾ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਮੌਜੂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ “ਦੁਸ਼ਟਤਾ ਦੇ ਅਨੁਆਯੀਆਂ” ਦੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨਾਲ ਘੋਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਸ਼ਖੈਪੇਤੇਵ, ਗਰੈਡੇਸਕੁਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੇਖੀ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਫਾਰਮੂਲਾ ਕਿਤਨਾ ਪੁਰਾਣਾ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਭੱਦਰ ਪੁਰਸ਼ ਦੁਸ਼ਟਤਾ 'ਤੇ ਢੁਕਦੇ ਲੱਗਣੇ ਵੀ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਦੂਰ ਦੀ ਕੰਡੀ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਨਵ-ਕਾਂਤਵਾਦ ਅਤੇ ਹੋਰ “ਯੂਰਪ” ਦੀਆਂ ਫੈਸ਼ਨੇਬਲ ਥਿਊਰੀਆਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਹੁਣ ਆਪ ਆਪਣੇ ਲਈ “ਦੁਸ਼ਟਤਾ” ਦੀ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਥਿਊਰੀ ਘੜ ਲਈ ਹੈ।

III

ਮਿ. ਸ਼ਖੈਪੇਤੇਵ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਖਾਕਿਆਂ ਲਈ ਵੱਧ ਥਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਖਾਕਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕਸੁਰਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਾਤਕੋਵ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਰੂਸਕੀ ਵੈਸਤਨਿਕ⁷² ਦੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਪੁੱਟਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਨਾਵਲ

ਲੈਣੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉੱਚ-ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਮਾਰਸ਼ਲਾਂ, ਨੇਕ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਸਬਰ ਵਾਲੇ ਮੁਜ਼ੀਕਾਂ ਅਤੇ ਵਾਚੀ-ਮਾਰੇ ਉੱਜੜਾਂ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਰਾਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹੋਣ !

ਮਿ. ਸ਼ਖੈਪੇਤੇਵ ਨੇ ਪੈਰਿਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੰਵਾਰ, ਜੋ ਕਿ ਜਮਹੂਰੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮੈਲਾ ਮਨ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ਼ ਦੇਖਿਆ ਹੈ (ਆਪਾਂ ਇਹ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ), ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਜਮਹੂਰੀ ਪੈਂਫਲਟ ਦੇ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋਣ 'ਤੇ “ਬੇਚੈਨੀ” ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਿਆ।

ਇਹ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਜੋ ਭਾਵੇਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਕੋਈ ਨਵੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਬਲੈਕ ਹੰਡਰਡਜ਼ (ਕਾਲੇ ਸੌ) ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਭੂਮੀਪਤੀ, ਜਰਨੈਲ ਅਤੇ ਕੂਟਨੀਤਕ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਗੁਪਤਚਰ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਏਜੰਟ ਅਤਿ ਭਲੇ ਪੁਲਿਸਮੈਨ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਲਿਬਰਲ ਰੂਸੀ ਭਗੋੜਾ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ-ਭਾਵਨਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦਰਬਾਨ ਅਤੇ “ਮਾਹਰ” ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਦੇਖੇਗਾ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦੀਆਂ ਮਨੁੱਖਵਾਦੀ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਦਬਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਆਮ ਕਰਕੇ ਆਮ ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਗਤੀ ਲਈ ਵੀ ਵਾਧਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇੱਕ ਚਾਕਰ ਨੌਕਰ — ਕਮਰੇ ਨਾਲ਼ ਸਬੰਧਤ ਨਿੱਕ-ਸਕੈਂਡਲਾਂ ਅਤੇ ਗੱਪਸ਼ੱਪ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸਭਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਵੱਧ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖੇਗਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਜਾਂ ਇੱਕ ਚਾਪਲੂਸ ਦਰਬਾਨ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਮਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪੈਰਿਸ ਵਿਚਲੇ ਰੂਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਾਕਈ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨੇ 1908 ਵਿੱਚ ਹੀ, ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ, 3 ਜੂਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਖ਼ਾਸੇ, ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਰੁਝਾਨਾਂ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਸ੍ਰੋਤ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ “ਸੁਰੱਖਿਆ” ਪ੍ਰਾਪਤ ਪ੍ਰੈੱਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਰੋੜ ਮਰੋੜ ਕੇ (ਅਤੇ ਘਟਾ ਕੇ) ਸੀਮਤ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਉਠਾਏ ਜਾ ਸਕੇ ਸਨ।

ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਚਾਕਰ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੇ ਵੀ “ਬੁੱਧੀਵਾਨ” ਹੋਣ ਦੇ ਸੁਆਂਗ ਭਰ ਲੈਣ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਰਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਚਾਪਲੂਸ ਇੱਕ ਲਿਬਰਲ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਛਪ ਕੇ “ਪੱਤਰਕਾਰ” ਕਹਿਲਾਏ ਤੇ ਉਹ ਪੱਤਰਕਾਰ ਉਹਨਾਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪੈਰਿਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਉਠਾਏ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਉਲੰਘ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਇਹ “ਪੱਤਰਕਾਰ” ਨੌਕਰ—ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੂਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਵੇਗਾ।

ਉਹ, ਇਹ ਉੱਤਮ ਕੇਡਟ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਤਮ-ਮਨੁੱਖ ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਰੂਵੇ ਦੀ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸੇਗੇ ਕਿ ਇੱਕ ਅਭਾਗਣ ਪ੍ਰਵਾਸੀ-ਕਸਬੀ “ਪੈਰਿਸ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਘਰੋਂ” ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, “ਉਹ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ਼,” ਕਿ “ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰਾਂ” ਨੇ ਫੇਰ ਲੰਬੀ ਕਤਾਰ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ, ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਖੈਪੇਤੇਵ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਲ਼ੇ ਇੱਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਕਲ ਨਵੀਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸੀ ਰਕਮ ਪੇਸ਼ਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਗ਼ੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਕਿ ਜਲਾਵਤਨ ਲੋਕ’ “ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਜਾਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਵਜੇ ਸੌਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਆਏ ਗਏ ਦਾ ਸ਼ੋਰ, ਬਹਿਸ ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਅਫ਼ਰਾ-ਤਫ਼ਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।”

ਕੇਡਟ ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਰੂਵੇ ਦਾ ਚਾਪਲੂਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਅਤੇ ਮਿਰਚ ਮਸਾਲਾ ਲਗਾ ਕੇ ਦੱਸੇਗਾ। ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨੌਵੇਂ ਵਰੈਮਿਆ ਦੇ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨੋਵ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

“ਮੈਨੂੰ ਰੁਪੈ ਦੇ ਦੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ, ਤੇਰਾ ਜਬਾੜਾ ਭੰਨ ਦਿਆਂਗਾ — ਇਹ ਹੈ ਉਹ ਸਪਸ਼ਟ ਸੂਰਤ ਉਹਨਾਂ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਜਲਾਵਤਨਾਂ ਦੀ ਉੱਪਰਲੀ ਅਤੇ ਹੇਠਲੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਫਾਰਮੂਲਾ ਆਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ “ਨਿਚਲੇ ਪੱਧਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰੇ ਦੇ ਰੁਝਾਨ” (ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਕੇਡਟ ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਰੂਵੇ ਦੀ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਵਿੱਚ ਇੰਝ ਹੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ!) ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕੁੱਝ ਕੁ ਦਰਜਨ ਸ਼ੱਕੀ ਤੱਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਸ਼ਾਇਦ ਦੇਸ਼ੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਸੇ ਮਾਹਿਰ ਹੱਥ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।”

ਪਾਠਕੋ ਇਸ ਬਿਆਨ ’ਤੇ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਰੁਕੋ (ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਚਾਪਲੂਸ ਅਤੇ ਚਾਪਲੂਸੀ ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਫ਼ਰਕ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ। ਸਧਾਰਨ ਚਾਪਲੂਸ — ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਿਆਸੀ-ਸੂਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ੇ ਤੱਤ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਮਾਤੀ-ਸੂਝ ਅਪਣਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਚਾਪਲੂਸ ਵਾਲ਼ੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਲਈ ਰਾਹ ਭਾਲ ਰਹੇ ਹਨ — ਅੱਖੜ, ਅਵਿੱਦਿਤ ਅਤੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਅਤੇ ਅਨਜਾਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਮੁਆਫ਼ੀ ਵਾਲ਼ੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁੱਝ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਾਲ਼ੋਂ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ਼ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਜੱਡ ਜੋਸ਼ ਖ਼ਰੋਸ਼ ਨਾਲ਼ ਬਿਆਨ ਕਰ ਦੇਣ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਚਾਪਲੂਸ ਦੀ ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹਨ, ਇਹ “ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ” ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਘਾ ਸਵਾਗਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲੇ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਬਲੈਕਮੇਲਰਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਨਿਗੁਣੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹੈ (ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜਲਾਵਤਨਾਂ ਵਿੱਚ “ਇੱਕ ਦੋ ਕੁ ਦਰਜਨ”) ਉਹ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਬਲੈਕਮੇਲਰ ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਸੇ “ਮਾਹਰ ਹੱਥ” ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ — ਰੂਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਯੂਨੀਅਨ⁷³ ਦੇ ਚਾਹ-ਕਮਰੇ ਤੋਂ।

ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸਭ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਚਾਪਲੂਸੀ ਦੀ ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਪੱਤਰਕਾਰ “ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ” ਨੂੰ ਢੁਕਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਵੱਸ਼ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣਾ ਪੱਗ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਕਿਵੇਂ ਲੁਕਵਾਂ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਮਾਨ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਲੈਕ ਹੰਡਰਡ (ਕਾਲੇ ਸੌ) ਦਾ ਜ਼ਰਖੀਦ ਭਾੜੇ ਦਾ ਟੱਟੂ ਨਹੀਂ ਹੈ—ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਉਸਨੇ “ਆਪ” ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਦਰਜਨ ਬਲੈਕਮੇਲਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਾਈਡ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਠੀਕ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੱਲੇ ਉਹੀ ਬਲੈਕਮੇਲਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ, ਨਕਲ ਨਵੀਸ ਦੀਆਂ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀਆਂ, ਬਾਰੇ ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।

ਰੂਸਕਾਇਆ ਮਾਈਸਲ ਦੇ “ਲੇਖਕਾਂ” ਲਈ ਨੋਵੋਏ ਵਰੈਮਿਆ ਦਾ ਸਕੂਲ ਅਕਾਰਥ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਨੋਵੋਏ ਵਰੈਮਿਆ ਦੇ ਸੂਵੋਰਿਨ ਨੇ ਡੀਂਗ ਮਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਮਾਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਲਈ ਹੈ — “ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ” ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਹੀ ਸੁਰ ਕਿਵੇਂ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਰੂਸਕਾਇਆ ਮਾਈਸਲ ਕੋਈ ਮਾਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ — ਰੱਬ ਹੀ ਬਚਾਵੇ ! ਉਹ ਤਾਂ ਉੱਕਾ ਆਪੇ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਠੀਕ ਸੁਰ ਕਿੰਝ ਕੱਢਣੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਸੁਰ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਨੋਵੋਏ ਵਰੈਮਿਆ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਗੁਚਕੋਵ ਦੇ “ਪੱਕੇ ਹਾਮੀਆਂ” ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗੇ।

ਨੋਵਸਕਾਇਆ ਜਵੇਜ਼ਦਾ ਨੰ: 24 ਅਤੇ 25,
ਸਤੰਬਰ 2 ਅਤੇ 9, 1912

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਭਾਗ 18, ਪੰਨਾ..312-14,
317-19

ਸਹੀ: ਵੀ. ਆਈ.

ਯੂਜੀਨ ਪੋਤਏ ਉਸਦੀ ਪੰਝੀਵੀਂ ਬਰਸੀ 'ਤੇ

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ — 1912 ਦੇ ਨਵੰਬਰ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਪੰਝੀ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਜਦੋਂ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਕਿਰਤੀ-ਕਵੀ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਤਰਾਨੇ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ (“ਜਾਗੋ ਭੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸਤਾਇਓ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦਰੋ” ਆਦਿ) ਦੇ ਰਚਨਹਾਰੇ, ਯੂਜੀਨ ਪੋਤਏ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਹ ਤਰਾਨਾ ਸਾਰੀਆਂ ਯੂਰਪੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਜਮਾਤੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਿਰਤੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਨਸੀਬ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਲੈ ਜਾਵੇ, ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਮਿੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਵਤਨ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਓਪਰਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਹਿਸੂਸੇ — “ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ” ਦੀ ਜਾਣੀ ਪਛਾਣੀ ਧੁਨ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰ ਲੱਭ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰਕੱਢ ਸੰਗਰਾਮੀਏ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਕਵੀ ਦੇ ਤਰਾਨੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ-ਵਿਆਪੀ ਗੀਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਯੂਜੀਨ ਪੋਤਏ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਧੀ ਅਜੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਨ ਅਤੇ ਕੰਗਾਲੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ “ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ” ਦਾ ਲੇਖਕ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਰਿਹਾ। ਉਹ 4 ਅਕਤੂਬਰ, 1816 ਨੂੰ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਉਹ 14 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਗੀਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਨਾਂ ਸੀ “ਅਜ਼ਾਦੀ ਅਮਰ ਰਹੇ।” 1848 ਵਿੱਚ ਉਹ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਮੋਰਚਿਆਂ ਉੱਤੇ ਲੜਿਆ।

ਪੋਤਏ ਗ਼ਰੀਬ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗ਼ਰੀਬ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ, ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਪੈਕਰ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਉੱਪਰ ਛਾਪੇ ਪਾ ਕੇ ਕਮਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ।

1840 ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸਨੇ ਜੁਝਾਰੂ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਹਾਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਿਆ, ਪਛੜਿਆਂ ਦੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕਮੁਠ ਹੋਣ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਦਿੱਤਾ, ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰਿਆ।

ਮਹਾਨ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ (1871) ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਪੋਤਏ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਭੁਗਤੀਆਂ ਕੁੱਲ 3,600 ਵੋਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸਨੂੰ 3,352 ਵੋਟਾਂ ਪਈਆਂ। ਉਸਨੇ

ਕਮਿਊਨ ਦੀਆਂ, ਉਸ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਿਆ।

ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਢੱਠਣ 'ਤੇ ਪੋਤਏ ਨੱਸ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਅਤੇ ਫੇਰ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੀਤ, “ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ”, ਜੂਨ, 1871 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ—ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮਈ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਖੂਨੀ ਹਾਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ।

ਕਮਿਊਨ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ — ਪਰ ਪੋਤਏ ਦੇ ਗੀਤ “ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ” ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੇ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਇਤਨਾ ਜਿਊਂਦਾ ਹੈ ਜਿਤਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

1876 ਵਿੱਚ, ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿੱਚ, ਪੋਤਏ ਨੇ ਇੱਕ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੀ — “ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਫ਼ਰਾਂਸ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ।” ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੇ ਜੂਲੇ ਹੇਠਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੰਗਾਲੀ ਦਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੱਕ ਤੋੜਵੀਂ ਮਿਹਨਤ ਦਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੁੱਟ ਦਾ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਜਿੱਤ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ।

ਕਮਿਊਨ ਤੋਂ ਨੌਂ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਕਿਤੇ ਪੋਤਏ ਫ਼ਰਾਂਸ ਪਰਤਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਇੱਕਦਮ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ 1884 ਵਿੱਚ ਛਪੀ, ਅਤੇ “ਇਨਕਲਾਬੀ ਗੀਤ” ਨਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ 1887 ਵਿੱਚ ਛਪੀ।

ਕਿਰਤੀ-ਕਵੀ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਗੀਤ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਏ।

8 ਨਵੰਬਰ, 1887 ਨੂੰ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਯੂਜੀਨ ਪੋਤਏ ਦੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਪੀਰ ਲਾਸ਼ਾਇਜ਼ ਕਬਰਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਫਾਹੇ ਲਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਕਮਿਊਨੀਏ ਦਫ਼ਨਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਭੀੜ ਪਾਸੋਂ ਲਾਲ ਝੰਡਾ ਖੋਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਜਨਾਜ਼ੇ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਭੀੜ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈ। ਹਰ ਪਾਸੇ “ਪੋਤਏ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ”! ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਗੂੰਜ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪੋਤਏ ਕੰਗਾਲੀ ਵਿੱਚ ਮਰਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਇੱਕ ਯਾਦਗਾਰ ਛੱਡ ਗਿਆ ਜਿਹੜੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੱਥ-ਕਿਰਤ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਚਿਰਜੀਵੀ ਹੈ। ਉਹ ਗੀਤ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਗੀਤ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁੱਝ ਦਰਜਨ ਹੋਵੇਗੀ। ਯੂਜੀਨ ਪੋਤਏ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੀਤ ਨੂੰ ਹੁਣ ਲੱਖਾਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।

3 ਜਨਵਰੀ, 1913 ਨੂੰ,
ਪ੍ਰਾਵਦਾ ਨੰ: 2 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ, ਭਾਗ—
36, ਪੰਨੇ 223-24

ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗੀਤ-ਨਾਚ ਮੰਡਲੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗੀਤ-ਨਾਚ ਮੰਡਲੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਜੁਬਲੀ ਮਨਾਈ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਮੰਡਲੀਆਂ ਦੀ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ 1,65,000 ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ-ਗਵੱਈਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ 1,00,000 ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ 11,000 ਹੈ।

ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗੀਤ ਮੰਡਲੀਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ, Arbeiter Sanger Zeitung ਹੈ, ਜਿਹੜੀ 1907 ਤੋਂ ਬਕਾਇਦਾ ਛਪਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।

ਵਰਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗੀਤ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦਾ ਅਰੰਭ 1860ਵਿਆਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੰਗੀਤ ਮੰਡਲੀ ਦਾ ਸੈਕਸ਼ਨ ਲੈਪਜ਼ਿਗ ਵਿੱਚ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਗਸਤ ਬੈਬਲ ਵੀ ਸੀ।

ਫਰਡੀਨਾਦ ਲਾਸਾਲੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ 1863 ਵਿੱਚ ਜਰਮਨ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਜਨਰਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ⁷⁴ ਨੇ ਫਰੈਂਕਫਰਟ ਅਮ ਮੇਨ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ ਨਾਂ ਦੀ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਸਭਾ ਫਰੈਂਕਫਰਟ ਦੇ ਸ਼ਰਾਬਖਾਨੇ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਅਤੇ ਧੁੰਢੇ ਭਰੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕਰਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਚਰਬੀ ਦੀਆਂ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ਨਾਲ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਸਭਾ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ, ਜਦੋਂ ਲਾਸਾਲੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦੌਰਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਫਰੈਂਕਫਰਟ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਲਈ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਬਾਰਾਂ ਗਵੱਈਆਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਕਵੀ ਹੈਰੇਵ ਰਚਤ ਗੀਤ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿ ਲਾਸਾਲੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੋਂ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਲਈ ਗੀਤ ਲਿਖਵਾਉਣਾ ਚਾਹ ਰਿਹਾ ਸੀ।

1892 ਵਿੱਚ, ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ-ਵਿਰੋਧੀ ਕਨੂੰਨ⁷⁵ ਦੀ ਮਨਸੂਖੀ ਸਮੇਂ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ 4300 ਮੈਂਬਰਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ 180 ਕਿਰਤੀ ਸੰਗੀਤ-ਨਾਚ ਮੰਡਲੀਆਂ ਸਨ। 1901 ਵਿੱਚ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ 39,717, 1907 ਵਿੱਚ 93,000 ਅਤੇ 1912 ਵਿੱਚ 1,65,000 ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਗਈ ਸੀ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਰਲਿਨ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ 5,352, ਹੈਮਬਰਗ ਵਿੱਚ 1,628, ਲੈਪਜ਼ਿਗ ਵਿੱਚ 4,051 ਅਤੇ ਡਰੈਸਡਨ ਵਿੱਚ 4,700 ਮੈਂਬਰ ਸਨ, ਇਤਿਆਦਿ।

ਅਸੀਂ ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਦੱਸ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਫ਼ਰਾਂਸ ਅਤੇ ਫ਼ਰਾਂਸ-ਭਾਸ਼ੀ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੇ ਯੂਜੀਨ ਪੋਤਏ (1816-1887), ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੀਤ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰੇ, ਦੀ 25ਵੀਂ ਬਰਸੀ ਮਨਾਈ ਹੈ। ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਜੇ ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਦੀ “ਜੁੱਕਰ” (ਭੂਮੀਪਤੀ, ਕਾਲੇ-ਸੌਆਂ) ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਗੰਦੇ ਪੁਲਸੀ ਅੜਿੱਕੇ ਡਾਂਹਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਜਾ ਜ਼ੁਲਮ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵੀ ਵਧ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਗੀਤ ਨੂੰ, ਸਾਰੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ, ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੱਲੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਵਾਰ ਵਾਰ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਗਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ।

3 (16) ਜਨਵਰੀ 1913 ਤੋਂ

ਬਾਅਦ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1954 ਵਿੱਚ

ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨੰ: 6 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,

ਭਾਗ 36, ਪੰਨੇ 225-26

ਸਹੀ. ਟੀ

ਕੌਮੀ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ

1. ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਲਿਬਰਲ ਅਤੇ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ

ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਕੇਸ਼ਿਆ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਕੇਵਲ ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਲੈਕ ਹੰਡਰਡ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਡਰਾਕਲ “ਲਿਬਰਲਵਾਦ” ਕਰਕੇ ਹੈ। ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਗਵਰਨਰ ਗੈਰ-ਰੂਸੀ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦੇ ਬਨਾਉਣੀ ਰੂਸੀ-ਕਰਣ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਾਕੇਸ਼ਿਆ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਰੂਸੀ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਆਪ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੂਸੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਆਰਮੀਨੀਅਨ ਚਰਚ-ਸਕੂਲ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਰੂਸੀ ਦਾ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਰੂਸਕੋਇ ਸਲੋਵੋ⁷⁶ (ਨੰ. 198) ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲਿਬਰਲ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਇਸ ਤੱਥ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹੀ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਰੂਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦਾ “ਨਿਰੋਲ ਕਾਰਨ” ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ “ਬਨਾਉਣੀ” ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੀ ('ਠੋਸਿਆ' ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ) ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ।

“ਰੂਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਾਰੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇਗੀ”, ਪੱਤਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਥਕ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਆਪੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦੇਣਗੀਆਂ। (ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁਣਗੇ)। ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜਸੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਿਤਨਾ ਜਮਹੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਤਨੀ ਹੀ ਤੀਬਰ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਉਤਨੀਆਂ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਆਰਥਕ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਵਪਾਰਕ ਸਬੰਧਾਂ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦੇਣਗੀਆਂ।

ਲਿਬਰਲ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਚਪੇੜ ਮਾਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਬਰਲ ਯੱਕੀਆਂ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕੁੱਝ ਕਾਹਲ਼ਾ ਹੀ ਹੈ:

“ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਰੂਸੀ-ਕਰਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਨ” ਇਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, “ਰੂਸ ਜਿੱਥੇ ਅਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਨਕਰ ਹੋਣਗੇ, ਅਤੇ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਰੂਸੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।”

ਦਲੀਲ ਦੀ ਟੰਗ ਤੋੜ ਛੱਡੀ! ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਨੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਤਿੰਨ—ਜਰਮਨ, ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਅਤੇ ਇਤਾਲਵੀ—ਰੱਖ ਕੇ ਕੁੱਝ ਗੁਆਇਆ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕੁੱਝ ਖੱਟਿਆ ਹੀ ਹੈ। ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੀ 70 ਫ਼ੀਸਦੀ ਵਸੋਂ ਜਰਮਨ ਹੈ (ਰੂਸ ਵਿੱਚ 43 ਫ਼ੀਸਦੀ ਮਹਾਨ ਰੂਸੀ ਹਨ), 22 ਫ਼ੀਸਦੀ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਹਨ (ਰੂਸ ਵਿੱਚ 17 ਫ਼ੀਸਦੀ ਯੂਕਰੇਨੀਅਨ ਹਨ) ਅਤੇ 7 ਫ਼ੀਸਦੀ ਇਤਾਲਵੀ ਹਨ (ਰੂਸ ਵਿੱਚ 6 ਫ਼ੀਸਦੀ ਪੋਲ ਅਤੇ 4.5 ਫ਼ੀਸਦੀ ਬਾਇਲੋਰੂਸੀ ਹਨ)। ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਤਾਲਵੀ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਵਿੱਚ ਬੋਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇੰਝ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਉਜੱਡ ਪੁਲਿਸ ਕਨੂੰਨ ਉਸਨੂੰ ਇੰਝ ਕਰਨ ਲਈ ਤੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੈ), ਉਹ ਇੰਝ ਇਸ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਜਮਹੂਰੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੱਭਿਅ ਨਾਗਰਿਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਚਾਹੁਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਇਤਾਲਵੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਫ਼ਰਤ ਉਤਪੰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜ਼ਾਦ ਸੱਭਿਅ ਕੌਮ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਕਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪੁਲਸੀ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ਼ ਠੋਸੀ ਨਹੀਂ ਗਈ ਹੈ।

ਕਿਉਂ “ਵਿਸ਼ਾਲ” ਰੂਸ, ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ਾ ਇੱਕ ਪੱਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਦੇਸ਼, ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਬਾਧਕ ਬਣੇ? ਲਿਬਰਲ ਭੱਦਰ ਪੁਰਸ਼ੋ ਕੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਕੀ ਜੇਕਰ ਕਿ ਰੂਸ ਨੇ ਯੂਰਪ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਅਤੇ, ਜਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਅਤੇ ਜਿਤਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ਼ ਹੋ ਸਕੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਾ ਫਾਹਾ ਨਹੀਂ ਵੱਢਣਾ ਹੋਵੇਗਾ?

ਜੇਕਰ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ, ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਠੋਸਿਆ ਜਾਣਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਲਾਵ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ਼ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ “ਡਰਾਉਣੇ” ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ਼ ਭੈ-ਭੀਤ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ ਕਿ ਸਾਂਝੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤਕਰੀਰਾਂ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣਗੀਆਂ। ਆਰਥਕ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਆਪੇ “ਫ਼ੈਸਲਾ” ਕਰ ਦੇਣਗੀਆਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਪਾਰਕ ਸਬੰਧਾਂ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ “ਲਾਭ” ਹੈ। ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਨੂੰ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦੀ ਵਸੋਂ ਨੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ਼ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਵੱਧ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ਼, ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋਵੇਗਾ। ਨਾਲੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਵਧੇਰੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਵਿਕਾਸ ਕਰੇਗੀ।

ਲਿਬਰਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਿਆਸੀ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ—ਦੰਭੀ ਠੱਗ ਵਾਂਗ, ਇੱਕ ਹੱਥ (ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ) ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਵੱਲ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ (ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ) ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲ ਵਧਾ ਕੇ। ਅਸੀਂ

ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਾਂ, ਲਿਬਰਲ ਚੀਖ ਚੀਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅੰਦਰ-ਖਾਤੇ ਉਹ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਇੱਕ ਕਦੇ ਦੂਸਰੀ ਰਿਆਇਤ ਲਈ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਰੇ ਲਿਬਰਲ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀ ਇਹੋ ਖਸਲਤ ਹੈ —ਨਾ-ਕੇਵਲ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀਆਂ ਦੇ (ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਬੁਰਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਹਿੰਸਕ ਖਾਸੇ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਮੈਸਰਜ ਪੂਰੀਸ਼ਕੇਵਿਚਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧ ਕਾਰਨ) ਬਲਕਿ ਯਹੂਦੀਆਂ, ਯੂਕਰੇਨੀਆਂ, ਜਾਰਜੀਆਈਆਂ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਹੋਰ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀ ਵੀ। “ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਅਧੀਨ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ, ਆਸਟਰੀਆ ਅਤੇ ਰੂਸ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਡੋ-ਫਾਟੀ ਕਰਨ, ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਨਪੁੰਸਕ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਨਾਅਰਾ “ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਆਪਕ ਮਜ਼ਦੂਰ-ਜਮਾਤ ਦੀ ਲਹਿਰ ਹੈ। ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਨੂੰ “ਹਾਂਦਰੂ” ਕੌਮੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਝਾਂਸੇ ਦੇ ਲੈਣ ਦਿਓ। ਜਮਾਤੀ-ਸੂਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇਗਾ —ਕੌਮੀ ਮਸਲਿਆਂ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਹੱਲ ਹੈ (ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ —ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਖੋਰੀ, ਲੁੱਟ ਖਸੁੱਟ ਅਤੇ ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਉਹ ਹੱਲ ਹੈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਜਮਹੂਰੀਅਤ।

ਸਬੂਤ —ਪੱਛਮੀ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ-ਪੁਰਾਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਫਿਨਲੈਂਡ ਹੈ —ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼।

ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਕੌਮੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ—ਕਿਸੇ ਵੀ ਇੱਕ ਕੌਮ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਕੋਈ ਰਿਆਇਤ ਨਹੀਂ — ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਆਪਾ-ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ, ਭਾਵ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਾਜ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਲਹਿਦਗੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਹੋਵੇ, ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਨੂੰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਕਦਮ (ਪੇਂਡੂ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਜਾਂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਆਦਿ ਸਬੰਧੀ), ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕੌਮ ਲਈ ਰਿਆਇਤ ਜਾਰੀ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਅਸੂਲ ਦੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕੌਮੀ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਣ ਨੂੰ, ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਦਮ ਗ਼ੈਰ-ਵਿਧਾਨਕ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜੇ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਆਦਿ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਖਹਿਸਰ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਰਤ-ਜਮਾਤੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ, ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਾਂ, ਸਹਿਕਾਰਤਾ, ਉਪਭੋਗਤਾ, ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਤੇ ਹਰ

ਸਭ, ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਏਕਾ ਅਤੇ ਮੇਲ ਹੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰੇਗਾ —ਹਿਤ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹੁਣ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ—ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਅਤੇ ਲੁੱਟ ਖਸ਼ੁੱਟ ਲਈ ਓਪਰਾ ਹੋਵੇਗਾ।

2. “ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ”

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਠਕ ਦੇਖਣਗੇ ਕਿ ਸੈਵੇਰਨਯਾ ਪ੍ਰਾਵਦਾ⁷⁷ ਵਿਚਲੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਸ ਮਿਸਾਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮਸਲਾ, ਇਹ ਕੌਮੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਡਾਂਵਾਡੋਲਤਾ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਕੌਮੀ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹੱਥ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕੌਮੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਲਿਬਰਲ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਇਸੇ ਕਮੀਨਗੀ, ਦੰਭ ਅਤੇ (ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ) ਮੂਰਖਤਾ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਈ ਸਬੰਧਤ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਕੀ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇ? ਇਹੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਲਿਬਰਲ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਕਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ (ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆ—ਜਗੀਰਦਾਰੀ) ਵਤੀਰਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ “ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠ ਛੁਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। “ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਦਾ ਭੇਸ਼ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ, ਪੋਲਿਸ਼ ਯਹੂਦੀ, ਯੂਕਰੇਨੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ —ਬਲੈਕ ਹੰਡਰਡਜ਼ ਅਤੇ ਪਾਦਰੀ, ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਬੁਰਜੂਆ ਆਪਣਾ ਗੰਦਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਕੌਮੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਹੋ ਤੱਥ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਦ, ਭਾਵ ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਮਾਤੀ ਹਿਤਾਂ ਅਤੇ ਪਾਲਸੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕੇ ਨਾ ਕਿ ਬੇਅਰਥ “ਆਮ ਅਸੂਲਾਂ”, ਐਲਾਨਾਂ ਅਤੇ ਫਿਕਰੇਬਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ।

ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਇੱਕ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ (ਅਤੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਬਲੈਕ ਹੰਡਰਡਜ਼ ਅਤੇ ਪਾਦਰੀਆਂ ਦਾ ਵੀ) ਦਾ ਫਰਾਡ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਨਾਅਰਾ ਹੈ, ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਲਹਿਰ।

ਇੱਥੇ ਬੁੰਦਵਾਦੀ⁷⁸ ਮਿ. ਲਾਈਬਨ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਆ ਟੱਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਮਲਿਖਤ ਦੁਰਭਾਸ਼ਣ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਮੁਕਾ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:

“ਹਰ ਕੋਈ, ਜੋ ਕਿ ਕੌਮੀ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਵੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ,

ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਕੌਮੀ ਸ਼ਕਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ), ਅਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਰੂਸੀ, ਯਹੂਦੀ ਜਾਂ ਪੋਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਕੇਵਲ ਸ਼ੁੱਧ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ। ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਚਾਰ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਓਦੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨਗੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਿਰਤੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮੀ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ। ਕਿਰਤੀ ਆਪਣੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਵਲ ਇਸੇ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇਸੇ ਰਾਹੀਂ ਹੀ, ਉਹ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਇਹ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਪਰ ਵੀ. ਆਈ. ਇਸ ਕੁੱਝ ਵੱਲ ਕੰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਧਰਦਾ...।”

ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੁੰਦਵਾਦੀ ਦਲੀਲ 'ਤੇ ਗੌਰ ਕਰੋ, ਜੋ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਥੀਸਿਸ, ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਘੜੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਈ ਜੋ ਕਿ “ਕੌਮੀ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ” ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਵੈ-ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਘਮੰਡ ਨਾਲ਼ ਇਹ ਬੁੰਦਵਾਦੀ ਸਧਾਰਨ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ “ਆਮ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ” ਤੱਥਾਂ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਬੁੰਦਵਾਦੀ, ਕਿ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ੁੱਧ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਐਲਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਪੋਲਿਸ਼ਾਂ, ਯਹੂਦੀਆਂ ਜਾਂ ਰੂਸੀਆਂ ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਫ਼ੋਕੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਪਾਠਕ ਦਾ ਧਿਆਨ ਪਾਸੇ ਹਟਾਉਣ, ਅਤੇ ਟਣਕਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ਼ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਭੰਬਲ ਭੂਸੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ਼ ਹੈ।

ਹਰ ਇੱਕ ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਜਮਹੂਰੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਅਤੇ ਲੁੱਟੇ-ਖਸੁੱਟੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਨਸਮੂਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਹਰ ਕੌਮ ਇੱਕ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ (ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਇੱਕ ਪਿਛਾਖੜੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵੀ) ਜੋ ਕਿ ਨਾ ਕੇਵਲ “ਅੰਸ਼ਾਂ” ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਹਾਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਮ “ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ, ਧਾਰਮਕ ਆਗੂਆਂ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੂਲ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਥ, ਬੁੰਦਵਾਦੀ ਵੱਲੋਂ ਪਿੱਛੇ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ-ਜਾਲ ਵਿੱਚ “ਅਲੋਪ” ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਭਾਵ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਜਮਾਤੀ ਪਾੜਾ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਦੀ

ਬਜਾਏ, ਉਸਨੇ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬੁੰਦਵਾਦੀ ਨੇ ਉਸ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਵਾਂਗ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਹਰ ਹਿੱਤ ਇੱਕ ਅਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਫੈਲਣ ਦਾ ਲੋੜਕੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

“ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤੀ-ਲਹਿਰ ਦੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਹਰ ਇੱਕ ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਕੇਵਲ ਜਮਹੂਰੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਅੰਸ਼ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਰਾਸਰ ਕੇਵਲ ਹਰ ਕੌਮ ਦੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਵੀ ਜਮਹੂਰੀ, ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਤਾਂ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਭ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ “ਦੇਸੀ” ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਦਲੀਲਬਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਲਈ, ਆਪਣੀ “ਦੇਸੀ” ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪਾਦਰੀ ਵਿਰੋਧੀ ਜਾਂ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ “ਦੇਸੀ” ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬੁੰਦਵਾਦੀ ਇਹਨਾਂ ਵਿਵਾਦ ਰਹਿਤ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਬਹਿਸ ਅਧੀਨ ਨੁਕਤੇ, ਭਾਵ ਅਸਲ ਸਵਾਲ ਨੂੰ, ਪੁੰਦਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਇੱਕ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ਼, ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ, ਜਾਂ ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ, ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਕਾਮੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ, ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ, ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

“ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਕੁੱਝ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ, ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ “ਵਿਆਖਿਆ” “ਚੰਗੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ਼ ਇਹ ਕੀਤਿਆਂ ਕਿ “ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਵੇਗਾ।” ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇਸ ਰੁਖ਼ ਤੋਂ ਵੇਖਣਾ ਇੱਕ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਛਛੋਹਰਾਪਣ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰਬੰਦੀ ਤੋਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਇੱਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ (ਅਤੇ ਮੈਂ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਹਰ ਥਾਂ ਭੂਮੀ ਮਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਲੱਗਦੀ ਹੈ) ਮਾਰਖੰਡਾ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਜੋ ਕਿ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਨਸ਼ਾ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨੇਤਿਵਤਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗਲੀਂ ਰੱਸਾ ਪਾ ਕੇ ਕਰ ਸਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਰਦੀਦ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੇਰੂੰ ਖੇਰੂੰ ਕਰਦੀ ਹੈ — ਇਹੋ ਸਮੇਂ ਦਾ ਮੂਲ ਤੱਥ ਹੈ।

ਜਿਹੜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਲੇਤਾਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕਮੁਠ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ

ਵਿਰੁੱਧ ਡਟਕੇ ਲੜਨ। ਜਿਹੜੇ ਕੋਈ ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕੌਮਪ੍ਰਸਤ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਵਿੱਚ।

ਇੱਕ ਠੀਕ ਉਦਾਹਰਨ ਲਵੋ। ਕੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਕੌਮੀ, ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਕਬੂਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਨਹੀਂ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਥਾਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕੌਮਪ੍ਰਸਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਾਰੂ, ਬਲੈਕ ਹੰਡਰਡ ਅਤੇ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀਆਂ ਦੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜੀਏ, ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਕਟਤਮ ਸਾਂਝ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਅਧੀਨ ਵਿਕਸਤ ਹੋਈਏ, ਇਸ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅੰਸ਼ ਸਾਡੇ ਜਮਹੂਰੀ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋਗੇ ਨੇ। ਆਪਣੇ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜੋ, ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਉਹਨਾਂ ਦੇ “ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਵਿਰੁੱਧ ਲੜੋ, ਅਤੇ, ਇੰਝ ਲੜਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁਰਿਸ਼ਕੇਵਿਚਾਂ ਅਤੇ ਸਤਰੂਵਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣਾਂ ਦੇ “ਅਨੁਕੂਲ” ਬਣਾਓ—ਇਹੋ ਤੁਹਾਡਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ—ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਦਾ ਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ।

ਇਹੋ ਅਤਿ ਦੀ ਦਬਾਈ ਅਤੇ ਮਜ਼ਲੂਮ ਕੌਮ — ਯਹੂਦੀਆਂ 'ਤੇ ਢੁੱਕਦੀ ਹੈ। ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀ-ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਹੈ ਯਹੂਦੀ ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ — ਇਹ ਨਾਅਰਾ ਸਾਡੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਹੂਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਤੱਤ ਵੀ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਡੇਢ ਕਰੋੜ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਗਭਗ ਅੱਧੇ ਨਾਲੋਂ ਕੁੱਝ ਵੱਧ ਗਾਲੀਸੀਆ ਅਤੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਪੱਛੜੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਅਰਧ-ਜਾਂਗਲੀ ਦੇਸ਼ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਇੱਕ ਜਾਤੀ ਦੇ ਦਰਜੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਅੱਧਾ ਭਾਗ ਸੱਭਿਅ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਛੋਕੀ ਹੋਈ ਜਾਤੀ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਉਥੇ ਯਹੂਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸੰਸਾਰ-ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਲੱਛਣ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸਦਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਇਸਦੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਰਤੱਖ ਹੈ (ਹਰ ਥਾਂ ਹੀ ਜਮਹੂਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ, ਵਸੋਂ ਵਿੱਚ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।)

ਜੇ ਕੋਈ ਵੀ, ਸਿੱਧਿਆਂ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧਿਆਂ, “ਯਹੂਦੀ” ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ੁਭ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ) ਉਹ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵੈਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਿ ਪੁਰਾਣਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਹਮਾਇਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦਾ ਸਹਿ-ਅਪਰਾਧੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਬੰਨੇ ਉਹ ਯਹੂਦੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਰੂਸੀਆਂ, ਲਥੂਨੀਅਨਾਂ, ਯੁਕਰੇਨੀਆਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ

ਮਾਰਕਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਰਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਰੂਸੀ ਅਤੇ ਬੀਦਿੱਸ ਦੋਵਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ) — ਉਹ ਯਹੂਦੀ, ਬੁੰਦ ਦੇ ਵੱਖਵਾਦ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, “ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜ ਕੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉੱਤਮ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ—ਇਹ ਦੋ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣ ਵਾਲ਼ੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨਾਅਰੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮਹਾਨ ਜਮਾਤੀ ਕੈਂਪਾਂ ਲਈ ਢੁਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਸਵਾਲ ਸਬੰਧੀ ਦੋ ਨੀਤੀਆਂ (ਨਹੀਂ, ਦੋ ਸੰਸਾਰ ਦਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ) ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੌਮੀ ਨਾਅਰੇ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ’ਤੇ ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਪਲਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਉਹ “ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ-ਕੌਮੀ-ਸਵੈਸ਼ਾਸਨ” ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨ ਕਰਕੇ, ਬੁੰਦਵਾਦੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਹੱਥ ਠੋਕੇ ਹਨ।

3. “ਸਾਪੇਖੀਕਰਨ” ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਹਊਆ

ਸਾਪੇਖੀਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ, ਭਾਵ ਕੌਮੀ ਲੱਛਣਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗਣਾ, ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਕੌਮ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਅਭੇਦ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਇਸ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਸੂਰਤ ਬੁੰਦਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਹਿ-ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਦੀ ਕੌਮੀ ਦੁਚਿੱਤੀਆਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ।

ਮਿ. ਲਾਈਬਮੈਨ, ਜਿਹੜਾ ਬਹੁਤ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ਼ ਇਹਨਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਪੁਜਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਉ ਕਿ, ਬੁੰਦਵਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਬਾਜ਼ੀਆਂ ਨੇ “ਪੁਰਾਣੀ ਸਾਪੇਖੀਕਰਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ” ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ, ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕਮੁਠਤਾ ਅਤੇ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕਿਰਤੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਬਣਾ ਲੈਣ ਦੇ ਤੁੱਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (ਦੇਖੋ ਸਵੇਰਨਾਯਾ ਪ੍ਰਵਾਦਾ ਦੇ ਲੇਖ ਦਾ ਅੰਤਮ ਭਾਗ)

ਮਿ. ਐੱਫ. ਲਾਈਬਮੈਨ, ਸਵੇਰਨਾਯਾ ਪ੍ਰਵਾਦਾ ਦੇ ਲੇਖ ਦੇ ਅੰਤਮ ਭਾਗ ’ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਜੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤੇਰੀ ਕੀ ਕੌਮੀਅਤ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ — ਮੈਂ ਇੱਕ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਹਾਂ।”

ਸਾਡਾ ਬੁੰਦਵਾਦੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕ ਦੀ ਸਿਖਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਇਸ ਟਿੱਚਰਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਚੀਖ ਚਿਹਾੜ ਦੁਆਰਾ, ਜੋ ਕਿ “ਸਾਪੇਖੀਕਰਨ” ਬਾਰੇ ਉਹ ਮਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਜਮਹੂਰੀ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਨਾਅਰੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਦਾ ਠੱਪਾ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਕੌਮੀ ਸਵਾਲ ਸਬੰਧੀ ਦੋ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰੁਝਾਣਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਹੈ, ਕੌਮੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਜਾਗਰਿਤ ਹੋਣਾ, ਕੌਮੀ ਜੁਲਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੌਮੀ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ। ਦੂਸਰਾ ਹੈ, ਹਰ ਸ਼ਕਲ

ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਵਧਣਾ, ਕੌਮੀ ਬੰਧਨ ਦਾ ਟੁੱਟਣਾ, ਸਰਮਾਏ ਦੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਆਮ ਆਰਥਕ ਜੀਵਨ, ਵਿਗਿਆਨ, ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਆਦਿ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕਮੁਠਤਾ ਹੋਣੀ।

ਦੋਵੇਂ ਰੁਝਾਨ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਲੱਛਣ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ, ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਲੱਛਣ ਪਰਪੱਕ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਵੱਲ ਆਪਣੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਵੱਲ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਕੌਮੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੋਹਾਂ ਰੁਝਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਕੌਮਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰੂਅ ਰਿਆਇਤ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ (ਅਤੇ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਾ-ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਹੱਕ ਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ ਵਿਰਵਾ ਕਰਾਂਗੇ), ਦੂਸਰੇ ਇਹ ਕਿ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਅਸੂਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਨੂੰ ਬੁਰਜੂਆ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨਾਲ਼ ਗੰਧਲਾ ਕਰਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਹਾ ਹੀ ਨਫੀਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਡਟਵਾਂ ਘੋਲ।

ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਬੁੰਦਵਾਦੀ, ਜਦੋਂ “ਸਾਪੇਖੀਕਰਨ” ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਚੀਖ਼ ਕੇ ਅਸਮਾਨ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਮਤਲਬ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਉਸਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਤਾਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੌਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ੁਲਮ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੌਮ ਵੱਲੋਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇ ਮਾਣੇ ਜਾਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਸ਼ਬਦ “ਸਾਪੇਖੀਕਰਨ” ਤਾਂ ਚੁੱਕਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ, ਇੱਕ ਸਮੁੱਚੀ ਇਕਾਈ ਵਾਂਗ, ਕੌਮਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਨਾ ਮਾਤਰ ਵੀ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਦੱਬ-ਦਬਾਅ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤਮ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਮ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰ ਜਿਸ 'ਤੇ ਕਿ ਬੁੰਦਵਾਦੀ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸਵੇਰਨਾਯਾ ਪ੍ਰਵਾਦ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨਹੀਂ, ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਟਾਲ ਮਟੋਲ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। “ਸਾਪੇਖੀਕਰਨ” ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਮਿ. ਲਾਈਬਮੈਨ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਨਹੀਂ, ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਰਿਆਇਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਕੀ ਸਾਪੇਖੀਕਰਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਕੋਈ ਹਕੀਕਤ ਛੁੱਟ ਗਈ ਹੈ, ਆਖ਼ਰ ਨੂੰ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਤਾਂ ਮੁਕਾ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਨਾ?

ਹਾਂ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਵਾਕਈ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ। ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੇ ਕੌਮੀ ਹੱਦ-ਬੰਨੇ ਤੋੜ ਦੇਣ, ਕੌਮੀ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਦੇਣ, ਅਤੇ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਸਾਪੇਖ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਸਾਰ-ਇਤਿਹਾਸਕ ਰੁਝਾਣ ਵਿੱਚੋਂ ਛੁੱਟ ਕੀ ਗਿਆ ਹੈ—ਰੁਝਾਣ ਜੋ ਕਿ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੇ ਬੀਤਦੇ ਜਾਣ ਨਾਲ਼ ਵਧੇਰੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ਼ ਉੱਘੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਵੱਲ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਸੰਚਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੋਈ ਕੌਮਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਕੌਮੀ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਤੇ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਲੜਦਾ, ਉਹ ਇੱਕ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਇੱਕ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਝੂਠੇ-ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਜੋ ਕਿ ਹੋਰ ਕੌਮ ਦੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਤੇ ਇੱਕ “ਸਾਪੇਖੀ” ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਤੁਹਮਤਾਂ ਲੱਦ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਉਜੱਡ ਹੈ। ਇਸ ਭੱਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੁੰਦਵਾਦੀ ਅਤੇ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ) ਯੂਕਰੇਨੀਆ ਦੇ ਐੱਲ. ਯੂਰਕੇਵਿਚ, ਦੋਨਤਸੋਵ ਅਤੇ ਕੰਪਨੀ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਉਜੱਡ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਕਿਤਨੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿਆਂਗੇ।

ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੂਸ ਦੇ ਯਹੂਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ, ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੁੰਦਵਾਦੀ, ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਰੂਸੀ ਕੱਟੜ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਦੇ “ਸਾਪੇਖੀਕਰਨ” ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਚੀਖ ਚਿਹਾੜਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਫੇਰ ਵੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਦੱਸੇ ਅੰਕੜੇ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਡੇਢ ਕਰੋੜ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੀ ਯਹੂਦੀ ਵਸੋਂ ਵਿੱਚ ਲਗਪਗ ਅੱਧੀ ਸੰਖਿਆ ਸੱਭਿਅ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਸਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਰੂਸ ਅਤੇ ਗਾਲੀਸੀਆ ਵਿੱਚ ਨਾਖ਼ੁਸ਼, ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਹੋਏ, ਵੋਟ ਦੇ ਹੱਕ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਯਹੂਦੀ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪੁਰਿਸ਼ਕੇਵਿਚਾਂ (ਰੂਸੀਆਂ ਅਤੇ ਪੋਲਾਂ ਦੀ ਅੱਡੀ ਹੇਠ ਕੁਚਲੇ ਪਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਸਾਪੇਖੀਕਰਨ” ਭੋਰਾ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਿਥੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਖ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪੁਰਿਸ਼ਕੇਵਿਚ ਸੱਤਾ ਦੇ “ਵਸੋਂ ਦੇ ਵਾੜੇ”⁷⁹ ਅਤੇ “ਸੰਖਿਆ ਧਾਰਾਵਾਂ”⁸⁰ ਅਤੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋਰ ਲੁਭਾਉਣੇ ਲੱਛਣ ਵੀ ਹਨ।

ਸੱਭਿਅ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਯਹੂਦੀ ਇੱਕ ਕੌਮ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਹ ਆਮ ਕਰਕੇ ਰਚ-ਮਿਚ ਅਤੇ ਘੁਲ-ਮਿਲ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ ਇਹ ਕਾਰਲ ਕਾਉਤਸਕੀ ਅਤੇ ਓਤੋ ਬਾਓਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਹੂਦੀ ਗਾਲੀਸੀਆ ਅਤੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੌਮ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ (ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇੰਝ ਪੁਰਿਸ਼ਕੇਵਿਚਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ) ਉਹ ਅਜੇ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਜਾਤੀ ਹੀ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਲੋਕ ਯਹੂਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਇਹੋ ਵਿਵਾਦ ਰਹਿਤ ਨਿਰਣਾ ਹੈ।

ਇਹ ਤੱਥ ਕੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਇਹੋ ਕਿ ਕੇਵਲ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਯਹੂਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਚੱਕਰ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਗੇੜਾ ਦੇਣਾ ਲੋਚਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੂਸ ਅਤੇ ਗਾਲੀਸੀਆ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਹੋ ਕੇ, ਪੈਰਿਸ ਅਤੇ ਨਿਉਯਾਰਕ ਵਿੱਚ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਲਟੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ — ਕੇਵਲ ਉਹੋ ਹੀ “ਸਾਪੇਖਤਾ” ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਰੌਲਾ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਚੰਗੇ ਯਹੂਦੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਸਿਰਮੌਰ ਨੇਤਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸਾਪੇਖਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਰੌਲਾ ਰੱਪਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਉਹੋ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਯਹੂਦੀਅਤ ਦਾ “ਪਿਛਲਾ ਪੱਖ” ਹੀ ਚਿਤਵਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਤਮਕ ਭੌਅ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਸਾਪੇਖਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਚੀਖ਼ ਚਿਹਾੜਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਪੇਖ ਹੋਣ ਦੇ ਆਮ ਕਰਮ ਦੀ ਗਤੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ, 1891 ਅਤੇ 1900 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਯੂਰਪ ਨੇ 3,70,000 ਉੱਥੇ ਭੇਜੇ ਅਤੇ 1901 ਤੋਂ 1909 ਦੇ ਨੌਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ 7,200,000। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ 1900 ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਅਨੁਸਾਰ 10,000,000 ਲੋਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਨ। ਉਸੇ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਨਿਊਯਾਰਕ ਰਾਜ ਵਿੱਚ, 78,000 ਆਸਟਰਿਆਈ, 1,36,000 ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼, 20,000 ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ, 4,80,000 ਜਰਮਨ, 37,000 ਹੰਗੇਰੀਅਨ, 4,25,000 ਆਇਰਸ਼, 1,82,000 ਇਤਾਲਵੀ, 70,000 ਪੋਲ, 16,66,000 ਲੋਕ ਰੂਸ ਤੋਂ (ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਯਹੂਦੀ), 43,000 ਸਵੀਡਨ ਵਾਸੀ ਆਦਿ ਲੋਕ ਸਨ, ਕੌਮੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾਵਾਂ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਅਤੇ ਜੋ ਕੁੱਝ ਵੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ, ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹੀ ਹਰ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਨਗਰ ਅਤੇ ਸਨਅਤੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਈ ਵੀ, ਜੋ ਕਿ ਕੌਮੀ ਪੱਖ-ਪਾਤ ਦਾ ਖ਼ਬਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹ ਦੇਖੇ ਸਮਝੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਸਾਪੇਖਤਾ ਦੇ ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਗਤੀ ਹੈ, ਪੱਛੜੇ ਹੋਏ ਖੇਤਰਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਰੂਸ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕੌਮੀ ਪੁਰਾਤਨਵਾਦ ਦੀਆਂ ਜਕੜਾਂ ਦਾ ਟੁੱਟ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਰੂਸ ਅਤੇ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀਆਂ ਦੇ ਯੂਕਰੇਨੀਆ ਨਾਲ਼ ਵਤੀਰੇ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਲਵੋ। ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ, ਹਰ ਜਨਵਾਦੀ, ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਕੀ ਹੈ, ਯੂਕਰੇਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾ-ਮੁਨਾਸਬ ਨਿਰਾਦਰ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਪੂਰਨ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੇਗਾ। ਪਰ ਯੂਕਰੇਨ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ-ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਯੂਕਰੇਨੀ ਅਤੇ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਅਤੇ ਸਾਂਝ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਸਮਾਜਵਾਦ ਨਾਲ਼ ਗੱਦਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੋਵੇਗਾ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ “ਕੌਮੀ ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ” ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵੀ ਇੱਕ ਮੂਰਖਤਾ ਭਰੀ ਨੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮਿ. ਲਿਊ ਯੂਰਕੇਵਿਚ, ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ (ਆਹ ਵਿਚਾਰਾ ਮਾਰਕਸ!) ਇਸ ਮੂਰਖਤਾ ਭਰੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਮਿ. ਯੂਰਕੇਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ 1906 ਵਿੱਚ ਸੋਕੋਲੋਵਸਕੀ (ਬਾਸੋਕ), ਅਤੇ ਲੂਕਾਸ਼ੇਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਯੂਕਰੇਨੀਆਈ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੂਸਿਆਏ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀ

ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਸਲੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵੀ ਤੱਥ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਮਿ. ਯੂਰਕੇਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਾਰਨ ਪੈ ਨਿੱਕਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਿਰੇ ਦੇ ਮੂਰਖ, ਸਿਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਵਾਂਗ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਘਟੀਆਪਣ ਵਿੱਚ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਂਗ ਚੀਖ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ “ਕੌਮੀ ਨਕਾਰਾਤਮਕਤਾ ਹੈ”, ਇਹ “ਕੌਮੀ ਤਿਆਗੀਪੁਣਾ” ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ “ਯੂਕਰੇਨਿਆਈ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਫਾੜ (!!!) ਕੀਤਾ ਹੈ।” ਇਤੀਆਦਿ। ਅੱਜ “ਕਿਰਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਯੂਕਰੇਨਿਆਈ ਕੌਮੀ ਸੂਝ ਦੇ ਵਧ ਜਾਣ” ’ਤੇ ਵੀ, ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਹੀ “ਕੌਮੀ ਸੂਝ” ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਬਹੁਗਿਣਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਿਸਟਰ ਯੂਰਕੇਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, “ਅਜੇ ਵੀ ਰੂਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਸਰ ਅਧੀਨ ਹੈ।” ਇਹ ਕੌਮੀ-ਪਿਛਾਂਹ ਖਿੱਚੂ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ “ਸਾਡਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਨ-ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੱਗ ਨਾ ਬਣੀਏ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੌਮੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਸਮਝਾ ਸਕੀਏ।” (ਜ਼ਵੀਨ⁸¹, ਪੰਨਾ—89)।

ਮਿ. ਯੂਰਕੇਵਿਚ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ-ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਹਨ। ਪਰ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਵੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿ ਕੁੱਝ ਕੁ ਤਾਂ ਯੂਕਰੇਨੀਆਂ ਲਈ ਪੂਰਨ ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਸਾਸ਼ਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੇ ਇੱਕ ਅਜ਼ਾਦ ਯੂਕਰੇਨੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਇਹ ਦਲੀਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸਾਰਦੀ। ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਜੂਝ ਰਹੇ ਯੂਕਰੇਨਿਆਈਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀਆਂ ਅਤੇ ਪੋਲ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਦੀ ਜਮਾਤਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ। ਇਹਨਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਅੱਗੇ ਅੜਣ ਦੀ ਕਿਸ ਸਮਾਜਕ ਸ਼ਕਤੀ ਪਾਸ ਸਮਰਥਾ ਹੈ? ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਠੀਕ ਜਵਾਬ ਵੀਹਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਹਾਕੇ ਨੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪਿੱਠ-ਪੂਰਤੀ ਜਮਹੂਰੀ ਕਿਸਾਨੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਹੀ ਤੌਰ ’ਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਖੰਡਤ ਕਰਕੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਜਿੱਤ ਕੌਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮੁਮਕਿਨ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਯੂਰਕੇਵਿਚ ਨਾ ਕੇਵਲ ਅੱਜ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਗੱਦਾਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼, ਯੂਕਰੇਨ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਨਾਲ ਵੀ। ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀਆਂ ਅਤੇ ਯੂਕਰੇਨਿਆਈ ਪ੍ਰਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਅਮਲ ਹੀ ਇੱਕ ਅਜ਼ਾਦ ਯੂਕਰੇਨ ਸੰਭਵ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ।

ਪਰ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੱਕ ਦੱਖਣ ਵਿੱਚ, ਭਾਵ ਯੂਕਰੇਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਢੰਗ ਦੇ ਆਰਥਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਮਲ ਤਿੱਖਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸੈਂਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਫਾਰਮਾਂ, ਖਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨੂੰ ਧੂਹ ਪਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, “ਸਾਪੇਖਤਾ” —ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀਆਂ

ਅਤੇ ਯੂਕਰੇਨੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੀ— ਇੱਕ ਵਿਵਾਦ-ਰਹਿਤ ਤੱਥ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਤੱਥ ਬਿਨਾ ਸ਼ੱਕ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਹੈ। ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਅਣਜਾਣ, ਰੂੜੀਵਾਦੀ, ਮਹਾਨ-ਰੂਸ ਦੇ ਅਬਾਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਯੂਕਰੇਨੀ ਪਛੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ —ਮਹਾਨਰੂਸੀਆਂ ਅਤੇ ਯੂਕਰੇਨੀਆਂ— ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸੌਂਝੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਢਾਅ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਵੀ ਫਰਜ਼ ਕਰ ਲਈਏ ਕਿ ਯੂਕਰੇਨ ਅਤੇ ਮਹਾਨਰੂਸ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਰਾਜ-ਸੀਮਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਤਦ ਵੀ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਅਤੇ ਯੂਕਰੇਨੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ “ਸਾਪੇਖਤਾ” ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਰਮ ਇਤਨਾ ਹੀ ਅਗਰਗਾਮੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਬਿਲਾਸ਼ਕ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਦੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਤਨੇ ਅਜ਼ਾਦ ਯੂਕਰੇਨੀ ਅਤੇ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ, ਦੋਨੋਂ ਹੀ, ਹੋਣਗੇ ਉਤਨੀ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਤਿੱਖੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਕੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ, ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਕਿਰਤੀ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ, ਪੜੋਸੀ ਰਾਜਾਂ (ਜੇਕਰ ਰੂਸ ਯੂਕਰੇਨ ਦਾ ਪੜੋਸੀ ਰਾਜ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ) ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ, ਖਾਨਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵੱਲ ਵਧੇਰੇ ਆਕਰਸ਼ਤ ਕਰੇਗਾ।

ਸ਼੍ਰੀ ਲਿਊ ਯੂਰਕੇਵਿਚ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਇੱਕ ਅਸਲੀ ਬੁਰਜੂਆ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਇੱਕ ਨਿਕਟਦਰਸ਼ੀ, ਤੰਗ-ਨਜ਼ਰ ਅਤੇ ਮੋਟੀ-ਮੱਤ ਵਾਲੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਵਾਲੀਆਂ, ਭਾਵ ਇੱਕ ਉਜੱਡ ਵਾਂਗ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ, ਮੇਲ-ਜੋਲ ਅਤੇ ਸਾਪੇਖਤਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ ਯੂਕਰੇਨੀ ਹਿਤ ਦੇ ਇੱਕ ਵਕਤੀ ਲਾਭ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਰੱਦ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਸਪਰਾਵਾ) ਕੌਮੀ ਹਿਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਹਿਤ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਯੂਰਕੇਵਿਚ, ਡਾਨਤਸੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਹੋਣ-ਵਾਲੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦਾ ਹਿਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਤੇ ਚਿਰ-ਸਥਾਈ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇਗੀ, ਸਗੋਂ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਅਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇੱਕ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਕ ਯੂਕਰੇਨ ਚਿਤਵਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਯੂਕਰੇਵਿਚ ਦੀ ਦਲੀਲ, ਜੋ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਜਵਾਹਰ ਪਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਦਰ ਅਮੀਰ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਨੁਕਤਾ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ: ਯੂਕਰੇਨੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਕੌਮੀ-ਸੂਝ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ “ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਅਜੇ ਵੀ ਰੂਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਹੈ”।

ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਸਮੁੱਚੇ ਯੂਕਰੇਨੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਟਾਕਰੇ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣਾ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਨਾਲ ਗੱਦਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਹੱਕ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ।

ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ-ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਅਜੋਕੀ

ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਦੋ ਕੌਮਾਂ ਹਨ। ਹਰ ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹਨ। ਪੂਰਿਸ਼ਕੇਵਿਚਾਂ, ਗੁਚਕੋਵਾ, ਅਤੇ ਸਤਰੂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹੈ— ਪਰ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਅਤੇ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਾਂ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਹੈ। ਯੂਕਰੇਨ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਦੋ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ, ਫਰਾਂਸ ਵਿੱਚ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਇਤਿਆਦਿ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਯੂਕਰੇਨੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਖਿਆ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਈਸਾਈ ਪਾਦਰੀਵਾਦ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਹੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ “ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਣ ਲਈ, ਯੂਕਰੇਨੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹ ਬਾਅਦ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣਗੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਗੇ, “ਸਾਨੂੰ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਜਮਾਤੀ-ਸੂਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਆਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਲਈ ਹਰ ਮੌਕਾ ਸੰਭਾਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਝਾਤੀ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਯੂਕਰੇਨੀ ਅਤੇ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹੈ।”

ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਯੂਕਰੇਨੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਆਪਣੀ ਸਪਸ਼ਟ ਵਾਜਬੀ ਅਤੇ ਸੁਭਾਵਕ ਘਿਰਣਾ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਧੱਕੜਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵਧਾ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਸ ਘਿਰਣਾ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਸ਼ ਮਾਤਰ ਵੀ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਰੋਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਰੌਅ ਵਿੱਚ ਵਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਹ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੀ ਖੁੱਭਣ ਵਿੱਚ ਜਾ ਖੁੱਭੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵੀ ਖੁੱਭ ਜਾਵੇਗਾ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਸਗੋਂ ਬਲੈਕ-ਹੰਡਰਡਜ਼ (ਕਾਲੇ ਸੌਆਂ ਦੇ) ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਵੀ ਯੂਕਰੇਨੀਆ ਦੀ ਪੂਰਨ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਅਜ਼ਾਦ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰ ਦੇਵੇ।

ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਅਤੇ ਯੂਕਰੇਨੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਵੀ ਉਹ ਇੱਕੋ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਕਟਤਾ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਜਾਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿਖਾਉਣ ਕਿ ਕਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚਲੇ ਨਰੋਲ ਮੁਕਾਮੀ ਜਾਂ ਕੌਮੀ ਵੇਰਵਿਆਂ ਵੱਲ ਵੀ। ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੀ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਮੰਗ ਹੈ। ਇੱਕ ਕੌਮ ਦੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਰੱਖਣ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ, ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ, “ਸਾਪੇਖਤਾ”

ਤੇ ਸਾਰੇ ਹਮਲੇ, ਜਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ, ਜਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪ੍ਰਲੇਤਾਰੀ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇੱਕ ਸਮੁੱਚੇ ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਕਥਿਤ ਅਖੰਡ ਕੌਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮੁਕਬਾਲੇ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਇਤਿਆਦਿ, ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਰੁੱਧ ਸਿਰ-ਤੋੜ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਅਕਤੂਬਰ-ਦਸੰਬਰ 1913 ਵਿੱਚ
ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ—20,
ਪੰਨੇ—20-33

ਨਵੰਬਰ-ਦਸੰਬਰ 1913 ਵਿੱਚ
ਪਰੋਸਵੈਸ਼ਚੈਨਾਯੇ ਨੰ: 10, 11
ਅਤੇ 12 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਹੀ. ਵੀ. ਇਲੀਅਨ

ਕੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ?

ਲਿਬਰਲ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਹੱਕ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਂਝ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕੀ ਹੈ? ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਨ ਰੂਸੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਰੂਸ ਦੀ ਵਸੋਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਹਨ, ਰੂਸ ਦੀ ਬਾਕੀ ਵਸੋਂ ਉੱਪਰ ਠੋਸੀ ਜਾਵੇ। ਹਰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇ। ਸਾਰਾ ਸਰਕਾਰੀ ਚਿੱਠੀ-ਪੱਤਰ ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਨਾ ਕਿ ਸਥਾਨਕ ਵਸੋਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ।

ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਲੀਹਾਂ ਉੱਤੇ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ?

ਬਲੈਕ ਹੰਡਰਡਾਂ ਦੀਆਂ “ਦਲੀਲਾਂ” ਬੇਸ਼ੱਕ, ਸਿੱਧੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: ਸਾਰੇ ਗ਼ੈਰ-ਰੂਸੀਆਂ ਉੱਪਰ ਲੋਹ-ਲੱਠ ਨਾਲ ਹਕੂਮਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ “ਹੱਥੋਂ ਨਿੱਕਲ ਨਾ ਜਾਣ”। ਰੂਸ ਅਖੰਡ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਹਕੂਮਤ ਅੱਗੇ ਅਧੀਨਗੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਹੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੂਸ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕਮੁਠ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਦੀ ਬੋਲੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪੁਰਿਸ਼ਕੇਵਿਚਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ “ਸਥਾਨਕ ਮਲੇਛ-ਬੋਲੀਆਂ” ਉੱਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਰੂਸ ਦੀ ਕੁੱਲ ਵਸੋਂ ਦਾ ਲਗਭਗ 60 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਦਾ ਹੈ।

ਲਿਬਰਲਾਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਕਿਤੇ ਵੱਧ “ਸੱਭਿਆ” ਅਤੇ “ਸੂਖਮ” ਹੈ। ਉਹ ਕੁੱਝ ਹੱਦਾਂ ਅੰਦਰ (ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ) ਸਥਾਨਕ ਬੋਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ “ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਵਿੱਚ, “ਇੱਕਮੁਠ” ਅਤੇ “ਅਖੰਡ” ਰੂਸ ਦੇ ਹਿਤਾਂ, ਅਤੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਲਈ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

“ਰਾਜਤਵ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਏਕਤਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੈ... ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਰਾਜਕੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੈ... ਰਾਜਤਵ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਏਕਤਾ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਉਸ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਹੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਦਮਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਜਤਵ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸਾਰੇ ਰੂਪ ਰੱਖਦੇ ਹਨ...

“ਜੇ ਰੂਸ ਨੇ ਇੱਕਮੁਠ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਰੂਸੀ ਸਾਹਿਤਕ ਬੋਲੀ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਉੱਤੇ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲੋੜ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਲਿਬਰਲ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਫਿਲਾਸਫੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਉਪਰਲਾ ਪੈਰਾ ਲਿਬਰਲ ਅਖ਼ਬਾਰ “ਦੀਏਨ”⁸² (ਨੰ. 7) ਵਿੱਚ ਛਪੇ ਮਿਸਟਰ ਐੱਸ. ਪਾਤਾਰਾਸ਼ਕੀਨ ਦੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚੋਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬਿਲਕੁਲ ਸਮਝ ਆਉਣ ਯੋਗ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਬਲੈਕ ਹੰਡਰਡਜ਼ (ਕਾਲੇ ਸੌ) ਦੇ “ਨੌਵੋਏ ਵਰੈਮਿਆ” ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿੱਘੀ ਚੁੰਮਣ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਿ. ਪਤਾਰਾਸ਼ਕੀਨ “ਬਹੁਤ ਸਵਸਥ ਵਿਚਾਰ” ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮੇਨਸ਼ੀਕੋਵ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ (ਨੰ: 135008) ਨੇ ਲਿਖਿਆ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਜਿਸਦੀ ਕਾਲੇ ਸੌ (ਬਲੈਕ ਹੰਡਰਡਜ਼) ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ “ਸਵਸਥ” ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਨੈਸ਼ਨਲ-ਲਿਬਰਲ “ਰੂਸਕਾਇਆ ਮਾਈਸਲ” ਹੈ। ਅਤੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਲਿਬਰਲ “ਸੱਭਿਆ” ਦਲੀਲਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ਼, ਉਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ “ਨੌਵੋਏ ਵਰੈਮਿਆ” ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਲਿਬਰਲ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੂਸੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਰੂਸ ਦੇ ਸਰਹੱਦੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲ਼ਾ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜਾਣੇ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ ਕਿ ਰੂਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗ਼ੈਰ-ਰੂਸੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਬਣਾਏਗੀ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਖਜ਼ਾਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਵੇਗੀ, ਇਤਿ ਆਦਿ?

ਅਸੀਂ ਲਿਬਰਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਭੱਦਰ ਪੁਰਸ਼ੋ! ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ਼ੋਂ ਵੱਧ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਰਗੇਨੇਵ, ਤਾਲਸਤਾਏ, ਦੋਬੋਲਿਯੋਬੋਵ ਅਤੇ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ਼ੋਂ ਵੱਧ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਵਸਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲਿਤ-ਜਮਾਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਭਵ ਡੂੰਘਾ ਤਾਲਮੇਲ ਅਤੇ ਭਰਾਤਰੀ ਏਕਤਾ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਅਸੀਂ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਕਿ ਰੂਸ ਦੇ ਹਰ ਵਾਸੀ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਰੂਸੀ ਬੋਲੀ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ।

ਅਸੀਂ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਉਹ ਹੈ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਦਾ ਅੰਸ਼। ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋਟੇ ਨਾਲ਼ ਸਵਰਗ ਵਿੱਚ ਧੱਕਿਆ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ “ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੇ ਵੀ ਸੁੰਦਰ ਵਾਕ ਕਹਿ ਲਵੋ, ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ, ਸੋਟੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਨਹੀਂ ਖਿਆਲ ਕਿ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ

ਰੂਸੀ ਬੋਲੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮੁਥਾਜ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਬਿਲਕੁਲ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰੇ। ਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ, ਅਤੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਵਹਿਣ, ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਰੁਝਾਣ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ ਰੂਸ ਦੀ ਇੱਕ ਨੁੱਕਰ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਦੂਜੀ ਨੁੱਕਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਘੁਲ-ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਨਿਵੇਕਲਾਪਣ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ-ਪੂਜ ਬਿਰਤੀ ਅਲੋਪ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਮ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਰੂਸੀ ਬੋਲੀ ਜਾਨਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਦੇ ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਸਿੱਖ ਲੈਣਗੇ। ਪਰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਦਾ (ਸੋਟੇ ਦਾ) ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਸਿੱਟਾ ਨਿੱਕਲੇਗਾ: ਇਹ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਰੂਸੀ ਬੋਲੀ ਦੂਜੇ ਕੌਮੀ ਗਰੁੱਪਾਂ ਦੇ ਫੈਲਣ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਰੋੜਾ ਬਣੇਗੀ, ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ, ਕਿ ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰੇਗੀ, ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਨਵੇਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਨਵੀਆਂ ਖਹਿਬਾਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇਗੀ, ਰੋਹ, ਪ੍ਰਸਪਰ ਗਲਤਫਹਿਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਏਗੀ, ਇਤਿਆਦਿ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੌਣ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਰੂਸੀ ਲੋਕ ਨਹੀਂ, ਰੂਸੀ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੌਮੀ ਜਬਰ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, “ਰੂਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜਤਵ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਵਿੱਚ” ਵੀ ਨਹੀਂ।

ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਰੂਸੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਕਿ ਵਸੋਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸਾਰੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ, ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਨੂੰਨ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਐਲਾਨ ਕਰੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕੌਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਕੌਮੀ-ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਲੰਘਣਾਵਾਂ ਗੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਹਨ।

“ਪਰੋਲੋਤਾਰਸਕਾਯਾ ਪ੍ਰਾਵਦਾ” ਨੰ.
14 (32) 18 ਜਨਵਰੀ, 1914

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ—20,
ਪੰਨੇ — 71-73

ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਖੇਪ ਟੁਕੜੀਆਂ

ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਜਮਹੂਰੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਅਨਿੱਖੜਵੇਂ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪੜਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਚੱਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?

ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਮੁਕਤੀ ਲਹਿਰ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਰੂਸੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਜਮਾਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਹਿਰ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਿਆ ਹੈ: (1) ਰਾਠ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦਾ ਦੌਰ, ਲਗਪਗ 1825 ਤੋਂ 1861 ਤੱਕ, (2) ਰਾਜਨੋਚਿੰਤਸੀ ਜਾਂ ਬੁਰਜੂਆ ਜਮਹੂਰੀ ਦੌਰ, ਲਗਪਗ 1861 ਤੋਂ 1895 ਤੱਕ, ਅਤੇ (3) ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੌਰ, 1895 ਤੋਂ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ।

ਰਾਠ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਿਰਕੱਢ ਹਸਤੀਆਂ ਹਨ — ਦਸੰਬਰੀਏ ਅਤੇ ਹਰਜ਼ਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ, ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮੀ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ, ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੇ ਆਮ ਸਮੂਹਾਂ ਨਾਲੋਂ, ਵੋਟ ਦੇ ਹੱਕ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ “ਨਿਚਲੇ ਤਬਕਿਆਂ,” “ਕੂੜੇ-ਕਰਕਟ” ਨਾਲੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦਾ ਨਖੇੜ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗ਼ੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਆਮ ਜਮਹੂਰੀ ਪ੍ਰੈੱਸ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹਰਜ਼ਨ ਦਾ “ਕੋਲੋਕੋਲ” ਕਰਦਾ ਸੀ, ਮਜ਼ਦੂਰ (ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਜਮਹੂਰੀ ਜਾਂ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ) ਪ੍ਰੈੱਸ ਦਾ ਅਗਵਾਨੂੰ ਸੀ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸੰਬਰੀਆਂ ਨੇ ਹਰਜ਼ਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਜ਼ਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ “ਕੋਲੋਕੋਲ” ਨੇ ਰਾਜਨੋਚਿੰਤਸੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ—ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਲਿਬਰਲ ਅਤੇ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਰਾਜ ਘਰਾਣਿਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆ, ਵਪਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਜਮਾਤਾਂ ਨਾਲ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ-ਜੀ. ਬਲਿੰਸਕੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਜਨੋਚਿੰਤਸੀ ਦਾ ਅਗਵਾਨੂੰ ਸੀ, ਰਾਠ ਘਰਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਮੁਕਤੀ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਢ ਦੇਣਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲੱਗਾ ਸੀ। “ਗੋਗੋਲ ਦੇ ਨਾਂ” ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚਿੱਠੀ, ਜੋ ਕਿ ਬਲਿੰਸਕੀ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਸੀ ਗ਼ੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਜਮਹੂਰੀ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਇੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਉਪਜ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅੱਜ

ਤੱਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਹੈ।

ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਰਾਜਨੀਤਿਕਤਾ, ਆਮ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚਲੇ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਮਹੂਰੀ ਗ਼ੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚਲੇ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁੱਖ ਅਭਿਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ। ਨਰੋਦਵਾਦ, ਜੋ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕਤਾ ਦਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਸੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਰੁਝਾਣ ਬਣ ਗਿਆ। ਸਮਾਜਕ ਰੁਝਾਣ ਵਜੋਂ ਇਹ ਸੱਜੇ ਵੱਲ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਤੋਂ ਅਤੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਦੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਨੇ, ਜਿਸਨੇ ਹਰਜ਼ਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਨਰੋਦਨਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ, ਹਰਜ਼ਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਪੁੱਟਿਆ। ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਕਸਾਰ ਜੁਝਾਰੂ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਸੀ, ਉਸਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਦੀ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਉੱਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ ਜਿਹੜੀ ਨੀਤੀ ਅੱਜ ਤੱਕ ਵੀ ਕੇਡਟਾਂ ਅਤੇ ਖ਼ਾਤਮੇਵਾਦੀਆਂ ਲਈ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਯੂਟੋਪਿਆਈ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਲੋਚਕ ਸੀ।

60ਵਿਆਂ ਅਤੇ 70ਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਗ਼ੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ, ਜੋ ਕਿ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ ਜੁਝਾਰੂ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਅਤੇ ਯੂਟੋਪਿਆਈ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਸਨ, ਅਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ “ਜਨਸਮੂਹਾਂ” ਵਿੱਚ ਫ਼ਿਰਨੀਆਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਉਸ ਦੌਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪਿਉਤਰ ਅਲੈਕਸਯੇਵ, ਸਤੇਪਾਨ, ਖਲਤੂਨਿ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਬਹੁਤ ਉੱਘੇ ਸਨ। ਪਰ ਪੋਲੇਤਾਰੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਰੌਅ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਰੋਦਵਾਦ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਾ ਕਰਵਾ ਸਕੀ, ਇਹ ਕੇਵਲ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਿਆ ਜਦੋਂ ਰੂਸੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ (“ਕਿਰਤ ਦੀ ਮੁਕਤੀ”⁸³ ਗਰੁੱਪ 1883) ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਇਕਸਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ (ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਦੀਆਂ ਹੜਤਾਲਾਂ)।

ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਦੀ ਨੀਂਹ “ਕਿਰਤ ਦੀ ਮੁਕਤੀ” ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਰੱਖੀ, ਜਿਹੜਾ 1883 ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪੀਆਂ ਅਤੇ ਸੈਂਸਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਛਪੀਆਂ, ਬਕਾਇਦਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਅਮਲੀ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢਣ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਯਤਨ ਸੀ, ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ-ਜਮਾਤ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਤੱਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। 1883 ਤੋਂ 1895 ਤੱਕ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪ੍ਰੈਸ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਯਤਨ 1885 ਵਿੱਚ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਰਾਬੋਚੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਇਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਗ਼ੈਰ ਕਨੂੰਨੀ ਸੀ, ਪਰ ਕੇਵਲ ਦੋ ਅੰਕ ਨਿੱਕਲੇ।

ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਲਹਿਰ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਾਰਨ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰ-ਜਮਾਤ ਲਹਿਰ ਦਾ ਅਰੰਭ 1895-96 ਤੋਂ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੜਤਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਹੀ ਰੂਸ ਵਿੱਚ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਸਲੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਪ੍ਰੈੱਸ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ।

ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ —ਭਾਵ, ਵੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ— ਮਜ਼ਦੂਰ ਪੈਂਫਲਟ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਅੱਜ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ-ਜਮਾਤ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਸਨ, ਉਹ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ “ਪਰਦੇ ਚਾਕ ਕਰਨੇ” ਉਹੀ “ਆਰਥਕ” ਘੋਲ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ, ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਅਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈਣਾ, ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੇ ਉਹੀ ਦੋ ਮੁੱਖ ਰੁਝਾਣ— ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਅਤੇ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ।

ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਤੱਥ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਤੱਥ ਜਿਸਦਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਯੋਗ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ, ਕਿ ਜਿਉਂ ਹੀ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਪੈਦਾ ਹੋਈ (1895-96), ਇੱਕਦਮ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਅਤੇ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਰੁਝਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈ —ਅਜਿਹੀ ਵੰਡ ਜਿਸ ਨੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਲੱਛਣ ਆਦਿ ਬਦਲ ਲਏ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਹੜੀ 1894 ਤੋਂ 1914 ਤੱਕ ਤੱਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਸ ਖ਼ਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲੇ ਘੋਲ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਜਮਾਤੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਰਾਬੋਚਾਇਆ ਮਿਸਲ, ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਰੁਝਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ “ਆਰਥਕਤਾਵਾਦ”⁸⁴ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਰੁਝਾਣ 1894-95 ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਆਗੂਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਝਗੜਿਆਂ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਰੂਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਸਾਹਿਤ 1896 ਜਿੰਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਗਿਆ, “ਆਰਥਕਤਾਵਾਦੀਆਂ” ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਇਕੱਠਾ ਹੋਣਾ ਅਤੇ 1900 ਦੀ ਬਸੰਤ ਵਿੱਚ (ਭਾਵ “ਇਸਕਰਾ”⁸⁵ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਿਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੰਕ 1900 ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਅਖੀਰ ’ਤੇ ਨਿੱਕਲਿਆ ਸੀ, ਦੁਫੇੜ ਵਿੱਚ ਜਾ ਮੁੱਕਿਆ।

1894-1914 ਦੇ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਮਜ਼ਦੂਰ-ਜਮਾਤ-ਪ੍ਰੈੱਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਰੂਸੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਅਤੇ ਰੂਸੀ (ਜਾਂ, ਸਗੋਂ ਕੁੱਲ-ਰੂਸ) ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਵਿਚਲੇ ਦੋ ਰੁਝਾਣਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਨਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ —ਜਿਹੜੇ ਨਾਂ ਅੱਜ ਦੇ ਪਾਠਕ ਲਈ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਉਸਨੂੰ ਘੱਚੋਲੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ— ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਵਸਤੂ, ਖ਼ਾਸਾ ਅਤੇ

ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਦੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸੇਧ ਬਾਰੇ ਜਾਨਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

“ਆਰਥਕਤਾਵਾਦੀਆਂ” ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਖ਼ਬਾਰ “ਰਾਬੋਚਾਇਆ ਮਿਸਲ” (1897-1900), ਅਤੇ “ਰਾਬੋਚੇਏ ਟਾਈਏਲੋ (1897-1901) ਸਨ। “ਰਾਬੋਚੇਏ ਟਾਈਏਲੋ” ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਬੀ. ਕ੍ਰੀਚੇਵਸਕੀ, (ਜਿਹੜਾ ਮਗਰੋਂ ਸੰਘ-ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਵੱਲ ਚਲਿਆ ਗਿਆ), ਏ. ਮਾਰਤੀਨੋਵ (ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਅਤੇ ਹੁਣ ਖ਼ਾਤਮੇਵਾਦੀ), ਅਤੇ ਅਕੀਮੋਵ (ਹੁਣ “ਅਜ਼ਾਦ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ” “ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਤਮੇਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਸਹਿਮਤ ਹੈ) ਸਨ।”

ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਵਲ ਪਲੈਖ਼ਾਨੋਵ ਅਤੇ ਸਾਰਾ “ਕਿਰਤ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਗਰੁੱਪ (ਰਸਾਲਾ “ਰਾਬੋਤਨੀਕ”⁸⁶ ਆਦਿ ਹੀ “ਆਰਥਕਤਾ” ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ (1900 ਤੋਂ ਅਗਸਤ 1903, ਆਰ. ਐੱਸ. ਡੀ. ਐੱਲ. ਪੀ. ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ) “ਇਸਕਰਾ” ਇਸ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ।

1903 ਵਿੱਚ “ਆਰਥਕਤਾਵਾਦ” ਉੱਤੇ “ਇਸਕਰਾ” ਦੀ ਪੂਰਨ ਜਿੱਤ ਨੇ, ਜੋ ਕਿ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਬੁੱਧੀਵਾਦੀ ਦਾਅ-ਪੇਚਾਂ ਉੱਪਰ ਇਕਸਾਰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦਾਅ-ਪੇਚਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਸੀ, ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ ਵਿੱਚ “ਹਮਸਫ਼ਰਾਂ” ਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਇਸਕਰਾਵਾਦ ਦੀ ਨਵੀਂ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ, ਇਸਦੇ ਅੰਗ ਵਜੋਂ, “ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਵਾਦ” ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਮੁੜ-ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਈ।

ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਵਾਦ ਨੇ ਆਰ. ਐੱਸ. ਡੀ. ਐੱਲ. ਪੀ. ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਾਂਗਰਸ (ਅਗਸਤ 1903) ਵਿੱਚ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ, ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਢ “ਇਸਕਰਾਵਾਦੀਆਂ” ਦੀ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ (ਜਿੱਥੋਂ ਨਾਂ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਵਾਦ ਪਿਆ) ਅਤੇ “ਇਸਕਰਾ” ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਤੋਂ ਬੱਝਾ। “ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ” ਫੇਰ “ਆਰਥਕਤਾਵਾਦ” ਵੱਲ ਆ ਗਏ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕੁੱਝ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ, ਏ. ਮਾਰਤੀਨੋਵ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ, ਸਾਰੇ “ਆਰਥਕਤਾਵਾਦੀਏ”, ਜਿਹੜੇ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ, ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਰਲੇ।

ਨਵਾਂ “ਇਸਕਰਾ”, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਨਵੰਬਰ 1903 ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਹੇਠ ਨਿੱਕਲਣਾ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ, “ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਵਾਦ” ਦਾ ਮੁੱਖ ਅਖ਼ਬਾਰ ਬਣ ਗਿਆ। “ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਨਵੇਂ “ਇਸਕਰਾ” ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪਾੜਾ ਹੈ,” ਤਰਾਤਸਕੀ ਨੇ, ਜਿਹੜਾ ਓਦੋਂ ਜੁਸ਼ੀਲਾ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਸੀ, ਸਾਫ਼ ਬਿਆਨੀ ਨਾਲ਼ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, “ਵਪੀਰੀਓਦ”⁸⁷ ਅਤੇ “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ” (1905) ਮੁੱਖ “ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ” ਅਖ਼ਬਾਰ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਹੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਦਾਅ-ਪੇਚਾਂ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ “ਇਸਕਰਾ” ਵੱਲ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹੇ।

ਜਨਤਾ ਨਾਲ਼ ਅਸਲ ਸੰਪਰਕਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਦਾਅ-ਪੇਚਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਵਜੋਂ, 1905-07 ਦੇ ਸਾਲ, ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਸਾਲ, ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਵਿਚਲੇ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ-ਜਮਾਤ-ਪ੍ਰੈੱਸ ਵਿਚਲੇ ਦੋ ਮੁੱਖ ਰੁਝਾਣਾਂ—ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਅਤੇ

ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਰੁਝਾਣਾਂ— ਦੀ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਸੀ। 1905 ਦੀ ਪੱਤਝੜ ਵਿੱਚ ਕਨੂੰਨੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪ੍ਰੈੱਸ ਇੱਕਦਮ ਹੀ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜੇਕਰ ਉੱਨਤ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀਆਂ, ਜਿਹੜੇ ਜਨਤਾ ਨਾਲ਼ ਡੂੰਘੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧਤ ਸਨ, ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਰਾਹ ਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਕਿ 1905, 1906 ਤੋਂ 1907 ਦੀ ਕਨੂੰਨੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੇ ਰੁਝਾਣਾਂ ਦੀ ਦੋ ਗਰੁੱਪਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੈੱਸ ਸੀ, ਵਿਆਖਿਆ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ-ਜਮਾਤ ਲਹਿਰ ਵਿਚਲੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਸੇਧਾਂ-ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ—ਨਾਲ਼ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਕਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰੈੱਸ ਉਭਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਹੀ “ਅਜ਼ਾਦੀ” ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦੌਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 1905 ਦੇ ਪੱਤਝੜ ਵਿੱਚ, (ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦਾ “ਨੋਵਾਇਆ ਜ਼ਹੀਸ਼ਨ ਅਤੇ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦਾ,” “ਨਾਚਾਲੋ”,⁸⁸ —(ਅਸੀਂ ਕਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ), 1906 ਦੀ ਬਸੰਤ ਵਿੱਚ (“ਵੋਲਨਾ,⁸⁹ ਏਖੋਂ⁹⁰ ਆਦਿ, ਜਿਹੜੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਅਤੇ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦਾ “ਨਰੋਦਨਾਇਆ ਡੂਮਾ”⁹¹ ਆਦਿ) ਅਤੇ 1907 ਦੀ ਬਸੰਤ ਵਿੱਚ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦੇ ਦਾਅ-ਪੇਚਾਂ ਦੇ ਤੱਤ ਨੂੰ ਐਲ. ਮਾਰਤੋਵ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ, “ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸਦਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ਼ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਉਸ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਣ, ਸਿਵਾਏ ਇਸਦੇ ਕਿ ਉਹ ਜਾਇਦਾਦ-ਮਾਲਕ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਪਿਛਾਂਹ-ਖਿੱਚੂ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਸੱਤਾ ਤੋਂ ਕੱਢ ਮਾਰਨ ਵਿੱਚ ਬੁਰਜੂਆ ਲਿਬਰਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ— ਪਰ ਇਹ ਸਹਾਇਤਾ ਦੋਦਿਆਂ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪੂਰਨ ਸਿਆਸੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ” (ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ, ਰੂਬਾਕਿਨ, ਭਾਗ 2, ਪੰਨਾ 772) ਅਮਲ ਵਿੱਚ, ਲਿਬਰਲਾਂ ਦੀ “ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ” ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾਅ-ਪੇਚਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦਾ ਸੀ, ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲਿਬਰਲ-ਕਿਰਤੀ ਦਾਅ-ਪੇਚ ਸਨ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦੇ ਦਾਅ-ਪੇਚ ਬੁਰਜੂਆ ਸੰਕਟ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਨਾਲ਼, ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਦੇ ਵਸਾਹਘਾਤ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਨ ਨਾਲ਼, ਇਸ ਵਸਾਹਘਾਤ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ (ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚਲੀ) ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰਨ ਨਾਲ਼ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਇੱਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ—ਅਤੇ ਅਜੋਕੇ ਖ਼ਾਤਮੇਵਾਦੀਆਂ, ਕਲਤਸੇਵ, ਲੇਵਿਤਸਕੀ ਆਦਿ ਸਮੇਤ, ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੇ ਆਪ ਵਾਰ ਵਾਰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ—ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਸਾਲਾਂ (1905-07) ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਜਨਸਮੂਹ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਮਗਰ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਤੱਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਵਾਦ ਇਸਦਾ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆ ਬੌਧਿਕ ਧੜਾ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਵਿਚਲੇ ਦੋ ਰੁਝਾਵਾਂ ਦੇ ਦਾਅ-ਪੇਚਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਵਸਤੂ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਅਸੀਂ ਮੁੱਖ ਤੱਥ ਠੀਕ ਠੀਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਲੀਨਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰ-ਜਮਾਤ-ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆਪਣਾ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ, ਪੂਰਵ-ਇਤਿਹਾਸ, ਭਾਵ, ਕਿਰਤ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ “ਆਮ ਜਮਹੂਰੀ”, ਭਾਵ, ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਬੁਰਜੂਆ ਜਮਹੂਰੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ। ਅਤੇ ਫੇਰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਲਹਿਰ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਜਾਂ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵੀਹ ਸਾਲ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ।

ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਲਹਿਰ “ਅਚਨਚੇਤ ਹੀ,” ਬਣੀ ਬਣਾਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੂਪੀਟਰ ਦੇ ਮਸਤਕ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਨਰਵਾ ਦੇਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੀ, ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਰੱਕੀ ਯਾਫ਼ਤਾ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲੰਬੇ ਘੋਲ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਮਾਤੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨਾ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ, ਇਸਦਾ ਸਾਰੀਆਂ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆ ਮਿਲਾਵਟਾਂ, ਬੰਦਸ਼ਾਂ, ਤੰਗ-ਨਜ਼ਰੀਆ ਅਤੇ ਰੂਪ-ਵਿਗਾੜਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੁਆਉਣਾ ਸੰਭਵ ਸੀ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲੋਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਰੰਗਰੂਟ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਰੂਸ ਸਰਮਾਇਦਾਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੰਗ-ਨਜ਼ਰ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਉਹਨਾਂ ਬੁਰਜੂਆ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁਣ ਜਾ ਕੇ ਕਿਤੇ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਰਤਾਨੀਆ, ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ, ਸਤਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਫ਼ਰਾਂਸ ਅਠਾਰਵੀਂ ਅਤੇ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਲੰਘ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਜਮਾਤੀ ਚੇਤਨਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ, ਜਿਹੜੇ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਕਾਰਜ — ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦਾ— ਇਸਨੂੰ ਪੱਕੀਆਂ ਨੀਂਹਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ—ਨਜਿੱਠ ਰਹੇ ਹਨ, ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਗੇ।

ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਇਸਦੇ ਉਹਨਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਿੱਤੇ ਵਾਲੇ ਦੋਸਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਾਨੀ ਪੁਚਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਘੋਲ ਤੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਚੀਖ-ਚਿਹਾੜੇ ਨਾਲ ਅਸਮਾਨ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਚੰਗੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਨਿਕੰਮੇ ਲੋਕ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਚੀਖ ਚਿਹਾੜਾ ਅਕਾਰਥ ਹੈ।

ਕੇਵਲ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਘੋਲ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ, ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆ ਸਤਨਾਜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਵੈਧੀਨ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਉੱਭਰੀ ਹੈ, ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਉੱਨਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨੂੰ ਨਬੇੜਾ-ਕਰੂ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

“ਰਾਬੋਚੀ” ਨੰ. 1,
22 ਅਪ੍ਰੈਲ 1914

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਭਾਗ 20, ਪੰਨੇ, 245-53

“ਸ਼ਿਕਰੇ ਦਾ ਗੀਤ” ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੂੰ

ਹਰ ਜਮਾਤੀ-ਸੂਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ਾ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਦਸਤਖ਼ਤ, ਜਰਮਨ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਪਾਦਰੀ-ਕੱਟੜ-ਕੌਮਪ੍ਰਸਤ ਪ੍ਰੋਟੈਸਟ 'ਤੇ ਪੀ. ਸਤਰੂਵੇ ਦੇ ਦਸਤਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਪੀੜਾਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰੇਗਾ।^{੧੨}

ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਚਾਲੀਅਪਿਨ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ-ਮੁਦਰਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ਤਾਂ ਗੋਰਕੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ “ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ਼ ਨਹੀਂ ਪਰਖ ਸਕਦੇ, ਸਾਡੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਨੋਵਿਰਤੀ ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ।” ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਲਾਕਾਰ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਤਨੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਸਭ ਕਾਸੇ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ। ਆਓ ਇਹ ਮੰਨ ਲਈਏ ਕਿ ਚਾਲੀਅਪਿਨ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ਼ ਨਹੀਂ ਪਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਓਪਰਾ ਹੈ, ਅੱਜ ਉਹ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਕਿਰਤੀ ਗੋਰਕੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੰਨਣ ਦੇ ਆਦੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹੋ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੇ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ, ਨਿੱਘੇ ਦਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਧੜਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿੱਘਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਵਕਫ਼ ਕਰ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਉਹ ਗੋਰਕੀ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਜਮਾਤੀ-ਸੂਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਗੋਰਕੀ 'ਤੇ ਕੁੱਝ ਫ਼ਰਜ਼ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕਰਦਾ ਹੈ—ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨੇਕ ਨਾਮੀ ਦੀ ਲਾਜ਼ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਖਿੱਧ ਕੱਟੜ-ਕੌਮਪ੍ਰਸਤ ਪ੍ਰੋਟੈਸਟਾਂ 'ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰੇ ਜਿਸ ਨਾਲ਼ ਘੱਟ-ਸਿਆਸੀ-ਸੂਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ੇ ਕਿਰਤੀ ਔਝੜੀਂ ਪੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਅਜੇ ਸੇਧ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਔਝੜੀਂ ਪੈ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸਤਰੂਵੇ ਦਾ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਔਝੜ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਗੋਰਕੀ ਦਾ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ, ਜਮਾਤੀ-ਸੂਝ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕਿਰਤੀ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ “ਜਰਮਨ ਅੱਤਿਆਚਾਰੀਆਂ” ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰੋਟੈਸਟ ਦੇ ਦੰਭ, ਝੂਠ ਅਤੇ ਘਿਣਾਉਣੇਪਣ ਤੋਂ

ਜਾਣੂ ਹੈ, ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਹ “ਸ਼ਿਕਰੇ ਦਾ ਗੀਤ” ਦੇ ਕਰਤਾ ਦੀ ਝਾੜ ਝੰਭ ਕਰੇ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿਣਗੇ, “ਇਸ ਕਠੋਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿ ਰੂਸ ਦਾ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਆਸਵੰਦ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਸਿਰਕੱਢ ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ ਚੱਲੇਂ ਨਾ ਕਿ ਸਤਰੂਵੇ ਅਤੇ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਨਾਲ਼।”

ਸੋਤਸਿਆਲ-ਦਿਮੋਕਰਾਤ
ਨੰ: 31, ਦਸੰਬਰ—5, 1914

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਭਾਗ 41, ਪੰਨੇ 344-45

ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀਆਂ ਦੇ ਕੌਮੀ ਅਭਿਮਾਨ ਬਾਰੇ

ਕੌਮੀਅਤ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਮਾਤ-ਭੂਮੀ ਬਾਰੇ ਅੱਜ ਕੱਲ ਕਿਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੱਲ ਬਾਤ ਅਤੇ ਬਹਿਸਾਂ 'ਤੇ ਚੀਖਾ-ਚੀਖੀ ਹੋ ਰਹੀ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚਲੇ ਲਿਬਰਲ ਅਤੇ ਰੈਡੀਕਲ ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀ, ਫਰਾਂਸ ਵਿਚਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ “ਉੱਨਤ” ਪੱਤਰਕਾਰ (ਜਿਹੜੇ ਪਿਛਾਂਹਖਿੱਚੂ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹਨ), ਰੂਸ ਵਿਚਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ, ਕੇਡਟ, ਅਤੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਕਲਮ-ਘਸੀਟੀਏ (ਸਮੇਤ ਕਈ ਨਰੋਦਨਿਕ ਅਤੇ “ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ” ਦੇ) — ਸਾਰੇ ਹੀ “ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼” ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਸਵੈਧੀਨਤਾ ਦੇ, ਕੌਮੀ ਸਵੈਧੀਨਤਾ ਦੇ ਅਸੂਲ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਹਲੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਨਿਖੇੜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਜੱਲਾਦ ਨਿਕੋਲਸ ਰੇਮਲੋਵ ਦੇ ਜਾਂ ਨੀਗਰੋਆਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ਰਖਰੀਦ-ਸੋਹਲੇ ਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਿੱਥੇ ਮੁੱਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਉੱਜੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕੇਵਲ ਮੂਰਖਤਾ ਵੱਸ ਜਾਂ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ “ਰੋਅ ਦੇ ਨਾਲ” ਹੀ ਵਹਿ ਤੁਰਿਆ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਨਿਖੇੜਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਰੁਝਾਣ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਗੁਲਾਮ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਨਾਲ ਪੀਢੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਲਈ ਲਾਭਕਾਰੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਉੱਪਰ ਹਰ ਸਾਲ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਖਰਚੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਚੱਕੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਭ ਸੋਮਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਂਦੀ ਹੈ — ਕੱਟੜ ਅੰਧ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਨਪੁੰਨਸਕਤਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇ ਅੰਧ-ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਤੱਕ— ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਅਤੇ ਮਾਸਲੋਵ; ਰੂਬਲੋਵਿਚ ਅਤੇ ਸਮਿਰਨੋਵ, ਕਰੋਪੋਤਕਿਨ ਅਤੇ ਬੁਰਤਸੇਵ।

ਆਓ ਅਸੀਂ, ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਰੁਝਾਣ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਵਤੀਰਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ। ਸਾਡੇ ਲਈ, ਯੂਰਪ ਦੇ ਦੂਰ ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਗਾਲਬ ਕੌਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਲਈ ਇਹ ਅਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕਾ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਯੂਰਪ ਦੇ ਦੂਰ ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਕਈ ਨਿੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ, “ਨਵੀਆਂ” ਕੌਮਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਚੇਤੰਨਤਾ ਭਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਸੁਲਤਾਨੀ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਠਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ^੩ ਦੇ, ਅਤੇ ਗੁਚਕੋਵਾਲ ਤੇ ਕਰੇਸਤੋਵਨੀਕੋਵਾਂ, ਦੋਲਗੋਰੂਕੋਵਾਂ, ਕੁਤਲਰਾਂ ਅਤੇ ਰੋਦੀਸ਼ੇਵਾਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕੌਮੀ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ “ਹੱਲ ਕਰਨ” ਲਈ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਤਹਿਤ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ

ਕੌਮੀ ਸਵਾਲ ਦੀ ਅਥਾਹ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਈਏ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਹੀ “ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ” ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੀ ਕੌਮੀ ਗੌਰਵ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸਾਡੇ ਲਈ, ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀਆਂ, ਜਮਾਤੀ-ਚੇਤੰਨਤਾ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਲਈ, ਉਪਰੀ ਹੈ? ਕਦਾਚਿੱਤ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਇਸਦੀ ਮਿਹਨਤੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ (ਭਾਵ, ਇਸਦੀ ਵਸੋਂ ਦੇ 9/10 ਭਾਗ ਨੂੰ) ਜਮਹੂਰੀ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਚੇਤੰਨਤਾ ਤੱਕ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਦੇਸ਼ ਉੱਪਰ ਜ਼ਾਰਵਾਦੀ ਜੱਲਾਦਾਂ, ਰਾਠਾਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਪਦਰ, ਜਬਰ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਉਪਦਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਿਰੋਧ ਦਾ, ਮਹਾਨ ਰੂਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਰਾਦੀਸ਼ੇਵ, ਦਸੰਬਰੀਏ ਅਤੇ 70ਵਿਆਂ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਆਮ ਲੋਕ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ, ਕਿ 1905 ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਾਰਟੀ ਸਿਰਜੀ, ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਜਮਹੂਰੀਕਰਨ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਪਾਦਰੀਆਂ ਅਤੇ ਭੂਮੀਪਤੀ-ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਪਲਟਾ ਦੇਣਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ।

ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਅੱਧੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਨੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਅਭਾਗੀ ਕੌਮ, ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੀ ਕੌਮ, ਧੁਰ ਉੱਪਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਧੁਰ ਹੇਠਾਂ ਤੀਕ, —ਸਾਰੇ ਗੁਲਾਮ।”⁹⁴ ਜ਼ਾਹਰੇ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਗੁਲਾਮ (ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਇੱਕ ਪੁਰਖੇ ਰਾਜ ਦੇ ਗੁਲਾਮ) ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਤਦ ਵੀ ਸਾਡੇ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਨ ਸ਼ਬਦ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਨਾਲ ਉਦਾਸਿਆ ਪਿਆਰ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਬਹੁਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੌਮੀ ਮਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਕੌਮ ਨੇ ਵੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਮਾਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲਈ ਘੋਲ ਦੀਆਂ, ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਤਲਾਂ, ਸੂਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ, ਕਾਲ-ਕੋਠੜੀਆਂ, ਮਹਾਨ ਭੁੱਖ-ਮਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਦਰੀਆਂ, ਜ਼ਾਰਾਂ, ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਵੱਲ ਮਹਾਨ ਦਾਸਤਾ ਭਾਵਨਾ ਦੀਆਂ, ਮਹਾਨ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਕੌਮੀ ਮਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਗਦ-ਗਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਉਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਅਸੀਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਲਾਮਾਂ ਵਾਲੇ ਅਤੀਤ ਨੂੰ (ਜਦੋਂ ਭੂਮੀਪਤੀ ਰਾਠਾਂ ਨੇ ਹੰਗਰੀ, ਪੋਲੈਂਡ, ਇਰਾਨ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗ

ਵੱਲ ਖੜਿਆ) ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਨੂੰ ਘਿਰਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਇਹੀ ਭੂਮੀਪਤੀ, ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਜੰਗ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪੋਲੈਂਡ ਅਤੇ ਯੂਕਰੇਨ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਇਰਾਨ ਅਤੇ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਜਮਹੂਰੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੁਚਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਰੋਮਾਨੋਵਾ, ਬੈਬਰਿਨਸਕੀਆ ਤੇ ਪੂਰਿਸ਼ਕੋਵਿਚਾਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਕੌਮੀ ਅਭਿਮਾਨ ਲਈ ਲਾਅਨਤ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਗੁਲਾਮ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਗੁਲਾਮ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਹ ਕਿ ਆਪਣੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਗੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਹਾਰਦਾ ਹੈ (ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਪੋਲੈਂਡ ਅਤੇ ਯੂਕਰੇਨ ਆਦਿ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟਣ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਰੂਸੀਆਂ ਦੀ “ਮਾਤ-ਭੂਮੀ ਦੀ ਰਾਖੀ” ਦੱਸਦਾ ਹੈ) —ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਗੁਲਾਮ ਤਲੀ-ਚੱਟ ਅਤੇ ਬਦਮਾਸ਼ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਹੱਕੀ ਗੁੱਸਾ, ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਘਿਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

“ਕੋਈ ਕੌਮ ਅਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜੇ ਉਹ ਦੂਜੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ,” 19ਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ, ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਬਣ ਗਏ, ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰ, ਕੌਮੀ ਮਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ—ਭਾਵੇਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਇੱਕ ਅਜ਼ਾਦ ਸਵੈਧੀਨ, ਜਮਹੂਰੀ, ਰੀਪਬਲਿਕਨ, ਮਾਣ-ਭਰਿਆ ਮਹਾਨ-ਰੂਸ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਅਜਿਹਾ ਰੂਸ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਸੂਲ ਉੱਪਰ ਅਧਾਰਤ ਕਰੇਗਾ ਨਾ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਾਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸਾਮੰਤੀ ਅਸੂਲ ਉੱਪਰ ਜੋ ਕਿ ਮਹਾਨ ਕੌਮ ਲਈ ਇਤਨਾ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਹੈ। ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਵੀਹਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਵਿੱਚ, ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ (ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਯੂਰਪ ਦਾ ਦੂਰ-ਪੂਰ ਬਹੀ ਹੋਵੇ) “ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨਾ” ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਸਿਵਾਏ ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੇ ਇੱਕ ਪੁਰਖੇ ਰਾਜ, ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ, ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ, ਅਰਥਾਤ, ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜਾਨੀ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਦੇ ਹਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਾਧਨ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੇ। ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ “ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭੂਮੀ ਦੀ ਰਾਖੀ” ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੱਕ ਉਹ ਮਹਾਨ ਰੂਸ ਦੀ ਵਸੋਂ ਦੇ 9/10 ਭਾਗ ਹੱਥੋਂ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਹੀ ਹਾਰ ਹੋਣੀ ਨਹੀਂ ਲੋਚਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਸ 9/10 ਭਾਗ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਬਾਉਂਦੀ ਹੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣਾ ਸਿਖਾ ਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਦੰਭੀ, ਨਕਲੀ-ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਢੱਕ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜਾਉਂਦੀ, ਨੀਵਿਆਂ ਕਰਦੀ, ਅਪਮਾਣਿਤ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ, ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਓਟ ਹੇਠਾਂ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤਾਕਤ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਣੀ ਹੈ—

ਮਹਾਨ ਰੂਸੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਜਿਹੜੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰ-ਮੁੱਖ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਇੱਕਮੁਠ ਕਰਕੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜੀ ਅੰਧਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਪੂਰਿਸ਼ਕੇਵਿਚ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਲਸਾਨੀਆ ਦਾ ਨਾਂ ਸ਼ਾਹੀ-ਪਰੂਸ਼ੀਅਨ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਰੱਖਿਆ ਸੀ) ਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਹੋਰ ਹੀ ਵੱਧ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਓ ਫ਼ਰਜ਼ ਕਰ ਲਈਏ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਨਿੱਕੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਮਾਏ ਦਾ ਸਾਰਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਲੁੱਟਮਾਰ, ਖੂਨ-ਖ਼ਰਾਬੇ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਜੇ ਦੂਜੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਹੋਣ ਤਾਂ, ਅਸੀਂ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੇ ਫ਼ੈਡਰਲ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਾਂ। ਪਰ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫ਼ਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਯੂਕਰੇਨ ਆਦਿ ਦਾ ਗਲ਼ਾ ਘੁੱਟਣ ਵਿੱਚ ਰੋਮਾਨੋਵ-ਬੇਬਰਿਨਸਕੀ-ਪਰਿਸ਼ਕੇਵਿਚ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ (ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਛੱਡੋ।) ਬਿਸਮਾਰਕ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਹੀ, ਹੁੰਝਾ-ਫੇਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕੰਮ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ, ਪਰ ਉਹ ਬੰਦਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ “ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ” ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ, ਇਹਨਾਂ ਨੀਹਾਂ 'ਤੇ, ਬਿਸਮਾਰਕ ਲਈ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਹਮਾਇਤ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਚੇਗਾ। ਨਾਲ਼ੇ, ਬਿਸਮਾਰਕ ਨੇ ਖੇਰੂ ਖੇਰੂ ਹੋਏ ਜਰਮਨਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੇ ਦੂਜੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਬਾਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਇੱਕਮੁਠ ਕਰਕੇ ਆਰਥਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਮਹਾਨ-ਰੂਸ ਦੀ ਆਰਥਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਅਤੇ ਤਿੱਖੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਮੰਗ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਸ ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੀ ਮਹਾਨ ਰੂਸੀ ਦੂਜੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਸਾਡੇ ਸੱਚੇ ਰੂਸੀ, ਬਿਸਮਾਰਕ ਵਰਗੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ, ਇਸ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਜੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕਰ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿੱਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਮੁੱਖ ਸੰਚਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਰੋਲ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਕੌਮੀ ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਭਰੱਪਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਵਾਸਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਖ਼ੁਦ ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਿਤ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ, ਮਹਾਨ ਰੂਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਦਬਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਲਈ ਪੂਰਨ ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਆਪਾ-ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਹੱਕ ਦਾ ਅਤਿਅੰਤ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ, ਨਿਰੰਤਰ, ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ

ਢੰਗ ਨਾਲ਼, ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ। ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀਆਂ ਦੇ ਕੌਮੀ ਮਾਣ ਦੇ ਹਿਤ (ਗੁਲਾਮਾਂ ਵਾਲ਼ੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ) ਮਹਾਨ-ਰੂਸੀ (ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ) ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਹਿਤਾਂ ਨਾਲ਼ ਮੇਲ਼ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮਾਰਕਸ ਰਹੇਗਾ, ਜਿਹੜਾ ਕਈ ਦਹਾਕੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਅੱਧਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਿਸਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਲਹਿਰ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਸਵੈਧੀਨਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।

ਅਸੀਂ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਫ਼ਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਡੇ “ਸੁਦੇਸ਼ੀ” ਸਮਾਜਕ ਅੰਧਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀਏ, ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਇਤਿਆਦਿ, ਗੱਦਾਰ ਸਿੱਧ ਹੋਣਗੇ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼, ਅਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਮਹਾਨ-ਰੂਸ ਦੇ, ਸਗੋਂ ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਭਰੱਪਣ ਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੀ।

“ਸੋਤਸਿਆਲ ਦਿਮੋਕਰਾਤ”
ਨੰ. 35, 12 ਦਸੰਬਰ, 1914

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ-21,
ਪੰਨੇ 120-26

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਾਂਤੀਵਾਦ ਅਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਨਾਪਸੰਦਗੀ, ਵਿੱਚੋਂ

ਅਮੂਰਤ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਨਾਪਸੰਦਗੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰਥਾ 'ਤੇ ਫ਼ਖ਼ਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਅਕਸਰ ਸਿਆਸੀ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ (ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸਮੇਤ) ਦੇ ਢੇਰ ਦੀ ਤਹਿ ਹੇਠੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਭਾਵ ਭਾਲ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੈਂਫਲਟ “ਸਮਾਜਵਾਦ ਅਤੇ ਜੰਗ” ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਉ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਜੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੰਗ-ਪ੍ਰਸਤ ਅਖ਼ਬਾਰ “ਕਲੇਰੀਓਨ” ਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੈਂਫਲਟ ਵਿੱਚ ਜੰਗ-ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਸ਼ਣਾ-ਪੱਤਰ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਅਪਟਨ ਸਿੰਕਲੇਅਰ ਵੱਲੋਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੰਗ-ਪ੍ਰਸਤ ਰਾਬਰਟ ਬਲੈਚਫੋਰਡ ਵੱਲੋਂ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਢੇਰ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਈਡਮੈਨ ਦੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਵੀ ਹੈ।

ਸਿੰਕਲੇਅਰ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸਿਖਲਾਈ ਤੋਂ ਇੱਕ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਹੈ। ਉਹ ਮਸਲੇ ਨੂੰ “ਸਹਿਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ਼” ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੰਗ ਦੀ ਆਮਦ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਸਮਾਜਵਾਦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਭਾਲਦਾ ਹੈ।

ਸਿੰਕਲੇਅਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, “ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਵਿਕਾਸ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਕਰਨਹਾਰੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਘੋਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲਹਿਰ (ਜੰਗ ਵਿਰੁੱਧ) ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਤੋਂ ਜੰਗ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹੋਵੇ, ਕੁਚਲ ਦੇਣਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਜਿੱਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਮਾਜਵਾਦ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ—ਅਸੀਂ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਗਰਿਤ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਪਹਿਲੋਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੋਣਾ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਹਿਰ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਡਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਸੰਖਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਹੈ। ਭਰੋਸੇ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਵਾਲ਼ੇ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਬੰਦੇ ਲੱਖਾਂ ਮੁਹਤਾਤ ਅਤੇ ਮਹਾਜਨਾਂ ਨਾਲ਼ੋਂ ਕਿਤੇ ਤਕੜੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ਼ੋਂ

ਵੱਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸਥਾਪਤ-ਸੰਸਥਾ ਬਣ ਜਾਵੇ।”

ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸਿੱਧ-ਪੱਧਰੀ, ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖੋਂ ਬੇਦਲੀਲੀ ਪਰ ਅਸਲੋਂ ਸਮਾਜਵਾਦ ਨੂੰ ਗੰਧਲਾਉਣ ਵਿਰੁੱਧ ਸਹੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਹੈ ਜੋ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਿੱਕਲੇਯਰ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਬਲੈਚਫੋਰਡ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ?

“ਇਹ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸੈਨਾਵਾਦੀ ਹਨ ਜੋ ਜੰਗਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ,” ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਲੈਚਫੋਰਡ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹਰ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਸਮਾਜਵਾਦ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਇੱਛਕ ਹੈ। ਪਰ ਸਿੱਕਲੇਯਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ “ਸੰਗੀਤਮਈ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਲੱਛਾਜ਼ੀ” ਨਾਲ ਮੁਕਤ ਰਹੇਗਾ।

“ਤੱਥ, ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਕਲੇਯਰ ਜੀ, ਬਹੁਤ ਢੀਠ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਰਮਨ ਖ਼ਤਰਾ ਇੱਕ ਤੱਥ ਹੈ, ਸੱਚਾਈ ਹੈ।” ਨਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਜੰਗ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹਨ, ਅਤੇ “ਸਿੱਕਲੇਯਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਮਾਜਵਾਦੀ—ਇੱਕਮੁਠ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ, ਕੋਈ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਗੱਲ ਜਿਹੜੀ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜਲ-ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ, ਅਮਨ ਦੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਯੂਰਪੀ ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਵੀ, ਨਾ ਹੀ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ, ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀ ਕਦੇ ਇਤਨੇ ਉੱਭਰ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਨਿਰਛੱਲਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਆਮ ਹੈ ਸਗੋਂ ਕਾਊਤਸਕੀ ਦਾ ਦੰਭ ਅਤੇ ਝੂਠੀ ਦਲੀਲਬਾਜ਼ੀ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਹੈ। ਇਹੋ ਗੱਲ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਹੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਰੱਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਹਾਲਤ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਪਾਉਣੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆਦਾਇਕ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਝੂਠੀ ਦਲੀਲਬਾਜ਼ੀ ਜਾਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦਾ ਮੌਜੂ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇੱਥੇ ਮਸਲੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਿੱਧੇ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਉ “ਅੱਗੇ-ਵਧੇ ਹੋਏ” ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਪਾਸੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਏ।

ਸਿੱਕਲੇਯਰ ਦੀ ਅਪੀਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਹੈ ਸਹੀ; ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਈ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੀਤੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਸਮੂਹ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਵਿਕਾਸ, ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਰੁਝਾਣ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇੱਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਅਮਲ ਦੇ ਉਪਜਣ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੱਕ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। “ਜਜ਼ਬਾਤੀ” ਪਹੁੰਚ ਹੀ ਘਰ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਭਰਪੂਰ ਸੰਘਰਸ਼, ਜੋ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ,

ਅਲੰਕਾਰਿਕ ਗੱਲਬਾਤ ਨਾਲ਼ ਟਾਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਬਲੈਚਫੋਰਡ ਨੰਗਾ ਹੋ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਾਉਤਸਕੀਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋੜਮੇ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸੱਚ ਕਹਿਣੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ, ਦੀਆਂ ਮਖੌਟਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਦਾ ਹੈ! ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਾਂ, ਇਹੋ ਗੱਲ ਹੈ, ਬਲੈਚਫੋਰਡ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਬੜਬੋਲਾਪਣ ਉਸ ਦੀ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜੰਗਪ੍ਰਸਤੀ ਵੀ। ਇਹ ਫ਼ੌਰਨ ਨਜ਼ਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਅਤੇ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਵਾਦ ਨੂੰ “ਕਮਜ਼ੋਰ” ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਇੱਕ ਸਮਾਜਵਾਦ-ਵਿਰੋਧੀ, ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਕਲੇਯਰ ਵਾਂਗ, ਪਰ ਗਪੌੜੀ ਢੰਗ ਨਾਲ਼, ਇੱਕ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਵਾਂਗ ਨਾ ਕਿ ਇੱਕ ਸੰਗਰਾਮੀਏ ਵਾਂਗ, ਇੱਕ ਗੱਦਾਰ ਵਾਂਗ ਨਾ ਕਿ ਇੱਕ ਸੂਰਮੇ ਵਾਂਗ, ਉਹ ਵੀ, ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜੂਨ 1915 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ,
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 27 ਜੁਲਾਈ,
1924 ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਵਦਾ ਨੰ. 169
ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ—21,
ਪੰਨੇ—263-65.

ਕਿਰਤੀਆਂ, ਸੈਨਿਕਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀਆਂ ਦੀ ਤੀਜੀ ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ

ਜਨਵਰੀ 18 (31), 1918

ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਧੁੜਕੂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਤੂ ਪੋਲੇਤਾਰੀ ਹੁਣ ਲੋਕ-ਸੰਪਤੀ ਹੋਈ ਭੂਮੀ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਲੀਗਾਂ 'ਤੇ ਨਵੀਂ ਉਪਜ ਅਤੇ ਖਪਤ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਲੈਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਭੂਤਕਾਲ ਵਿੱਚ, ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ, ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਦਿਮਾਗ, ਕੁੱਝ ਕੁ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਲਾਭ ਪੁੱਜਣ ਹਿਤ ਹੀ, ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ-ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲਈ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲਾਭ ਸਾਰੀ ਕੌਮ ਦੀ ਇਕਾਈ ਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਕਦੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਲੁੱਟ-ਖੋਹ ਅਤੇ ਦਬਾਉਣ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਆਪਣਾ ਆਪ ਵਕਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਤਾਣ ਨਾਲ਼ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਜ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ? ਕਿਰਤੀ ਜਨਤਾ ਇਹ ਮਹਾਨ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਮਾਲ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਵੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਨਵਯੁੱਗ ਦੀਆਂ, ਕਾਇਆ ਕਲਪ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ।

ਇਜ਼ਵੇਸਤਾ ਨੰ: 15,
ਜਨਵਰੀ 20, 1918 ਅਤੇ
ਪ੍ਰਾਵਦਾ ਨੰ. 15, ਫਰਵਰੀ 2
(ਜਨਵਰੀ 20) 1918
ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ —26,
ਪੰਨੇ 481-82

ਸਾਡੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਾ ਖਾਸਾ

ਸਮਾਂ ਵਿਹਾ ਚੁੱਕੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸਿਆਸੀ ਹੱਲੇ-ਗੁੱਲੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨੂੰ ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ।

ਦੋ ਚਾਰ ਸੌ ਸਤਰਾਂ ਲਿਖਣ ਦੀ ਥਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਾਰੇ, ਆਮ ਕਰਕੇ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ, ਸਪਸ਼ਟ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀਹ ਜਾਂ ਦਸ ਸਤਰਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਕਫ਼ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦੀ—ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਝੋਲੀ ਚੁੱਕਾਂ ਦੀ—ਨਖਿੱਧ ਧੌਖੇਬਾਜ਼ੀ, ਸਰਮਾਏ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਐਂਗਲੋ-ਜਪਾਨੀ ਹਮਲਾ, ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਕਰੋੜਪਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਜਰਮਨੀ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਦਿਖਾਉਣੀਆਂ, ਆਦਿ? ਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਨਵੇਂ ਤੱਥ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਲੰਬੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਦੀ, ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਲੋੜ ਕੇਵਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀ, ਜਾਣੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਰਖੀ ਹੋਈ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਸੱਜਰੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਸ ਕੁੱਝ ਕੁ ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, “ਤਾਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਵਿਧੀ” ਵਾਂਗ ਸੰਖੇਪ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਬੁਰਜੂਆ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨੇ “ਭਲੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬੁਰਜੂਆ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ” ਕਦੀ ਵੀ “ਪਵਿੱਤਰਾਂ 'ਚੋਂ ਪਵਿੱਤਰ” ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ—ਨਿੱਜੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿਚਲੀਆਂ, ਨਿੱਜੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ। ਇਹ ਰਸਮ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੂਤ ਬਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਨਾਤਾ ਤੋੜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਨਾਤਾ ਨਹੀਂ ਤੋੜਿਆ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਾਡੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਤੋਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਵੱਲ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚਲੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਰਾਜਨੀਤੀ ਘੱਟ। ਰਾਜਨੀਤੀ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ “ਚਾਨਣ ਪਾਇਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ”, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਦੋ ਧੜਿਆਂ—ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁੱਠੀ ਕੁ ਭਰ ਸਰਮਾਇਦਾਰ, ਗੁਲਾਮ-ਮਾਲਕਾਂ (ਸਮੇਤ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਆਦਿ ਤੱਕ ਦੇ, ਸਾਰੇ ਗਰੋਹ ਦੇ) ਵਿਚਕਾਰ ਘੋਲ ਤੱਕ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਜਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਸੰਖੇਪ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਵਧੇਰੇ ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨ। ਪਰ “ਆਮ” ਬਹਿਸ, ਪੰਡਤਾਊ ਰਿਵੀਊ, ਬੌਧਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਵਿਹਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ

ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਮ ਕਰਕੇ ਕੇਵਲ ਵਿਹਲੀਆਂ ਫੱਕੜਬਾਜ਼ੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਸ। ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਮਤਲਬ ਹੈ—ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹਕੀਕਤ ਵਿੱਚ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਤੱਥ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨਾ, ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜਤਾਲਣਾ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ। ਕੀ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ, ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਕਮਿਊਨਾਂ ਵੱਲੋਂ, ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਕਮੇਟੀਆਂ, ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਆਰਥਕ ਕੌਂਸਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਨਵੀਂ ਆਰਥਕਤਾ ਉਸਾਰਨ ਵਿੱਚ ਸੱਚਮੁੱਚ ਦੀਆਂ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ? ਠੀਕ ਠੀਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ? ਕੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਰਖ-ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਪਰੀ-ਕਹਾਣੀਆਂ, ਸ਼ੇਖੀਆਂ, ਬੌਧਿਕ ਵਾਅਦੇ (“ਚੀਜ਼ਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ”, ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਹੈ,” “ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ,” ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਖੰਡੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਾਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇਤਨੇ ਨਿਪੁੰਨ ਹਾਂ) ਤਾਂ ਨਹੀਂ? ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ? ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਸਾਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?

ਉਹਨਾਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਰਹੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕਾਲੀ ਸੂਚੀ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੌਮੀਕਰਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲੈ ਕੇ ਬਦ-ਇੰਤਜ਼ਾਮੀ, ਬੇ-ਤਰਤੀਬੀ, ਗੰਦ, ਗੁੰਡਾ-ਗਰਦੀ ਅਤੇ ਸੁਆਰਥਵਾਦ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ? ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਪਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਅਵੱਸ਼ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਉਦੋਂ ਤੀਕ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ “ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤਾਂ” ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਨਹੀਂ ਛੇੜਦੇ। ਅਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨਹੀਂ, ਫੋਸੜ-ਢੰਗੇ ਹੋਵਾਂਗੇ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਇਤਨੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ, ਜਿਤਨੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਆਪਣੇ ਜਮਾਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈੱਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੱਚ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁੰਝ ਕੇ ਲਾਂਭੇ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਅਸੀਂ? ਕੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਤੋਂ ਸਮਾਜਵਾਦ ਵੱਲ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚਲਾ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਇਹ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਕੁੱਝ ਲੋਕਾਂ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪਾਂ, ਅਤੇ ਤਬਕਿਆਂ ਤੋਂ ਰਾਖੀ ਕਰੀਏ, ਜਿਹੜੇ ਢੀਠਤਾਈ ਨਾਲ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚੰਬੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਰਾਜ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ: ਕੰਮ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਘੱਟ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਇਆ ਬਟੋਰਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਦਮਾਸ਼ ਨਹੀਂ — ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਦੇ ਛਾਪੇ-ਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਕੰਪੋਜ਼ੀਟਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ, ਸੋਰਮੋਵ ਅਤੇ ਪੂਤੀਲੋਵ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਅਸੀਂ ਲੱਭੇ ਹਨ, ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬੇਨਕਾਬ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤਨਿਆਂ ਕੁ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ?

ਪ੍ਰੈੱਸ ਚੁੱਪ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਕਹਿੰਦੀ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਘਿਸੇ ਪਿਟੇ, ਸਰਕਾਰੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ਼, ਇਨਕਲਾਬੀ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ਼ ਨਹੀਂ, ਅਜਿਹੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਲੁੱਟ-ਚੋਂਘ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਸਰਮਾਇਦਾਰ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਰਖਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਜੇ ਨੌਂਹ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਫ਼ੌਲਾਦੀ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ਼ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਜੰਗ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਜਾਂ ਅਯੋਗ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਧੂਹ ਕਰਦੇ ਹਾਂ? ਕੀ ਅਸੀਂ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭੈੜੀਆਂ ਰੈਜ਼ਮੈਂਟਾਂ ਦੀ ਸਾਰੇ ਰੂਸ ਅੱਗੇ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ? ਕੀ ਅਸੀਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਰੇ ਭੈੜੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੰਦੇ “ਫੜੇ ਹਨ” ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ, ਲਾਪਰਵਾਹੀ, ਢਿੱਲ-ਮੱਠ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗ਼ਲਤ-ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਗਰ, ਬੇਕਿਰਕ ਅਤੇ ਸੱਚਮੁਚ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜੰਗ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਰਹੇ। ਅਸੀਂ ਜਿਉਂਦੀਆਂ-ਜਾਗਦੀਆਂ ਠੋਸ ਮਿਸਾਲਾਂ ਨਾਲ਼, ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਭ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਏ ਗਏ ਨਮੂਨਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕੁੱਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਦ ਕਿ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਤੋਂ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਵੱਲ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਇਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਅੰਦਰਲੇ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚਲੇ ਅਤੇ ਰੈਜ਼ਮੈਂਟਾਂ ਵਿਚਲੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਸ ਪੱਖ ਵੱਲ ਘੱਟ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਨਾਲ਼ੋਂ ਵੀ ਵੱਧ, ਨਵੇਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹੋ ਰਹੀ, ਜਿੱਥੇ ਭੈੜੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ, ਇਸ ਦੀ ਆਪ ਨੁਕਤਾ-ਚੀਨੀ ਅਤੇ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਨ ਦੀ, ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋੜ ਹੈ।

ਘੱਟ ਸਿਆਸੀ ਰੌਲਾ-ਗੌਲਾ। ਘੱਟ ਆਕੜ-ਫਾਕੜ ਵਾਲ਼ੀਆਂ ਬਹਿਸਾਂ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ। ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ਼ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸੱਚਮੁਚ ਦੇ ਨਵੇਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਵੱਲ ਵੱਧ ਧਿਆਨ, ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਪੜਤਾਲ਼, ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਹੱਦ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਿ ਨਵਾਂ ਕੁੱਝ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੈ।

“ਪ੍ਰਾਵਦਾ” ਨੰ. 202,
20 ਸਤੰਬਰ, 1918

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ - 28,
ਪੰਨੇ 96-98

ਸਹੀ. ਐੱਨ. ਲੈਨਿਨ

ਵੱਡੇ ਮਸਲਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਤਸਵੀਰ

ਬੈਦਨੋਤਾ⁵ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਕਾਮਰੇਡ ਸੋਸਨੋਵਸਕੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਿਤਾਬ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਇਸ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਮਸਲਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਬਕ, ਪ੍ਰਭਾਵਮਈ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਨਾਲ ਅਲੰਕਾਰਿਤ, ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਹਨ। ਕਾਮਰੇਡ ਸਕੰਦਰ ਤੋਦੋਰਸਕੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਨਾਂ “ਰਫਲ ਅਤੇ ਹਲ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਾਲ” ਹੈ ਅਤੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਕਸਬੇ ਵੈਸਯੋਗੋਂਸਕ ਵਿੱਚ ਮੁਕਾਮੀ ਯੂਏਜ਼ਦ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਅਕਤੂਬਰ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਸਾਲਗ੍ਰਹਿ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਲੇਖਕ ਨੇ ਵੈਸਯੋਗੋਂਸਕ ਯੂਏਜ਼ਦ ਵਿਖੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ —ਪਹਿਲੋਂ ਘਰੇਲੂ ਜੰਗ (ਸਿਵਲ ਵਾਰ), ਮੁਕਾਮੀ ਕੁਲਕਾਂ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦਬਾਇਆ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ “ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਵਕ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਜੀਵਨ”। ਲੇਖਕ ਬਹੁਤ ਦੀ ਸਾਦਾ ਅਤੇ ਸਜੀਵ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਇਸ ਪੇਂਡੂ ਪਿੱਠ-ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ, ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਗਤੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁੜ-ਵਰਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੇਵਲ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੰਡੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਬਿਆਨ ਕਰ ਬੈਠਣ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਈ ਦਰਜਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਯਥਾਰਥ ਭਰਪੂਰ ਸਪਸ਼ਟ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਆਨ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਣਗਿਣਤ ਕੀਮਤੀ ਤੱਥ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਬਿਲਾਸ਼ਕ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਅਕਸਰ ਉਸ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਯੋਗ ਵੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਕਿ ਉਹ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਛਪੇ ਲੇਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਮੈਨੂੰ ਕਾਮਰੇਡ ਤੋਦੋਰਸਕੀ ਦੇ ਵਰਣਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਵੋ। ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ “ਵਿਉਪਾਰੀ ਹੱਥਾਂ” ਨੂੰ “ਬੇਕਾਰ” ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ “ਕੰਮ 'ਤੇ ਲੱਗਣ ਲਈ” ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਤਿੰਨ ਯੁਵਕਾਂ, ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਅਤੇ ਵਿਉਪਾਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਨਅਤਕਾਰਾਂ, ਈ. ਯੈਫਰੇਮੋਵ, ਏ. ਲਾਗੀਨੋਵ ਅਤੇ ਐੱਨ. ਕੋਜ਼ੋਲੋਵ, ਨੂੰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੈਦ ਤੇ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਜ਼ਬਤੀ ਦੇ ਡਰ ਦੇਕੇ ਇੱਕ ਆਰਾ ਅਤੇ ਚਮੜਾ ਸੋਧਕ ਫੈਕਟਰੀ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕੰਮ ਫ਼ੌਰਨ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਸੋਵੀਅਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਸਨਅਤਕਾਰ, ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਪਹਿਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਾਹ “ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਦੇ ਅਤੇ ਵਕਤੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ” ਨਾਲ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ ਸਗੋਂ ਅਸਲ ਮਾਲਕਾਂ ਨਾਲ਼ ਪਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ਼ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਸੀ।”

“ਇਸ ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ, ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ ਉਹ ਜੋਸ਼ਪੂਰਨ ਜੁੱਟ ਗਏ, ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਵੈਸਯੇਗੋਂਸਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਰਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਥਾਨਕ ਵਸੋਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਣ ਰਹੀ ਨਵੀਂ ਰੇਲਵੇ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵੀ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

“ਚਮੜਾ-ਸੋਧਕ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹੁਣ ਪੂਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਜਣ, ਡਰੱਮ ਅਤੇ ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਰ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਡੇਢ ਜਾਂ ਹੱਦ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੈਸਯੇਗੋਂਸਕ ਆਪਣਾ ਆਪੂੰ ਕਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਚੰਗਾ ਚਮੜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

“ਗੈਰ-ਸੋਵੀਅਤ” ਹੱਥਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦੋ ਸੋਵੀਅਤ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ, ਸਾਡੀ ਦੋਖੀ ਜਮਾਤ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ ਦੀ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ।

“ਸੋਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗੋਡਿਆਂ 'ਤੇ ਸੱਟ ਮਾਰਨੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਪੁਚਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਬਨਾਉਣਾ, ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਭੋਗ ਪਾ ਦੇਣਾ, ਕੇਵਲ ਅੱਧਾ ਕੰਮ ਹੀ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਉਦੋਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਨਾਉਣ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤਾ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਲਈ ਵਰਤਾਂਗੇ”।

ਇਹ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਉੱਕਰੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਹਰ ਆਰਥਕ ਕੌਂਸਲ, ਖ਼ੁਰਾਕ ਜਥੇਬੰਦੀ, ਫੈਕਟਰੀ, ਭੂਮੀ ਵਿਭਾਗ ਇਤਿਆਦਿ ਵਿੱਚ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਕੁੱਝ ਸਾਡੇ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਵੈਸਯੇਗੋਂਸਕ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿਖੇ ਸੋਵੀਅਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮੂਰਖਤਾ ਵੱਸ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਉਸ ਸੋਵੀਅਤ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਜਾਂ ਕਿਰਤੀ, ਇੱਕ ਉਸ ਕਮਿਊਨਿਸਟ, ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਨਾਂ ਲੈਣ 'ਤੇ ਹੀ ਨਕੌੜਾ ਚੜ੍ਹਾ ਲੈਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਵੈ-ਮਹੱਤਤਾ ਦੇ

ਘਮੰਡ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਸੇ ਪੱਧਰ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਹ ਸੋਵੀਅਤ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਹ ਬੁਰਜੂਆ ਲੋਕ ਹਨ, ਦੁਕਾਨਦਾਰ, ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਫਲਾਣੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਵਾਈਟ ਗਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਆਰਥਕ ਘਾਲਾ-ਮਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਵਿੱਚ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਵੰਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਸਵੱਛ ਸੋਵੀਅਤ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਹੋਣਾ ਇੱਕ ਆਮ ਜਿਹੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਇਹ ਦਲੀਲਾਂ ਉਦਾਹਰਨ-ਮਈ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਵਿੱਚ ਅਸੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਲਗੱਡ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਆਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਤਰਨਾਕ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਤਰੋੜ ਮਰੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਮੰਤਵ ਨੂੰ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਹਾਨੀ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ।

ਸਹਿਕਾਰਤਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਬੁਰਜੂਆ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਹੈ, ਇੱਕ ਸੰਦ ਹੈ ਜੋ ਕਿ “ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ” ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰਜੂਆ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀਆਂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ, ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਸੁਸਿੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਵਾਈਟ ਗਾਰਡ, ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਆਯੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਮੁੱਕਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਮਾੜੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਮੋੜ ਸੱਚ ਤੋਂ, ਉਸਦੇ ਅਤਿ ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ, ਬੇ-ਮਤਲਬ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢੇ ਜਾਣ। ਅਸੀਂ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕੇਵਲ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਉਪਜੇ ਸਾਜ ਸਮਾਨ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਨਫ਼ੀਸ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੁਆਰਾ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਅਧੀਨ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ — ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਵਿੱਚ ਮਾਨਵੀ ਸਾਜ-ਸਮਾਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ— ਇਸੇ ਲਈ ਬਿਲਾ ਸ਼ੱਕ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਮਨੋਵਿਰਤੀ ਨਾਲ ਤੂਸੜੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੈ ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜ਼ਾਮਨੀ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਸਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁੱਝ ਪੁਰਾਣੇ, ਯੂਟੋਪਿਆਈ ਸਮਾਜਵਾਦ ਤੋਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨੂੰ ਵਖਰਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣਾ ਯੂਟੋਪਿਆਈ ਸਮਾਜਵਾਦ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਸਮੂਹ-ਮਾਨਵੀ-ਮਸਲੇ, ਜੋ ਕਿ ਲਹੂ ਲਿਬੜਿਆ, ਅਤੇ ਕਮੀਨੇ, ਹਿਰਸੀ ਅਤੇ ਬਾਣੀਏ ਪੁੰਜੀਵਾਦ ਨੇ ਉਪਜਾਇਆ ਹੋਵੇ, ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੇਕ ਆਦਮੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਨਿੱਘ-ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਸਾਂਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਲੇ ਗਏ ਹੋਣ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੁਣ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੇਤੁਕਾ ਵਿਚਾਰ ਸੱਚੀ-ਮੁੱਚੀ ਬੇਤੁਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਰ ਕੋਈ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸਮਾਜਵਾਦ ਸਮੂਹ ਮਾਨਵੀ-ਮਸਲੇ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ

ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਨੇ, ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਨੇ, ਛੋਟੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਔਕੜਾਂ ਨੇ, ਅਤੇ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲੋਂ ਗੁਆਂਢੀ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਨੇ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਜਾਂ ਉਪਜ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਮੁੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੇ, ਖਰਾਬ ਕਰ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਉਸਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ)।

ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਤੇ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਹੀ ਨਾ ਕਰ ਦਈਏ। ਰਾਜਨੀਤਕ ਭਰੋਸੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੈਰ-ਸੋਵੀਅਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਸਾਮੀਆਂ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਨਾ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਮਾਤਾਂ, ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਗਰੋਹਾਂ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਵਾਈਟ ਗਾਰਡਾਂ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ, ਕਰੜੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ। (ਭਾਵੇਂ ਗੱਲ 'ਚੋਂ ਗੱਲ ਹੀ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੇ, ਪਰਖੇ ਜੋਖੇ ਹੋਏ ਕਾਮਰੇਡ ਲਾਤਸੀਸ ਵਾਂਗ, ਜਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਿ ਕਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਜ਼ਾਨ ਰਸਾਲੇ ਕਰਾਸਨੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲਾਲ ਦਹਿਸ਼ਤ ਉਹਨਾਂ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸੱਤਾ ਮੁੜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਸਾਲੇ ਦੇ ਪੰਨਾ ਦੇ 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, “ਉਸ ਦੀ ਸੋਵੀਅਤ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੀ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਜ਼ਬਾਨੀ, ਇਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਲਈ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਫ਼ੋਲਾ-ਫ਼ਾਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ”)।

ਇੱਕ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਪੁਰਜ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੇਪ੍ਰਤੀਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਹੱਕੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਤੇ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰਨੀ ਸਿਰੇ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਲਈ ਹਾਨੀ ਭਰਪੂਰ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇੱਕ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਨੂੰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਦੱਸੇ, ਜਾਂ ਇੱਕ ਸਿਆਸੀ ਆਗੂ ਵਜੋਂ ਉਸਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰੇ, ਜਾਂ ਸਿਆਸੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਹੀ ਕਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਭੁੱਲ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ (ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ) ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਵਿਚਕਾਰ ਜਮਾਤੀ-ਸੰਘਰਸ਼ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿੱਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰ ਵਾਰ ਉਹ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਖਲੋਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਇੱਕ ਅਚਾਨਕ ਸਿਆਸੀ ਬਣਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇੱਕ ਛੋਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਇੱਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਉਪਜ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਕੇਵਲ, ਪੁਰਾਣੇ, ਪੂਰਬ-ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ, ਆਰਥਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਮੱਧਵਰਗੀ ਕਿਸਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ ਪੂਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ, ਵੱਡ-ਪੱਧਰੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ

ਉੱਭਰੀਆਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਵਾਨ ਆਦਿ ਵੀ ਹਨ। ਆਖਰ ਰੂਸ ਭਾਵੇਂ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੇ ਵੀ ਤਾਂ ਨਾਲ਼ ਦੀ ਨਾਲ਼ ਕੋਲੂਪਾਇਵਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜੂਵਾਇਵਾਂ⁹⁶ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਹੋਣ, ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਹੋਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੇ ਢੰਗ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਮੁਰਖ ਸਿੱਧ ਹੋਈਏ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਰੂਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਅਜਿਹੇ “ਇਮਾਰਤੀ ਮਸਾਲੇ” ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰੀਏ ?

1918 ਦੇ ਅੰਤ ਜਾਂ
1919 ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ,
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪ੍ਰਵਾਦਾ ਨੰ. 258
ਵਿੱਚ 7. 11. 1926 ਨੂੰ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ-28,
ਪੰਨੇ-386-89

ਸੋਵੀਅਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ

ਪੁਰਾਣੇ ਯੂਟੋਪਿਆਈ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਚੰਗੇ, ਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣਗੇ, ਅਤੇ ਉਹ ਫਿਰ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਉਸਾਰਨਗੇ। ਅਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਸ ਉੱਪਰ ਹੱਸਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੱਠਪੁਤਲੀ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਲਈ ਮਨਪਰਚਾਵੇ ਵਜੋਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਹੈ, ਪਰ ਗੰਭੀਰ ਸਿਆਸਤ ਨਹੀਂ।

ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਉਸਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਹੇਠ ਵੱਡੇ ਹੋਏ, ਪਰ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਘੋਲ ਲਈ ਪਾਠ ਚੜ੍ਹਾਏ ਗਏ। ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਤਨੇ ਪੱਕੇ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਫੌਜ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਸਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਲੱਖਾਂ, ਕਰੋੜਾਂ ਦਬਾਏ ਹੋਏ ਕਿਸਾਨ ਹਨ, ਅਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ, ਪਰ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੁਆਲੇ ਇੱਕਮੁਠ ਹੋਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸਿਆਣੇ ਦਾਅਪੇਚ ਅਪਨਾਉਣ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਮਾਹਰ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਰਜੂਆ-ਸੰਸਾਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ, ਫੌਜੀ ਮਾਹਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰਜੂਆ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ—ਜੇ ਉਹ ਕੇਵਲ ਬੁਰਜੂਆ ਹੁੰਦੇ, ਤਦ ਵੀ ਇਤਨੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਭੂਮੀ ਮਾਲਕੀ ਦੀਆਂ, ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਲਾਠੀ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵੀ ਸਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਆਰਥਕਤਾ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ-ਵਿਗਿਆਨੀ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕ ਜਾਇਦਾਦ ਵਾਲੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚੋਂ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਅਸਮਾਨੋਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਡਿੱਗੇ ਨਾ ਹੀ ਜ਼ਾਰ ਨਿਕੋਲਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰੀਪਬਲਿਕਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਿਲਸਨ ਦੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਵਿੱਚ ਜਾਇਦਾਦ-ਹੀਣ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਕਦੇ ਜੱਜ ਬਣੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਹਲ ਵਾਹੁੰਦੇ ਕਿਸਾਨ, ਜਾਇਦਾਦ ਵਾਲੀ ਜਮਾਤ ਲਈ ਸਨ। ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਕੇਵਲ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਲਈ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਉਪਲਬਧ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਉਸਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਸਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇੱਕਦਮ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਉਸਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਉਸ ਮਸਾਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਨੇ ਕੱਲ ਸਾਡੇ ਲਈ ਛੱਡਿਆ, ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਇਸੇ ਘੜੀ ਵਰਤ ਸਕੀਏ, ਨਾ ਕਿ ਨਿੱਘ-ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਲੇ

ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ਼ ਇਹ ਉਸਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਰੀ-ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ਼ ਲਵਾਂਗੇ। ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਮਾਹਰ ਹਨ, ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਇੱਟਾਂ ਗਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ, ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਕਰਨੀ ਨਾਲ਼ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਇੱਟਾਂ ਨਾਲ਼, ਇਸ ਮਸਾਲੇ ਨਾਲ਼ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਉਸਾਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹਾਂ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਫ਼ਲ ਮਾਨਣੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ਼ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹਾਂ।

ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਮਸਾਲੇ ਨਾਲ਼ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਨਹੀਂ ਉਸਾਰਦੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਬਤ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੇਵਲ ਫ਼ਿਕਰੇਬਾਜ਼ ਅਤੇ ਗਪੌੜ ਸੰਖ ਹੀ ਹੋ।

ਸੰਸਾਰ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਰਸਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ਼ ਸਵਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਠੋਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸੱਤਾ ਹੱਥ ਲਈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸੋਵੀਅਤ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ।

ਇਹ ਕੇਵਲ ਅੱਧਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਵਡੇਰਾ ਅੱਧਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੀ ਸੋਵੀਅਤ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲੋਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ਼ ਇੱਕਮੁਠ ਹੋਣ ਕਿ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਏਕਤਾ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਸਕਣ। ਜਨਤਾ ਨੇ ਇੰਝ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ। ਸਾਨੂੰ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਿਆ ਗਿਆ ਸਾਰਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ਼ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸਦਾ ਸਾਰਾ ਵਿਗਿਆਨ, ਤਕਨਾਲੌਜੀ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕਲਾ ਲੈ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਨਹੀਂ ਉਸਾਰ ਸਕਾਂਗੇ। ਪਰ ਇਹ ਵਿਗਿਆਨ, ਤਕਨਾਲੌਜੀ ਅਤੇ ਕਲਾ ਮਾਹਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਅਤੇ ਸਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਇਹ ਕੰਮ ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜਾ ਹੈ, ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਜ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਜਮਾਂਦਰੂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੁੱਚੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਜਮਾਂਦਰੂ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਹੈ, ਪਰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੀਹ ਸਾਲ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਉਡੀਕ ਸਕਦੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਖ਼ਾਲਸ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮਾਹਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਲਵਾਂਗੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੇਦਾਗ਼ ਅਤੇ ਨਿਹਕਲੰਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸ਼ਤ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਲਵਾਂਗੇ। ਨਹੀਂ, ਖ਼ਿਆ ਕਰਨਾ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਉਸਾਰੀ ਹੁਣੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਨਾ ਕਿ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਬੁਰਜ਼ੂਆਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਘੋਲ ਕਰ ਸਕੀਏ, ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੌਜੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਇੱਥੇ ਸਾਡੇ

ਲਈ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ਼ ਬੁਰਜੂਆ ਮਾਹਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਰ ਲਈਏ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਿੱਤ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਸ ਕਾਰਜ 'ਤੇ, ਜਿਹੜਾ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕਾਫ਼ੀ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਰਾਹ 'ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਵਾਰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਸ ਗਿਣਤੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਕਾਇਦਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਮਾਹਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਖੇਤੀ ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਕੰਮ ਵੱਲ ਬਦਨੀਤੀ ਵਾਲ਼ਾ ਵਤੀਰਾ, ਕਮੀਨਾ, ਸਾਬੋਤਾਜ਼, ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਹਰ ਕਦਮ 'ਤੇ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਥਾਹ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਹਿੰਸਾ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।—ਅਸੀਂ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਹੱਸਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੂਰਖ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੀ ਡਿਕਟੇਟਰਸ਼ਿਪ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਡਿਕਟੇਟਰਸ਼ਿਪ। ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੂਰਖ ਹਨ, ਜਾਂ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਤਨੇ ਜਾਹਲ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਚ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਦੇਣ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਛੱਡੋ, ਕਿਸੇ ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਆਉਣ ਦੀ ਵੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣਾ ਅਪਮਾਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਗੱਲਾਂ ਕੇਵਲ ਦੋ ਹਨ—ਜਾਂ ਤਾਂ ਲੀਬਕਨੇਖਤ ਅਤੇ ਲਕਜ਼ਮਬਰਗ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਿੰਸਾ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਅਤਿ ਚੰਗੇ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਕਤਲ, ਜਾਂ ਲੋਟੂਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਸਾ ਨਾਲ਼ ਦਬਾਉਣਾ, ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੋਈ ਵਿਚਲੇ ਰਾਹ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ। ਅੱਜ ਗੱਲ ਇੱਥੇ ਖੜੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸੋਵੀਅਤ ਨੀਤੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿਖਾਇਆ ਸਬਕ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਸੀਂ ਲੋਟੂਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਬੁਰਜੂਆ ਮਾਹਰ ਵਰਤਣ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ, ਮੈਂ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਕੇਵਲ ਹਿੰਸਾ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ। ਇੱਥੇ ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਫਲ ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ, ਸਾਨੂੰ ਜੇਤੂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਦੀ, ਜ਼ਬਤ ਦੀ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਦਬਾਅ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਬੁਰਜੂਆ ਮਾਹਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਲਾਉਣਗੇ।

ਕੁੱਝ ਲੋਕ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਥਾਂ ਸਦਾਚਾਰਕ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਪ੍ਰੇਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਾ ਮੂਰਖਾਂ ਵਾਲ਼ੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਹਿੰਸਾ ਨਾਲ਼ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਨਵਾਂ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ

ਫਜ਼ੂਲ ਗੱਲ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ, ਐਸੇ ਲੋਕਾਂ ਵਜੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸਰਗਰਮੀ ਦੇ ਇਸ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ, ਇਤਨੇ ਮੂਰਖ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗੇ ਕਿ ਇੰਝ ਸੋਚੀਏ, ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਸੋਚਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਬੁਰਜੂਆ ਸਰਮਾਇਦਾਰ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਲਈ ਕੇਵਲ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਸਫਲ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ, ਸਗੋਂ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਨ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਸਾਥੀਆਂ ਵਾਲੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਵੀ, ਬਾਕੀ ਵਸੋਂ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ, ਨਵਾਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਬੁਰਜੂਆ ਮਾਹਰਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਕਰਾ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਦੂਸਰਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ, ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਾਜ ਵੱਲ ਮੁੜਣ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਕੇਵਲ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਦਾ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਬੁਰਜੂਆ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਫਲ, ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਫਲ ਮੁੱਠੀ ਕੁ ਭਰ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉੱਘਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾ ਵਰਤਣ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ।

ਇਹ ਬੇਹੱਦ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇਗੀ। ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਤਾਕਤ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਸਾਥੀਆਂ ਵਾਲਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਸੋਵੀਅਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਸਿਰਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਕੁਚਲ ਦੇਵੇਗਾ, ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਲੋਵੇਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲੈ ਲਵੇਗਾ, ਸਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ, ਸਾਡੇ ਉਦੇਸ਼ ਹਿਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਮੈਂ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ, ਆਰਥਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਆਰਥਕ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਫੈਕਟਰੀ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਹਰ ਕੌਮੀ ਕੀਤੀ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਹ ਮਸਲਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਹਫ਼ਤਾ ਹੋਵੇ, ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਕਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਨਾ ਨਜਿੱਠਿਆ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੀ ਫੈਕਟਰੀ ਕਮੇਟੀ, ਇੱਕ ਵੀ ਖੇਤੀ ਕਮਿਊਨ, ਇੱਕ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਫਾਰਮ, ਇੱਕ ਵੀ ਉਯੇਜ਼ਦ ਭੂਮੀ ਵਿਭਾਗ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਮਸਲਾ ਸੋਵੀਅਤ ਸਰਗਰਮੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਆਇਆ ਹੋਵੇ।

ਇਹੋ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹੋ ਗੱਲ ਹੈ

ਜਿਹੜੀ ਇਸਨੂੰ ਸੱਚਮੁਚ ਤਸੱਲੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਵੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹੁਣ, ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਲੇਤਾਰੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ਼ ਲੋਟੂਆਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਦੇਣ ਦਾ ਅਗਲਾ ਦਿਨ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤਾ—ਇਹ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕਿ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ੀ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ, ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਵਾਲ਼ੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ਼, ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦੇਈਏ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੁਰਾਣੇ ਔਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਰਾਈਏ, ਅਤੇ ਲੋਟੂ ਅਮਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਜਾ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚਾਈਏ। ਉਹ ਬੁਰਜੂਆ ਹੀ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚ ਕਮਾਂਡਰਾਂ ਅਤੇ ਸਟਾਫ਼ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਵਜੋਂ, ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਅਰਥ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦੇ ਸੰਭਾਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ, ਬੁਰਜੂਆ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ-ਬਾਹਰੋਂ, ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕ, ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁਰਜੂਆ ਹਨ।

ਤਦ ਫੇਰ, ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰੀਏ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਮਾਰੀਏ? ਤੁਸੀਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦੇ। ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਕੱਢਿਆ ਵੀ, ਤਦ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਹਚਾਵਾਉਂਗੇ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਸਾਲਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ਼ ਅਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਉਸਾਰੀਏ, ਸਿਵਾਏ ਉਸਦੇ, ਜਿਹੜਾ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਨੇ ਸਿਰਜਿਆ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਮਾਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਭੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਕਦਮ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਿਆਸੀ ਛੋਟ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਜੋ ਕਿ ਲਿਬਰਲ ਲੋਕ ਹਰ ਪਲ ਕਰਨ ਦਾ ਰੁਝਾਣ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਬੁਰਜੂਆ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਲਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਹਰ ਕਦਮ 'ਤੇ ਥਿੜਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਛੋਟਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਪਲੀਤ ਹੋ ਜਾਣ, ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਸਵੱਛ ਰਹਿਣ, ਅਤੇ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਸਵੱਛ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ਼ ਕਰੇਗਾ। ਅਤੇ ਘਿਰਣਾ ਯੋਗ, ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਬੁਰਜੂਆ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਨਾਲ਼ ਦੇਖੇਗਾ, ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕੇਵਲ ਫ਼ਿਕਰੇਬਾਜ਼ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਮਲੀ ਕੰਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਨੇ ਸਾਡਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਉਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀਏ, ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਮਹੌਲ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਉੱਪਰ

ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਮੀਸ਼ਨ ਲਾਈਏ, ਹਰ ਲੰਘਦੇ ਦਿਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਬਣਾਈਏ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀਏ।

ਜਿਹੜਾ ਵਿਗਿਆਨ, ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ, ਅੰਦੋਲਨਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨ, ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨ ਜਿਸਨੂੰ ਫੈਕਟਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਜਾਂ ਭੁੱਖੇ ਮਰਦੇ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਦੋਜ਼ਖੀ ਮੰਦੀ ਹੋਣੀ ਨੇ ਫੌਲਾਦੀ ਪਾਨ ਚਾੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਵਿਗਿਆਨ ਜਿਹੜਾ ਸਾਨੂੰ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਡਟੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਬਚਾਈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ। ਕੇਵਲ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਆਪਣੀ ਪੂਰਨ ਅਤੇ ਅੰਤਮ ਜਿੱਤ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਲੈ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੁੱਝ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਲੈ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ? ਸਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ, ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਉਹਨਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ, ਜਮਾਤੀ ਚੇਤਨਤਾ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਯੋਜ਼ਦ ਜ਼ਮੀਨੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸਾਡੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਰਜੂਆ ਖੇਤੀ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਤੋਂ, ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਤੋਂ, ਦੂਸਰੇ ਮਾਹਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਣ।

ਇਸ ਪੱਖੋਂ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਹੜਾ ਘੋਲ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਾਹੇਵੰਦਾ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਅਣਗਿਣਤ ਤੇਜ਼ ਟਕਰਾਓ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ, ਤੇਜ਼ ਟਕਰਾਓ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਘੋਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਮਲੀ ਤਜਰਬਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ ਪਰ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਤੂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਬੁਰਜੂਆ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਬੁਰਜੂਆ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੁੱਝ ਕੁ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਨ, ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਿੱਖਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਉੱਨਤ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ, ਰੂਸ ਵਿੱਚ, ਲੱਖਾਂ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਕਿਸਾਨ, ਜਿਹੜੇ ਸਵੈਧੀਨ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਅਸਮਰਥ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਦਬਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਉੱਨਤ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹੋਣ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਘੁਲੇ-ਮਿਲੇ ਹੋਣ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਹ ਸਹਿ-ਕਿਰਤੀਆਂ ਵਜੋਂ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ ਜੇ ਇਹ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਜਿਹੜੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰਨ ਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਦੇ, ਸਮੁੱਚੇ ਬੁਰਜੂਆ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਲੈਣ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਅਤੇ ਯਕੀਨ

ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਹੈ।

17 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1919, 1919

ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਲਾਲ ਫੌਜ ਦੇ
ਡਿਪਟੀਆਂ ਦੀ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਸੋਵੀਅਤ
ਵੱਲੋਂ ਪੈਂਫਲਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ —29,
ਪੰਨੇ 69-75

ਬਾਲਗ-ਵਿੱਦਿਆ ਸਬੰਧੀ ਪਹਿਲੀ ਕੁੱਲ-ਰੂਸ

ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸਵਾਗਤੀ ਭਾਸ਼ਣ

6 ਮਈ, 1919

ਸਾਥੀਓ, ਬਾਲਗ-ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ, ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਵਕਤਾ, ਕਾਮਰੇਡ ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ, ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਾਂਗ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਸਬੰਧੀ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰੀਚਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਘੋਖ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਵਾਗਤ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਜੋ ਨੁਕਤੇ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਮੈਨੂੰ, ਲੋਕ-ਕਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਫੁਰੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਵੋ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਅਠਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਤਨੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਬਾਲਗ-ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ ਉਤਨੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੋਵੀਅਤ-ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸਾਡੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੁਖਾਲਾ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਸਾਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਅੜਿੱਕੇ ਅਤੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਗਿਆਨ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ, ਮੁਫਤ ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਮੁਫਤ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਮੰਗ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਇੱਥੇ ਕੁੱਝ ਕਰ ਸਕਣਾ ਬਹੁਤ ਸੌਖਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਭਾਰੀ ਦਬਾਉ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਰੀ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨੀਆਂ, ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਾਮਰਾਜੀ ਜੰਗ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਜੰਗ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਰਸ ਦੇ ਸਿਰ ਜੋ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਪੈਣਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸੁਖਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਓਥੇ ਅਸੀਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ-ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ, ਜਥੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਕਾਰਜ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਫੈਲਾਉਣਾ, ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਵਿਰਸੇ, ਪੁਰਾਤਨਤਾ, ਉੱਜੱਡਤਾ, ਅਤੇ ਜਾਂਗਲੀਪੁਣੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਦਾ ਕਾਰਜ ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਕਿਤਨਾ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਭਿੰਨ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਵਸੋਂ ਦੇ ਮੋਹਰੀ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਚਿਰ ਸਥਾਈ ਜਿੱਤ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵ 'ਤੇ ਹੀ ਟੇਕ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਕਬੂਲਣ, ਪਰ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀ ਵੀ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ

ਬਾਲਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਪਸਾਰ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਮੁੱਢਲੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਜਿਹੀ ਵਿੱਦਿਆ ਲਈ ਜੋ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਬੰਧਨਾਂ ਅਤੇ ਰਸਮੀ ਕੈਦਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਬਾਲਗ ਵਸੋਂ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਦੋਹਾਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅੱਜ ਤੱਕ ਸਾਨੂੰ ਚੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੱਖਾਂ ਧਾਰਿਆਂ, ਰੱਸੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਗਲੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਜਕੜਕੇ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਧੂਅ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲੀ ਰੁਕਾਵਟ ਬੁਰਜੂਆ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੱਦ ਤੱਕ ਭਰਮਾਰ ਸੀ ਜੋ ਆਮ ਕਰਕੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿੱਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਕਲਚਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਘੋਖ ਲਈ ਬਹੁਤ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਬੁੱਧੀਵਾਨ ਅਕਸਰ ਨਿਰੀ ਮੂਰਖਤਾ ਭਰਪੂਰ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਅਨੋਖੀ ਗੱਲ ਦੱਸ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਬੇਅਰਥ ਅਤੇ ਪੂਰਾ-ਭੌਤਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲਸ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ⁹⁷ (ਤਾਲੀਆਂ) ਮੁੱਢਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਮੁਆਫ਼ੀ ਯੋਗ ਵੀ, ਸਾਰੀ ਲਹਿਰ ਇਸ ਕਾਰਨ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਵੀ ਹੋਵਾਂਗੇ।

ਦੂਜੀ ਵੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਤੋਂ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਨਸਮੂਹਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਹਿਕ ਰਹੇ ਸਨ, ਨੇ ਪੁਰਾਣਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਕੋਈ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੁਝਾਅ ਜਾਂ ਕੋਈ ਜਥੇਬੰਦ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬਦਲਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਨੋਟ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਲਾਮਬੰਦੀ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਭਾਗ ਬਾਰੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਨਿੱਕੀਆਂ ਜਾਂਚਾਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਸਵਾਗਤੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਮੰਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਪਿਰਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਮੁਕਤ ਹੋਵੋਗੇ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਕੁੱਝ ਕੁ ਮੰਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਗੇ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਉਠਾਇਆ ਤਦ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਚੰਭਾਜਨਕ ਚੀਜ਼, ਫੰਗੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੁਰਜੂਆ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ, ਸਾਡੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜਿੱਤ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਹੋਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਉਹੀ ਪੁਰਾਣਾ ਸੀ — ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਅਤੇ ਰੱਬ ਸਭਨਾ ਲਈ— ਉਹੋ ਸਰਾਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਨਾਅਰਾ ਜੋ ਕਿ ਕੋਲਚਾਕ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ

ਨਹੀਂ ਪੁਚਾ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦਾ ਰਿਵੀਊ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜਾਂਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਕਰਤੱਵ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੌਲੇਤਾਰੀ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੀਏ। ਇਹ ਕੋਈ ਕਾਗਜ਼ੀ ਹਾਸੇ ਹੀਣੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਅਹਿਮ ਹੈ ਸਗੋਂ ਅਹਿਮ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੀ ਫ਼ੌਰੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਹ ਲਾਗੂ ਕਰਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹਰ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਕਈ ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਉਸ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ। ਇਹੋ ਕੁੱਝ ਸਾਡਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।^{੯੮}

ਜਦੋਂ ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੇ ਸਵਾਲ, ਭਾਵ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਨਅਤੀ ਪਛੜੇਵੇਂ ਦੀ ਤਹੁਮਤ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਅਸੀਂ ਲਗਾਤਾਰ ਸੁਣਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵਾਜਬ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਉਰਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਾਡੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵੀ ਵਿਹਲੀਆਂ ਖੜੀਆਂ ਹਨ, ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਥੁੜ੍ਹ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਭ ਸੱਚ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁੱਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ ਅਸੀਂ ਉਹ ਵੀ ਵਰਤ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕਿਸਾਨੀ ਸਿੱਧੜਪੁਣੇ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਾਲੀ ਬੇਚਾਰਗੀ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਕਿਸੇ ਜਗੀਰਦਾਰ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਲੁੱਟਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲੈ ਕੇ ਨੱਸ ਕੇ ਘਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਭੈਅ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਕਿਧਰੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਖੋਹ ਨਾ ਲਵੇ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਿ ਉਹ ਰਿਆਸਤੀ ਮਾਲਕੀ ਦੀ ਇਨਸਾਫ਼ ਭਰਪੂਰ ਵੰਡ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਇਹ ਸੋਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਰਿਆਸਤੀ ਮਾਲਕੀ ਕੋਈ ਘਿਰਣਾ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਮਿਹਨਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਮਾਲਕੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਲਈ ਅਨਜਾਣ ਕਿਸਾਨੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਵਿਕਸਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੱਕੀ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਆਉਣੀ ਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕਿਸਾਨ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਛੁਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕੁੱਝ ਸੁੱਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣ। ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਸਾਨੂੰ ਖੇਰੂ ਖੇਰੂ ਹੋਣ ਵਿਰੁੱਧ, ਹਫੜਾ ਦਫੜੀ ਅਤੇ ਹਾਸੇ ਹੀਣੀ ਮਹਿਕਮਾਨਾ ਤਕਰਾਰਬਾਜ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਕੇ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਜਹਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਦ ਮੁਰਾਦਾ ਪਰ ਫ਼ੌਰੀ ਲੋੜ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਤਾਣਾ ਬਾਣਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵੱਲ ਜੁਟ

ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਸਤਕ ਤੱਕ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਕੋਈ ਮੁਤਵਾਜ਼ੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ, ਬੱਸੋ ਇੱਕੋ, ਇਕਸਾਰ ਅਤੇ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਜਥੇਬੰਦੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਸਾਡੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਾਰਜਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਹੋਈ, ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਰੂਸੀ ਹਫੜਾ ਦਫੜੀ ਅਤੇ ਨਿਕੰਮੇਪਣ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਵਾਕਈ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਰ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਤਾਂ ਇਹ ਇਨਕਲਾਬ ਇੱਕ ਬੁਰਜੂਆ ਇਨਕਲਾਬ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬ, ਜੋ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਵੱਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਹੈ — ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਤਾਂ ਬਸ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ-ਫਾਰਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹੋ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਮੁੜ-ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪਹਿਲੋਂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਾਰੇ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਸੱਦਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਹੁਣੇ ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਸਾਡਾ ਟਾਕਰਾ ਹੁਣ ਅਸਲੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬ, ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾਵਾਂ ਲਿਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਾਰਜ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ। ਅਠਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਰਾਹ 'ਤੇ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ, ਜਹਾਲਤ ਅਤੇ ਜਾਂਗਲੀਪੁਣੇ, ਜਿਸਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਵੇ (ਤੁਫਾਨੀ ਤਾੜੀਆਂ)।

ਪ੍ਰਾਵਦਾ ਨੰ: 96 ਵਿੱਚ 7,
ਮਈ 1919 ਨੂੰ ਛਪਿਆ

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ—29,
ਪੰਨੇ—335-38

ਤੀਸਰੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚੋਂ

ਤੀਸਰੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਬਾਰੇ ਰੈਮਜੇ ਮੈਕਡਾਲਡ

ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ, ਹਰ ਥਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਾਪਰਨਾ ਦੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤਸਦੀਕ ਲਈ, ਭਾਵ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੂਝ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਹੈਨਰੀ ਬਾਰਬੁਸੇ ਦੇ ਨਾਵਲ ਲੀ ਫਿਯੂ (ਗੋਲੀ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ) ਅਤੇ ਕਲਾਰਤੇ (ਰੋਸ਼ਨ) ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲਥਾਇਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਰਾਂਸ ਵਿੱਚ 2,30,000 ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਕ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਅਸਧਾਰਨ ਸ਼ਕਤੀ, ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਜੰਗ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ, ਇੱਕ ਨਰੋਲ ਅਨਜਾਣ ਸਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਕਿ ਪੱਖਪਾਤ ਅਤੇ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਗਰੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਦੇ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਬਣ ਜਾਣ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਗਸਤ 1919 ਵਿੱਚ
ਰਸਾਲੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟੀਚੈਸਕੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ
ਨੰ: 4. ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ — 29,
ਪੰਨਾ—509

ਸਹੀ. ਐੱਨ. ਲੈਨਿਨ

ਇੱਕ ਅਮਰੀਕੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ

(ਸੰਖੇਪ)

ਅਸੀਂ, ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ, ਬਾਸਕੀਰੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਰੂਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ, ਹਰ ਕੌਮੀਅਤ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਹੀ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਾਧੇ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੋਵੀਅਤ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦੇ ਇੱਕ ਅਰਬ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਬਸਤੀਆਂ ਦੇ ਵਾਸੀ ਹਨ, ਆਸਰਿਤ ਹਨ, ਦੱਬੇ ਕੁਚਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਹੱਕਾਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹਨ, ਨੂੰ, ਪੱਛਮੀ-ਯੂਰਪੀ ਵਿਧਾਨਾਂ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਰਿਆਸਤਾਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਚਾਲੂ ਰੱਖ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਦੇ ਵਿਧਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਲੱਗਣ ਦਾ ਮੰਦ ਭਾਗੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਵਿਧਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਿਰਤੀਆਂ 'ਤੇ, ਅਤੇ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ “ਸੱਭਿਅ” ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਏਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ, ਹੋ ਰਹੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦਾ ਪਤਨ ਯਕੀਨੀ ਹੈ। ਹਰ ਥਾਂ ਜਨਤਾ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੂਝ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੰਕੇਤ ਹਨ। ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਸੰਕੇਤ, ਮਾਮੂਲੀ ਪਰ ਜਨ-ਸਧਾਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਹੇਨਰੀ ਬਾਰਬੁਸੇ ਦੇ ਰਚਿਤ ਨਾਵਲ (ਲੀ ਫ਼ਿਊ, ਕਲਾਰਤੇ) ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਆਪ ਇੱਕ ਅਮਨ ਪਸੰਦ ਸਨਿਮਰ, ਨਿਆਂਸ਼ੀਲ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਉੱਜੱਡ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਆਦਮੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਜੰਗ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜੁਲਾਈ 20, 1919,
ਪ੍ਰਾਵਦਾ ਨੰ: 162,
ਜੁਲਾਈ 25, 1919

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ —29,
ਪੰਨੇ 516 ਅਤੇ 518

ਯੂਕਰੇਨ ਵਿੱਚ ਸੋਵੀਅਤ ਹਕੂਮਤ ਬਾਰੇ ਆਰ. ਸੀ. ਪੀ. (ਬੀ) ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮਤਾ

ਆਰ. ਸੀ. ਪੀ. (ਬੀ) ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ, ਯੂਕਰੇਨੀ ਲੋਕਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹੁਣ ਡੈਨੀਕਿਨ ਗਰੋਹਾਂ ਦੇ ਆਰਜ਼ੀ ਕਬਜ਼ੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਵੱਲ ਵਤੀਰੇ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ:

1. ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਆਪਾ ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਦਿਆਂ, ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਯੂਕਰੇਨ ਸੋਵੀਅਤ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦੀ ਹੈ।
2. ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹਰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਅਤੇ ਹਰ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਗਰਿਤ ਕਿਰਤੀ ਲਈ ਵਿਵਾਦ ਰਹਿਤ ਮੰਨਦਿਆਂ, ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਖਤਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕਾਂ ਦਾ ਨਿਕਟ ਸਹਿਯੋਗ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਰੂਸੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਹਿਯੋਗ ਦਾ ਅੰਤਮ ਨਿਰਣਾ ਯੂਕਰੇਨੀਆ ਦੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਕਰਨਾ ਹੈ।
3. ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਯੂਕਰੇਨੀ ਸੋਵੀਅਤ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਰੀਪਬਲਿਕ ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਫ਼ੈਡਰੇਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ, ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ 1 ਜੂਨ 1919 ਅਤੇ ਯੂਕਰੇਨੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜ-ਕਾਰਨੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ 18 ਮਈ 1919⁹⁹ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਰਹੇਗਾ (ਮਤਾ ਨਬੀ ਹੈ)।
4. ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਕਿ ਯੂਕਰੇਨੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ (ਭਾਸ਼ਾ ਸਕੂਲ, ਆਦਿ) ਨੂੰ ਰੂਸੀ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਲੁਟੇਰੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਦੀਆਂ ਬੱਧੀ ਕੁਚਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਰੂਸੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ, ਯੂਕਰੇਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਜ਼ਾਦ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਹੀਲਾ ਅਪਨਾਉਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਨੇ ਯੂਕਰੇਨੀ ਵਸੋਂ ਦੇ ਪੱਛੜੇ ਹੋਏ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੌਮੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ

ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੱਲ ਰੂਸੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਤ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਸਾਥੀਆਂ ਵਾਲੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਯੂਕਰੇਨ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਰੂਸੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਯੂਕਰੇਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸੋਵੀਅਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੁਕਾਮੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ, ਦੇ ਹੱਕ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ। ਯੂਕਰੇਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਪਾਉਣ ਦੀ ਹਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਉਣ ਵੱਲ ਕਦਮ ਪੁੱਟਣ। ਇਹ ਯਕੀਨ ਕਰਨ ਲਈ ਫ਼ੌਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਕਿ ਉੱਥੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸੋਵੀਅਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਯੂਕਰੇਨੀ-ਭਾਸ਼ੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਯੂਕਰੇਨੀ ਬੋਲਣ ਯੋਗ ਹੋਣ।

ਰੂਸੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ
(ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ) ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ
ਦਾ ਬੁਲੇਟਨ ਨੰ: 8,
ਦਸੰਬਰ 2, 1919

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ 5ਵਾਂ
ਰੂਸੀ ਸੰਸਕਰਨ
ਭਾਗ-39, ਪੰਨੇ 334-35

ਜਾਨੂ ਰੀਡ ਦੀ ਪੁਸਤਕ-ਦਸ ਦਿਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਮੈਂ ਜਾਨੂ ਰੀਡ ਦੀ ਪੁਸਤਕ “ਦਸ ਦਿਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੀ” ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਕੋਚ ਸਲਾਹ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ, ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਕਾਪੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਲੱਥਾ ਹੋਵੇ। ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਡਿਕਟੇਟਰਸ਼ਿਪ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇਤਨੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸੱਚਾ ਅਤੇ ਜਿਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਚਿਤਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਇਹਨਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਲਈ ਵਿਆਪਕ ਚਰਚਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਏ ਜਾਂ ਠੁਕਰਾਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿੱਟੇ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਾਨੂ ਰੀਡ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਨਿਸੰਗ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ।

1919 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਗਈ,
1923 ਵਿੱਚ ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਇਸੇ ਨਾਂ ਦੀ ਰੂਸੀ ਵਿੱਚ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ।

ਐੱਨ. ਲੈਨਿਨ, ਸਮੁੱਚੀਆਂ
ਲਿਖਤਾਂ—36, ਪੰਨੇ 519

ਯੁਵਕ ਲੀਗਾਂ ਦੇ ਕੰਮ

2 ਅਕਤੂਬਰ 1920 ਨੂੰ

ਰੂਸੀ ਯੁਵਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਦੀ

ਤੀਜੀ ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ।

(ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਲੈਨਿਨ ਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਸਾਥੀਓ, ਅੱਜ ਮੈਂ ਯੁਵਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਾਰਜਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਰੀਪਬਲਿਕ ਵਿੱਚ ਆਮ ਕਰਕੇ ਯੁਵਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਸਵਾਲ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਹੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰਨ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮਸਲਾ ਆਵੇਗਾ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪਲੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ, ਵੱਧ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕੰਮ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਤਬਾਹ ਕਰੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਲੁੱਟ ਖਸ਼ੁੱਟ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ। ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਾ ਸਕੇਗੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਪੱਕੀ ਬੁਨਿਆਦ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲੇਗੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਕੇਵਲ ਉਹੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਉਸਾਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਨਵੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਹੱਥੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੁੱਟ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸਬੰਧ ਹੁਣ ਹੋਰ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਰਹੇ।

ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪਏ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੋਣ ਤੋਂ ਲਿਆ, ਮੈਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਆਮ ਕਰਕੇ, ਲੀਗ ਅਤੇ ਯੁਵਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਕਾਰਜ ਇੱਕੋ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਸਮੇਟੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ—ਸਿੱਖੋ।

ਬੇਸ਼ੱਕ, ਇਹ ਕੇਵਲ ਇੱਕ “ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ” ਹੈ। ਇਹ ਮੁੱਖ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ, ਕੀ ਸਿੱਖੀਏ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸਿੱਖੀਏ? ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਸਾਰਾ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ, ਪੁਰਾਣੇ, ਸਰਮਾਇਦਾਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕਾਇਆ-ਪਲਟ ਨਵੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜਣਗੀਆਂ, ਪਾਲਣਾ-ਪੋਸਣਾ, ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਲੀਗਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਚਲਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ, ਸਿਖਾਉਣ, ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਉਸ ਮਸਾਲੇ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ

ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਾਜ ਨੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਮੁੱਚੇ ਗਿਆਨ, ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ, ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ, ਜੋ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਾਜ ਨੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਛੱਡਿਆ ਹੈ, ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਨਾਲ ਹੀ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਉਸਾਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁੜ-ਢਾਲਣ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਯਕੀਨੀ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ ਕਿ ਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵਿੱਚ ਨਿੱਕਲੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਾਜ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਭਾਵ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵਿੱਚ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪੜ੍ਹਾਈਏ, ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸਿੱਖਣ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨੌਜਵਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਨਾਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਯੋਗ ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕੁੱਝ ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਣ।

ਮੈਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਦਰਤੀ ਜਵਾਬ ਇਹ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਯੁਵਕ ਲੀਗ, ਅਤੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਨੌਜਵਾਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਵੱਲ ਵਧਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਸਿੱਖਣ।

ਪਰ ਇਹ ਜਵਾਬ —“ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਸਿੱਖੋ,” ਬਹੁਤ ਆਮ ਜਿਹਾ ਹੈ। ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਆਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਨਖੇੜੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ? ਇੱਥੇ ਕਈ ਖ਼ਤਰੇ ਉੱਠ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਕੰਮ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਹੀ ਇੱਕਪਾਸੜ ਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਵਿਚਾਰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਭਾਵ ਉਸ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਰਚਾਉਣਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ, ਪੈਂਫਲਟਾਂ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੱਚ-ਘੜ ਅਤੇ ਅਧੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਮਤਲਬ ਉਹ ਕੁੱਝ ਰਚਾਉਣ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਪੈਂਫਲਟਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੌਖੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ-ਸਿੱਖਿਆ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਜਾਦੂਗਰ ਜਾਂ ਸ਼ੇਖੀਖੋਰੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ, ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਆਮ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕ, ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਪੈਂਫਲਟਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਰੱਟਾ ਲਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਸੱਚਮੁੱਚ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣੇ, ਸਰਮਾਇਦਾਰਾ ਸਮਾਜ ਨੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਬੁਰਾਈ ਅਤੇ ਬਦਨਸੀਬੀ ਜਿਹੜੀ ਛੱਡੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚਕਾਰ ਪੂਰਨ ਪਾੜਾ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਭ ਕਾਸੇ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਸੰਭਵ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤਿ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਅਤੇ ਦੰਭੀ ਝੂਠ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸਰਮਾਇਦਾਰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਗਲਤ ਵਰਨਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਬਾਰੇ ਕੇਵਲ ਕਿਤਾਬੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਹੀ ਰਚਾਉਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਡੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖ ਹੁਣ ਕੇਵਲ ਉਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦੁਹਰਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੰਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਘੋਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪੈਂਫਲਟਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਤਾਂ ਤੋਂ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆਨ ਬਿਲਕੁਲ ਕੌਡੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣਾ ਨਖੇੜ, ਪੁਰਾਣਾ ਪਾੜਾ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਬੁਰਜੂਆ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਲੱਛਣ ਸੀ।

ਕੇਵਲ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰਚਾਉਣ 'ਤੇ ਲੱਗ ਪੈਣਾ ਹੋਰ ਵੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਖ਼ਤਰਾ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਇਸ ਖ਼ਤਰੇ ਨੂੰ ਟਾਲਣ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਪੰਜ ਜਾਂ ਦਸ ਲੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ-ਮੁੰਡੇ, ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਹਿਣਗੇ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਹਾਨੀ ਪੁਹਚਾਉਣਗੇ।

ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਇੱਕਮਿਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਪੁਰਾਣੇ ਸਕੂਲਾਂ ਤੋਂ, ਪੁਰਾਣੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਪੁਰਾਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਇਹ ਐਲਾਨੀਆ ਟੀਚਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਬੰਗੀ ਵਿੱਦਿਆ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਮਾਤੀ ਵੰਡ, ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਲੁੱਟੇ ਪੁੱਟੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇੰਝ ਰੱਖਿਆ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਸਕੂਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਮਾਤੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਗਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਹਿਤ ਵਿੱਚ ਝੂਠਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਵਿੱਦਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਜਿਤਨੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਵਿੱਚ ਡਰਿੱਲ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ

ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨੌਕਰ ਬਣ ਸਕਣ, ਇਸਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸੁੱਖ-ਚੈਨ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਲਈ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਢੰਗ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਿਆਂ, ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਕਰਤੱਵ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਉਹੀ ਕੁੱਝ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸਦੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅਸਲ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿੱਦਿਆ ਲਈ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤੁਹਮਤਾਂ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਪੁਰਾਣੇ ਸਕੂਲਾਂ 'ਤੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਸੁਣੀਂਦੇ ਹਨ; ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਗਲਤ ਸਿੱਟਿਆਂ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣਾ ਸਕੂਲ ਨਿਰੋਲ ਕਿਤਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ, ਨਿਰੰਤਰ ਡਰਿੱਲ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਰੱਟਾ ਲਾਉਣ ਦਾ ਸਕੂਲ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨਿਖੇੜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭੈੜਾ ਕੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਲਾਭਕਾਰੀ ਕੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਕੁੱਝ ਛਾਂਟ ਲੈਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣੇ ਸਕੂਲ ਨਿਰੋਲ ਕਿਤਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਉਪਲਬਧ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਸਾਰਾ ਵਿਅਰਥ ਦਾ ਅਤੇ ਬਾਂਝ ਗਿਆਨ ਹਜ਼ਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਹੜਾ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਤੂਸ ਤੂਸ ਕੇ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਾਂਚੇ ਮੁਤਾਬਕ ਸਿੱਕੇ ਬੰਦ ਦਫ਼ਤਰ-ਸ਼ਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦੇਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵੱਲੋਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਰਚਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਗਲਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪਰਿਣਾਮਾਂ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਲੈਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਤਾਂ ਗਲਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸਮਾਜਵਾਦ ਸਮੁੱਚੇ ਮਨੁੱਖੀ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਿਧਾਂਤ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਰਕਸ ਵੱਲੋਂ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ। ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨ, ਇਹ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ —ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਮਾਰਕਸ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਿ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਕੇ ਲੱਖਾਂ, ਕਰੋੜਾਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੇ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿਉਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਲੱਖਾਂ, ਕਰੋੜਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਸਕੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਜਵਾਬ ਮਿਲੇਗਾ: ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਹੇਠ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਨੀਹਾਂ 'ਤੇ

ਅਧਾਰਤ ਕੀਤਾ। ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰਕੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਵੱਲ ਵਧਣ ਦੀ ਅਟੱਲਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਿਆ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬੇਹੱਦ ਸ਼ੁੱਧਤਾਈ ਵਾਲੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਅਤੇ ਡੂੰਘੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨ ਵੱਲੋਂ ਜੋ ਕੁੱਝ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ, ਉਸਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵੀ ਵਿਵਰਣ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਉਸਨੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਨੂੰ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਢਾਲਿਆ। ਜੋ ਕੁੱਝ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਚਿੰਤਨ ਨੇ ਸਿਰਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ, ਇਸਨੂੰ ਅਲੋਚਨਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਨੂੰ ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤ-ਲਹਿਰ 'ਤੇ ਪਰਖਿਆ, ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਹ ਸਿੱਟੇ ਸੂਤਰਬੱਧ ਕੀਤੇ ਜਿਹੜੇ ਬੁਰਜੂਆ ਸੀਮਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਬੁਰਜੂਆ ਤੁਅੱਸਬਾਂ ਨਾਲ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕੱਢ ਸਕਦੇ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਮਸਲਾ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਕਾਸ ਵੱਲੋਂ ਸਿਰਜੇ ਗਏ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸਿਰਜਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਗੇ। ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਸਮਾਨੋਂ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗਦਾ, ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਾਢ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪੰਡਤ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਅਕਾਰਥ ਹਨ। ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਉਸ ਗਿਆਨ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਦਾ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਗਿਆਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ, ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦਫ਼ਤਰਸ਼ਾਹੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਜੂਲੇ ਹੇਠ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਅਤੇ ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੀਕ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ, ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਕ ਆਰਥਕਤਾ ਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਮੁੜ-ਢਾਲਿਆ, ਸਾਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਪੁੱਜੇਗਾ, ਸਾਨੂੰ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਤੱਕ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਤੱਕ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਕੁੱਝ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁਰਾਣੇ ਸਕੂਲਾਂ ਉੱਤੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਵਰ੍ਹਦੇ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿ ਉਹ ਰੱਟਾ ਲਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਰਤਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਚੰਗਾ ਸੀ, ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਬੋਝ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਹੀਂ ਉਧਾਰੀ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਗਿਆਨ ਵੀ ਉਹ ਜਿਸਦਾ ਕਿ 7/10 ਭਾਗ ਵਿਅਰਥ ਸੀ ਅਤੇ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ

ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੱਢੇ ਗਏ ਸਿੱਟਿਆਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰੱਖੀਏ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨਾਅਰੇ ਹੀ ਸਿੱਖੀਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਸਿਰਜ ਸਕੋਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਤਦ ਹੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਵੱਲੋਂ ਸਿਰਜੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰ ਲਵੋ।

ਸਾਨੂੰ ਰੱਟਾ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਕਸਤ ਅਤੇ ਪਰੀਪੂਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਅਵੱਸ਼ ਹੈ। ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਇੱਕ ਫੋਕਾ ਸ਼ਬਦ, ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਨਾਂ ਵਾਲਾ ਫੱਟਾ, ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕੇਵਲ ਸ਼ੇਖੀਬੋਰ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਸਾਰਾ ਗਿਆਨ, ਜਿਹੜਾ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਮਨ ਨੇ ਪਚਾਇਆ-ਰਚਾਇਆ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੇਵਲ ਇਹ ਗਿਆਨ ਰਚਾ ਲੈਣਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਚਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਫਾਲਤੂ ਕੂੜ-ਕਬਾੜ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾ ਤੂਸ ਲਵੋ ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਨਾਲ ਅਮੀਰ ਬਣਾਓ ਜਿਹੜੇ ਅੱਜ ਦੇ ਚੰਗੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਬੰਦੇ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਆਪਣੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਬਾਰੇ ਸ਼ੇਖੀ ਮਾਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਬਿਨਾਂ ਸਮਝਣ ਦੇ, ਜਿਹੜੇ ਤੱਥ ਉਸਨੂੰ ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਰਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਕੁੱਝ ਘੜੇ-ਘੜਾਏ ਸਿੱਟੇ ਸਿੱਖ ਲਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੱਕ ਅਫਸੋਸਨਾਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਪੇਤਲਾਪਣ ਸੱਚਮੁੱਚ ਮਾਰੂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਘੱਟ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਵਧੇਰੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ, ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਨਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੀ ਵੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੇਗਾ।

ਪੁਰਾਣੇ ਸਕੂਲ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਲਈ ਨੌਕਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪੁਰਾਣੇ ਸਕੂਲ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦੇਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਕੁੱਝ ਲਿਖਣਾ ਅਤੇ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕੁੱਝ ਨਾਲ ਵੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਸਕੂਲ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕੀ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ, ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਸਕੂਲ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੇ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ? ਕੀ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਨਿਖੇੜ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਲਈ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਲਈ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ?

ਅਸੀਂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਬੁਰਜੂਆ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਡਰਿਲ-ਸਾਰਜੰਟ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਜਮਾਤੀ-ਚੇਤੰਨਤਾ ਵਾਲੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਆਪਣੀ ਘਿਰਣਾ ਨੂੰ

ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ, ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਘੋਲ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕਮੁਠ ਕਰਨ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਤਤਪਰਤਾ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਖੇਤਰ 'ਤੇ ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਨਿੱਖੜੇ ਹੋਏ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਢਾਲ ਸਕਣ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਾਰ ਹੋ ਜਾਣੀ ਅਟੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਇਕਮੁੱਠਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਚੇਤੰਨ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਸਾਡਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹਰਾ ਸਕਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਬੁਨਿਆਦ ਨੂੰ ਵੀ ਪੱਕਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ, ਉਸ ਬੁਨਿਆਦ 'ਤੇ ਨਵੇਂ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਛੱਡੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੁਰਾਣੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਪੁਰਾਣੀ ਰੱਟਾ-ਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਡਰਿੱਲ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁੱਲ, ਸਮੁੱਚੇ ਮਨੁੱਖੀ-ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਕੋਈ ਰੱਟਾ ਲਾਕੇ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਨਾ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਬਣੇ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਸੋਚਿਆ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਜਿਹੜੀ ਅਜਿਹੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰੇ ਜਿਹੜੇ ਅਜੋਕੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਅਟੱਲ ਹਨ।

ਇਹ ਹੈ ਤਰੀਕਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸੀਂ —ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਸਿੱਖੋ!— ਵਾਲੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਵੱਲ, ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਅਮਲੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ੌਜੀ ਮਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਖੜੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਉੱਨਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਉਸਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਸਨਅਤ ਅਤੇ ਜ਼ਰਾਇਤ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ, ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਪੁਰਾਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਚਲੀਆਂ ਨਵੀਨਤਮ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ, ਮੁੜ-ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਉਹ ਅਧਾਰ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ, ਸਨਅਤ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦੇ ਬਿਜਲੀਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ, ਇਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰ ਸਕੋਗੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਸਾਰ ਸਕੇਗੀ। ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁੜ-ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦਾ, ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਸਨਅਤ, ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ 'ਤੇ, ਬਿਜਲੀ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨੀਕੀ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁੜ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਨਪੜ੍ਹ ਲੋਕ ਬਿਜਲੀਕਰਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਜਿੱਠ ਸਕਦੇ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੁੱਢਲੀ ਅੱਖਰ-

ਬੋਧਤਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਕੀ ਹੈ; ਲੋੜ ਇਸ ਗਿਆਨ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਸਨਅਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਸਨਅਤ ਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਸ਼ਾਖ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਆਪ ਸਿੱਖਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉੱਠ ਰਹੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿਖਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਰਜ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਜਮਾਤੀ-ਚੇਤੰਨਤਾ ਵਾਲੇ ਹਰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਹਰ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਸਪਸ਼ਟ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ਼ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯੁਵਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸਨੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਉਸਾਰਨ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੇਵਲ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਸਿਰਜ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਇਹ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਮਾਸੂਮ ਇੱਛਾ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ।

ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦਾ ਤਖ਼ਤਾ ਉਲਟਾਉਣਾ ਦਾ ਕੰਮ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਲਈ ਘਿਰਣਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜਮਾਤੀ ਚੇਤਨਾ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕਮੁਠ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਭਰਨਾ ਸੀ। ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਜਟਿਲ ਕੰਮ ਖੜਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭੜਕਾਏ ਗਏ ਹਮਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਤੁਸੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰਨਾ ਹੈ। ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅੱਧਾ ਕੰਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣਾ ਨਿਜ਼ਾਮ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਉਹ ਹੱਕਦਾਰ ਵੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਥੋੜ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਬਣਦਾ ਹੀ ਸੀ। ਥਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਜਵਾਨ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਨਮੁਖ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਖੜਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕੰਮ ਕੇਵਲ ਤਦ ਹੀ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਾ ਆਧੁਨਿਕ ਗਿਆਨ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਰਚਾ ਲਵੋ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਘੜੋ-ਘੜਾਏ ਅਤੇ ਰੱਟਾ ਲਾਏ ਫਾਰਮੂਲਿਆਂ, ਮਸ਼ਵਰਿਆਂ, ਨੁਸਖਿਆਂ, ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਅਜਿਹੀ ਜਿਊਂਦੀ-ਜਾਗਦੀ ਹਕੀਕਤ ਬਣਾ ਸਕੋ, ਜਿਹੜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਫ਼ੌਰੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਏਕਤਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਅਮਲੀ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪਥ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਕ ਬਣਾ ਸਕੋ।

ਇਹ ਕੰਮ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇਣ, ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਭਾਰਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਦੇ

ਲੱਖਾਂ ਉਸਰੱਈਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿ ਹਰ ਯੁਵਕ ਅਤੇ ਯੁਵਤੀ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਤੋਂ ਮੂਹਰੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਤੁਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਯੁਵਕ ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੁਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਇਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਇਸ ਸਵਾਲ ਵੱਲ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਕਿਵੇਂ ਸਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਢੰਗਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣ ਕੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਸਵਾਲ ਲਵਾਂਗਾ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਣਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਯੁਵਕ ਲੀਗ ਦਾ ਇਹ ਕਰਤੱਵ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਅਮਲੀ ਸਰਗਰਮੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰੇ ਕਿ ਸਿੱਖਣ, ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ, ਇੱਕਮੁਠ ਹੋਣ ਅਤੇ ਘੋਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਜਿਹੜੇ ਯੁਵਕ ਲੀਗ ਵੱਲ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਝਾਕਦੇ ਹਨ, ਇਸਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮੰਤਵ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਦਾਚਾਰ ਭਰਨਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਦਾਚਾਰ ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਵੀ? ਕੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਆਚਾਰ ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੈ? ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੈ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਸਦਾਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਆਮ ਹੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਅਸਾਂ, ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ, 'ਤੇ ਸਭ ਆਚਾਰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਘੱਚੋਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਦਾ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਧੂੜ ਪਾਉਣ ਦਾ ਢੰਗ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ?

ਉਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਹੜੇ ਅਰਥ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਹੜੀ ਸਦਾਚਾਰ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਰੱਬ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਦਰੀ, ਭੂਮੀਪਤੀ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਟੂਆਂ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਹਿਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰ ਸਕਣ ਜਾਂ, ਸਦਾਚਾਰ ਨੂੰ ਇਖਲਾਕ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ, ਰੱਬ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ, ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਜਾਂ ਅਰਧ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਰੱਬ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦੀ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਪਰਾ-ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਂ ਜਮਾਤੋਂ-ਬਾਹਰੇ ਸੰਕਲਪਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਦਾਚਾਰ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਛਲ ਹੈ, ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਲੂ ਬਨਾਉਣਾ, ਭੁਚਲਾਉਣਾ

ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਆਚਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਸਦਾਚਾਰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਤੋਂ ਨਿੱਕਲਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣਾ ਸਮਾਜ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ 'ਤੇ ਜਬਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੇ ਲਈ ਏਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਸਿਰਜ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਹੀ, ਆਪਣੀ ਲੰਮੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਾਗੇ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਏ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਹੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਜਮਾਤ ਨੇ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ, ਕੇਵਲ ਉਦੋਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਲਹਿਰ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਉਹ ਕੁੱਝ ਨਿੱਕਲਿਆ, ਜੋ ਕੁੱਝ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਜਿੱਤ, ਜਿਹੜਾ ਦੇਸ਼ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਕਿਵੇਂ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਹੀ ਉਹ ਠੋਸ ਤਾਕਤ ਸਿਰਜ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਮਗਰ ਨਿੱਖੜੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਬਿੱਖਰੀ ਹੋਈ ਕਿਸਾਨੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਲੋਟੂਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਮਲੇ ਝੱਲ ਲਏ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਇਹ ਜਮਾਤ ਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕਮੁਠ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਦੀ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸਾਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਖੜਾ ਇਖਲਾਕ, ਇਹ ਇੱਕ ਛਲ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਖਲਾਕ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ।

ਇਸ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਕੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣਾ, ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰ ਜਮਾਤ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਮਾਤਾਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ? ਜਮਾਤਾਂ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਕਿਰਤ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਵੇ। ਜੇਕਰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਭਾਗ ਸਾਰੀ ਭੂਮੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭੂਮੀਪਤੀ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਜਮਾਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇੱਕ ਭਾਗ ਕੋਲ ਫੈਕਟਰੀਆਂ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸੇ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਇਹਨਾਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰ

ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਜਮਾਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਕੱਢ ਮਾਰਨਾ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਸੀ—ਇਸ ਲਈ ਕੇਵਲ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਮਾਰਨਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਸੀ—ਇਹ ਕੰਮ ਕੁੱਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਨਾ ਹੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਮਾਰਨਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਪਰ ਜਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਬੇਮਿਸਾਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਹੈ, ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਟੋਟੇ 'ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਾਧੂ ਅਨਾਜ 'ਤੇ, ਭਾਵ ਉਸ ਅਨਾਜ 'ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਲਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕਬਜ਼ਾ ਜਮਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਲੋਟੂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਤਨਾਂ ਵੱਧ ਅਨਾਜ ਉਹ ਜੋੜ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਵੱਧ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਉਸਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖੇ ਮਰਨ ਦੇਵੇ, “ਜਿਤਨਾ ਵੱਧ ਉਹ ਭੁੱਖੇ ਮਰਨਗੇ, ਉਤਨਾ ਮਹਿੰਗਾ ਮੈਂ ਅਨਾਜ ਵੇਚ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।” ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਾਂਝੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ, ਸਾਂਝੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਇਤਨਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ, ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਮਾਰਨਾ ਸੌਖਾ ਸੀ। ਲੋੜ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਇੱਕ ਭਾਗ ਨੂੰ ਮੁੜ-ਵਿੱਦਿਆ ਦੇਣ, ਉਹਨਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ, ਜਿਹੜੇ ਅਮੀਰ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੰਗਾਲੀ ਅਤੇ ਥੁੜ ਤੋਂ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ ਅਤੇ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਘੋਲ ਦਾ ਕਾਰਜ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੇਪਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਉਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੀ ਡਿਕਟੇਟਰਸ਼ਿਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਜਾਰੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਕੇਵਲ ਰੂਪ ਬਦਲ ਲਏ ਹਨ। ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਟੂਆਂ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ, ਅਬੋਧ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕਮੁਠ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦਾ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਜਾਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹਿਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਘੋਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸਾਡਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਖ਼ਲਾਕ ਵੀ ਉਸੇ ਕਰਤੱਵ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਇਖ਼ਲਾਕ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਟੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਜੋੜਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਜੋ ਕਿ ਨਵਾਂ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਖ਼ਲਾਕ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਸਭ ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੋਟ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਸਭ ਤੁੱਛ ਨਿੱਜੀ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮਜ਼ਦੂਰ

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕਮੁਠ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਤੁੱਛ ਜਾਇਦਾਦ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਦੋਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕਿਰਤ ਨੇ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਂਝੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੈ।

ਪਰ ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸਾਂਝੀ ਮਲਕੀਅਤ ਦਾ ਇੱਕ ਟੋਟਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਨਾਲੋਂ ਦੁੱਗਣਾ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਅਨਾਜ 'ਤੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇਖੋਰੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ! ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੱਧ ਭੁੱਖੇ ਮਰਦੇ ਲੋਕ ਹੋਣਗੇ, ਉਤਨੀ ਵਧੇਰੇ ਉਹ ਕੀਮਤ ਅਦਾ ਕਰਨਗੇ! ਕੀ ਮੈਂ ਫੇਰ ਇੱਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਾਂਗ ਵਿਹਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵਾਂਗਾ? ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਲੋਟੂ ਵਾਂਗ, ਇੱਕ ਮਾਲਕ ਵਾਂਗ ਵਿਹਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਟੱਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚੱਲਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਛੱਡੀ, ਤਾਂ ਹਾਲਾਤ ਫੇਰ ਵਾਪਸ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲ, ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲ ਮੁੜ ਪੈਣਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ। ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਮੁੜ-ਬਹਾਲੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਮੁਨਾਫ਼ੇਖੋਰੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧਨਾਢ ਬਨਾਉਣ, ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕਮੁਠ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਲੀਗ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਾਰਜ ਦਾ ਮੁੱਖ ਲੱਛਣ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣਾ ਸਮਾਜ ਇਸ ਅਸੂਲ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ, ਲੁੱਟੇ ਜਾਂ ਲੁੱਟੇ ਜਾਓ, ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰੋ ਜਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰੋ, ਗੁਲਾਮ-ਮਾਲਕ ਬਣੋ ਜਾਂ ਗੁਲਾਮ ਬਣੋ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪਲੇ ਲੋਕ, ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਮਨੋ-ਬਿਰਤੀ, ਆਦਤ, ਉਸ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਜਾਂ ਗੁਲਾਮ-ਮਾਲਕ ਹੋ ਜਾਂ ਗੁਲਾਮ ਹੋ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਨਿੱਕੇ ਮਾਲਕ, ਤੁੱਛ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੇ ਅਫ਼ਸਰ, ਜਾਂ ਇੱਕ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਹੋ, ਮਤਲਬ ਕੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਹੋ ਜਿਹੜਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੋਰਾ ਵੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਜੇ ਮੈਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਇਸ ਟੋਟੇ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੋਰਾ ਵੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜੇ ਦੂਜੇ ਭੁੱਖੇ ਮਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਅਨਾਜ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਪੈਸੇ ਮਿਲਣਗੇ। ਜੇ ਡਾਕਟਰ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਅਧਿਆਪਕ ਜਾਂ ਕਲਰਕ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਮੈਂ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਜੀ-ਹਜ਼ੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਸਕਾਂ, ਸਗੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆ ਬਣ ਜਾਵਾਂ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਮਨੋਵਿਰਤੀ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿੱਚ

ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦੇ ਅਤੇ ਨਵਾਂ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹਨ। ਤਾਂ ਉਹ ਨਵੀਂ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਅਰੰਭ ਸੀ, ਲੋਟੂਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ, ਮਤਲਬੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿੱਕੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਉਸ ਮਨੋਵਿਰਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਆਦਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਗਠਜੋੜ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਨਾਲ ਸਰੋਕਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਰਤਾ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ ਹੈ ਜਵਾਬ ਉਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਉੱਠ ਰਹੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਕਿਵੇਂ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਸਿੱਖਣ।

ਇਹ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚਲੇ ਹਰ ਕਦਮ ਨੂੰ ਉਸ ਨਿਰੰਤਰ ਘੋਲ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਹੀ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਘੋਲ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕ ਲੋਟੂਆਂ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਇਖਲਾਕ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਈ ਸਾਰਾ ਇਖਲਾਕ ਇਸ ਇੱਕਮੁਠ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਲੋਟੂਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਚੇਤਨ ਵਿਸ਼ਾਲ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਸਦੀਵੀ ਇਖਲਾਕ ਵਿੱਚ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਖਲਾਕ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰੀ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਖਲਾਕ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉਚੇਰੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਉੱਚਾ ਉੱਠਣ ਅਤੇ ਕਿਰਤ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਉਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਿਰਲੱਥ ਘੋਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਿਆਸੀ ਪਰਪੱਕਤਾ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੱਚੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿਚਲੇ ਹਰ ਕਦਮ ਨੂੰ ਇਸ ਘੋਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜੇ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਦਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਉਣ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਵਿੱਦਿਆ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਦੇਖ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਜੂਲੇ ਹੇਠ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਓ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਟੂਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕੁੱਝ ਜਿੱਤਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੇਖ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਭੂਮੀਪਤੀ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰ ਕਿਤਨੇ ਮਾਰੂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹਨ—ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਲਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਣਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਖਲਾਕ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨੇਪਰੇ

ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਘੋਲ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਿਖਲਾਈ, ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਵੀ ਅਧਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਜਵਾਬ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਕਿਵੇਂ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।

ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਸਿਖਾਈ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿੱਚ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ, ਜੇ ਇਹ ਕੇਵਲ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਤੱਕ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਉਭਾਰ ਨਾਲੋਂ ਕੱਟੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਜਬਰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਕੂਲ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਹੇਠ ਹਨ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਅਤੇ ਜਾਹਲ ਰਹੇਗੀ। ਸਾਡੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਸੂਲ, ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿਚਾਰ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਉਪਲਬਧ ਕਰਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਬਣਾਉਣ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਕੂਲੇ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਟੂਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਬਣਨਾ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਯੁਵਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਜਵਾਨ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਲੀਗ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਦੋਂ ਹੀ ਯੋਗ ਸਿੱਧ ਕਰੇਗੀ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚਲਾ ਹਰ ਕਦਮ ਲੋਟੂਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਰੇ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਰੂਸ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਗਣਰਾਜ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣਾ, ਬੁਰਜੂਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਰਹਾਂਗੇ, ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਹਮਲੇ ਦਾ ਖਤਰਾ ਲਗਾਤਾਰ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਠੋਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕਮੁਠ ਹੋਣਾ ਸਿੱਖ ਲਈਏ, ਕੇਵਲ ਤਦ ਹੀ ਅਸੀਂ ਅੱਗੋਂ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤਾਂਗੇ ਅਤੇ —ਤਾਕਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ— ਸੱਚਮੁਚ ਅਜਿੱਤ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਸੋ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਣਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮੁੱਚੀ ਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇੱਕਮੁਠ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਉਸਾਰਨੀ ਅਰੰਭ ਕਰ ਸਕੋਗੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਾ ਸਕੋਗੇ।

ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸ਼ਬਦ ਲਾਤੀਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਲਾਤੀਨੀ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ “ਸਾਂਝਾ”। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਉਹ ਸਮਾਜ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ —ਜ਼ਮੀਨ— ਫੈਕਟਰੀਆਂ—ਸਾਂਝੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਮਿਲਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੈ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ।

ਕੀ ਮਿਲਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਟੋਟੇ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ? ਮਿਲਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਇੱਕਦਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ

ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਹ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗਦਾ। ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਸ਼ਟ ਸਹਿਣ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਘੋਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਵੱਲੋਂ ਕੋਲਚਾਕ ਅਤੇ ਦੇਨੀਕਿਨ ਵਧ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਵਾਦ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ, ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਨਾਜ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਭਾਵਾਂ 'ਤੇ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਅਤੇ ਯੂਕਰੇਨ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਲਚਾਕ ਅਤੇ ਦੇਨੀਕਿਨ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਸਹਿਣੀ ਪਈ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਰਾਹ ਹੈ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਪਾਸ ਜਾਣ, ਜਿਹੜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਸਹਿਣ ਲਈ ਇੱਕਦਮ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਣਗੇ, ਜਾਂ ਫੇਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਮਗਰ ਲੱਗਣ, ਜਿਹੜੇ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ ਜਿੱਥੇ ਦੁੱਧ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਫ਼ੋਲਾਦੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਪਕਿਆਈ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲੈਣਗੇ। ਜਦੋਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਖ਼ੁਦ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਚੇਤੰਨ ਅਨੁਆਯੀ ਬਣ ਗਏ, ਜਿਹੜੇ ਕਰੜੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਯੁਵਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਸਕੂਲਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਗਿਆਨ ਤੋਂ ਕੀ ਲੈ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਜਵਾਬ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸਰਗਰਮੀ ਵਿਚਲੇ ਹਰ ਕਦਮ ਨੂੰ, ਸਿਖਲਾਈ, ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚਲੇ ਹਰ ਕਦਮ ਨੂੰ ਲੋਟੂਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਰੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘੋਲ ਨਾਲ ਅਨਿੱਖੜ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੋੜ ਕੇ।

ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਯੁਵਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਇਹ ਸਿਖਲਾਈ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨਪੜ੍ਹ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਨਹੀਂ ਉਸਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸੋਵੀਅਤ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਕੇਵਲ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਜਾਂ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਨਾਅਰਾ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਕੁੱਝ ਕੁ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲਾ ਦੇਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ। ਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦ ਇਹ ਕੰਮ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ, ਯੁਵਕ ਲੀਗ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਗੱਭਰੂ ਅਤੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਹਿਣ:

ਇਹ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਨਪੜ੍ਹ ਨਾ ਰਹੇ। ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਵਾਨ ਹੋ ਰਹੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਇਸ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲਾਉਣ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰੀਏ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਹਲ ਅਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਰੂਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਯੁਵਕ ਲੀਗ ਇਸ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜੁਟ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੇ ਸਾਰੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਚਾਰ ਲੱਖ ਮੁੰਡਿਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਵਾਲੀ ਇਹ ਲੀਗ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਯੁਵਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਅਖਵਾਉਣ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਵੀ ਲੀਗ ਦਾ ਇੱਕ ਕਰਤੱਵ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਆਪ ਹੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕਰੇ, ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ ਜਿਹੜੇ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਦੇ ਜੰਜਾਲ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦੇ। ਯੁਵਕ ਲੀਗ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਅਤੇ ਘਾਲਣਾ ਸਾਂਝੇ ਉਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਲਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਹੈ ਮਤਲਬ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ। ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੰਮ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਅਸਲੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਜੇ ਉਹ ਅਮਲੀ ਸਿੱਟੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣਗੇ, ਕੇਵਲ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਣਨਗੇ।

ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਉਪ-ਨਗਰੀ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਬਾਗਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲਵੋ। ਕੀ ਇਹ ਠੋਸ ਕੰਮ ਨਹੀਂ? ਇਹ ਯੁਵਕ ਲੀਗ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਲੋਕ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ; ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭੁੱਖ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਭੁੱਖ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਬਾਗਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਖੇਤੀ ਪੁਰਾਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਜਮਾਤੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਵਾਲੇ ਅਨਸਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਜੁਟਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਬਾਗਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧ ਜਾਵੇਗੀ; ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਕਬਾ ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਚੰਗੇ ਨਿੱਕਲਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ। ਯੁਵਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਲੀਗ ਅਤੇ ਲੀਗ ਦੀ ਹਰ ਸ਼ਾਖਾ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਯੁਵਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਨੂੰ ਛਾਪਾਮਾਰ ਫੌਜ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਅਤੇ ਉੱਦਮ ਦਿਖਾਏ। ਲੀਗ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਹਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇੱਕਦਮ ਯਕੀਨ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਮਲੀ ਕੰਮ ਅਤੇ ਸਰਗਰਮੀ ਤੋਂ ਉਹ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਉਸਨੂੰ ਠੀਕ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜੇ ਯੁਵਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ

ਪੁਰਾਣੇ ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਰਸਤੇ ਵੱਲ ਮੁੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿੱਦਿਆ ਲੋੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘੋਲ ਨਾਲ ਜੋੜਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਜੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਕਾਰਜ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਲੀਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਵਿਹਲਾ ਸਮਾਂ ਸਬਜ਼ੀ ਦੇ ਬਾਗਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ 'ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਆਦਿ 'ਤੇ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਰੂਸ ਨੂੰ ਕੰਗਾਲੀ ਮਾਰੇ ਅਤੇ ਮੰਦਹਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਯੁਵਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿੱਦਿਆ, ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਤੱਕ ਜਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਪੈਂਫਲਟ ਪੜ੍ਹਨ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਾ ਰੱਖੇ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਡਾਹ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਬੰਦਾ ਸੱਚਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝ ਲਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਯੁਵਕ ਲੀਗ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਬੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਹਰ ਕੋਈ ਦੇਖੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਡਰਿਲ-ਸਾਰਜੰਟ ਢੰਗ ਕੱਢ ਮਾਰੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਚੇਤੰਨ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਸਾਰੇ ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਸੁਬੋਤਨਿਕ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਉਪ-ਨਗਰੀ ਫਾਰਮ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ—ਤਾਂ ਲੋਕ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੈਣਾ ਛੱਡ ਦੇਣਗੇ।

ਇਹ ਯੁਵਕ ਲੀਗ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰੇ, ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੰਡ ਵਿੱਚ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿਆਂਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਨਤਕ ਸਿਹਤ ਸਫ਼ਾਈ ਜਾਂ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੇ, ਸਰਮਾਇਦਾਰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ? ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੁੱਢਿਆਂ ਤੇ ਬੀਮਾਰਾਂ ਦੀ, ਜਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਕਿ ਕੀ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕੇਵਲ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਿਰਦਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀਆਂ, ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਜਬਰ ਸਹਿਣ ਅਤੇ ਦਾਸਤਾ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਕਿਸਦਾ ਕੰਮ ਹੈ? ਇਹ ਯੁਵਕ ਲੀਗਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਬਦਲ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਅਸੀਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਦਸਤੇ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਾਂਗੇ ਜੋ ਕਿ ਜਨਤਕ ਸਫ਼ਾਈ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣਗੇ, ਜਾਂ ਖੁਰਾਕ ਵੰਡਣਗੇ, ਜਿਹੜੇ ਬਕਾਇਦਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘਰੋ-ਘਰੀ ਨਰੀਖਣ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਸੰਗਠਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੰਡਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਹ ਦਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿ ਕਿਰਤ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ, ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਹਨ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

ਹੀ ਚਲਾਣਾ ਪਾ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਦੇਖੇਗੀ, ਅਤੇ ਖੁਦ ਇਸ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਉਸਾਰੇਗੀ। ਇਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਦਾ ਮੂਲ ਮੰਤਵ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰਨਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਰਹਿ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਰਤ ਨੂੰ, ਸਿਵਾਏ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਦੇ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਜਥੇਬੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ, ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਨ-ਸਮੂਹਾਂ 'ਤੇ ਜਬਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੀ ਕਿਰਤ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਮੁਸ਼ਕਤ-ਭਰੀ ਜਾਂ ਖਲਜਗਣ ਵਾਲੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕੇ: ਮੈਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਿਰਤ ਦੀ ਮਹਾਨ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਭਾਗ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸਾਰ ਸਕਾਂਗਾ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ। ਯੁਵਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਚੇਤੰਨ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਾਲੀ ਕਿਰਤ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟਣਾ ਸਿਖਾਏ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੇ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਿਜਲਈਕਰਨ ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦਸ ਸਾਲ ਚਾਹੀਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡਾ ਕੰਗਾਲੀ-ਨਪੀੜਿਆ ਦੇਸ਼ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀਆਂ ਨਵੀਨਤਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕੇ। ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਸ ਜਾਂ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ, ਆਪਣੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਮਾਮਲੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼, ਹਰ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨ ਕਿਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਾਂਝੇ ਮਸਲੇ ਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਜਾਂ ਸਾਦੇ ਤੋਂ ਸਾਦਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅਮਲੀ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟੇ ਹੋਣਗੇ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਯਕੀਨੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਕੰਮ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਰਸ਼ਕ-ਭਾਵਨਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕਮੁਠ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਹਰ ਕਦਮ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਹੀ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁੱਛਣ ਨਾਲ ਹੀ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਇੱਕਮੁਠ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬਣਨ ਲਈ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਯੁਵਕ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲੀਗ ਆਪਣੇ ਪੰਜ ਲੱਖ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਤ ਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਫ਼ੌਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕਮੁਠ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਜਿੱਤਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਵੇਗੀ (ਤੁਫ਼ਾਨੀ ਤਾੜੀਆਂ)।

“ਪ੍ਰਾਵਦਾ” ਨੰ: 221, 222 ਅਤੇ
223, 5, 6 ਅਤੇ 7 ਅਕਤੂਬਰ, 1920

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ—31,
ਪੰਨਾ 283-99

ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ

8 ਅਕਤੂਬਰ ਦੇ “ਇਜ਼ਵੇਸਤੀਆ” ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਲੇਤਕੁਲਤ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੰਦਿਆਂ ਸਾਥੀ ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕੱਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਸੀ।

ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ (ਪ੍ਰੋਲੇਤਕੁਲਤ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ) ਇਕ ਡਰਾਫਟ ਮਤਾ ਬਿਲਕੁਲ ਫੌਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਕੁਲਤ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਇਸੇ ਹੀ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਪੁਆਉਣ ਲਈ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਲੋਕ-ਕਮੀਸਾਰੀਅਤ ਦੇ ਕਾਲਜੀਅਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਕੁਲਤ ਕਾਂਗਰਸ, ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਅੱਜ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਅੱਜ ਹੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਡਰਾਫਟ ਮਤਾ

1. ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਵਿੱਦਿਅਕ ਕੰਮ, ਆਮ ਕਰਕੇ ਸਿਆਸੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਲਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੀ ਡਿਕਟੇਟਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਮੰਤਵਾਂ ਭਾਵ, ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ, ਜਮਾਤਾਂ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ, ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਹੱਥੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਦੇ ਸਭਨਾਂ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਫ਼ਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
2. ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁਹਰੈਲ —ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ— ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਅਤੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਬੇਹੱਦ ਸਰਗਰਮੀ ਦਿਖਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਆਗੂ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
3. ਆਧੁਨਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤਜਰਬੇ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ “ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ” ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਭਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅੱਧੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਘੋਲ ਨੇ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸੰਸਾਰ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਹੈ।

4. ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਵ ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੁਰਜੂਆ ਦੌਰ ਦੀਆਂ ਅਤਿ ਬਹੁਮੁੱਲੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ, ਇਸ ਨੇ, ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਉਸ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਚੇਤਨਤਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਦਾ ਕਦਰਯੋਗ ਭਾਗ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸੇਧ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਅਗੇਰੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੀ ਹਕੀਕੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਕਿ ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੂਟ ਦੇ ਹਰ ਰੂਪ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਅੰਤਮ ਪੜਾਅ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੀ ਡਿਕਟੇਟਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਅਮਲੀ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ।

5. ਇਸ ਅਸੂਲੀ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਅਡੋਲਤਾ ਨਾਲ ਡੱਟਦਿਆਂ, ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਪ੍ਰੋਲੇਤਕੁਲਤ ਕਾਂਗਰਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੰਨਗੀ ਘੜਨ ਦੇ, ਸਵੈ-ਸੀਮਤ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਖੜੇ ਰਹਿਣ ਦੇ, ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਲੋਕ-ਕਮੀਸਾਰੀਅਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਕੁਲਤ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਵੰਡਦੀ ਹੋਈ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚਣ ਦੇ ਜਾਂ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਲੋਕ-ਕਮੀਸਾਰੀਅਤ ਹੇਠਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਕੁਲਤ ਦੀ “ਖੁਦਇਖਤਿਆਰੀ” ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ, ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਅਮਲੀ ਪੱਖੋਂ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਸਮਝਦਿਆਂ, ਅਤਿ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਰੱਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰੋਲੇਤਕੁਲਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਲੋਕ-ਕਮੀਸਾਰੀਅਤ ਹੇਠਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤਾਣੇ-ਪੇਟੇ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ (ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ, ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਲੋਕ-ਕਮੀਸਾਰੀਅਤ ਦੀ) ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਆਮ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠਾਂ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੀ ਡਿਕਟੇਟਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫ਼ਰਜ਼-ਬੱਧ ਸਮਝਣ।

* * * * *

ਸਾਥੀ ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਫ਼ੋਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

8 ਅਤੂਬਰ, 1920 ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ,

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1926

ਵਿੱਚ ਰਸਾਲਾ “ਕਰਾਸਨਾਯਾ ਨੋਵ” ਨੰ. 3 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ—31,

ਪੰਨੇ 316-17

ਯੋਗਤਾ ਪੂਰਵਕ ਲਿਖੀ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਪੁਸਤਕ

ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਰਜਨ ਛੁਰੇ, ਪੈਰਿਸ 1921। ਇਹ ਇੱਕ ਨਿੱਕੇ ਆਕਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਪੁਸਤਕ ਵਾਇਟ ਗਾਰਦੀਏ ਆਰਕਾਦੀ ਏਵਰਚੈਂਕੋ ਨੇ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਝੱਲ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਘਿਰਣਾ ਇਸ ਅਤੀ ਯੋਗਤਾ ਪੂਰਵਕ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਨੁਕਤੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨੁਕਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਲੇਖਕ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਲਾਹੀਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਤਰਾਤਸਕੀ ਦੀ ਘਰੇਲੂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੰਦ-ਭਾਵਨਾ ਬਹੁਤੀ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਘੱਟ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਗਰਾਈਂ ਏਵਰਚੈਂਕੋ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਤਰਾਤਸਕੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੁਕਸ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਘਰੇਲੂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਮੇਤ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਨਾਲ਼ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਨ ਕੀ। ਇਹੋ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪਰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਆਰਕਾਦੀ ਏਵਰਚੈਂਕੋ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਤਜਰਬਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਅਤੇ ਆਫਰੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੇ ਹਾਵਾਂ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬ ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਖਾਈ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਏਵਰਚੈਂਕੋ ਦੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਨਫਰਤ ਕੁੱਝ — ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ— ਉਸਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਜੀਵ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਵਾਕਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, “ਭਾਰੇ ਬੂਟਾਂ ਦਾ ਕੁਚਲਿਆ ਘਾਹ”, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਬਾਰੇ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਘਰੇਲੂ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਜੀਵੇ ਅਤੇ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪਰ ਲੇਖਕ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਅਸਲੀ ਤਹਿ ਤੱਕ ਉਦੋਂ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਖੁਰਾਕ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਕਿਵੇਂ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ — ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਵਿੱਚ ਸਾਢੇ ਚੌਦਾਂ ਰੂਬਲਾਂ, ਪੰਜਾਹ ਰੂਬਲਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ਤੇ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚਸਕੇ ਲੈ ਲੈਕੇ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਉਹ

ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਤਜਰਬਾ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਉਹ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸੇ ਬਾਰੇ ਉਸਦਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਸਿਰੇ ਦੀ ਹੈ।

ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਕਹਾਣੀ “ਧੱਜੀਆਂ” ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਰੀਮਿਆ ਦੇ ਇੱਕ ਸਾਬਕ ਸੈਨੇਟਰ ਦਾ ਸਵਾਸਤੋਪੋਲ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ “ਅਮੀਰ, ਰਹਿਮ ਦਿਲ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਜੋ ਕਿ “ਅੱਜ ਕੱਲ ਤੋਪਖਾਨੇ ਦੇ ਸਟੋਰ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਜੋ ਕਿ ਤੋਪ ਦੇ ਗੋਲੇ ਲੱਦਣ, ਲਾਹੁਣ ਅਤੇ ਛਾਂਟਣ” ’ਤੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ “ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਫ਼ੋਲਾਦ-ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ, ਜੋ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਵਾਈ ਬੋਰਗ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਖ਼ਾਨਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਦੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਬਕ-ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹੁਣ ਇੱਕ ਦੁਕਾਨ ’ਤੇ ਸੇਲਜ਼ਮੈਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ’ਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੇਚਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਜਨਾਨਾ ਵਸਤਰਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰਨ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਨਾਲ਼ੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ’ਤੇ ਵੇਚਣ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ ਬੁਰਦਾਰ ਖਿਡੌਣੇ—ਭਾਲੂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਵੀ।”

ਦੋ ਬੁੱਢੇ ਖੋਸਟ ਪੁਰਾਣੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਦੀ ਅਸਤ ਉਸ਼ਾ, ਗਲੀਆਂ, ਥੇਟਰ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ਕ “ਮੈਡਵੈਡ” “ਵੀਆਨਾ” ਮਾਲੀ ਯਾਰੋਸਲਾਵੈਤਸ ਅਤੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਰੈਸਤੋਰਾਨਾਂ ਦੇ ਭੋਜਨ ਵੀ। ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖਣ ਲਈ ਤੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ “ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣਨ ਲਈ ਸਾਥੋਂ ਕੀ ਖੁਨਾਮੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ? ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ? ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ? ...ਉਹ ਰੂਸ ਨਾਲ਼ ਇਹ ਵਰਤਾਉ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ?”...

ਆਰਕਾਦੀ ਏਵਰਚੈਂਕੋ ਨੂੰ ਇਹ ਕਾਰਨ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ। ਹਾਂ, ਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ਼ ਸਮਝਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਸ ਪਾਏ ਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਮੁੜ ਛਾਪੀਆਂ ਜਾਣ। ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਾਵਦਾ ਨੰ: 263,
ਨਵੰਬਰ 22, 1921

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ — 33,
ਪੰਨਾ 125-26

ਸਹੀ: ਐੱਨ. ਲੈਨਿਨ

ਸੋਵੀਅਤ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਘਰੇਲੂ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਥਿਤੀ

6 ਮਾਰਚ 1922 ਨੂੰ ਮੈਟਲ ਵਰਕਜ਼ ਦੀ ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਕਾਂਗਰਸ
ਵਿਖੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚੋਂ

...ਕੱਲ ਮੈਂ ਇਜ਼ਵਸਤੀਆ ਵਿੱਚ ਮਾਇਕੋਵਸਕੀ ਦੀ ਇੱਕ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ।¹⁰⁰ ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਕਾਵਿ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਯੋਗ ਪਾਰਖੂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੋਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਇਤਨੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕਿਆ ਜਿਤਨੀ ਨਾਲ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ। ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਇਹਨਾਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਬੈਠਿਆਂ ਰਹਿਣ 'ਤੇ ਚੋਟਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਕੁੱਝ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਸਹੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸ਼ਾਹਦੀ ਭਰਦਾ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਸੱਚੀ ਹੀ ਇਸੇ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਹਾਸੋ-ਹੀਣੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠਿਆਂ ਰਹਿਣਾ, ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਬੈਠਿਆਂ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਅੰਤ ਕਰਨ ਦੇ ਪਲਾਨਾਂ ਬਣਾਈ ਜਾਣੀਆਂ। ਇੱਕ ਪਾਤਰ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਰੂਸੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ—ਓਬਲੋਮੋਵ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਪਾਸੇ ਭੰਨਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘਾੜਤਾਂ ਘੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਰੂਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਓਬਲੋਮੋਵ ਕੇਵਲ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਸਗੋਂ ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਤੇ ਸਾਡੇ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ, ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖ ਲੈਣਾ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਬੁੱਢਾ ਓਬਲੋਮੋਵ ਅਜੇ ਵੀ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹਾਇਆ ਧੁਆਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਗੜਿਆ ਮਾਂਜਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਬਣ ਸਕੇ।

ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਾਲਤ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗਲਤ ਫ਼ਹਿਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਨਕਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ “ਇਨਕਲਾਬ” ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਘਾੜ ਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਪਰ

ਅਸੀਂ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਮੂਰਖਤਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਮੂਰਖਤਾ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਬੇਲਾਗ ਹੋ ਕੇ ਅਤੇ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸਿੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਵਾਦਾ ਨੰ: 54,
8 ਮਾਰਚ, 1922

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ — 33,
ਪੰਨੇ 223-24.

ਜੁਝਾਰੂ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ 'ਚ

ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਢੇਰ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਨਈਸ਼ਵਰਵਾਦੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਉਲਥਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸ਼ਰਮ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। (ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਅਣਗਿਣਤ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਸੱਤਾ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਰਤਣ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਸੁਖਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ।) ਸਾਡੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ, ਨਕਾਰਾਪਣ ਅਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ “ਉੱਚੇ” ਕਾਰਨਾਂ ਕਾਰਨ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਕਿ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦਾ ਅਨਈਸ਼ਵਰੀ ਸਾਹਿਤ ਪੁਰਾਣਾ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਅਵਿਗਿਆਨਕ ਹੈ, ਸਾਦਾ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਆਦਿ ਆਦਿ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਹੋਣ ਦੀ ਇਸ ਬੁਠੀ ਦਲੀਲਬਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੁਰਾਈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕਿਤਾਬੀ ਕੀੜਾ ਜਾਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗਲਤ ਸਮਝਣ ਦੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਨਈਸ਼ਵਰੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਅਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਸਾਦਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਰੋਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਵੱਲੋਂ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪੜਚੋਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਪ੍ਰਗਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤਕਿਆਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾ ਦੇਣ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੋਵੇ ਇਤਿਆਦਿ। ਇਹ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਗ਼ਲਤੀ ਇੱਕ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੋਚੇ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ (ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਕੰਮੀਕਾਰੀ ਲੋਕ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਸਾਰੀ ਆਧੁਨਿਕ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੇ ਹਨੇਰ, ਜ਼ਹਾਲਤ ਅਤੇ ਵਹਿਮਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪਾਇਆ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਹਨੇਰੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲਸ ਮਾਰਕਸੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਲੀਹ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਕੱਢ ਲੈਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭਿੰਨ ਅਨਈਸ਼ਵਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਮਾਨ ਨਾਲ ਲੈਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਔਝੜਾਂ ਭਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਉਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਉੱਤੇ ਜਿੱਤ ਕਰ ਸਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਹਬੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਿੰਨ ਕੋਣਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਿੰਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਇਤਿਆਦਿ ਨਾਲ ਉਕਸਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਅਨਈਸ਼ਵਰਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਨਿੱਗਰ, ਜਾਨਦਾਰ

ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਲਿਖਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸੂਝਵਾਨ ਅਤੇ ਖੁਲ੍ਹੇਆਮ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਾਦਰੀਵਾਦ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਕ ਨਿੰਦਰਾ ਤੋਂ ਜਗਾਉਣ ਲਈ, ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ਕ ਸੁਸਤ ਫਿਕਰੇਬਾਜ਼ੀ ਨਾਲੋਂ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਹਾਰਤ ਨਾਲ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੇ ਸਾਹਿਤ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ (ਸੱਚ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ) ਵਾਰ ਵਾਰ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨੂੰ ਤਰੋੜਦੀ ਮਰੋੜਦੀ ਹੈ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗੁਣੇ ਵੱਧ ਯੋਗ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਦੇ ਉਲੱਥੇ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਅਨਈਸ਼ਵਰਵਾਦੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਾਧੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਹਿਮ ਚੀਜ਼ — ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਤਰੋੜਦੇ ਮਰੋੜਦੇ ਹਨ, — ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਤੱਕ ਅਵਿਕਸਤ ਜਨ-ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਕ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਸਿਆਣਾ ਰਵੱਈਆਂ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਕਿਵੇਂ ਉਤੇਜਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਸਿਆਣੀ ਪੜਚੋਲ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪੜਚੋਲੀਆਂ 'ਤੇ ਝਾਤ ਮਾਰੋ। ਇਹ ਵਿਦਵਾਨ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਲੇਖਕ ਆਪਣੀਆਂ ਧਾਰਮਕ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ “ਵਾਧੇ” ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਉਹ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਫੌਰਨ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਗੁਲਾਮ ਅਤੇ “ਪਾਦਰੀਵਾਦ ਦੇ ਪੱਟੇਦਾਰ ਟੁੱਕੜਬੋਚ” ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦੋ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਲਵੋ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਆਰ. ਵਾਈ. ਵਾਈਪਰ ਨੇ 1918 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬਚਾ ਈਸਾਈਮਤ ਦਾ ਮੁੱਢ (ਫਾਰੋਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਘਰ-ਮਾਸਕੋ) ਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਿੱਟਿਆਂ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਰਤਾ ਨਾ ਕੇਵਲ ਵਹਿਮਾਂ ਅਤੇ ਭਰਮਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਚਰਚ ਦੇ, ਇੱਕ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਜੋਂ, ਹਥਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੋਂ ਪਾਸੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਹਨਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕੰਨੀਂ ਕਤਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਨਿਰੇ ਹਾਸੇ ਹੀਣੇ ਅਤੇ ਸਿਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਦਾਅਵੇ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਖੇ ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ—ਭਾਵ ਵਿਚਾਰਵਾਦੀ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਮੱਤਾਂ ਤੋਂ। ਇਹ ਸੱਤਧਾਰੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਟੁੱਕੜਬੋਚੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰੱਤ ਚੂਸ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਧਰਮ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਵਿੱਚ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜਰਮਨ ਵਿਗਿਆਨੀ ਆਰਥਰ ਡਰੀਊਜ਼, ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ “ਈਸਾਈ ਮਿੱਥਿਆ” ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਕ ਸਾਖੀਆਂ ਅਤੇ ਵਹਿਮਾਂ ਦਾ ਖੰਡਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਈਸਾ ਕਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਧਰਮ

ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸੋਧਿਆ, ਸ਼ੁੱਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਵਿਆਪਕ ਧਰਮ ਹੀ “ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਵਧ ਰਹੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤਿਕ ਹੜ੍ਹ” ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਸਮਰਥ ਹੋਵੇਗਾ। (ਚੌਥਾ ਜਰਮਨ ਸੰਸਕਰਨ, 1910 ਪੰਨਾ-238) ਇਹ ਹੈ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਦਲੇਰ ਅਤੇ ਪਰਪੱਕ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਜੋ ਕਿ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਪੁਰਾਣੇ, ਥੋਥੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਧਾਰਮਕ ਵਹਿਮਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਤੇ ਨਵੇਂ, ਵਧੇਰੇ ਨਫਰਤ ਯੋਗ ਅਤੇ ਘਟੀਆ ਵਹਿਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਲੋਟੂਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਡਰਿਊਜ਼ ਨੂੰ ਉਲਥਾਇਆ ਹੀ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਗਾਮੀ ਕਦਮਾਂ ‘ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਅਤੇ ਪੱਕੇ ਭੌਤਿਕਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਝਿਜਕ ਉਸ ਸੈਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੀ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਾਂਝ ਤੋੜ ਲੈਣੀ, ਭਾਵ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੈ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਿ ਇਹ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸੀ, ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਨਾਲ ਗੱਦਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਡਰਿਊਜ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕ “ਸਾਂਝ” ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਡਿਗਰੀ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਕ ਉਲਜਲੂਲਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਗਲਬੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਝੰਡੇ ਹੇਠ¹⁰¹ ਜੋ ਕਿ ਜੁਝਾਰੂ ਭੌਤਿਕਵਾਦ ਦਾ ਬੁਲਾਰਾ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਥਾਂ ਨਿਰ-ਈਸ਼ਵਰਵਾਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ, ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ‘ਤੇ ਛਪੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਗੀਵੀਊਆਂ ਲਈ, ਅਤੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ, ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਚਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਲਾਹੇਵੰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿ ਕਈ ਪੱਕੇ ਤੱਤ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਜੋਕੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਹਿੱਤ ਅਤੇ ਜਮਾਤੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ, ਧਾਰਮਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਧਾਰਮਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ।

ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਸਬੰਧੀ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ‘ਤੇ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏ ਵਿਚਕਾਰ ਰਿਆਸਤੀ ਸਬੰਧ ਘੱਟ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਥਾਕਥਿਤ ਆਧੁਨਿਕ ਜਮਹੂਰੀਅਤ (ਜਿਸ ਦੀ ਬੇਦਲੀਲ ਉਪਾਸਨਾ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ, ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਨਾਰਕਿਸਟ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਉਹ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕੁੱਝ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਧਰਮ, ਉਲਜਲੂਲਵਾਦ, ਲੁੱਟ ਚੌਘ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ।

ਹਰ ਕੋਈ ਇਹ ਆਸ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੇਗਾ ਕਿ ਜੁਝਾਰੂ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਬੁਲਾਰਾ ਬਣਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਰਸਾਲਾ ਸਾਡੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਨਿਰ-ਈਸ਼ਵਰਵਾਦੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਗੀਵੀਊ

ਉਪਲਬਧ ਕਰੇਗਾ, ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸ ਘੇਰੇ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਖ਼ਾਸ ਲਿਖਤ ਅਤੇ ਕਿਸ ਪਾਸਿਉਂ ਢੁਕਵੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਅਤੇ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜਾ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਕੇਵਲ ਵਧੀਆ ਉਲੱਥਿਆ ਵੱਲ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਇਤਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹਨ), ਅਤੇ ਅਜੇ ਕੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਪੌਂਡ ਜ਼ਨਾਮੈਨਿਮ ਮਾਰਕਸਿਜ਼ਮ
ਨੰ. 3. ਮਾਰਚ 1922
ਸਹੀ —ਐੱਨ. ਲੈਨਿਨ

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ —33,
ਪੰਨੇ —229-32

ਸਾਡਾ ਇਨਕਲਾਬ

(ਐੱਨ. ਸੁਖਾਨੋਵ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ)

ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਮੈਂ ਸੁਖਾਨੋਵ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਬਾਰੇ ਨੋਟਸ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ¹⁰² ਦੇ ਹੀਰੋਆਂ ਦਾ ਝੋਲੀਚੁੱਕ ਪੁਣਾ। ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਵੀ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਥੋੜ ਦਿਲੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਜਰਮਨ ਮਾਡਲ ਤੋਂ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਪਾਸੇ ਹਟਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਕੋਚਾਂ ਦੀ ਵਲਗਣ ਵਿੱਚ ਵਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ—ਇਸ ਲੱਛਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜਿਸ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਵਧੇਰੇ ਰੜਕਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਤੀਤ ਦੀ ਦਾਸਾਂ ਵਾਂਗ ਨਕਲ ਕਰਨੀ।

ਉਹ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸਦਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਸੰਕਲਪ ਨਿਰਾ ਖੁਸ਼ਾਮਦਾਨਾ ਹੈ। ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾਕਰੂ ਤੱਤ ਕੀ ਹੈ ਇਹ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਮਤਲਬ ਇਸ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਦਵੰਦਵਾਦ ਤੋਂ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਸਿਰ ਪੱਧਰੇ ਬਿਆਨ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਲਚਕ¹⁰³ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਮਾਰਕਸ ਵੱਲੋਂ ਉਸਦੇ ਪੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਬਿਆਨ ਤੱਕ —ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 1856 ਸੀ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਰਮਨੀ ਦੀ ਕਿਸਾਨ ਜੰਗ ਨੂੰ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਾਲਤ ਉਪਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ—ਕਿਰਤੀ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਆਸ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਗਈ ਸੀ—ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਪਸ਼ਟ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਵੀ ਕੰਨੀਂ ਕਤਰਾਈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਦਆਲੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟਦੇ ਰਹੇ ਜਿਵੇਂ ਬਿੱਲੀ ਛਿੱਕੇ ਦਵਾਲੇ ਲੂੰਹਦੀਂ ਫਿਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਵੇਂ ਹੀ।

ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਮਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਤੋਂ ਪਾਸੇ ਹਟਣ ਤੋਂ ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨਾਲ ਟੁੱਟਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਦੂਰ ਰਹੀ, ਪਰ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਸੇ ਬੁਜ਼ਦਿਲੀ ਨੂੰ ਉੱਚੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਗਪੜਸੰਖੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁੱਧ ਸਿਧਾਂਤਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਰਕਸ ਦੀਆਂ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਮਰਥਾ: ਹੁਣ ਤੀਕ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ

ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਲੀਹ 'ਤੇ ਤੁਰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਿੰਤਵ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਮਾਡਲ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਸੰਸਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਆਮ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ)

ਪਹਿਲਾ — ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਪਹਿਲੀ ਸਾਮਰਾਜੀ ਜੰਗ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਣਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਨਵੇਂ ਲੱਛਣ ਜਾਂ ਵਿਲੱਖਣਤਾਵਾਂ, ਹੋਣੇ ਹੀ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਜੰਗ ਤੋਂ ਹੀ ਉਪਜਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਾਰ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਜੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖੀ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜੰਗ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਵੀ ਅਤਿ ਦੇ ਧਨੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ “ਆਮ” ਵਰਗੇ ਬੁਰਜੂਆ ਸਬੰਧ ਵੀ ਬਹਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹੋਣ ਦਾ ਢੰਗ ਰਚਦੇ ਹਨ—ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਅਜੇ ਵੀ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿ ਸਧਾਰਨ ਬੁਰਜੂਆ ਸਬੰਧ ਇਤਨੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਹੱਦ ਹੈ (ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਸ ਇਤਨੀ ਦੂਰੀ ਤੀਕ ਹੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ)। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ “ਆਮ ਵਰਗੇ” ਜਾਂ “ਸਧਾਰਨ” ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਰਵਾਇਤੀ ਜਾਂ ਸੌੜਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ — ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਭਾਵ ਅਨਜਾਣ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸੰਸਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਆਮ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕੁੱਝ ਦੌਰ, ਰੂਪ ਜਾਂ ਇਸ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ, ਕੁੱਝ ਵਿਲੱਖਣਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਝਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸ ਸੱਭਿਅ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖਲੋਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਜੰਗ ਨੇ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ — ਸਾਰੇ ਪੂਰਬੀ, ਗੈਰ-ਯੂਰਪੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ — ਉਹ ਕੁੱਝ ਨਿਵੇਕਲੇ ਲੱਛਣ ਜਾਹਰ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਸਗੋਂ ਕਰ ਸਕਣ ਲਈ ਬੰਦੀ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਵਾਪਰਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਸਨ, ਇਹ ਲੱਛਣ ਉਸ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਯੂਰਪ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਇਨਕਲਾਬ ਪੂਰਬੀ ਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅੰਸ਼ਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਰੂੜੀਗਤ, ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ, ਪੱਛਮੀ-ਯੂਰਪੀ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਰੱਟਾ ਘੋਟਾ ਲਾ ਕੇ ਯਾਦ ਕੀਤੀ ਇਹ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਲਈ ਪਰਪੱਕ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਕੁੱਝ “ਵਿਦਵਾਨ” ਭੱਦਰ ਪੁਰਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਵਾਦ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਔੜਦਾ ਕਿ ਉਹ ਪੁੱਛੇ — ਪਰ ਉਸ ਕੌਮ ਬਾਰੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਜਿਹੜੀ

ਪਹਿਲੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਜੰਗ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ? ਕੀ ਉਹ ਇਸ ਭੈੜੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੱਸ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੁੱਦ ਪਵੇਗੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁੱਝ ਮੌਕੇ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸੁਭਾਵਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਣੇ ?

“ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਉਸ ਪੱਧਰ ਤੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਿਸ 'ਤੇ ਕਿ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ” ਦੂਸਰੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਹਾਂਰਥੀ, ਸੁਖਾਨੋਵ ਸਮੇਤ ਹੀ, ਇਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਡੈਂਡੀ ਪਿੱਟਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਇਸ ਵਿਵਾਦ-ਰਹਿਤ ਕਥਨ ਬਾਰੇ ਹੀ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਗ ਅਲਾਪਦੇ ਰਹੇ, ਅਤੇ ਸੋਚਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਇਹੋ ਫੈਸਲਾਕਰੂ ਮਾਪਦੰਡ ਹੈ।

ਪਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇਕਰ ਹਾਲਾਤ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਰੂਸ ਨੂੰ ਸਾਮਰਾਜੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਘੜੀਸ ਲਿਆਏ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਵੱਧ ਪੱਛਮੀ-ਯੂਰਪੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਸਬੰਧਤ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਦੇ ਪਰਪੱਕ ਹੋਣ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੂਰਬ ਵਿੱਚ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਦਾ ਸਾਥੀ ਬਣਾਇਆ, ਉਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੂਸ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ, ਅਸੀਂ ਸਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ “ਕਿਸਾਨ ਜੰਗ” ਵਾਲੀ, 1856 ਵਿੱਚ ਖੁਦ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਆਪ ਜੋ ਪਰੂਸ਼ੀਆਂ ਲਈ ਸੰਭਵ ਆਗਾਮੀ ਹਾਲਤ ਦੱਸੀ ਸੀ, ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਵਾਲੀ, ਉਸ ਪੋਜੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ?

ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇਕਰ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਭੈੜੀ ਹਾਲਤ ਕਾਰਨ, ਕਿਰਤੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹੰਭਲਿਆਂ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਸਾਨੂੰ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪੱਛਮੀ-ਯੂਰਪੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ? ਕੀ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਆਮ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ? ਕੀ ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਆਮ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਘੜੀਏ ਗਏ ਜਾਂ ਘੜੀਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਵਾਪਰ ਗਈ ਹੈ ?

ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਪੱਧਰ ਦੀ ਆਵਸ਼ਕਤਾ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਨਿਸ਼ਚਿਤ “ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਪੱਧਰ” ਕੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹਰ ਪੱਛਮੀ-ਯੂਰਪੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ ਹੈ), ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਅਗਾਊਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਅਰੰਭ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਅਤੇ ਫੇਰ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ, ਹੋਰ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਡਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧੀਏ ?

16 ਜਨਵਰੀ, 1923,

II

ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਸੱਭਿਅਤਾ ਆਵਸ਼ਕ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਖੂਬ! ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਅਤਾ ਤੋਂ ਪੂਰਬਲੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪੂਰੀਏ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣਾ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਸਮਾਜਵਾਦ ਵੱਲ ਵਧਣਾ? ਕਿੱਥੇ, ਕਿਹੜੇ ਗੰਥ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇਹ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਕਿ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਰਵਾਇਤੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤਰਤੀਬ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰ੍ਹੇ ਹਟਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ?

ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨੈਪੋਲੀਅਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ “On Sengage at Puis... On Voit” ਇਸ ਦੇ ਅਜ਼ਾਦ ਭਾਵ ਇੰਝ ਹਨ “ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਜੁਟ ਜਾਵੋ ਅਤੇ ਫੇਰ ਦੋਖੋ ਕਿ ਹੁੰਦਾ ਕੀ ਹੈ”, ਠੀਕ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਤੂਬਰ 1917 ਵਿੱਚ ਠੀਕ ਹੀ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਜੁਟੇ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਘਟਨਾ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰਿਤ ਅੰਸ਼ (ਸੰਸਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਇਹ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਵਿਸਤਾਰਿਤ ਅੰਸ਼ ਸਨ) ਦੇਖੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬ੍ਰੈਖਤ ਅਮਨ¹⁰⁴ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਆਰਥਕ ਨੀਤੀ¹⁰⁵ ਇਤਿਆਦਿ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਜੇਤੂ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਸਾਡੇ ਸੁਖਾਨੋਵਾਂ ਨੇ, ਹੋਰ ਵੀ ਸੱਜੇ ਖੜੋਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਇਹ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਿਤਵਿਆ ਕਿ ਕ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ। ਸਾਡੇ ਯੂਰਪੀ ਝੁੱਝੂ ਕਦੇ ਇਹ ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਕਿ ਬਾਅਦ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਬਾਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾਲ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਹਨ, ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵਡੇਰੀਆਂ ਵਿਲੱਖਣਤਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨਗੇ।

ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਤਾਂ ਕਦਾਚਿਤ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਾਉਤਸਕੀਵਾਦੀ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਲਿਖੀ ਇੱਕ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਚੀਜ਼ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਤਿਆਗ ਦੇਣ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪੂਰਵ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕੁਝਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜੋ ਇੰਝ ਸੋਚਦੇ ਹਨ, ਨਿਰੇ ਮੂਰਖ ਹਨ।

17 ਜਨਵਰੀ, 1923,
30 ਮਈ, 1923 ਨੂੰ
ਪ੍ਰਵਾਦਾ ਨੰ. 117 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ
ਸਹੀ —ਲੈਨਿਨ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ — 33
ਪੰਨੇ 476-80

ਚਿੱਠੀਆਂ

ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ ਇੱਕ ਖ਼ਤ ਵਿੱਚੋਂ

ਫ਼ਰਵਰੀ 2, 1908

...ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ¹⁰⁶ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਤਿੰਨੇ (ਬੋਗਦਾਨੋਵ, ਮੈਂ ਅਤੇ ਇੱਕ “ਪਰਾਕਤੀਕ”) ਰੂਸ ਤੋਂ ਭੇਜੇ ਗਏ ਇੱਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਸਭ ਕੰਮ ਆਉਣ ਯੋਗ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ। ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖ ਭੇਜੋ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਅੰਕਾਂ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਦੇ ਸਕੋਗੇ ਕਿ ਨਹੀਂ, (ਕੁੱਝ ਵੀ “ਫਲਸਤੀਨਵਾਦ ’ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ” ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਕਿ ਨੋਵਾਇਆ ਜ਼ਹੀਜ਼ਨ ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਸੀ ਜਾਂ ਜਿਹੜੀ ਕਹਾਣੀ ਤੁਸੀਂ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਟੁਕੜੀਆਂ)

ਹੋਰ ਸਭ ਠੀਕ ਹੈ, ਐੱਮ. ਐੱਫ. ਨੂੰ ਆਦਰ ਸਹਿਤ

ਤੁਹਾਡਾ,
ਵੀ. ਉਲੀਆਨੋਵ

ਜਨੇਵਾ ਤੋਂ ਕਾਪਰੀ ਟਾਪੂ (ਇਟਲੀ)
ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ
“ਲੈਨਿਨ ਫੁਟਕਲ” II ਵਿੱਚ 1924
ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ—34,
ਪੰਨੇ—877-78

ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ

7 ਫਰਵਰੀ, 1908

ਪਿਆਰੇ ਏ. ਐੱਮ.

ਤੁਹਾਡੇ ਬਿਆਨ ਸਬੰਧੀ ਮੈਂ ਏ. ਏ. ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਾਂਗਾ, ਤੂੰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਛਾਪੇ ਜਾਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ।¹⁰⁷

ਤੁਸਾਂ ਕਿਹੜੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਲੇਖ ਲੜੀ ਨੂੰ ਸਿਨਿਕਵਾਦ¹⁰⁸ ਬਾਰੇ ਆਪਣਾ ਨਿਬੰਧ ਭੇਜਿਆ ਸੀ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਲੇਖ ਲੜੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਾਂ ਕਿ ਕਦੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਤੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਇਹ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਈਨਕਾਈਵਿਕਜ਼¹⁰⁹ ਵੱਲ ਲਿਖੇ ਪੱਤਰ ਦੀ ਇੱਕ ਨਕਲ ਭੇਜਣੀ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਹੈ ਤਾਂ (ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਣਾ ਕਿ ਇਹ ਕੌੜੇ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ) — ਪਰ ਸਾਈਨਕਾਈਵਿਕਜ਼ ਇਸ ਨੂੰ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਛਾਪ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰਾਏ-ਸੁਮਾਰੀ ਜੋ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪਲਾਨਾਂ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ। ਪਰ, ਤੁਸੀਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਫ਼ੌਰੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਕੰਮ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਲਗਭਗ ਦੋ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਰਵਾਂ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਇੱਕ ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਸਕਣ ਜੋਗਾ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰ ਵਾਰੀ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਧੋਗਤੀ, ਦਲਬਦਲੀ ਅਤੇ ਖਹਿਬੜਬਾਜ਼ੀ ਆਦਿ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਲੜਾਈ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਵਿਚਕਾਰ “ਸਮਾਜ” ਅਤੇ “ਯੁਵਾ” ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਸਹਿਮਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧੀਮਾਨਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪੁੱਜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਦਾਨਸ਼ਵਰ ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ 'ਚੋਂ ਨੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਛੁੱਟੀ ਮਿਲੀ। ਪਾਰਟੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਗੰਦ 'ਚੋਂ ਪਾਕ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਪੱਲਾ ਹੁਣ ਭਾਰਾ ਹੈ। ਕੰਮੀ ਕਾਰੀ ਦਾ ਰੋਲ ਹੁਣ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਇਹ “ਝਾੜ ਝੰਡ” ਇਸ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਸਮਝੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ—ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਈਏ, ਸਾਡਾ ਸਾਹਿਤ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਲੇਖ ਲੜੀ ਜਾਂ ਪੁੱਲੇਤਾਰੀ ਵਰਗਾ? ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸੁਖਾਲਾ ਹੀ

ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਤੇ—ਉੱਤਰ ਨਿੰਦਨੀਯ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਹੋਵੇਗਾ ਨਿਕੰਮਾ ਹੀ। ਸਾਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਿਤ ਲੇਖ ਲੜੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਵਾਲੇ ਕਾਮਰੇਡ ਇਸ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਲੰਦਨ ਤੋਂ ਆਕੇ ਕਵਾਕਲਾ¹¹⁰ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਇਹ ਲੇਖ-ਲੜੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ।

ਪਰ ਮੇਰੇ ਲੰਦਨ ਦੇ ਨਵੰਬਰ 1907 ਤੱਕ ਦੇ (ਸਾਰੇ ਸਾਲ ਦੇ) ਤਜਰਬੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮਨਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਕੋਈ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਕਿ ਬਕਾਇਦਾ ਸਿਆਸੀ ਪਰਚਾ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਹਸਹੀਣਤਾ ਅਤੇ ਬੇਵਿਸਾਹੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ ਦੀ ਇੱਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਵੇ—ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਰਸਾਲਾ, ਇੱਕ ਸਿਆਸੀ ਅਖ਼ਬਾਰ। ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਛਪਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਪਰ ਇਹ ਇੱਕ ਭੁੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨਾ, ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤਕ ਪੜਚੋਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ? ਕੀ ਥਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੁੜ੍ਹ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਬਾਰੇ ਸੱਚੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਆਪਾਂ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਯਭਲੀਆਂ ਵੱਧ ਮਾਰੀਆਂ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਲਈ (ਸਪਤਾਹਕ ਜਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਰੋਜ਼ੇ) ਨਿੱਕਾ ਕੁੱਝ ਲਿਖਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ—ਤਦ ਤੁਸੀਂ ਲੱਗੋ ਰਹੋ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਲਾਹੇਵੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਉਸੇ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨੌਵਾਇਆ ਜ਼ਹੀਜ਼ਨ ਵਿੱਚ “ਫਲਸਤੀਨਵਾਦ ਸਬੰਧੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ” ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਵਾਹਵਾ ਸਨ? ਇਹ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ “ਖ਼ਾਸ ਮਤਲਬ-ਪੂਰਤੀ ਲਈ” ਲਿਖ ਵੀ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਸੋਚਦਿਆਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਛਲੇ ਪੱਤਰ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਧਰ ਆਏ ਤਾਂ ਹੋ ਪਰ ਇੱਕ ਰਿਵਾਜਦਾਰੀ ਵਜੋਂ ਹੀ। ਜਾਂ ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਹੀ ਲੱਗਾ ਹੈ? ਕਿਤਨਾ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਹੁਣ ਪਹਿਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਇੱਕਪਾਸੜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਹਿਤਕ ਕੰਮ ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਭ ਰਹੇਗਾ ਜੋ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਕੰਮ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ

ਨੇੜਲੇ ਸਬੰਧ ਰੱਖੇਗਾ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬਾਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਪਾਸੇ “ਝੜਪਾਂ” ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਮੁਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਧਾਵਾ ਬੋਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਿਰੰਤਰ ਨਿਰਵਿਘਨ, ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕਾ-ਦੁੱਕਾ ਝੁੰਡੂਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਬੋਲਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਸਭ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫ਼ਤਿਹ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਜਪਾਨੀਆਂ ਨੇ ਰੂਸੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਮਨਚੂਰੀਆ ਫ਼ਤਿਹ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਲੇਖ-ਲੜੀ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਤਿੰਨ ਵਿਸ਼ੇ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੇ ਹਨ (ਦਰਸ਼ਨ, ਸਾਹਿਤਕ ਅਲੋਚਨਾ ਅਤੇ ਚਲੰਤ ਦਾਅ-ਪੇਚ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਡੇਢ ਤਾਂ ਸਿਆਸੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੌਲੋਤਾਰੀ ਵਿੱਚ ਜਾਣਗੇ, ਭਾਵ ਚਲੰਤ ਦਾਅ ਪੇਚ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਅੱਧਾ ਭਾਗ ਸਾਹਿਤਕ ਅਲੋਚਨਾ ਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼, ਲੰਬੇ ਸਾਹਿਤਕ ਅਲੋਚਨਾ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਿਖਰੇ ਪਏ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਪੁਰਾਣੇ ਬੁੱਧੀਵਾਨੀ ਦੇ ਉਸ ਢੰਗ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਹਟਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਸਭ ਕੁੱਝ ਨਾਲ਼ ਬੋਝੇ ਤੂੜ ਲਏ ਜਾਣ ਭਾਵ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਅਲੋਚਨਾ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੰਮ, ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨਾਲ਼ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੇੜੇ ਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹੋ ਕੁੱਝ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਸਿਆਣੀਆਂ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਇਹੋ ਕੁੱਝ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੀ ਅਖ਼ਬਾਰੀ ਸਰਗਰਮੀ ਦੇ ਪ੍ਰਥਮ ਪਗ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਤੋਂ ਘਬਰਾਇਆਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਾਹਿਤਕ ਅਲੋਚਨਾ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ—ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ, ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ।

ਵਿਉਂਤਬੱਧ, ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਵਕਫ਼ੇ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਾਲ਼ ਇੱਕਸੁਰਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ੇ, ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾਲ਼ ਸਾਂਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ੇ ਲੇਖ, ਉਸੇ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲ਼ੇ ਜਿਸ ਵਾਲ਼ੇ ਕਿ ਨੋਵਾਇਆ ਜ਼ਹੀਜ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਦੱਸੋ ਤੁਹਾਡਾ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਝੁਕਾਅ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ?

ਤੀਸਰਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਦਰਸ਼ਨ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਤਿਆਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਪਬਲਿਕ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਇੱਕ ਆਮ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੈਂ ਸਾਡੇ ਪਾਰਟੀ ਦਾਰਸ਼ਨਕਾਂ ਨੂੰ ਗੌਰ ਨਾਲ਼ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਅਮਲੀ-ਬ੍ਰਹਮਵਾਦੀ ਬੋਗਦਾਨੋਵ ਅਤੇ ਅਮਲੀ ਅਲੋਚਕਾਂ ਬਾਜ਼ਾਰੋਵ, ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੌਰ ਨਾਲ਼ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਸਹਾਨਭੂਤੀ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਵੱਲ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਵਾਂਗ ਹੀ ਮਨੋਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਵੇਗ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਣ ਤੋਂ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਦਾਅ ਪੇਚ ਘਟੀਆਪਣ ਅਤੇ ਬੇਤੁਕੀਆਂ ਦੀ ਸਿਖਰ ਹੈ। ਹਾਂ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਠੀਕ ਪੱਖ ਪੂਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ “ਐਮਪਾਇਰੋ” ਆਦਿ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਾਂ।

ਕੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਕੰਮ ਦੇ ਰੁਖ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਾਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ? ਬਾਲਸ਼ਵਿਜ਼ਮ ਨਾਲ ? ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਇੰਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਸਾਡੇ ਪਾਰਟੀ ਫਿਲਾਸਫਰ ਅਜੇ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇਣ ਅਤੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ... ਅਤੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕਸੁਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ । ਹਾਲੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਕਿ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ “ਐਮਪਾਇਰੋਵਾਦੀਆਂ” ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਨ, ਅਜੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਕੰਮ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਜਵਾਬ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਖ਼ਤ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਤੁਹਾਡਾ,
ਲੈਨਿਨ

ਜਨੇਵਾ ਤੋਂ ਕਾਪਰੀ ਟਾਪੂ (ਇਟਲੀ)
ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ । ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ
1934 ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਮਿਸਲੈਨੀ-ਨੰ:
26 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ — 34,
ਪੰਨੇ: 379-82

ਏ. ਵੀ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਦੇ ਨਾਂ

ਅਨਾਤ. ਵਾਸ ਦੇ ਨਾਂ

13 ਫਰਵਰੀ, 1908

ਪਿਆਰੇ ਅਨਾਤ-ਵਾਸ:

ਕੱਲ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਰਿਗਮਾਨ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਟਿੱਪਣੀ ਭੇਜੀ ਸੀ, ਅੱਜ, ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ 11 ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਖ਼ਤ ਨਾਲ਼ ਤੁਸੀਂ ਦੁਖੀ ਕਿਉਂ ਹੋਏ। ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹੈ ਨਾਂ ?

ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤਕ-ਸੁਹਜ ਲਈ ਇੱਕ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵੱਖ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਗੌਰਕੀ ਵੱਲੋਂ ਉਸ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਤੁਹਾਡੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨਾਲ਼ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਮੀਖਿਆ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਬਨਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੌਰਕੀ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਾਫ਼ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ਼ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦਾ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਝਿਜਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਗੌਰਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ (ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ-ਰੌਅ ਬਾਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ)। ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲ਼ੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਧੱਕਾ ਲੱਗਦਾ ਹੋਵੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ਼ੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਖ਼ਬਾਰੀ ਜਾਂ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ, ਕੰਮ 'ਤੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਹਟਾਉਣਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣਾ ਮੂਰਖਤਾ ਅਤੇ ਮੁਜਰਮਾਨਾ ਹਰਕਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਮਹਿਸੂਸਦਾ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ।

ਪਿਆਰੇ ਅਨਾਤ ਵਾਸ: ਪਾਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਗੌਰਕੀ ਨੂੰ ਬਕਾਇਦਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਲੈਣ ਨਾਲ਼ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੇਗਾ (ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ਼ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਲਾਭ ਪੁੱਜੇਗਾ) ਤਾਂ ਇੰਝ ਕਰ ਹੀ ਦੇਖੋ।

21 ਨੰ: ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ 13 (26) ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਨਿੱਕਲੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਅਜੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਖਰੜੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਜੇਕਰ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਜਾਣ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ਼ ਸਾਨੂੰ ਬੁੱਧਵਾਰ ਨੂੰ ਨਿੱਕਲਣ ਵਾਲ਼ੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਵਕਤ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵੱਧ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਜੇ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ

ਮਿਲ ਜਾਵੇ, (ਦੇਰੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਇਹ ਸਿੱਧੀ ਮੇਰੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਭੇਜਣੀ), ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਬਸ ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਅਵੱਸ਼ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਅੰਕ ਨੰ: 21 ਲਈ ਰੂਸੀ ਹਾਲਾਤ ਸਬੰਧੀ ਕੋਈ ਲੇਖ ਨਹੀਂ ਭੇਜੋਗੇ (10,000 ਤੋਂ 16,000 ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੱਕ ਦਾ) ਜਾਂ ਫ਼ੈਰੀ ਦੇ ਤਿਆਗ ਪੱਤਰ¹¹¹ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਲੇਖ (8,000 ਤੋਂ 10,000 ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੱਕ ਦਾ)? ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ 'ਚੋਂ ਕੋਈ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦੋਵੇਂ ਹੋ ਜਾਣ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ੁਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਭੇਜਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਤਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਪੋਲੇਤਾਰੀ ਨਾਲ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫ਼ੌਰਨ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਦੇਵੋ, ਮੀਟਿੰਗ¹¹² ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਮੁਆਹਦੇ ਨੂੰ ਉਡੀਕੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ।

ਜਨੇਵਾ ਤੋਂ ਕਾਬਰੀ ਟਾਪੂ (ਇਟਲੀ)

ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1924 ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ

ਮਿਸਲੈਨੀ ਨੰ: I ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ—34,

ਪੰਨੇ 383-84

ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ

13 ਫਰਵਰੀ, 1908

ਪਿਆਰੇ ਏਵੰਨ: ਐੱਮ:

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਵਾਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਨਿਰੋਲ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। “ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖਦੇੜਨ” ਬਾਰੇ, ਮੂਰਖ ਸਿੰਡੀਕਲਿਸਟਾਂ ਵਾਂਗ, ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤੀ ਲਹਿਰ ਲਈ ਲੋੜ ਤੋਂ ਮੁੱਕਰਨ ਬਾਰੇ, ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਵਖਰੇਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਹਾਲੇ ਆਪਾਂ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਾਨੂੰ ਫ਼ੌਰਨ ਹੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜੁਟ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਾਰੇ ਲੱਗੇ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਲਈ ਤੁਹਾਡੀ ਨਿੱਕੇ ਪੈਰੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਾਲ ਅਤਿਅੰਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਹਾਂ (ਐਲਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ)। ਹਾਂ ਸੱਚ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਤੇ ਵੱਡੀ ਕਿਰਤ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਸਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਨਾ।

ਤਰਾਤਸਕੀ ਸਬੰਧੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ (ਭਾਵ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਮੰਡਲ, ਏਵਨ, ਏਵਨ, ਮੈਂ ਆਪ ਅਤੇ “ਆਈਨੋਕ”¹¹³ ਦੇਸ਼ੋਂ ਆਇਆ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਸਾਥੀ) ਫ਼ੌਰਨ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ 'ਤੇ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇੱਕਮੱਤੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਉਸ 'ਤੇ “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ” ਵਜੋਂ ਸਹੀ ਪਾਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਗੰਭੀਰ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਲਿਆ ਜਾਵੇ (ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਰਾਤਸਕੀ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ, ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਸਖ਼ਤ ਲੜਾਈ, 1903-05 ਤੱਕ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ) ਕੀ ਸਾਡੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਡੰਗ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਨੁਕਸ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤਰਾਤਸਕੀ ਨੂੰ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਹੋਈ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ “ਕਾਮਰੇਡ ਤਰਾਤਸਕੀ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ” ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਰਾਇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਿਰੋਲ ਨਖ਼ਰੇਬਾਜ਼ੀ ਹੈ। ਲੰਡਨ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਬਗਲਾ ਭਗਤਾਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ...

ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੇ ਇੱਥੇ ਮਾਹਵਾਰ ਗੋਲਾਸ ਸੋਸ਼ਲ ਦੈਮੋਕਰਾਤਾ¹¹⁴ ਬਾਰੇ ਐਲਾਨ, ਪਲੈਖਾਨੋਵ, ਐਕਸਲਰੋਦ, ਡਾਨ, ਮਾਰਤੋਵ ਅਤੇ ਮਾਰਤੀਨੋਵ ਦੇ ਦਸਤਖ਼ਤਾਂ ਨਾਲ, ਜਾਰੀ

ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੇਜਾਂਗਾ। ਘੋਲ ਤਿੱਖਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਤਰਾਤਸਕੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ “ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਧੜਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ” ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ...

ਇਹ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਜੋਂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਹੀ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਅਸਲ ਅਸਹਿਮਤੀ ਹੈ। “ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ “ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਸੰਕਲਪ” ਨਹੀਂ (ਸਾਡੇ “ਐਮਪੈਰੀਏ ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ) ਸਗੋਂ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪਦਾਰਥਵਾਦ। ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਐਂਗਲੋਸੈਕਸਨ ਅਤੇ ਜਰਮਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਫਲਸਤੀਨਵਾਦ, ਅਤੇ ਰੋਮਾਂਸ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦ ਸਭ “ਪਦਾਰਥਵਾਦ” ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਤਾਣ ਨਾਲ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਰ ਕਿੱਤੇ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਨਿਊ ਜ਼ੀਟ¹¹⁵ (Neue Zeit), ਜੋ ਕਿ ਸਿਰੇ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਬਾਖ਼ਬਰ ਰਸਾਲਾ, ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਵੱਲੋਂ ਅਵੇਸਲਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਹਮਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੱਖ ਰਖਾ ਤੋਂ ਐਮਪਾਇਰੋ-ਸਮੀਖਿਆਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਹੈ, ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਜਿਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਾਰਕਸ-ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਸ 'ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਫਲਸਤੀਨਵਾਦ ਵੀ ਕੱਢ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਵਿਚਲੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਫਲਸਤੀਨੀ ਰੁਝਾਨ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਂਤ, ਨਵ-ਕਾਂਤਵਾਦੀ ਸਮੀਖਿਆਕਾਰੀ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਵੱਲ ਝੁਕਾਉ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜਿਸ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਦਾ ਸਾਰ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਡਿਊਹਰਿੰਗ ਖੰਡਨ (Anti Dühring) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸਨੇ ਫਲਸਤੀਨਵਾਦ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹੇ ਪਰ੍ਹੇ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਨੇ ਇਸ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਧੜਿਆਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ, ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਚਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਨੂੰ ਅਜੋਕੇ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣੇ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਨਾਲ ਰਲਗੱਡ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਏਵੰਨ. ਏਵੰਨ. ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ “ਮੀਟਿੰਗ” ਬਾਰੇ ਉਸ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਰੱਖਾਂਗਾ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ੋਰ ਦੇਵੋ—ਇਹ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਵਿਉਂਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਛੇਤੀ ਹੀ।

ਹੋਰ ਸਭ ਠੀਕ ਹੈ।

ਲੈਨਿਨ

ਜਨੇਵਾ ਤੋਂ ਕਾਪਰੀ ਟਾਪੂ (ਇਟਲੀ)

ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਲੈਨਿਨ ਮਿਸਲੈਨੀ—1 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ — 34,

ਪੰਨੇ 385-86

ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ

25 ਫਰਵਰੀ, 1908

ਪਿਆਰੇ ਏ. ਐੱਮ.,

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਖਤ ਦਾ ਛੇਤੀ ਹੀ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਝਾਤ ਵਿੱਚ ਅਜੀਬ ਹੀ ਲੱਗੇ ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੇ ਲੇਖ¹¹⁶ ਬਾਰੇ ਏਵੰਨ ਨਾਲ਼ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰ ਲੜਾਈ, ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਕਰਨੀ ਪਈ ਹੈ। ਜਾਂ ਇਸ ਨਾਲ਼ ਸਬੰਧਤ ਕੁੱਝ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ। ਆਂ...ਆਂਹ...ਮੈਂ ਬੋਲਿਆ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਅਵਸਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਇੰਝ ਹੋਇਆ।

ਪੁਸਤਕ “ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਚਿੰਤਨ”¹¹⁷ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਵਿਚਲੇ ਪੁਰਾਣੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਖਿਆਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਕੁੱਝ ਫਟਾਫਟ ਛਪਣ-ਯੋਗ ਦੇਣ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਬੰਧੀ ਵਾਦਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੋਖਿਆ ਹੈ, ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਦੇ ਮਿਖਾਇਲੋਵਸਕੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਘੋਲ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਕਰਦਿਆਂ ਅਖੀਰ 80ਵਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1895 ਤੀਕ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸ 1898 ਉਪਰੰਤ ਕਾਂਤਵਾਦੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਘੋਲ ਤੋਂ (ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਸ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਿਆ ਹੈ, 1900 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਜਾਰਯਾ¹¹⁸ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ) ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਸ ਦੀ ਐਮਪਾਇਰੋ-ਸਮੀਖਿਆਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜੁੰਡਲੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਸ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਵੀ ਅਰੰਭ ਕਰਕੇ।

ਮੈਂ ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਦੀਆਂ ਦਾਰਸ਼ਨਕ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੁੱਖ ਨਾਮੀਂ ਪੁਸਤਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜੋ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਦੇ ਵਾਸ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਲਈ, ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਕੇਵਲ ਹੋਰ ਦਾਰਸ਼ਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਪੜਾਅ ਮਾਤਰ ਹੀ ਸੀ। 1904 ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਵਾਕਫ਼ ਬਣਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਸੁਗਾਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ, ਮੇਰੇ ਕਦਮ¹¹⁹ ਉਸਨੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਚਲੰਤ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ¹²⁰ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦਿੱਤੀ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਫੌਰਨ (1904 ਦੀ ਬਹਾਰ ਜਾਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ) ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਜਨੇਵਾ ਤੋਂ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਸਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਗਲਤ ਸਨ ਅਤੇ ਇਤਨੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਮਨਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਹੀ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਗਲਤ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਕੁਰਾਹੇਪਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ 1903 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਅਤੇ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਨੇ, ਜ਼ਾਰਯਾ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਵਜੋਂ, ਜਨੇਵਾ ਵਿੱਚ, “ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ”¹²¹ ਲੇਖ ਲੜੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਡੈਲੀਗੇਟ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਵੀ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਸੀ— ਮੈਂ, ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਸਵਾਲ ਸਬੰਧੀ ਅਤੇ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਨੇ ਮਾਖਵਾਦ-ਵਿਰੋਧੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਬੰਧੀ। ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਾਖ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਿਖੇਗਾ, ਲੇਖ-ਲੜੀ ਦੇ ਡੈਲੀਗੇਟ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਫ਼ੋਰਨ ਮੰਨ ਲਈ ਸੀ। ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੋਧਵਾਦ-ਵਿਰੋਧੀ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਮੰਨਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਾਥੀ ਜਿਸਨੇ ਆਸਤਵਾਲਡ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮਾਖ ਦੀ ਮੰਨ ਕੇ।

1904 ਦੀ ਬਹਾਰ ਸੀ ਜਾਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਮੌਸਮ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਅਤੇ ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਤੀਕ ਪੁੱਜ ਗਏ—ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਣ-ਕਿਹਾ ਗਰੁੱਪ ਜਿਹਾ ਅਸਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਬਣ ਗਿਆ ਜਿਸਨੇ ਕਿ ਅਣ-ਕਿਹਾ ਹੀ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਂਝਾ ਜਿਹਾ ਖੇਤਰ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਉਸ ਇਨਕਲਾਬ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ (ਬਾਲਸ਼ਵਿਜ਼ਮ) ਦੇ ਦਾਅ ਪੇਚ 'ਤੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਅਮਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰਾ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਸਹੀ ਦਾਅ ਪੇਚ ਸਨ।

ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਗਰਮਾ ਗਰਮੀ ਦੌਰਾਨ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਵੱਲ ਆਉਣ ਦਾ ਵਿਹਲ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? 1906 ਵਿੱਚ ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਨੇ ਕੈਦ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ—ਐਮਪਾਇਰੋ ਮੋਨੋਇਜ਼ਮ ਦਾ ਤੀਜਾ ਅੰਕ ਸ਼ਾਇਦ। 1906 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਮੈਂ ਤਾਂ ਲੋਹਾ ਲਾਖਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਚਾਨਣ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਗਲਤ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਸੀ, ਮਾਰਕਸੀ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ 'ਤੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ “ਪਿਆਰਨਾਮਾ” ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ, ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਤਿੰਨ ਨੋਟ ਬੁੱਕਾਂ 'ਤੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇੱਕ ਬਸ ਸਧਾਰਨ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਹੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀਆਂ ਸਪਸ਼ਟ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਖੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮਨਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਗਲਤ ਅਤੇ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਸਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਨੋਟ-ਬੁੱਕਾਂ ਕੁੱਝ ਮਿੱਤਰਾਂ (ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਨੂੰ ਵੀ) ਦਿਖਲਾਈਆਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ “ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦੀਆਂ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਸਬੰਧੀ

ਟਿੱਪਣੀਆਂ” ਨਾਂ ਹੇਠ ਛਾਪਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਬਣਾਇਆ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਕਦੇ ਸਿਰੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹਾ ਸਕਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਛਪਾਈ ਕਿਉਂ ਨਾ! ਮੈਂ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੋਟ-ਬੁੱਕਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਣ।¹²²

ਹੁਣ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਛਪ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੁਵੋਰੋਵ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ (ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਹੁਣ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹਾਂ), ਅਤੇ ਹਰ ਲੇਖ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਰੋਸ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਇਹ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਇਹ ਪ੍ਰਯੋਗ-ਸਿੱਧ-ਸਮੀਖਿਆਕਾਰ, ਪ੍ਰਯੋਗ-ਸਿੱਧ ਵਾਦੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਿੱਧ-ਚਿੰਨ੍ਹਵਾਦੀ ਤਾਂ ਬਸ ਜਿਲ੍ਹਣ ਵਿੱਚ ਖੁੱਭੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਇਹ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਕਿ ਬਾਹਰੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਨੂੰ “ਮੰਨਣਾ” “ਰਹੱਸਵਾਦ” ਹੈ (ਬਾਜ਼ਾਰੋਵ), ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ਼ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਨੂੰ ਕਾਂਤਵਾਦ ਨਾਲ਼ ਰਲਗੱਡ ਕਰ ਦੇਣਾ (ਬਾਜ਼ਾਰੋਵ ਅਤੇ ਬਾਗਦਾਨੋਵ), ਸ਼ੰਕਾਵਾਦ ਦੀ ਇੱਕ ਧਾਰਨਾ ਦਾ (ਪ੍ਰਯੋਗ-ਸਿੱਧ ਸਮੀਖਿਆਵਾਦ) ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ (ਪ੍ਰਯੋਗ-ਸਿੱਧ-ਬ੍ਰਹਮਵਾਦ) ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ “ਧਾਰਮਕ ਨਾਸਤਕਤਾ” ਦੀ ਅਤੇ ਉੱਚ-ਮਾਨਵੀ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ “ਪੂਜਾ ਕਰਨ” ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ (ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ), ਏਂਗਲਜ਼ ਦੀ ਡਾਇਲੈਕਟਿਕਸ (ਦਵੰਦਆਤਮਕਤਾ) ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਰਹੱਸਵਾਦ ਐਲਾਨਣਾ (ਬੈਰਮਾਨ), ਫਰਾਂਸੀਸੀ “ਪ੍ਰਤੱਖਵਾਦੀਆਂ” ਜਾਂ ਹੋਰਾਂ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀਆਂ ਜਾਂ ਆਤਮਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਿਆਂਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ “ਅਨੁਭੂਤੀ ਦੀ ਚਿੰਨ੍ਹਆਤਮਕ ਸਿਧਾਂਤ” (ਯੂਸ਼ਕੈਵਿਚ) ਦੁਆਰਾ ਕੁੱਝ ਕੁੱਝ ਲੈ ਲੈਣਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਲੈ ਜਾਵੇ ਕਿਧਰੇ! ਨਹੀਂ, ਸੱਚੀ ਹੀ ਇਹ ਤਾਂ ਹੱਦ ਹੋ ਗਈ! ਇਹ ਤਾਂ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਧਾਰਨ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਿਪੁੰਨ ਨਹੀਂ, ਹਾਂ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਮਾਲ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਹੱਤਕ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ? ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਨਾਲ਼ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਣੀ ਵਧੇਰੇ ਪਸੰਦ ਕਰਾਂਗਾ।

“ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦੀਆਂ ਫਿਲਾਸਫੀ ’ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ” ਵੱਲ ਮੈਨੂੰ ਮੁੜ ਦਿਲਚਸਪੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣਾ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਪਾਠ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਏਵੰਨ. ਏਵੰਨ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੀਖਣਤਾ ਨਾਲ਼ ਅਤੇ ਖਰੇ-ਖਰੇ ਲਿਖ ਭੇਜੇ ਸਨ।

ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਛੋਗੇ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਲੇਖ ਦਾ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਇਸ ਨਾਲ਼ ਸਬੰਧ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਠੀਕ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਇਹ ਵਿਰੋਧ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇੱਕ ਰੁਝਾਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗਿਆਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਦੇਖੀਏ, ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀ

ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਕਲਾਵਾਨ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕਾਫੀ ਕੁੱਝ ਲਾਹੇਵੰਦਾ ਚੁਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਲਿਖਣ ਵਿਧੀ ਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਜੱਜ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਕਲਾ-ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਅਤੇ ਫਿਲਾਸਫੀ ਤੋਂ ਇੱਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਫਿਲਾਸਫੀ ਭਾਵੇਂ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਹੀ ਹੋਵੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕੱਢ ਲੈਣ ਵਿੱਚ, ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਸਹੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਵੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਫਿਲਾਸਫੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਸਾਰੀਆਂ ਭਟਕਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਿਰਪੱਖ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੂੰ, ਇੱਕ ਰੁਝਾਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਪ੍ਰਯੋਗ-ਸਿੱਧ ਸਮੀਖਿਆਵਾਦ ਅਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ-ਸਿੱਧ ਬ੍ਰਹਮਵਾਦ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਅਧਾਰ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਧੜੇ ਦੀ ਦਾਅ-ਪੇਚ ਦੀ ਲਾਈਨ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਲੇਖ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪੜ੍ਹਣ ਉਪਰੰਤ, ਮੈਂ ਏ. ਏ. ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲੋਹਾ ਲਾਖਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੁਫੇੜ ਦਾ ਖਤਰਾ ਪਰਤੱਖ ਸੀ। ਕੱਲ ਸਾਡੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਤਿੱਕੜੀ ਦੀ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਖਾਸ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਸੀ। ਨਿਊ ਜ਼ੀਟ (Neue Zeit) ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਮੂਰਖਾਂ ਵਾਲੀ ਚਾਲਬਾਜ਼ੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਆ ਬਚਾਇਆ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਕ 20 ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਗਿਆਤ ਉਲੱਥਾਕਾਰ ਨੇ ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਦਾ ਮਾਖ਼ ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਛਾਪ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੁਖਬੰਧ ਵਿੱਚ ਛੁੱਟ ਪਿਆ ਕਿ ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਵਿੱਚ, ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਵਿਚਾਲੇ ਦੇ ਮਤਭੇਦ, ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਧੜੇਬੰਦੀ ਦੇ ਮਤਭੇਦਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਹੈ। ਮੂਰਖ ਕਿਤੋਂ ਦਾ, ਆਦਮੀ ਹੈ ਤੀਮਤ, ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਮੁਖਬੰਧ ਲਿਖਿਆ ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕਮੁਠ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਸੀਂ ਫੌਰਨ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੇ ਅਗਲੇ ਹੀ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਬਾਰੇ ਐਲਾਨ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸਾਡੀ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਚੌਖਟੇ ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਸੀ। ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਸਹੀ ਪਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਕੱਲ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੇ ਅੰਕ ਨੰ: 21 ਵਿੱਚ ਛਪੇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਤੁਹਾਡੇ ਲੇਖ ਬਾਰੇ ਇੰਜ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਪਾ ਦੇਣ ਦਾ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਦੱਸਣ ਦਾ ਮੇਰੀ ਤੇ ਬੋਗਦਾਨੋਵ ਦੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਫੇਰੀ ਵਿੱਚ ਛੇਤੀ ਦਾ, ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਏਵਨ. ਏਵਨ. ਅਤੇ ਤੀਸਰੇ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਲੋਂ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਖ਼ਤ ਵੀ ਮਿਲਣਗੇ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੱਸਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ

ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਲੜੀ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਦੁਫਾੜ ਮੂਰਖਤਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਸੀਂ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਖ਼ਾਸ ਦਾਅ ਪੇਚਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ਼ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਬਿਨਾਂ ਅਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅ ਪੇਚਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ (ਰਾਏ ਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਅਸਹਿਮਤੀ ਤੀਜੀ ਡੂਮਾ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਬਾਰੇ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ, ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਇਤਨੀ ਤਿੱਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਕਾਰਨ ਦੁਫਾੜ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਝੌਲਾ ਤੱਕ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ, ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਖਵਾਦੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਧਾਰ ਸਕੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਖਵਾਦੀ ਬਾਜ਼ਾਰੋਵ, ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਬਾਈਕਾਟ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੰਬਾ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਸੀ।)

ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਅਤੇ ਮਾਖਵਾਦ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਝਗੜੇ ਲਈ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ, ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਦੇ ਦਾਅ ਪੇਚਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਅੜਿੱਕੇ ਡਾਹੁਣੇ ਮੁਆਫ਼ ਨਾ ਕਰਨਯੋਗ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਨੂੰ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਸਬੰਧੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜਾਈ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਅਤੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ 'ਤੇ, ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਇੱਕ ਧੜਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾ ਪਵੇ ਅਤੇ ਇੰਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਹਿਤਕ ਸਮੀਖਿਆ, ਪੱਤਰਕਾਰੀ, ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਸੁਹਜ-ਸਿਰਜਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਨਿਰਪੱਖ ਸਵਾਲਾਂ (ਭਾਵ ਜੋ ਕਿ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਜੁੜੇ ਹੋਣ) ਬਾਰੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਲਈ ਲਿਖ ਕੇ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਜਿਥੋਂ ਤੀਕ ਤੁਹਾਡੇ ਲੇਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਦੁਫੇੜ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਲੋਚਦੇ ਹੋ, ਅਤੇ ਇਸ ਨਵੀਂ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ—ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦੋਬਾਰਾ ਲਿਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਕਿ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਦੀ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਬਾਰੇ ਹੈ ਕਿਧਰੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਦੇ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਵੀ ਹਨ। ਹਰ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਜਿਹੜੀ ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਦੀ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ—ਅਤੇ ਲੇਖ ਅਧਿਕ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਨਾਲ਼ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੈ—ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਲਈ ਲੇਖ ਲੜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਿਪ੍ਰੀਤ ਤੁਹਾਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਰਵੱਈਆ, ਭਾਵ ਲੇਖ ਨੂੰ ਮੁੜ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਨਾਲ਼ ਮਿਲ-ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਨਾਂਹ, ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ, ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਵਿੱਚ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ, ਨਵੀਂ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਔਖਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਲਈ ਅਮਲੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤਿ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਤਵ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਹ ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਖਿਆਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਜਵਾਬ ਲਈ ਤਾਂਘ ਹੈ।

ਅੱਜ ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਜਾਣ ਦਾ ਬਣਿਆ ਸੀ ਪਰ ਹੋਇਆ ਇਹ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਹ ਫੇਰੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾ ਅੱਗੇ ਪਾਉਣੀ ਪਈ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਹੀ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ੁਭ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨਾਲ਼।

ਤੁਹਾਡਾ,
ਐੱਨ. ਲੈਨਿਨ

ਜਨੇਵਾ ਤੋਂ ਕਾਪਰੀ ਟਾਪੂ (ਇਟਲੀ)
ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1924 ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ
ਮਿਸਲੇਨੀ ਨੰ: I ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ — 13,
ਪੰਨੇ 448-54

ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ

16 ਨਵੰਬਰ, 1909

ਪਿਆਰੇ ਅਲੈਕਸੇਈ ਮੈਕਸੀਮੋਵਿਚ,

ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਤੇ ਕਾਮਰੇਡ ਮਿਖਾਇਲ ਨਵੇਂ ਧੜੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਖਤ ਧੜੇਬਾਜ਼ ਰਹੇ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ-ਪੂਰਨ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਮੇਰਾ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਮੁਰਖਤਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਅੱਜ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਾ. ਮਿਖਾਇਲ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹਾਂ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਮਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਭੈੜਾ ਕਿਤਨੀ ਗਲਤੀ 'ਤੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ, ਫਿਲਾਸਫਰ ਹੀਗਲ ਸਹੀ ਸੀ, ਜੀਵਨ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਨਿੱਗਰ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਇਤਨੀਆਂ ਭਰਪੂਰ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਨਾਲੋਂ ਅਤੇ ਗਹਿਰੇ ਅਰਥ ਰੱਖਣ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਭਿੰਨ 'ਤੇ ਗਹਿਰੇ ਅਰਥ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਕੂਲ¹²³ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਧੜੇ ਦਾ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰ ਮਾਤਰ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਗਲਤ ਨਿੱਕਲਿਆ ਹੈ—ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਨਵੇਂ ਧੜੇ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ (ਸਕੂਲ ਦੀ ਇਹ ਕੇਂਦਰੀ ਹੈਸੀਅਤ ਅਜੇ ਵੀ ਹੈ), ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਸੱਚਾਈ ਨਹੀਂ ਅਧੂਰੀ ਸੱਚਾਈ ਸੀ। ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਕੁੱਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਚਾਲੂ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੈ ਵੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸਲ ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤ ਜੀਵਨ 'ਚੋਂ ਸਕੂਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਸਿਰਕੱਢ ਵਰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹੋਇਆ ਇਹ ਕਿ ਨਵੇਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਧੜੇ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾਈ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇੱਕ ਵਿਰੋਧਤਾਈ, ਕਾਪਰੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਰੂਸ ਤੋਂ ਆਏ ਕਿਰਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਗਈ, ਜੋ ਕਿ ਹਰ ਕੀਮਤ 'ਤੇ, ਭਾਵੇਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਸੀ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਜੋ ਬਾਵਜੂਦ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਖਹਿਬੜ-ਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਵਿਵਾਦਾਂ ਦੇ, ਬਾਵਜੂਦ “ਵਾਪਰਨਾਵਾਂ” ਦੇ, ਹੋਰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇੰਝ ਕਰੇਗੀ। ਮਿਖਾਇਲ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਹਨ। ਹੋਰ ਇਹ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਾਪਰੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧਤਾਈ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਗਈ।

ਮੈਨੂੰ ਮਿਖਾਇਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਔਖੇ ਹੋ, ਪਿਆਰੇ ਏ. ਐੱਮ.! ਤੁਸੀਂ ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਉਸ ਪੱਖੋਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਤੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿ ਰੂਸ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਯੂਰਪ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਾਰ ਥੋੜੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਾਲੇ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਸੀ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ

ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇੰਜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਮਿਖਾਇਲ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਦਿਲੀ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਦਸਤ ਪੰਜਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਆਪਣੀ ਕਲਾਵਾਨ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੁਆਰਾ ਤੁਸੀਂ ਰੂਸ ਦੀ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ — ਅਤੇ ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਰੂਸ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ— ਅਤੇ ਅਜੇ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਸੇਵਾ ਕਰੋਗੇ, ਅਤੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਘੋਲ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਮੂਡ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਨ ਦੇਵੋ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਲਹਿਰ ਦਾ ਰੁਖ ਅਵੱਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਦੁਫੇੜਾਂ ਨੂੰ, ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਅਤੇ ਝਗੜਿਆਂ ਨੂੰ, ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਅੰਦਰੋਂ ਥੋਥੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਅੰਦਰੋਂ ਗਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤੱਤ ਤੋਂ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਉਸਾਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਮੁਖੀ ਅਤੇ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਸੁਭਾਵਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤ ਨੇ ਇਹ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਸਾਰਨੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪਾਰਟੀ ਉਸਾਰੇਗੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਜਿਤਨੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਬਹੁ-ਸਰਾਪੀ ਆਵਾਸੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਕਰੇਗੀ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਸਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਲਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਇਸਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸਾਰੇਗੀ। ਮਿਖਾਇਲ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜ਼ਾਮਨੀ ਹਨ।

ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਮਾਰੀਆ ਫਾਈਉਦੋਰੋਵਨਾ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਇੱਛਾਵਾਂ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਆਸਵਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਮਿਲਾਂਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਸ਼ੱਤਰੂਆਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ।

ਡਬਲਿਊ 1. ਓਲੀਆਨੋਫ
4. ਰੂਈ ਮੇਰੀ-ਰੋਜ਼-4
ਪੈਰਿਸ, XIV

ਤੁਹਾਡਾ,
ਲੈਨਿਨ

ਕਾਪਰੀ ਟਾਪੂ (ਇਟਲੀ) ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 15 ਅਕਤੂਬਰ 1924 ਨੂੰ
ਕਰਾਸਨਾਯਾ ਗਜ਼ੇਤਾ ਨੰ: 236 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
34, ਪੰਨੇ 403-04

ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ

22 ਨਵੰਬਰ, 1910

ਪਿਆਰੇ ਏ. ਐੱਮ.,

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਾਬੋਚਾਯਾ ਗਜ਼ੇਤਾ¹²⁴ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਉਦੋਂ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਰਸਾਲੇ ਬਾਰੇ ਆਪਾਂ ਨੇ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਕੀ ਬਣਿਆ।

ਅੱਜ ਮੈਂ ਰੇਖ ਵਿੱਚ ਸੋਵਰੇਮੈਨਿਕ¹²⁵ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਨੋਟਿਸ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ “ਐਮਫੀਤੀਏਤਰੋਵ ਦੇ ਨਿਕਟ ਅਤੇ ਇੱਕਮਾਤਰ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ” ਨਾਲ ਛਪਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਹਦੇ ਬਕਾਇਦਾ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਹੋ।

ਇਹ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿਵੇਂ ਹੈ? ਇੱਕ “ਵੱਡਾ ਮਾਸਕ” ਪੱਤਰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ “ਰਾਜਨੀਤੀ, ਵਿਗਿਆਨ, ਇਤਿਹਾਸ, ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ” ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੈਕਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ—ਇਹ ਕੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਲੇਖ-ਲੜੀ ਨਾਲੋਂ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਭਿੰਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਾਹਿਤਕ ਸੁਹਜ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀਆਂ ਅਤਿ ਚੰਗੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰਸਾਲੇ ਦਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ, ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਠੋਸ ਰੁਝਾਨ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਫੇਰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਵਾਏਗਾ। ਵੈਸਤਨੀਕ ਯੈਵਰੋਪੀ¹²⁶ ਦਾ ਇੱਕ ਰੁਝਾਨ ਹੈ—ਇੱਕ ਨਖਿੱਧ, ਡਰੂ ਅਤੇ ਨਿਕੰਮਾ ਰੁਝਾਨ—ਪਰ ਉਹ ਰੁਝਾਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇੱਕ ਖਾਸ ਤੱਤ, ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਖਾਸ ਸੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮੋਅਤਬਰ (ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਵੋ ਕਿ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮੋਅਤਬਰ) ਲਿਬਰਲਾਂ 'ਚੋਂ ਤਥਾਕਥਿਤ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਤੇ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹਲਕੇ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਰੂਸਕਾਯਾ ਮਾਈਸਲ ਦਾ ਵੀ ਇੱਕ ਰੁਝਾਨ ਹੈ, ਇੱਕ ਘਿਰਣਾਯੋਗ ਰੁਝਾਨ, ਪਰ ਉਹ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਇਨਕਲਾਬ-ਵਿਰੋਧੀ ਲਿਬਰਲ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਾਭਕਾਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਰੂਸਕੋਏ ਬੋਗਾਤਸਤਵੋ ਦਾ ਵੀ ਇੱਕ ਰੁਝਾਨ ਹੈ—ਇੱਕ ਨਰੋਦਨਿਕ, ਨਰੋਦਨਿਕ-ਕੇਡਟ ਰੁਝਾਨ—ਪਰ ਉਹ ਜੋ ਕਿ ਕੋੜੀਆਂ ਹੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਲੀਹ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕਿ ਵਸੋਂ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋਵਰੇਮੈਨੀ ਮੀਰ¹²⁷ ਦਾ ਇੱਕ ਰੁਝਾਨ ਹੈ—ਆਮ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ—

ਕੇਡਟ ਰੁਝਾਨ (ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਾਰਟੀ ਪੱਖੀ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਵਾਦ ਵੱਲ ਝੁਕਾਓ) ਹੈ —ਪਰ ਇੱਕ ਰੁਝਾਨ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਰੁਝਾਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਰਸਾਲਾ ਬੇਤੁਕਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਨਮੋਸ਼ੀਵਾਲੀ ਅਤੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਅਤੇ ਐਮਫੀਏਤਰੋਵ ਦੀ “ਇਕਲੋਤਰੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ” ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਦੀ ਆਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਜੀ. ਲੋਪਾਤੀਨ ਪਾਸੋਂ ਕਿਸੇ ਰੁਝਾਨ ਦੀ ਆਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕਾਚੋਰੋਵਸਕੀ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੀ ਚਰਚਾ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਈ ਹੈ) ਸਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਰੁਝਾਨ ਹੈਗਾ ਏ, ਪਰ ਹੈ ਉਤਾਂ ਦਾ ਰੁਝਾਨ, ਇੱਕ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰੁਝਾਨ।

ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਨੋਤ ਵਾਰੇ ਇੱਕ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਖ਼ਤ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਾਖ਼ਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਦੁਫੇੜ ਦਾ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਜਵਾਬ ਸੀ: “ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਵਾਲ਼ੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਭੇਜਿਆ ਨਹੀਂ।” ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਕਾਪਰੀ ਸਕੂਲ 'ਤੇ ਨਾ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਧਿਰਕਾਰਦੇ ਰਹੇ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ, ਜੇਕਰ ਹਾਲਾਤ ਨੇ ਮੁਖ਼ਤਲਿਫ਼ ਰਾਹ ਅਪਣਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮਾਖ਼ਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਤਜੋਵਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੁਹਾਡੇ ਤੰਤੂਆਂ 'ਤੇ ਥੋੜਾ ਪੈਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਘੱਟ ਅਜਾਈਂ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਦਿਆਂ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਬਿਨਾਂ ਤਸਦੀਕ ਕਰਨ ਦੇ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਫੇਰ ਕਦੇ 'ਤੇ ਰੱਖਣ ਦੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਖ਼ਬਰ ਨੇ ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਅਜੇ ਤਾਜ਼ਾ ਹੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਐਮਫੀਏਤਰੋਵ ਦੀ ਇਕਲੋਤਰੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਮਾਖ਼ਵਾਦੀ —ਉਤਜੋਵਵਾਦੀ ਧੜੇ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵਧੇਰੇ ਮਾੜੀ ਹੈ। ਇਸ ਧੜੇ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀ ਭੈੜੀ ਗੱਲ ਸੀ ਸਗੋਂ ਅਜੇ ਵੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਤੋਂ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਣ ਵਾਲ਼ਾ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਕੁਰਾਹੇ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸਿਧਾਂਤਕ ਰੁਝਾਨ, ਭਲੇ ਹੀ ਇਹ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਭੰਬਲ ਭੂਸੇ ਉਪਜਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਐਮਫੀਏਤਰੋਵ ਦਾ ਰਸਾਲਾ (ਉਸਦੇ ਕਰਾਸਨੋਏ ਜ਼ਨਾਮਯਾ¹²⁸ ਨੇ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ) ਇੱਕ ਸਿਆਸੀ ਕਰਮ ਹੈ, ਇੱਕ ਸਿਆਸੀ ਉੱਦਮ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਨੀਤੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਮ “ਖੱਬਾ-ਵਾਦ” ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿ 1905 ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣਾ ਰਵੱਈਆ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰਤਾਪੂਰਨ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਸਭ ਕੁੱਝ ਭੈੜਾ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅਫਸੋਸਜਨਕ ਹੈ।

ਐੱਮ. ਐੱਫ. ਨੂੰ ਬਰਾਦਰਾਨਾ ਸਲਾਮ!

ਤੁਹਾਡਾ,
ਲੈਨਿਨ

ਪੈਰਿਸ ਤੋਂ ਕਾਪਰੀ ਟਾਪੂ (ਇਟਲੀ)
ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ।
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1924 ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ
ਮਿਸਲੇਨੀ ਨੰ: 1 ਵਿੱਚ ਛਪੀ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ — 34,
ਪੰਨੇ 434-35

ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ

ਪਿਆਰੇ ਏ. ਐੱਮ.,

ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਈ ਦਿਵਸ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦੁਵਰਕੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਹੋ।

ਮੈਂ ਇਸ ਪੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਮਤੇ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਜ਼ਹੀਵੋਇ ਦਾਈਲੋ¹²⁹ ਦੇਖ ਚੁੱਕਿਆ ਹਾਂ। ਇਹ ਇੱਕ “ਪਹੁੰਚਵਾਲਾ” ਖ਼ਾਤਮਾਵਾਦੀ ਨਿੱਕਾ ਚੀਬੜਾ ਹੈ। ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ। ਉਹ ਖੁਸ਼ ਹਨ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜ਼ਵੈਜ਼ਦਾ¹³⁰ ਇੱਕ ਸਪਤਾਹਕ ਜਾਂ ਫੇਰ ਇੱਕ ਕੌਮਿਕ ਦੈਨਿਕ ਵਜੋਂ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਵੈਜ਼ਦਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਾਂ, ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ—ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਪਵੇ— ਤੁਹਾਡੇ ਚੈਰਨੋਵਾਂ ਤੇ ਐਮਫਿਤੀਏਤਰੋਵ ਵਾਲੇ “ਮਾਮਲੇ” ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਭਾਰੀ ਹੋ ਗਈ...। ਹਾਅ!! ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ “ਜਾਮੇ ਨਹੀਂ ਸਮਾ ਰਿਹਾ।”

ਪਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ, ਅਤੇ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਭੈੜੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਢੇਰ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਲੀਚੜ ਪਯਾਤਨੀਤਸਕੀ ਪਾਸੋਂ ਪਿੱਛਾ ਛੁਡਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਇਮਾਨਦਾਰ ਦਲਾਲ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਦਲਾਲ ਜੋ ਕਿ ਸਾਦਾ ਅਤੇ ਨੇਕ ਹੁੰਦਾ, ਜੋ ਕਿ ਜ਼ਨਾਨੀਯਾ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ। ਹੁਣ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਜੇ... ਇਹ ਇੱਕ ਸੋਨੇ ਦੀ ਖਾਨ ਹੋਣੀ ਸੀ...।

ਮੈਂ ਰੋਜ਼ਕੋਵ ਦਾ ਇਰਕੁਟਸਕੋਯਾ ਸਲੋਵੋ¹³¹ ਘੱਟ ਹੀ ਕਦੇ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਬੰਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾਵਾਦੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਚੂਜ਼ਾਕ ਇੱਕ ਬੁੱਢਾ ਖੋਤਾ ਹੈ, ਨਿਰਦਈ ਅਤੇ ਦੰਭੀ।

ਐੱਮ. ਐੱਫ. ਨੂੰ ਮਾਸਕੋ ਲਿਖੇ ਖ਼ਤ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ਼ੁਭ ਇਛਾਵਾਂ।

ਤੁਹਾਡਾ,
ਲੈਨਿਨ

ਫਰਵਰੀ ਮਾਰਚ 1912 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ

ਅਤੇ ਪੈਰਿਸ ਤੋਂ ਕਾਪਰੀ ਭੇਜਿਆ।

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 21-1-27 ਨੂੰ ਬਾਕਿਨਸਕੀ

ਰਾਬੋਚੀ ਨੰ: 7 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ—35,

ਪੰਨਾ 24

ਪ੍ਰਵਚਾ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦੇ ਨਾਂ ਇੱਕ ਖ਼ਤ ਵਿੱਚੋਂ

...ਮੈਂ ਕਾਮਰੇਡ ਵਿਤੀਮਸਕੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਚਾ (ਨੰ: 98) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਲੇਖ ਲਿਖਣ 'ਤੇ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇਣ ਲਈ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹਾਂ (ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ਤ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ) ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਾ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਪਰ ਸੰਕੋਚਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਵਚਾ ਵਿੱਚ “ਪੁਰਾਣੀ” ਨਰੋਦਨਿਕ ਜਮਹੂਰੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ, ਸ਼ਦਰੀਨ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਲਾਹੇਵੰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪ੍ਰਵਚਾ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ —25,000 ਲਈ— ਇਹ ਢੁੱਕਵੀਂ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ, ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਅਜੋਕੇ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ ਚਾਨਣ ਪਵੇਗਾ।

8 ਸਤੰਬਰ 1912 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ।
ਕਰਾਕੋ II ਤੋਂ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਨੂੰ
ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।

1923 ਵਿੱਚ ਪੁਸਤਕ “IZ epokhi
“Zvezdy” Pravdy 1911-14
ਭਾਗ III ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ —35,
ਪੰਨਾ 24

ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ ਇੱਕ ਖ਼ਤ ਵਿੱਚੋਂ

ਪਿਆਰੇ ਏ. ਐੱਮ.,

ਹੁਣ ਜਨਾਬ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਦੀ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੋਇਆ ? ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਥੱਕ ਗਏ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੰਤੂ ਨਕਾਰਾ ਹੋ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ ? ਇਹ ਸਭ ਗਲਤ ਹੈ। ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਾਪਰੀ ਵਿਖੇ, ਅਤੇ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ “ਮੁਲਾਕਾਤੀ” ਵੀ ਘੱਟ ਵੱਧ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਕਾਇਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਅਪਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਤੁਹਾਡੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੀ ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ਹੋ ? ਬਈ ਈਮਾਨ ਨਾਲ, ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਵੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਾਸਨ ਅਧੀਨ ਰੱਖੋ, ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਅਜੇਹੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ? ਕਿਉਂ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਾਪਰੀ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੇਵਲ ਮੇਰੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਉਲਟ-ਪੁਲਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮੱਲਾਂ ਮੱਲ ਲੈਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਰਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਇੱਕ ਸ਼ਾਸਨ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਤਰੋਯਾਨਵਸਕੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਬਾਰੇ ਲਿਖਾਂਗਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਹ ਭਲੇ ਲੋਕ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅਜੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕੇ ਪਰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜੋ ਕੁੱਝ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਮਾਲਦਾਰ ਵੀ ਹਨ। ਉਹ ਜੇਕਰ ਹੌਸਲਾ ਕਰ ਬੈਠਣ ਤਾਂ ਰਸਾਲੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤਰੋਯਾਨੋਵਸਕਾਯਾ ਛੇਤੀ ਹੀ ਰੂਸ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ, ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਰੋਸਵੈਸ਼ਚੇਨਾਈ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਰਹੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਇਕਬਾਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਖ਼ਿਆਲ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਸਾਡੇ ਨਿੱਕੇ ਰਸਾਲੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਏ. ਐੱਮ. ਦਾ ਸਾਰਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਾਰਨ ਪਛਤਾਵਾ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਛਤਾਵਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਇਹ ਅਸਲੋਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਗਲਪ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਲਈਏ ਅਤੇ ਪਰੋਸਵੈਸ਼ਚੇਨਾਈ ਨੂੰ ਚਲਦਿਆਂ ਕਰ ਲਈਏ। ਕਮਾਲ ਹੋ ਗਈ ! ਪਾਠਕ ਨਵਾਂ ਹੈ, ਪ੍ਰਲੇਤਾਰੀ; ਅਸੀਂ ਰਸਾਲੇ ਨੂੰ ਸਸਤਾ ਕਰਾਂਗੇ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਿਆਦੀ ਅਤੇ ਭਗੌੜਾ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬਕਵਾਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਜਮਹੂਰੀ ਗਲਪ ਨੂੰ ਆਉਣ

ਦੇਣਾ। ਅਸੀਂ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ ਹੁਣ ਕਮਾਲ ਦੇ ਹਨ। ਕਿਰਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਰੇ ਡੂਮਾਂ ਵਿਚਲੇ ਛੇ ਡਿਪਟੀਆਂ ਨੇ ਹੁਣ ਡੂਮਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਿਸ ਜੋਸ਼ ਖਰੋਸ਼ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕ ਅਸਲ ਕਿਰਤੀ ਪਾਰਟੀ ਉਸਾਰਨਗੇ। ਤੀਜੀ ਡੂਮਾ ਸਮੇਂ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਏ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਲੱਚ¹³² (ਨੰ: 24) ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਡਿਪਟੀਆਂ ਦਾ ਖਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਿਆਗ-ਪੱਤਰ ਬਾਰੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ? ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਖਤ ਸੀ, ਕਿ ਨਹੀਂ ਸੀ?

ਅਤੇ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਾਵਦਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਲੈਕਸਿਸਕੀ ਕਿਤਨਾ ਨਰਮੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਫ਼ਸਾਦ ਨਹੀਂ ਖੜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਅਜੀਬ ਹੈ! ਉਸਨੇ ਇੱਕ “ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ” ਭੇਜਿਆ ਹੈ (ਉਹ ਪ੍ਰਾਵਦਾ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ)। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਛਾਪਿਆ ਨਾ। ਅਤੇ ਤਦ, ਅਜੇ ਤੱਕ, ਉਹ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਖੜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅ...ਜੀ...ਬ ਹੈ! ਪਰ ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਫ਼ਸਾਦ ਖੜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਵਦਾ ਨੰ: 24 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿਰੇ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਢੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਂਦਾ! ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਮੱਨੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਪੜ੍ਹ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਉਹ ਪੁਰਾਣਾ ਮਾਖਵਾਦ-ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁਪਤ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਵਦਾ ਦੇ ਬੁੱਧੂ ਸੰਪਾਦਕ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਨਹੀਂ ਜੀ, ਇਹ ਮਾਖਵਾਦੀ ਤਾਂ ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਜਿਤਨਾ ਹੀ (ਉਸਦੇ ਲੇਖ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ) ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਹੈ। ਸ਼ਾਲਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਹਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਨੂੰ ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਤੋਂ ਅਲੈਕਸਿਸਕੀ ਨੇ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ... ਸ਼ਾਲਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ...

ਜਿੱਥੋਂ ਤੀਕ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਬਾਰੇ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਸਹਿਮਤੀ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ “ਜ਼ਹਿਰ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਭੱਦੀ ਰੂਸੀ ਆਤਮਾ ਚੂਸ ਰਹੀ ਹੈ” ਦਾ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਇਲਾਜ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਇਸ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ “ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ” ਸੱਦਣ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਹੋ। ਇਸਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਅਤੇ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦ ਸੱਦਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਿਉਂ ਜੋ ਮਾਖਵਾਦੀ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ ਦੱਸਦੇ ਹਨ! ਅਤੇ ਹੋ ਇੰਝ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅੱਜ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨੀ, ਰੇਡੀਅਮ, ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨ ਆਦਿ ਦੇ “ਅਚੰਭਿਆਂ” ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ, ਦਾਰਸ਼ਨਕ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ —ਕੱਚੇ ਅਤੇ ਪੱਕੇ— ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਦੀ ਲੀਲਾ ਨੂੰ ਘਸੋੜਣ ਲੱਗ ਗਏ ਹਨ।

15 ਅਤੇ 25 ਫ਼ਰਵਰੀ 1913
ਵਿਚਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ — 35,
ਪੰਨੇ 83-84

ਕਰਾਕੋ ਤੋਂ ਕਾਪਰੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1924 ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਮਿਸਲੈਨੀ ਨੰ: 1 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਪ੍ਰਵਾਦ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਨਾਂ ਇੱਕ ਖ਼ਤ ਵਿੱਚੋਂ

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਦੀਮਯਾਨ ਬੇਦਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਜੇ ਮੈਂ ਵੀ ਉਸੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹਾਂ। ਦੋਸਤੋ, ਮਾਨਵੀ ਘਾਟਾਂ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਘਾਟਾਂ ਤਲਾਸ਼ ਨਾ ਕਰੋ, ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਆਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਮੁਹਤਾਤ ਰਹਿਕੇ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਤਹਿਕਰਣ ਤੇ ਇਹ ਜਮਹੂਰੀ-ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਪਾਪ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਪਾਪ, (ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਿੱਜੀ ਪਾਪਾਂ, ਜੇਕਰ ਇੰਝ ਵਾਪਰ ਜਾਣ ਨਾਲੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਗੁਣਾ ਵੱਡਾ “ਪਾਪ” ...) ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਆਪਣੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਵਿਵਾਦ ਨਿੱਕੇ ਸਨ ਪਰ ਸਾਡਾ ਮੰਤਵ ਗੰਭੀਰ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਲਵੋ।¹³³

25 ਮਈ, 1913 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ।
ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ 1933 ਵਿੱਚ “ਲੈਨਿਨ ਫੁਟਕਲਾਂ”
XXV ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ — 35,
ਪੰਨਾ 99-100

ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ

ਪਿਆਰੇ ਏ. ਐੱਮ.,

ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰਨ ਡਰੇ ਹੋ? ਬਸ ਲੋਹੜਾ ਹੀ ਮਾਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਸੱਚ ਹੀ।

ਕੱਲ ਮੈਂ ਰੀਚ ਵਿੱਚ ਦੋਸਤੋਏਵਸਕੀ ਬਾਰੇ¹³⁴ “ਚੀਖ ਚਿਹਾੜੇ” ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਜਵਾਬ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਖਾਤਮਾਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਲੇਖ ਦਾ ਇੱਕ ਪੈਰਾਗਰਾਫ਼ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਰੀਚ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇਹ ਪੈਰਾਗਰਾਫ਼ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਚਲਦਾ ਹੈ:

“ਅਤੇ “ਰੱਬ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ” ਨੂੰ ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਲਈ (ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਲਈ ਹੀ?) ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ — ਇਹ ਇੱਕ ਅਕਾਰਥ ਕੰਮ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕੁੱਝ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੋਇਆ! ਬੀਜੇ ਬਿਨਾਂ ਵੱਢੋਗੇ ਕਿਵੇਂ? ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਜੇ (ਅਜੇ?) ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਰੱਬ ਭਾਲੇ ਨਹੀਂ ਸਿਰਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਾਢ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦੇ, ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।”

ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਨਿੱਕਲੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ “ਰੱਬ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ” ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ “ਕੇਵਲ ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਲਈ” ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਰੱਬ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਇਸ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਬ-ਸਿਰਜਣਾ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ।

ਕਿਉਂ ਜੀ, ਇਹ ਗੱਲ ਭਿਆਨਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇ?

ਰੱਬ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਰੱਬ-ਉਸਾਰੀ ਜਾਂ ਰੱਬ-ਸਿਰਜਣਾ ਜਾਂ ਰੱਬ-ਘੜਣ ਨਾਲੋਂ ਇਤਨਾ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਇੱਕ ਪੀਲਾ ਭੂਤਨਾ ਇੱਕ ਨੀਲੇ ਭੂਤਨੇ ਨਾਲੋਂ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰੱਬ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਰੱਬਾਂ ਅਤੇ ਭੂਤਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦੇਣ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਮਸਾਨ-ਪੂਜਾ (ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਦੇਵ-ਪੂਜਾ ਹੀ ਹੈ—ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਆਦਰਸ਼ਕ, ਭਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਿਰਜਿਆ ਹੋਇਆ ਦੇਵ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਸਭ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਹੈ) ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਨੀਲੇ ਭੂਤਨੇ ਨੂੰ ਪੀਲੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਨਾ ਕਹਿਣ ਨਾਲੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਗੁਣਾ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਬਹੁਤੇ ਹੀ ਸੁੰਤਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ “ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਲਈ, ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਲੋਕ ਮਤ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਲਈ” ਅਪੀਲ ਕਰਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਕੁਥਾਵੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ (ਅਮਰੀਕਾ, ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ) ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਇਸੇ ਸ਼ੁੱਧ, ਰੂਹਾਨੀ, ਬਣੇ ਬਣਾਏ ਰੱਬ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਹੀ ਗੂੜ੍ਹ ਰੱਖਣ ਲਈ ਖਾਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਖਿਆਲ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੱਬ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵੀ ਖਿਆਲ; ਕਿਸੇ ਰੱਬ ਨਾਲ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਲੋਲਬਾਜ਼ੀ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਿਆਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਣ ਯੋਗ ਕੋਝ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਜਮਹੂਰੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਦਾਰਤਾ ਪੂਰਵਕ (ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਸਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ—ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਕੋਝ ਹੈ, ਸਿਰੇ ਦੀ ਸ਼ਰਮਭਰੀ “ਲਾਗ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ” ਹੈ। ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਾਪ, ਕੋਝੇ ਹੱਥਕੰਡੇ, ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਅਤੇ ਛੂਤ ਲਗਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਮਜ਼ਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਚਤਰ ਰੱਬ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀ ਵਿਚਾਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਅਤਿ ਦੇ ਆਕਰਸ਼ਕ “ਸਿਧਾਂਤਕ” ਵਸਤੂਆਂ ਵਿੱਚ ਸਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਕੈਥੋਲਿਕ ਪੁਜਾਰੀ ਜੋ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਰਾਬ ਕਰੇ (ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਜਰਮਨ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ) ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਚੋਗੇ ਵਾਲੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨਾਲੋਂ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਗੰਧਲੇ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਪੁਜਾਰੀ ਤੋਂ, ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਪੁਜਾਰੀ ਨਾਲੋਂ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਰੱਬ ਦੇ ਅਵਿਸ਼ਕਾਰ ਅਤੇ ਰੱਬ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਲਈ ਠੀਕ ਹੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਪਹਿਲੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਨਾ, ਉਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦੇਣਾ ਸੁਖਾਲਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਦੂਸਰਾ ਇਤਨੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕੱਢਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਨਾ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੀ “ਬਦਚਲਣ ਤੇ ਤਰਸਯੋਗ ਡਾਂਵਾਂਡੋਲ” ਉੱਜੜ ਨੇ ਉਸ ਦੀ “ਨਿੰਦਾ” ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ, ਫਲਸਤੀਨ ਆਤਮਾ ਦੀ “ਬਦਚਲਨੀ ਤੇ ਤਰਸਯੋਗ ਡਾਂਵਾਂਡੋਲਪੁਣੇ” (ਰੂਸੀਆਂ ਦੇ ਨੂੰ, ਰੂਸੀਆਂ ਦੇ ਕਿਉਂ ? ਕੀ ਇਤਾਲਵੀ ਕੋਈ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੇ ਹਨ ?) ਨੂੰ ਜਾਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਉਸ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮਿੱਠੀ ਜ਼ਹਿਰ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਾਰਗਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖੰਡ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਛੁਪਾਈ ਹੋਈ ਅਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗੀਨ ਗਲਾਫਾਂ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਨਾਲ ਰਲਗੱਡ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ।

ਇਹ ਤਾਂ ਸੱਚੋਂ ਹੀ ਗਜ਼ਬ ਹੈ।

“ਸਵੈ-ਗਿਲਾਨੀ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੀ ਆਪਾ-ਪੜਚੋਲ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਬਹੁਤੇਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ!”

ਅਤੇ ਕੀ ਰੱਬ-ਸਿਰਜਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਵੈ-ਗਿਲਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਹਰ

ਕੋਈ ਜੋ ਵੀ ਇੱਕ ਰੱਬ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵੱਲ ਜੁੱਟਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਟੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਵੈ-ਗਿਲਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ “ਕਾਰਜਾਂ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਉਹ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਚਿੰਤਨ, ਸਵੈ-ਸ਼ੋਭਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ, ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਦੇ, ਸਿਰੇ ਦੇ ਮੂਰਖਾਂ ਵਾਲੇ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁਲਾਮਾਨਾਂ ਲੱਛਣਾਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੀ “ਹਉਮੈ” ...ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰੱਬ-ਸਿਰਜਣਾ ਦੁਆਰਾ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੋਵੇ, ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲਗਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਰੱਬ-ਸਿਰਜਣਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੋਟੀ ਮਤ ਵਾਲੇ ਫਲਸਤੀਨਾਂ ਦੀ, ਆਪਾ ਨਖਿੱਧ ਬੰਦੇ ਦੀ, ਮਨ-ਮੋਹਣੀ ਆਪਾ-ਲਿਵਲੀਨਤਾ ਹੈ, ਭੈੜੀ ਨਿੱਕ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਜੋਕ “ਬੱਕੀ ਹਾਰੀ ਅਤੇ ਮੰਦੇ ਹਾਲ” ਵਿੱਚ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਹੀ ਆਤਮਾ ਸਬੰਧੀ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਂਝ ਤੁਹਾਨੂੰ “ਰੂਸੀਆਂ” ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ “ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ” ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਯਹੂਦੀ, ਇਤਾਲਵੀ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਾਰੀਆਂ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕੋ ਭੂਤਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਫਲਸਤੀਨਵਾਦ ਦੀ ਸੜਿਆਂਦ ਹਰ ਥਾਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਘਿਰਣਾਮਈ ਹੈ— ਪਰ “ਜਮਹੂਰੀ ਫਲਸਤੀਨਵਾਦ” ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਿਧਾਂਤਕ ਮਸਾਨ-ਪੂਜਾ ਵਿੱਚ ਰੁਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ ’ਤੇ ਘਿਰਣਾ ਉਪਜਾਊ ਹੈ) ਦੀ ਸੁਪਨਮਈ “ਸਵੈ-ਗਿਲਾਨੀ” ਹੈ।

ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਬੰਧ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਜਾਨਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਸਫਲ ਹੀ ਰਹੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਜੀਭਾ ਇਹ ਤਿਲਕਣ ਆ ਕਿਧਰੋਂ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕੀ ਅਰਥ ਹੋਏ? ਉਸ “ਇਕਬਾਲ” ਦੀ ਰਹਿੰਦ ਖੂੰਹਦ ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਵੀ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਭਰਦੇ? ਜਾਂ ਫੇਰ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਯੁਨੀ?

ਜਾਂ ਫੇਰ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨੁਕਤਾਨਿਗਾਹ ਦੀ ਬਜਾਏ ਖੁਲ੍ਹੇਆਮ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਨੁਕਤਾਨਿਗਾਹ ਵੱਲ ਨੂੰ ਮੋੜਨ ਵੱਲ ਇੱਕ ਅਸਫਲ ਹੰਭਲਾ? ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੈ ਕਿ “ਖੁਲ੍ਹੇਆਮ ਜਮਹੂਰੀਅਤ” ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਤਕੜੀਆਂ (ਇਸ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਲਈ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ) ਮਾਰਨ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਏ ਹੋਵੋ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਫਲਸਤੀਨੀਆਂ ਨੂੰ “ਇੱਕ ਕਬੂਲਣ ਯੋਗ ਵਿਆਖਿਆ”, ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਲ ਦੀ ਪਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ, ਫਲਸਤੀਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ?

ਪਰ ਜੇ ਇੰਝ ਹੈ ਤਾਂ ਇੱਕ, ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਅਤੇ ਹਰ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗਲਤ ਪਹੁੰਚ ਹੈ।

ਮੈਂ ਉੱਪਰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਮਹੂਰੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਲੇਖਕ ਲਈ “ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਲਈ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ, ਲੋਕ-ਰਾਏ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਲਈ” ਅਪੀਲ ਕਰਨੀ ਕੁਥਾਂਵੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਪਰ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਕਿਵੇਂ ਹੈ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਪੀਲ ਪੂਰਨ ਭਾਂਤੀ ਢੁੱਕਵੀਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ

ਫਲਸਤੀਨੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪ ਦੀ ਅਪੀਲ, ਆਮ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ, —ਇਸ 'ਤੇ ਤਾਂ ਰੂਸਕਾਯਾ ਮਾਈਸਲ ਦੇ ਆਈਜ਼ਰੋਯੇਵ ਵਰਗੇ ਵੀ ਦੋਹੀ ਹੱਥੀਂ ਸਹੀ ਪਾ ਦੇਣਗੇ। ਫੇਰ ਉਹ ਸੰਕੇਤ-ਸ਼ਬਦ ਆਈਜ਼ਰੋਯੇਵ ਕਿਉਂ ਚੁਣਦੇ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਆਈਜ਼ਰੋਯੇਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸਕੋ ਪਰ ਪਾਠਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ? ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਪਰਦਾ ਕਿਉਂ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ (ਜੋ ਕਿ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗੇ ਰੌਅ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਜੋ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ “ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਰਾਏ” ਆਪਣੀ ਨਾਲੋਂ, ਬੁਰਜੂਆ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸਕਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ) ਪੈਟੀ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ (ਬਦ-ਚਲਣ, ਅਫਸੋਸਜਨਕ ਹੱਦ ਤੱਕ ਡਾਂਵਾਂਡੋਲ, ਥੱਕੀ ਹਾਰੀ ਨਿਵਾਣਾਂ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ, ਸਵੈ-ਲਿਵਲੀਨ, ਰੱਬ ਵਿੱਚ ਲਿਵ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਰੱਬ ਸਿਰਜਕ, ਰੱਬ ਨਾਲ ਮੱਥਾ-ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਸਵੈ-ਗਿਲਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਅਗਿਆਨਤਾ ਵੱਸ—ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀ—ਕਮਾਲ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ! ਇਤਿਆਦਿ) ਨਾਲੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਨਾ ਵੱਖਰਾਇਆ ਜਾਵੇ ?

ਤੁਸੀਂ ਇੰਝ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ?

ਇਹ ਤਾਂ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡਾ
ਵੀ. ਆਈ.

ਪਿੱਛੋਂ ਸੁੱਝੀ:

ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰਡ ਡਾਕ ਦੁਆਰਾ ਨਾਵਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਕੀ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਪਿੱਛੋਂ ਸੁੱਝੀ:

ਜਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ ਤੁਸੀਂ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਕਰਵਾ ਲਵੋ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਜ਼ੁਕਾਮ ਆਦਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਫਰ ਕਰ ਸਕੋ (ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)

ਤੁਹਾਡਾ
ਵੀ. ਉਲੀਆਨੋਵ

13 ਜਾਂ 14 ਨਵੰਬਰ 1913 ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ।

ਕਰਾਕੋ ਤੋਂ ਕਾਪਰੀ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।

2 ਮਾਰਚ 1924 ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਦਾ ਨੰ: 51

ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ—

35, ਪੰਨੇ 121-24

ਇਨੀਸਾ ਅਰਮਾਂਡ ਦੇ ਨਾਂ

ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ ਮਿੱਤਰ¹³⁵ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿੱਨੀਚੈਂਕੋ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨਾਵਲ¹³⁶ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹਟਿਆ ਹਾਂ। ਇਹ ਅਸਲੀਲ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਮੂਰਖਤਾ ਦੀ ਖਿਚੜੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ, ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਹੋ ਸਕਿਆ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ “ਦਹਿਸ਼ਤ” ਨੂੰ, ਇੱਕੋ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ “ਵਿਭਚਾਰ” ਅਤੇ “ਆਤਸ਼ਿਕ” ਅਤੇ ਰੂਮਾਂਟਿਸਿਕ ਜੁਰਮਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ, ਬਲੈਕਮੇਲ ਦੁਆਰਾ ਧਨ ਕੱਢਵਾਉਣ ਨੂੰ (ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਬਲੈਕਮੇਲ ਹੋਣਾ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਦੇ ਰਖੈਲ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ) ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ‘ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ, ਸਭ ਨੂੰ ਰੱਲਗੱਡ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਪਾਗਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਕਾਂ, ਵਿਚਿੱਤਰਤਾਈਆਂ, ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਕਿ ਉਸ ਪਾਸ ਕਸਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜੱਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ “ਆਪਣੀ” ਥਿਊਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਰਤੀਬ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਬੁਰਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਲੇਖਕ ਹੀ ਹੈ, ਆਪ ਵਿੱਨੀਚੈਂਕੋ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਨੂੰ ਵਾਹੀਯਾਤ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪਚਾਕੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ “ਬਚਗਾਨਾ ਖੇਡ-ਸਾਧਨ” ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਗੀਚ ਵਿਚਲਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੀਵੀਊ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੋਸਤੋਏਵਸਕੀ ਦੀ ਨਕਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਚੰਗੇ ਹਿੱਸੇ ਵੀ ਹਨ। ਨਕਲ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਸਤੋਏਵਸਕੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁੱਝ ਸਿਰੇ ਦਾ ਭੈੜਾ ਸੀ ਉਸਦੀ ਇੱਕ ਸਿਰੇ ਦੀ ਭੈੜੀ ਨਕਲ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ “ਦਹਿਸ਼ਤਾਂ” ਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿੱਨੀਚੈਂਕੋ ਨੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕੇਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਭਾਵ ਕਿ ਦਹਿਸ਼ਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਡੀ ਨਾਲ ਤਹਿ ‘ਤੇ ਤਹਿ ਚਿਣਦੇ ਜਾਣਾ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਅਤੇ ਪਾਠਕ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਭੈ ਭੀਤ ਕਰਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪਾਠਕ ਨੂੰ “ਅਚੰਭਤ” ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਬੀਮਾਰ ਕਾਮਰੇਡ ਨਾਲ ਰਾਤ ਬਸਰ ਕਰਨੀ ਪਈ ਸੀ (ਉਸ ਨੂੰ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋਣ ਦੀ ਦਿਮਾਗੀ ਬੀਮਾਰੀ ਸੀ) ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਕਾਮਰੇਡ ਨਾਲ “ਉਰਲੀਆਂ ਪਰਲੀਆਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਪਈਆਂ” ਜਿਸਨੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ (ਇੱਕ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੀ) ਅਤੇ ਜਿਸਨੇ ਕੁਝ ਹੀ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਵੀ ਲਈ ਸੀ। ਵਿੱਨੀਚੈਂਕੋ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਯਾਦਾਂ ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਹੀ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨਾਂ ਦਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਭਾਗ ਹੀ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਦੰਭੀ, ਸਿਰੇ

ਦੇ ਮੂਰਖ ਵਿੱਨੀਚੈਂਕੋ ਨੇ, ਆਪੇ ਫੂਕ ਲੈਣ ਲਈ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਿਆਨਕਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ—ਇੱਕ “ਐਵੇਂ ਮਨ ਭਿਆਨਕ” ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼। ਹੱਤ...ਗੰਦਗੀ, ਮੂਰਖਤਾ, ਅਫਸੋਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ 'ਤੇ ਏਨਾ ਸਮਾਂ ਗੰਵਾਇਆ।

ਤੁਹਾਡਾ
ਵੀ. ਆਈ.

5 ਜੂਨ 1914 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ।
ਪੋਰੋਨਿਨ ਤੋਂ ਲੋਵਰਾਨ (ਆਸਟਰੀਆ-ਹੰਗਰੀ,
ਹੁਣ ਯੁਗੋਸਲਾਵੀਆ) ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।
ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਚੌਥੇ ਰੂਸੀ ਸੰਸਕਰਣ
ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ — 35,
ਪੰਨੇ 144-45

ਇਨੀਸਾ ਅਰਮਾਂਡ ਦੇ ਨਾਂ

ਪਿਆਰੀ ਮਿੱਤਰ,

ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹੋ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦੇਵਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਤਾਬਚੇ¹³⁷ ਦੀ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹੈ।

ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਲਗਦੇ ਹੱਥ ਹੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ: ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 3 ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ—“ਪਿਆਰ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਮੰਗ” (ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ),

ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਮੰਗ ਹੈ।

ਆਖਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਾਕ ਤੋਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ? ਇਸ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

1. ਪਿਆਰ ਦੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਦਾਰਥਕ (ਮਾਲੀ) ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰਤਾ?
2. ਇਹੋ ਪਦਾਰਥਕ ਫਿਕਰਮੰਦੀਆਂ ਤੋਂ?
3. ਧਾਰਮਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਤੋਂ?
4. ਪਾਪਾਂ ਆਦਿ ਵੱਲੋਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ?
5. “ਸਮਾਜ” ਵੱਲੋਂ ਪੱਖਪਾਤ ਆਦਿ ਤੋਂ?
6. ਚੌਗਿਰਦੇ ਦੇ ਸੌੜੇ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ (ਕਿਸਾਨ ਜਾਂ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਜਾਂ ਬੁਰਜੂਆ ਬੁੱਧੀਵਾਨ)?
7. ਕਨੂੰਨ, ਕਚਿਹਿਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ?
8. ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਤੱਤ ਤੋਂ?
9. ਪਰਸੂਤ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਤੋਂ?
10. ਪਰਾਏ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ? ਇਤਿਆਦਿ।

ਮੈਂ ਕਈ ਅੰਤਰ ਅੰਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ (ਹਾਂ, ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ) ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨੰ. 8-10 ਵਾਲੇ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਸਗੋਂ ਨੰ: 1-7 ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਕੁੱਝ ਨੰ: 1-7 ਵਰਗਾ ਹੈ।

ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਨੰ: 1-7 ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਚੋਣ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਿਆਰ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਪੂਰਨ ਭਾਂਤੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੋਗੇ, ਲੋਕੀਂ, ਕਿਤਾਬਚੇ ਦੇ ਪਾਠਕ, ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ

’ਤੇ “ਪਿਆਰ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ” ਤੋਂ ਆਮ ਕਰਕੇ ਨੰ: 8-10 ਵਰਗਾ ਹੀ ਕੁੱਝ ਸਮਝਣਗੇ।

ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਿਰੇ ਦੀਆਂ ਬਾਤੂਨੀ ਅਤੇ “ਬਹੁਤੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼” ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ “ਪਿਆਰ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ” ਤੋਂ ਇਹੋ ਨੰ: 8-10 ਹੀ ਸਮਝਣਗੀਆਂ, ਠੀਕ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਮੰਗ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਲਈ ਨੰ: 1-2 ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ, ਅਤੇ ਫੇਰ 1-7, ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ “ਪਿਆਰ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ” ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਗੱਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕੀ “ਮਤਲਬ” ਕੱਢਦੇ ਹੋ।

ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿਆਰ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਮਾਤੀ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਾਸਤਵਿਕ ਤਰਕ ਕੀ ਹੈ।

ਮਿੱਤਰਤਾ ਪੂਰਵਕ ਹੱਥ ਘੁਟਣੀ¹³⁸
ਡਬਲਿਊ. ਆਈ.

17 ਜਨਵਰੀ 1915 ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ
ਬੈਰਨੇ ਤੋਂ ਭੇਜਿਆ।

ਪਹਿਲੀਵਾਰ 1939 ਵਿੱਚ ਰਸਾਲਾ
ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਨੰ: 13 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ — 35,
ਪੰਨੇ 180-81

ਇਨੀਸਾ ਅਰਮਾਂਡ ਦੇ ਨਾਂ

ਪਿਆਰੀ ਮਿੱਤਰ,

ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਹੋਈ ਦੇਰ ਲਈ ਮੁਆਫੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ: ਮੈਂ ਕੱਲ ਹੀ ਇਹ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈ ਗਈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬੈਠਕੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਾ ਮਿਲਿਆ।

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿਤਾਬਚੇ ਲਈ ਤੁਹਾਡੀ ਪਲਾਨ ਦਾ ਗੱਲ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ “ਪਿਆਰ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਮੰਗ” ਅਸਪਸ਼ਟ ਸੀ ਅਤੇ —ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਰਹਿੰਦਿਆਂ (ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਮਲਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਜਮਾਤੀ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅੰਤਰੀਵ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਾ) ਅਜੋਕੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਮੰਗ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ।

ਤੁਸੀਂ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ!

ਬਹੁਤ ਔਛਾ। ਆਓ ਇਸ 'ਤੇ ਮੁੜ ਝਾਤ ਪਾਈਏ।

ਅਸਪਸ਼ਟ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੈਂ ਲਗਭਗ ਦਸ ਸੰਭਵ (ਅਤੇ, ਜਮਾਤੀ ਵਿਰੋਧ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਟੱਲ) ਮੁਖਤਲਿਫ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਅੰਕਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਇੰਝ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ 1-7 ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਸਤਰੀ ਲਈ ਮਿਸਾਲੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੋਣਗੇ, ਅਤੇ 8-10 ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਲਈ।

ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਖੰਡਣ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ

(1) ਕਿ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਗਲਤ ਹਨ (ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਰ ਰੱਖਣੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਾਂ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗਲਤ ਹਨ), ਜਾਂ

(2) ਅਪੂਰਨ ਹਨ (ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਜੋੜਣੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ), ਜਾਂ

(3) ਇਹ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ।

ਤੁਸੀਂ ਨੰ: ਇੱਕ, ਜਾਂ ਦੂਸਰੀ ਜਾਂ ਤੀਸਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋ।

ਤੁਸੀਂ 1-7 ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਛੋਹਿਆ। ਕੀ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ

ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹੋ (ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ)? (ਜੋ ਕੁੱਝ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਵੇਸਵਾ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਧੀਨਤਾ: “ਨਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਅਸੰਭਾਵਨਾ” ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 1-7 ਨੁਕਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਵੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ)।

ਨਾ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਮੁੱਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ।

ਬਾਕੀ ਨੁਕਤੇ ਰਹਿ ਗਏ 8-10।

ਤੁਹਾਡੇ ਇਹ “ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਰਹੇ” ਅਤੇ “ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ” ਤੋਂ—ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਕਿ “ਪਿਆਰ ਦਾ ਅਜ਼ਾਦੀ” ਨੂੰ ਨੁਕਤਾ ਨੰ: 10 ਨਾਲ “ਸਮਾਨ ਹੀ ਸਮਝ ਲੈਣਾ” (!!??) ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਭਵ (ਤੁਸੀਂ ਇਹੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ) ਹੈ...

ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ “ਸਮਾਨਤਾ” ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਖੰਡਣ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹਾਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ?

ਇਹ ਕਿਵੇਂ?

ਬੁਰਜੂਆ ਇਸਤਰੀਆਂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਨੁਕਤਾ 8-10 ਵਾਲੇ ਅਰਥ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ—ਇਹ ਮੇਰਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋਗੇ ਕਿ ਬੁਰਜੂਆ ਬੀਬੀਆਂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਕੀ ਅਰਥ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ?

ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਨਾ ਦੱਸੋ! ਪਰ ਕੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬੁਰਜੂਆ ਇਸਤਰੀਆਂ ਇਹੋ ਅਰਥ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ? ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਰ ਚਿਤੋਂ ਇਹ ਤਸਲੀਮ ਕਰਦੇ ਹੋ।

ਅਤੇ ਉਂਝ ਵੀ, ਸਵਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਮਾਤੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ “ਝੁਠਲਾਉਣਾ” ਅਸੰਭਵ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਗੱਲ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਇੰਝ ਕਰੋ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸੇ ਕਰ ਲਵੋ, ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਨੁਕਤਾ-ਨਿਗਾਹ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਕੇ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਲੋੜੀਂਦੇ ਟੁਕੜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕਿਤਾਬਚੇ ਵਿੱਚ ਬੋਚ ਲੈਣਗੇ, ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਗੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਕਿਤਾਬਚੇ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਉੱਲੂ ਸਿੱਧਾ ਕਰਨਗੇ, ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਗੇ, ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਭੰਬਲ ਭੂਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣਗੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਡਰ ਦੇ ਬੀਜ, ਬੀਜ ਕੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ “ਓਪਰੇ” ਵਿਚਾਰ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹੋ)। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਦਲ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਤੇ ਜਮਾਤੀ ਨੁਕਤਾ-ਨਿਗਾਹ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁੱਲਦੇ ਹੋਏ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ “ਹਮਲੇ” ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਹੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ 8-10 ਨੁਕਤਿਆਂ ਨਾਲ “ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਰਿਹਾ” ਹੋਵਾਂ... ਖ਼ੂਬ, ਬਹੁਤ ਖ਼ੂਬ...

“ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇੱਕ ਵਕਤੀ ਕਾਮ-ਜਜ਼ਬਾ ਅਤੇ ਯਰਾਨਾ” ਵੀ “ਵਧੇਰੇ ਕਾਵਿਕ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ” ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਵਿਆਹੀ ਜੋੜੀ ਦੇ “ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੇ ਚੁੰਮਣਾ” (ਤੁੱਛ ਅਤੇ ਭੱਦੇ) ਨਾਲੋਂ। ਤੁਸੀਂ ਇਹੋ ਕੁੱਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਉਹ ਕੁੱਝ ਹੈ ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਿਤਾਬਚੇ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋ। ਬਹੁਤ ਅੱਛੇ!

ਕੀ ਇਹ ਮੁਕਾਬਲਾ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਹੈ? ਕਿਸੇ ਭੱਦੀ ਵਿਆਹੀ ਜੋੜੀ ਵਿਚਕਾਰ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਚੁੰਮਣ ਗੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਿਸ ਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ...ਇਹੋ ਸੋਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ—ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਲਏ ਚੁੰਮਣ? ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਮੁਕਾਬਲਾ “ਵਕਤੀ” (ਵਕਤੀ ਕਿਉਂ?) “ਕਾਮ ਜਜ਼ਬੇ (ਪਿਆਰ ਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?) ਦਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ—ਤਾਂ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਪਿਆਰ (ਵਕਤੀ) ਦੇ ਚੁੰਮਣਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਵਿਆਹੀ ਜੋੜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਬਿਨਾਂ ਦੇ ਚੁੰਮਣਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ... ਅਜੀਬ ਹੈ। ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਕਿਤਾਬਚੇ ਲਈ ਕੀ ਇਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਅਸੱਭਿਅ ਲੋਕਾਂ—ਬੁੱਧੀਵਾਨ—ਕਿਸਾਨਾਂ (ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੇ ਪੁਆਇੰਟ 6 ਜਾਂ 5 ਵਿੱਚ ਹਨ) ਦੇ ਭੱਦੇ ਅਤੇ ਗੰਦੇ, ਬਿਨਾਂ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਸਿਵਲ-ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ (ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਪਾਵੋ ਤਾਂ, ਕਿ ਵਕਤੀ ਦੋਸਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਮ-ਜਜ਼ਬਾ ਵੀ, ਗੰਦਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੈ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ)। ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਉਹ ਇੱਕ ਜਮਾਤੀ-ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਮੂਨਿਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ “ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ” ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਾਪਰਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸਵਾਲ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਲਵੋ ਕਿਸੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਦੇ ਗੰਦੇ ਚੁੰਮਣਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਕਤੀ ਯਰਾਨੇ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚੁੰਮਣਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕੇਸ ਲਵੋ, ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਇੱਕ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਸਾਰਾ ਤੱਤ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਖਾਸ ਨਮੂਨਿਆਂ ਦੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ) ਪਰ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬਚੇ ਵਿੱਚ??

ਤੁਸੀਂ ਕੀਮ ਦਾ ਅਢੁੱਕਵੀਂ ਟੂਕ ਬਾਰੇ ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ “ਪਿਆਰ ਦੇ ਅਚਾਰੀਆਂ ਤੱਕ ਰੋਲ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ “ਮੂਰਖਤਾ” ਹੈ। ਠੀਕ, ਪਰ ਵਕਤੀ ਆਦਿ ਦੇ ਅਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰੋਲ ਬਾਰੇ ਕਿਵੇਂ ਹੈ?

ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਪੈਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮਸਲੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਨਾ ਕਰ ਲਈਏ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਚਾਹਨਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਾਬਚਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕੱਢ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਬੇਸੁਆਦੀ ਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕੇ (ਕਈ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਇਕੱਲਾ ਵਾਕ ਵੀ ਦਾਲ ਵਿੱਚ ਕੋਕੜੂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ), ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਲਤ ਅਰਥ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ “ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ”, ਅਤੇ ਇਹ ਲਿਖਣ ਦਾ

ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਘੋਖ ਸਕਦੇ, ਬਨਿਸਬਤ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਘੋਖਣ ਦੇ—ਅਤੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪਲਾਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਨੁਕਤਿਆਂ 1-10 ਦਾ ਉਲੱਥਾ ਕਰ ਲਵੋ (ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਹੋਣ) ਨਾਲ਼ੇ ਆਪਣੀਆਂ “ਵਕਤੀ” ਆਦਿ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦਾ ਵੀ, ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖੋ, ਉਸਨੂੰ ਪੂਰੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ਼ ਸੁਣੋ: ਬੱਸ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਤਜਰਬਾ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਤਾਬਚੇ ਤੋਂ ਕੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਣਗੇ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੱਥ ਘੁੱਟਣੀ ਭੇਜਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਘੱਟ ਸਿਰਦਰਦਾਂ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਤੁਹਾਡੇ ਛੇਤੀ ਸਿਹਤਯਾਬ ਹੋਣ ਲਈ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਵੀ. ਯੂ.

ਪਿੱਛੋਂ ਸੁੱਝਿਆ —

ਬਾਓਗੀ¹³⁹ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ... ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਬਹੁਤਾ ਭਰੋਸਾ ਦਵਾਇਆ ਹੋਵੇ... ਪਰ ਕਿਹੜਾ? ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਭਾਵ ਟੱਕਰ ਅੱਗੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਲੜਾਈ ਦੇਣੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ?

24 ਜਨਵਰੀ, 1915 ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ

ਬੈਰਨੇ ਤੋਂ ਭੇਜਿਆ।

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1939 ਵਿੱਚ

ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਨੰ: 13 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ — 35,

ਪੰਨੇ 182-85

ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਲਈ ਲੋਕ-ਕਮੀਸ਼ਨਰੀਅਤਾਂ ਨੂੰ

ਤੁਹਾਨੂੰ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1918, ਦੇ ਫ਼ਰਮਾਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਚੁੱਕੇ ਕਦਮਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਰ ਦੇ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ, 1) ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਾਰਕਾਂ ਦਾ ਢਾਹੁਣਾ, 2) ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਨਵੇਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨੇ, ਜੇਕਰ ਕਿ ਉਹ ਆਮ ਜਿਹੇ ਹੋਣ, ਅਤੇ 3) ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਇਮਾਰਤਾਂ 'ਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਨਵੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਲਿਖਣੀਆਂ (ਫ਼ਰਮਾਨ ਦਾ ਪੈਰਾ 5)।

ਫ਼ਰਮਾਨ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦੇਣ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ, ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਦੇਰ ਮੁਆਫ਼ੀ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਲੋਕ-ਕਮੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ

15 ਜੂਨ, 1918 ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ।
1933 ਵਿੱਚ
“ਲੈਨਿਨ ਫੁਟਕਲਾਂ” XXI
ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ—50,
ਪੰਨਾ-101, ਪੰਜਵਾਂ ਰੂਸੀ ਐਡੀਸ਼ਨ

ਏ. ਵੀ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤਾਰ

ਸਤੰਬਰ 18, 1918

ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਨ ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ

ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ।

ਪਰਤ ਪੋਕਰਵੋਸਕੀ, 53 ਉਸਤੋਜ਼ੈਨਕਾ, ਮਾਸਕੋ, ਨੂੰ

ਮੈਂ ਅੱਜ ਬੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਯਾਦਗਾਰ ਸਥਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀਨੋਗਰਾਦੋਵ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ, ਮਹੀਨਿਆਂ ਬੱਧੀ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅੱਜ ਦੀ ਦਿਹਾੜੀ ਤੱਕ ਇੱਕ ਵੀ ਬੁੱਤ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਰਾਦੀਸ਼ਚੇਵ ਦੇ ਬੁੱਤ ਦਾ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣਾ ਇੱਕ ਮਜ਼ਾਕ ਹੈ। ਮਾਰਕਸ ਦਾ ਬੁੱਤ ਕਿਤੇ ਵੀ ਆਮ ਥਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਲਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁਜਰਮਾਨਾ ਅਤੇ ਨਖਰੀਲੇ ਰਵੱਈਏ ਕਾਰਨ ਤੰਬੀਹ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜੇ ਜਾਣ। ਬੇਸਮਝ ਅਵਾਰਾਗਰਦਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਹਾਨੀ ਪੁਚਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਦਾ ਘਾਟਾ ਹੈ।

ਲੈਨਿਨ

ਚੇਅਰਮੈਨ, ਕੌਂਸਲ ਆਫ਼ ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਨ

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ “ਲੈਨਿਨ ਫੁਟਕਲਾਂ”

ਨੰ: 21 ਵਿੱਚ 1933 ਵਿੱਚ ਛਪੀ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ — 35,

ਪੰਨਾ-360

ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ

31 ਜੁਲਾਈ, 1919

ਪਿਆਰੇ ਅਲੈਕਸੇਈ ਮੈਕਸੀਮੋਵਿਚ,

ਜਿਤਨਾ ਵਧੇਰੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਖਤ ਵਾਚਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਤਨਾ ਵਧੇਰੇ ਮੈਂ, ਜੋ ਕੁੱਝ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਜੋ ਕੁੱਝ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ) ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਿਰਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖਤ, ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਰਣੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਸਭ ਹੀ ਰੋਗੀ ਹਨ।

ਅਜੋਕੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਬਹੁਤ ਹੀ ਰੋਗੀ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸਮਝ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਵਸੋਂ ਨੇ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਮੁਸੀਬਤ ਝੱਲੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ ਇੱਥੇ ਕੰਮ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਥੁੜ੍ਹੇਂ ਗੰਭੀਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਖਤਰਾ ਵੀ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਭ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ 'ਤੇ ਵੀ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਬਦਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ; ਬਈ ਆਪਣੇ ਤੰਤੂਆਂ ਦੇ ਬੀਮਾਰ ਪੈ ਜਾਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਕਰਨੀ ਸਿਆਣੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਆਮ ਸਧਾਰਨ ਸੂਝਬੂਝ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਛੱਡੋ।

ਉਵੇਂ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਖਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰੋਗੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੋਗੀ ਨਿਰਣਿਆਂ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਤੁਸੀਂ ਪੇਚਿਸ਼ ਅਤੇ ਹੈਜ਼ੇ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਫੌਰਨ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਰੋਗੀ ਰੋਸ ਛਾਅ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: “ਭਰਾਤਰੀ ਭਾਵ, ਸਮਾਨਤਾ”। ਭਾਵੇਂ ਅਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਿੱਟਾ ਕੁੱਝ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿੱਕਲਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਏ, ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਗੋਚਿਆਂ, ਕੰਗਾਲੀ ਅਤੇ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜਵਾਦ ਹੀ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਨ, “ਗੁਪਤ ਭੰਡਾਰਾਂ” ਦੇ ਸਾਹਿਤ (ਕਿਹੜਾ? ਕਾਲੀਨਿਨ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਸਬੰਧਤ ਹੈ) ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ, ਕੁੱਝ ਤਲਖ ਮਖੌਲ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਆਏ ਨਹੀਂ। ਅਤੇ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕਿ ਇੱਕ “ਸੂਝਵਾਨ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਬਦਨਸੀਬ ਬਚਿਆ ਖੁਚਿਆ ਭਾਗ” ਅਖੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ “ਮੁਜ਼ੀਕ ਦੀ ਕੈਦ” ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਦੀ “ਗੱਦਾਰੀ” ਹੋਈ ਹੈ।

ਹੁਣ ਦੱਸੋ, ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਵੀ ਹੈ? ਕੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਮਜ਼ੀਕ ਨੂੰ ਦੇਣ

ਦੀ ਗੱਦਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਕਾਲੀਨਿਨ 'ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਇਹੋ ਨਿੱਕਲਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੀ ਕਾਢ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੇ ਕੱਢੀ ਹੋਵੇ ਜਿਹੜੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਅਨਾੜੀ, ਮੂਰਖ ਹਨ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ “ਖੱਬੀ” ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ, ਜੇ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਤਿ ਉਤੇਜਿਤ, ਥੱਕੇ ਹਾਰੇ, ਭੁੱਖੇ, ਰੋਗੀ ਹਨ ਜਾਂ ਫੇਰ “ਧਨੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਰਹਿੰਦ ਖੂੰਹਦ” ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਤਰੋੜ ਮਰੋੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮੁਹਾਰਤ ਦੀ ਮਾਲਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹਰ ਤੁੱਛ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਜਨੂੰਨ ਭਰੀ ਘਿਰਣਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਦਾਤ ਦੀ ਮਾਲਕ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਵੀ ਇਸ ਰਹਿੰਦ ਖੂੰਹਦ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਪਣੇ ਖ਼ਤ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਗੱਲ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਨੋ-ਵਿਰਤੀ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਰੋਗੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ “ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਿੰਨਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ” ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੈ, ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਨਾਤੇ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ। ਤੁਸੀਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੋ ਵੀ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋ ਉਹ ਇਸੇ “ਰਹਿੰਦ ਖੂੰਹਦ” ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋ—ਉਹ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਕਿੱਤੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਿਸ ਨਾਲ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਰਜਨਾਂ ਹੀ ਖਿੱਝੇ ਹੋਏ ਬੁਰਜੂਆ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨੂੰ “ਮਿਲਣਾ” ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਆਮ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੀ।

ਜਿਵੇਂ ਇਹ “ਰਹਿੰਦ ਖੂੰਹਦ” ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤਾ ਲਈ ਸਹਾਨਭੂਤੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਦੇ ਹੀ ਕੁੱਝ ਭਾਵ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਮਾਲ ਮਤਾਅ ਨੂੰ ਪੈ ਨਿੱਕਲੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ “ਨਿਰਣੇ” ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਤੱਕ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਹੋ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਚੋਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ਼ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਇਹ ਪੂਰਨ ਭਾਂਤੀ ਇੱਕ ਰੋਗੀ ਮਨੋਵਿਰਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਖਿੱਝੇ ਹੋਏ ਬੁਰਜੂਆ ਦਾਨਿਸ਼ਵਰਾਂ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ (ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਵਾਈਟ ਗਾਰਡ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਨਾ ਹੋਣ) ਨੂੰ ਚੋਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਾਲ਼ ਲੈਣ ਲਈ ਸਭ ਹੀਲੇ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਬੁਰਜੂਆ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣ ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਬੁੜ-ਬੁੜ ਕਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਗੁੱਸਾ ਉਗਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹੀ। ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਹੀਂ “ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਾ”, ਕਿਉਂ ਜੋ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਦੇ ਬੁਰਜੂਆ ਲੋਕ (ਅਤੇ “ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ”) ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੀ ਥਾਂ (ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਵੀ) ਗੁਆ ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੂਸ ਲਈ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਇੱਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ।

ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਹ ਗੱਲ ਉਦੋਂ ਹੀ ਮੰਨ ਸਕੇਗਾ ਜੇਕਰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਲੀਭਾਂਤ-ਸੂਚਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਅਤੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਿਆਸੀ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇ। ਇਹੋ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਤੇ, ਅਤੇ ਨਾ ਸਿਆਸੀ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਘੋਖ ਦੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹੋ, ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਿੱਤੇ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹੋ ਜਿਹੜਾ ਤਲਖੇ ਹੋਏ ਬੁਰਜੂਆ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਗਿਰਦ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ, ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਇਆ, ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਭਲੇ ਨੂੰ ਮਸੀਂ ਮਸੀਂ ਦੇ ਭਲੇ ਨੂੰ—ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਤਾਂ ਭੁੱਲ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਕਰਾਹ ਰਹੇ ਹਨ, ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਰੱਟ ਰਹੇ ਹਨ, ਮੌਤ ਦੀ ਭੈਅ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਰ ਜਾਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਭੈ ਭੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਨਰੀਖਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਨਰੀਖਣ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਨਵ-ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨੀ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਸੂਬੇ ਜਾਂ ਦਿਹਾਤੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਵਸੋਂ ਤੋਂ। ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਮੱਗਰੀ ਤੋਂ ਸਿਆਸੀ ਸਿੱਟੇ ਨਹੀਂ ਕੱਢਣੇ ਪੈਂਦੇ, ਉਥੇ ਤਾਂ ਬਸ ਨਰੀਖਣ ਕਰਨ ਦੀ ਹੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਲੱਥਿਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਇੱਕ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਨਵ-ਜੀਵਨ ਦੀ ਨਵ-ਉਸਾਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇੱਕ ਰੋਗੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਰੋਗੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ 'ਤੇ, ਸਾਬਕਾ ਰਾਜਧਾਨੀ¹⁴⁰ ਨੂੰ ਖੌਫਨਾਕ ਫੌਜੀ ਖਤਰੇ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਤੰਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ 'ਤੇ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਥੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਰੂਸ ਦੀ ਵਸੋਂ ਦੇ ਦਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨੌਂ ਹਿੱਸਿਆਂ, ਭਾਵ ਕਿਰਤੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨੈਣ-ਨਕਸ਼ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਬਕਾ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਤਰ ਮਾਤਰ ਹੀ ਬਸ ਨਜ਼ਰ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਭਾਗ ਮੁਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਜਾਂ ਫੇਰ ਦਿਹਾਤ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਬਾਕੀ ਹੁਣ ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਬਹੁਤੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਰਹਿ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮੁਕਾਮ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਮੁਹਾਸਰਾ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੁਸੀਂ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ਼ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ।

ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਗੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ ਹੋਏ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਲਿਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ “ਸਿਰੇ ਦੀ ਬੇਜ਼ਾਰ ਕਰੂ”!! ਵੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਸ ਇਹੋ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ

’ਤੇ, ਸਿਰੇ ਦੀਆਂ ਰੋਗੀ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਨਾਲ ਉਲੱਥਾਏ ਗਏ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ (ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਰੀਖਣ ਲਈ ਅਤਿ ਦਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਕਿੱਤਾ, ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਦੇ ਲਈ!!) ਵਜੋਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਦੇ ਨਾਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉੱਥੇ ਜੋ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਵਾਂ ਹੈ, ਫੌਜ ਵਿੱਚ, ਦਿਹਾਤ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਵਿੱਚ, ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਪਰਖ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਨੂੰ ਉਹ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਕੁੱਝ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲਈ ਕੰਮ ਹੈ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ। ਅੱਜ ਤਾਂ ਇਹ ਖਿੜਕੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਤੋੜੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਕੱਲ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਕੈਦਖ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਚੀਕਾਂ ਆਉਣਗੀਆਂ, ਫੇਰ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿੱਚ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਏ ਗ਼ੈਰ-ਕਿਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਯੱਭਲਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਣਬਾਜ਼ੀ, ਫੇਰ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲੱਖਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਉਸ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਰਾਜਧਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਫਿਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਧੀਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ, ਸੰਪਾਦਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ ਵਕਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਵ-ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਅਸਮਰਥਾ (ਉਸਾਰੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿੱਚ ਵੀ)—ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਹਾਲਤ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾ ਸਕੋਗੇ ਜਿੱਥੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਿ ਸਕਣਾ ਅਸਹਿ ਅਤੇ ਘਿਰਣਾਜਨਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੇਸ਼, ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਹਰਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਜਨੂੰਨੀ ਬਦਲਾ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਰਗਰਮ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੀ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਥਮ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਲਈ, ਹਰ ਪਾਸਿਉਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਮਾਰਾਂ। ਇਹ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਰਗਰਮ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਜੋਂ ਰਹੇ ਜਾਂ (ਜੇਕਰ ਉਸਦਾ ਮਨ ਉਸਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ) ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਵਜੋਂ, ਦੇਖੋ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ’ਤੇ, ਜਿਹੜੀ ਕੀ ਸਖ਼ਤ ਹਮਲੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਨਰਾਜ਼ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ, ਸਖ਼ਤ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਹੈ, ਜਾਂ ਕੇ ਦੇਖੋ ਕਿ ਲੋਕ ਨਵ-ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ—ਕਿਧਰੇ ਦਿਹਾਤੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੂਬਾਈ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਜਾਵੇ (ਜਾਂ ਫੇਰ ਮੋਰਚੇ ’ਤੇ)। ਉੱਥੇ ਇਹ ਸੁਖਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਬਸ ਦੇਖਿਆਂ ਕਿ ਨਵੇਂ ਅੰਕੁਰਾਂ ਦੇ ਫੁੱਟਣ ਨਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਕਿਵੇਂ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੁੱਭਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਨਾਲੋਂ “ਨਿਖੇੜਾ” “ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ”। ਨਿਖੇੜਾ ਹੈ ਕਿੱਥੇ, ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤੀ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਸ ਨਿਖੇੜੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਝੌਲਾ ਮਾਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਂ ਮਨੋਦਿਸ਼ਾ ਦਾ ਨਿਖੇੜਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ—ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਨੋਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਸ ਬੰਦੇ ਦੀ ਮਨੋਦਿਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਬਣਾਉਣੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉੱਥੇ ਜਾ ਖਲੋਇਆ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਉਹ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ

ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਬੁਰਜੂਆ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਸਬੰਧੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਧੇਰੇ ਛਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣ।

ਤੁਹਾਡੇ ਖ਼ਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੱਖ ਰਖਾ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਗੱਲਬਾਤ (ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ) ਤੋਂ ਮੈਂ ਢੇਰ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਪੁੱਜਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਖ਼ਤ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਤਰਬੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਸ ਨੇ ਉਹ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜੋ ਕਿ ਮੈਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ 'ਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਠੋਸਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਰਹਿ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ—ਆਪਣੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਛੇਤੀ ਤਬਦੀਲ ਕਰੋ—ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ, ਤੁਹਾਡੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤੇ ਨੂੰ—ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਹੀ ਉਪਰਾਮ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ।

ਸ਼ੁਭ ਇੱਛਾਵਾਂ।

ਤੁਹਾਡਾ
ਲੈਨਿਨ

ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ 1925 ਵਿੱਚ
ਕਰਾਸਨਾਯਾ ਲੈਤੋਪਿਸ ਨੰ: I ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ — 35,
ਪੰਨੇ 410-14

ਏ. ਐੱਮ. ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਂ

15 ਸਤੰਬਰ

ਪਿਆਰੇ ਅਲੈਕਸੇਈ ਮੈਕਸੀਮੋਵਿਚ,

ਮੈਨੂੰ ਤੋਨਕੋਵ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਖ਼ਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਾਮੇਨੇਵ ਅਤੇ ਬੁਖਾਰਿਨ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਬੁਰਜੂਆ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਚੈੱਕ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਤਕਰੀਬਨ-ਕੇਡਟ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੋ ਸਕੇ ਰਿਹਾ ਕਰਵਾਉਣ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਚਾਨਣ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਕਰਕੇ ਕੇਡਟਾਂ (ਅਤੇ ਤਕਰੀਬਨ-ਕੇਡਟਾਂ) ਦੀਆਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਲਈ ਚੁੱਕੇ ਕਦਮ ਸਹੀ ਸਨ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ।

ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਬੇਲਾਗ ਰਾਏ ਪੜ੍ਹਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਕ ਟਿੱਪਣੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ (ਲੰਦਨ ਵਿੱਚ, ਕਾਪਰੀ ਵਿਖੇ ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ) ਮੇਰੇ ਮਨ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਈ ਸੀ।

“ਅਸੀਂ ਕਲਾਕਾਰ ਲੋਕ ਗ਼ੈਰਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਬੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ”, ਠੀਕ ਹੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਵਾਲੇ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਉਚਾਰ ਰਹੇ ਹੋ? ਕੁੱਝ ਕੁ ਦਰਜਨ (ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਕੁੱਝ ਸੈਂਕੜੇ ਹੋਣ) ਕੇਡਟਾਂ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਭੱਦਰਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਕਰਾਸਨਾਯਾ ਗੋਰਕਾ¹⁴¹ ਦੀ ਹਾਰ ਵਰਗੀਆਂ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਜੋ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਹਨ।

ਸੱਚਮੁੱਚ ਇਹ ਤਾਂ ਕਹਿਰ ਹੈ! ਘੋਰ ਨਾਇਨਸਾਫ਼ੀ! ਕਿ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ, ਜਾਂ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਵੀ, ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

“ਕਲਾਕਾਰ ਲੋਕ ਗ਼ੈਰਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਬੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।”

ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ “ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ” ਨੂੰ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀਆਂ “ਸ਼ਕਤੀਆਂ” ਨਾਲ਼ ਰਲਗੱਡ ਕਰ ਦੇਣਾ ਗ਼ਲਤ ਗੱਲ ਹੈ। ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਕੋਰੋਲੈਨਕੋ ਨੂੰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਉਸਦਾ ਅਗਸਤ 1917 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਕਿਤਾਬਚਾ ਯੁੱਧ, ਮਾਤਰਭੂਮੀ ਅਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਧਿਆਨ ਰਹੇ ਕਿ

ਕੋਰੋਲੈਨਕੋ ਨਿਕਟ-ਕੇਡਟਾਂ 'ਚੋਂ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਤਕਰੀਬਨ ਇੱਕ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਤਨੀ ਘਿਰਣਤ, ਕਮੀਨੀ ਅਤੇ ਨੀਚਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਾਮਰਾਜੀ ਜੰਗ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੋਮੋਠਗਣੀਆਂ ਵਿੱਚ! ਇੱਕ ਨੀਚ, ਉੱਜੜ, ਬੁਰਜੂਆ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦਾ ਗੁਲਾਮ! ਅਜਿਹੇ ਭੱਦਰਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਾਮਰਾਜੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ 10,000,000 ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਹਮਾਇਤ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੈ। (ਅਮਲੀ ਨਾਲੇ ਜੰਗ ਦੇ “ਵਿਰੋਧ” ਵਿੱਚ ਮੋਮੋਠਗਣੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ) ਪਰ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਵਾਜਬੀ ਘਰੇਲੂ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਮੌਤਾਂ ਕੇਵਲ ਆਹਾਂ, ਹੌਕੇ, ਹਾਏ ਅਤੇ ਚੀਕਾਂ ਹੀ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਨਹੀਂ ਅਜਿਹੀ “ਪ੍ਰਤਿਭਾ” ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕੁ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਜਾਂ ਵੱਧ ਲਈ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ (ਕਰਾਸਨਾਯਾ ਗੋਰਕਾ ਵਰਗੀਆਂ) ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਮੌਤਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪਵੇ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਕੇਡਟਾਂ ਅਤੇ “ਨਿਕਟ-ਕੇਡਟਾਂ” ਦੀਆਂ ਇਹ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਨੰਗੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨਿਕਟ-ਕੇਡਟ ਨਿਸ਼ਠਾ ਵਾਲੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ।

ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੁਰਜੂਆਜੀ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਝੋਲੀਚੁੱਕਾਂ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਝੋਲੀਚੁੱਕ ਦਾਨਿਸ਼ਵਰਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੌਮ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਭਾਂਜ ਦੇਣ ਲਈ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਬਲਵਾਨ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਦਿਮਾਗ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਕੂੜ...

“ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ”, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ (ਅਤੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ) ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਔਸਤ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਤਨਖਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ। ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਹੀ ਗੱਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਹਮਸਫ਼ਰ ਲਾਲ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਤੁਹਾਡੇ ਮੂਡਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ “ਸਮਝ” ਸਕਦਾ ਹਾਂ (ਕਿਉਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸਵਾਲ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਕਦੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਝ ਵੀ ਸਕਾਂਗਾ) ਅਕਸਰ, ਕਾਪਰੀ ਵਿਖੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਗਿਰਦ ਬੁਰਜੂਆ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਅਨਸਰ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੋਹਬਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਹੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਦੀ “ਦਰਦਨਾਕ” ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਬਾਰੇ ਚੀਖ਼-ਪੁਕਾਰ ਨੂੰ ਕੰਨ ਲਾ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਜਨਤਾ ਦੀ ਅਵਾਜ਼, ਲੱਖਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡੈਨੀਕਿਨ, ਕੋਲਚਾਕ, ਲਿਯਾਨੋਜੋਵ, ਰੋਜ਼ਯਾਨਕੋ, ਕਰਾਸਨਾਯਾ ਗੋਰਕਾ (ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਕੇਡਟ) ਸਾਜ਼ਸ਼ੀਏ ਧਮਕਾ ਰਹੇ ਹਨ—ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਨਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਦੇ

ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਦੇ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਪੂਰਨ ਭਾਂਤੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਲਿਖਣ ਜੋਗਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਸੁਰਖੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਤਨੇ ਹੀ ਵੈਰੀ ਹਨ ਜਿਤਨੇ ਕਿ ਚਿੱਟੇ” (ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਉਤਨੇ ਹੀ ਵੈਰੀ ਹਨ ਜਿਤਨੇ ਕਿ ਭੂਮੀਪਤੀ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰ ਹਨ) ਬਲਕਿ ਉਹ ਦਿਆਲੂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ।

ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਕੁੱਝ ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿੱਘਰ ਰਹੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੀ ਸੋਹਬਤ ਵਿੱਚ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ ਕੁੱਝ ਨਾ—ਕੀ ਇਹ ਤਬਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ—ਕੀ ਇਹ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਨਹੀਂ, ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬੁਰਜੂਆ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਖ ਨਾ ਕਰ ਸਕੋ ਤਾਂ ਨਿੱਘਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਾਵੋਗੇ। ਮੈਂ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਛੇਤੀ ਕਰੋ।

ਸ਼ੁੱਭ ਇੱਛਾਵਾਂ

ਤੁਹਾਡਾ
ਲੈਨਿਨ

15 ਸਤੰਬਰ 1919 ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ
ਗਿਆ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਨੂੰ
ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1965 ਵਿੱਚ
ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਰੂਸੀ
ਸੰਸਕਰਣ ਭਾਗ—51 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ—44,
ਪੰਨੇ 283-84

ਏ. ਵੀ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਦੇ ਨਾਂ

18 ਜਨਵਰੀ, 1920

ਸਾਥੀ ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ,

ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਮੈਨੂੰ—ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹਾਂ—ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ—
ਪ੍ਰਸਿਧ ਦਾਹਲ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼¹⁴² ਵਾਚਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਇੱਕ ਖੇਤਰੀ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਕ ਕੋਸ਼
ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਕੀ ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਰੂਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ
ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇੱਕ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੱਜਕੱਲ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦ
ਹੋਣ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਕਿਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੋਰਕੀ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਿਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ
ਹੋਣ।

30 ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਲਾਲ ਫੌਜ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣ ਯੋਗ ਰਾਸ਼ਨ ਦਿੰਦਿਆਂ, ਇਸ
ਕਾਰਜ 'ਤੇ ਲਗਾ ਦਈਏ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਰਹੇ ?

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਬਾਰੇ ਤੇਰਾ ਰਵੱਈਆ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ? ਕਲਾਸਿਕੀ ਰੂਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ
ਇੱਕ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ?

ਬਹੁਤਾ ਚਰਚਾ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੱਥ ਕਰੋ ਜਿਹੜੇ ਕਿ
ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਹ ਬਹੁਤੀ ਔਖ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਤੋਂ
ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ।

ਤੁਹਾਡਾ

ਲੈਨਿਨ

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 21 ਜਨਵਰੀ, 1940
ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਵਦਾ ਨੰ: 21 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ—35, ਪੰਨਾ-434

ਏ. ਐੱਸ. ਸਰਾਫੀਮੋਵਿਚ ਦੇ ਨਾਂ

ਮਈ 21, 1920

ਕਾਮਰੇਡ ਸਰਾਫੀਮੋਵਿਚ ਦੇ ਨਾਂ,
ਪਿਆਰੇ ਕਾਮਰੇਡ,

ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਤੈਨੂੰ ਵੱਜੀ ਅਸਹਿ ਸੱਟ¹⁴³ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਨਿੱਘੀ ਹੱਥ ਘੁੱਟਣੀ ਦੋਵੇਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਹਸ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਭੇਜਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਕਸਰ ਮਿਲਦਿਆਂ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਅਤੇ ਉਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਜੋ ਕਿ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਤੁਹਾਡੇ ਸਬੰਧੀ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਦਿਲੀ ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਕਿਰਤੀਆਂ, ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ, ਕਿਤਨਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਇਸ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਕੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਮੁੜ ਜੁੱਟ ਜਾਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਕਿਤਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਦੇਣੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿੱਘੀ ਹੱਥ ਘੁੱਟਣੀ ਭੇਂਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਤੁਹਾਡਾ
ਲੈਨਿਨ

ਵੀ. ਵੈਸ਼ਨੋਵ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਏ. ਸਰਾਫੀਮੋਵਿਚ
ਹਾਕ ਖੁਜ਼ੋਨੀਕ ਸਲਵੋ ਵਿੱਚ
1924 ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ—35,
ਪੰਨਾ 448

ਕਰੀਮੀਆ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਤਾਰ

26 ਫਰਵਰੀ, 1921

ਸੇਵਾਸਤੋਪੋਲ

ਕਲਾ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ, ਚਿੱਤਰਾਂ, ਚੀਨੀ, ਕਾਂਸੀ ਅਤੇ ਸੰਗਮਰਮਰ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ, ਆਦਿ ਜੋ ਯਾਲਟਾ ਮਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਘਰਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਹੁਣ ਸਿਹਤ ਲਈ ਬਣੇ ਲੋਕ-ਕਮੀਸਾਰੀਅਤ ਦੀਆਂ ਸਿਹਤਗਾਹਾਂ ਲਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਵਿੱਚ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ, ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੀ ਕਾਰਗਰ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਲਈ ਠੋਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਉਹਨਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਥੇ ਪੁੱਜ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੋਗੇ।

ਲੈਨਿਨ

ਕਿਰਤ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ

26 ਫਰਵਰੀ, 1921 ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ
1945 ਵਿੱਚ “ਲੈਨਿਨ-ਫੁਟਕਲਾਂ”-
XXXV ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ
ਪੰਜਵਾਂ ਰੂਸੀ ਸੰਸਕਰਣ
ਭਾਗ-52,
ਪੰਨੇ 309-10

ਏ. ਵੀ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਦੇ ਨਾਂ

ਮਾਇਕੋਵਸਕੀ ਦੀ “150,000,000” ਦੀਆਂ 5,000 ਪਰਤਾਂ ਛਪਣ ਲਈ ਵੋਟ ਪਾਉਣ 'ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹਯਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਇਹ ਬੇਸਮਝੀ, ਮੂਰਖਤਾ, ਸਿਰੇ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਅਤੇ ਖੋਖਣ-ਬਾਜ਼ੀ ਹੈ।¹⁴⁴

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਦਸਵੇਂ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 1,500 ਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ਬਤੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਫਿਊਚਰਵਾਦੀ¹⁴⁵ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੈਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

ਲੈਨਿਨ

6 ਮਈ, 1921 ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ

1957 ਵਿੱਚ ਰਸਾਲਾ

ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨੰ: 18 ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ

ਵਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ—45,

ਪੰਨੇ 138-39

ਜੀ. ਮਾਈਆਸਨੀਕੋਵ ਦੇ ਨਾਂ

5 ਅਗਸਤ, 1921

ਕਾਮਰੇਡ ਮਾਈਆਸਨੀਕੋਵ,

ਮੈਂ ਅਜੇ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਵੇਂ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹ ਸਕਿਆ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਪਰਮ (ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਇਹ ਪਰਮ ਹੀ ਸੀ) ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਮੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਖ ਸਕਦਾ; ਇਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਬਿਊਰੋ ਹੀ ਨਜਿੱਠੇਗਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਮਕਸਦ ਹੋਰ ਹੈ, ਇਹ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਜੋਂ ਮੁਲੰਕਣ ਕਰਨਾ।

ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਤੁਹਾਡੀ ਮੁੱਖ ਗਲਤੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਲੇਖ “ਪੀੜਾ ਮੱਲੇ ਸਵਾਲ” ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ’ਤੇ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਕਰਤੱਵ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਮਨਵਾਉਣ ਲਈ ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵਾਂ, ਉਹ ਕਰਾਂ।

ਲੇਖ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਦਵੰਦਵਾਦ (ਡਾਇਲੈਕਟਿਕਸ) ਨੂੰ ਸਹੀ ਤੌਰ ’ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਜੇ ਕੋਈ “ਘਰੇਲੂ ਅਮਨ” ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਦੀ ਥਾਂ ’ਤੇ “ਘਰੇਲੂ ਜੰਗ” ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਮੌਜੂ ਬਣਵਾਏਗਾ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਹੋ।

ਪਰ ਠੀਕ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ’ਤੇ ਸਹੀ ਹੋ, ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢਣ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦਵੰਦਵਾਦ ਨੂੰ ਵਿਸਰ ਜਾਵੋ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ।

“ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ, ਰਾਜ-ਤੰਤ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਰਾਜਕਤਾਵਾਦੀਆਂ ਤੱਕ, ਸਭ ਦੇ ਸਮੇਤ” ...। ਬਹੁਤ ਖੂਬ। ਪਰ ਜ਼ਰਾ ਠਹਿਰਨਾ, ਹਰ ਇੱਕ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਅਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਕਿਰਤੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਕਹੇਗਾ: “ਆਓ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰੀਏ - ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ? ਕਾਹਦੇ ਲਈ? ਕਿਹੜੀ ਜਮਾਤ ਲਈ?”

ਅਸੀਂ “ਨਿਰੰਕੁਸ਼ਤਾਵਾਂ” ਵਿੱਚ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ “ਸ਼ੁੱਧ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਹਾਸੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

“ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ” ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਯੁੱਗ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ

ਮਹਾਨ ਨਾਅਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਵੀ। ਕਿਉਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਭਾਵ ਇਸ ਦੀ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ, ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਸੀ।

ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਜਨਸਮੂਹ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਲਈ ਜਿਤਨੀਆਂ ਘਾਲਾਂ ਸੋਵੀਅਤ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਘਾਲੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਘਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਤਨੀਆਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਨਹੀਂ ਘਾਲੀਆਂ। ਅਸੀਂ “ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ” ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਬਿਹਤਰ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਸਰਮਾਇਦਾਰ ਹੈਗੇ ਨੇ, ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਲਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਲਏ ਜਾਣ, “ਲੋਕ ਮੱਤ” ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਤੇ ਝੂਠਿਆਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਹੈ।

ਇਹ ਇੱਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ।

ਕੋਈ ਵੀ ਕਦੇ ਇਸ ਦਾ ਖੰਡਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਕਿਵੇਂ ਹੈ?

ਕੀ ਕੋਈ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਝੁਠਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਹਾਰ ਤਾਂ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਤਬਾਹ ਨਹੀਂ ਹੋਈ? ਅਤੇ ਕਿ ਇਹ ਛੁਪ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਝੁਠਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਸੋਵੀਅਤ ਦੇਸ਼, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬੁਰਜੂਆ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸੇਵਕਾਂ, ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਉਸਾਰਨ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇਣਾ।

ਇਹ ਇੱਕ ਖੰਡਣ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੱਚਾਈ ਹੈ।

ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ (ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ) ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਸਤਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦਕ ਅਜ਼ਾਦੀ (ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰੈੱਸ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਜਿੰਦਜਾਨ ਅਤੇ ਨੀਂਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ, ਦੇ ਦੇਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੁਖਾਲਾ ਕਰਨਾ, ਮਤਲਬ ਹੈ, ਦੁਸ਼ਮਨ ਜਮਾਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ।

ਸਾਡੀ ਖੁਦਕਸ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਚਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ।

ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਸਪਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। “ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਫ਼ੌਰਨ ਹੀ ਸੈਂਕੜੇ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੇਡਟ, ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਲਵੇਗੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੜੇਗੀ।

ਇਹ ਇੱਕ ਯਥਾਰਥਵਾਦ ਹੈ। “ਉਹ” ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਧਨੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਲਈ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਦਸ ਗੁਣਾ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ “ਮੁੱਲ” ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ, ਅਸੀਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ।

ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਜਮਾਤੀ ਮੁਲੰਕਣ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਕੇ - ਸਾਰੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਮੁਲੰਕਣ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਏ? ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਅਚੰਭੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਹੈ।

“ਘਰੇਲੂ ਅਮਨ ਜਾਂ ਘਰੇਲੂ ਜੰਗ” ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ, ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ “ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ” ਕਰਦੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ (ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ) ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ (ਸਵਾਲ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਮੂਲ ਤੱਤ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ (ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਹਨ) ਤੁਸੀਂ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਅਤੇ ਕਮਲੇ ਨੁਕਤਾ-ਨਿਗਾਹ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਨੁਕਤਾ-ਨਿਗਾਹ ਅਪਨਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਸਾਰੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਅਮਲੀ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਹੈ।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਭਾਵਕਤਾ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ।

“ਅੱਜ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਬਦੀਆਂ ਪ੍ਰਬਲ ਹਨ: ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰੇਗੀ।”

ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਹੀ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਭਟਕੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਉਦਾਸ ਅਤੇ ਮੰਦਭਾਗੇ ਵਾਕਿਆਤ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਦਾਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਠਰ੍ਹਮੇ ਨਾਲ ਮੁਲੰਕਣ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਗੁਆ ਚੁੱਕੇ ਹੋ।

ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਸੰਸਾਰ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਯਥਾਰਥ ਹੈ। “ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ” ਰੂਸ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਢੇਰ ਸਾਰੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ, ਗਲਤੀਆਂ, ਬਦਨਸੀਬੀਆਂ, ਅਤੇ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, (ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਮੁੱਕਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਹੇੜ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ), ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਥਿਆਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਅਜੇ ਮੋਈ ਨਹੀਂ ਜੀਅ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਜੇ ਆਸ ਪਾਸ ਹੀ ਛੁਪਕੇ ਮੰਡਲਾਅ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਤਾੜ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਿਲਾਈਊਕੋਵ ਨੂੰ ਭਾੜੇ 'ਤੇ ਰੱਖ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਚੈਰਨੋਵ ਅਤੇ ਮਾਰਤੋਵ (ਕੁਝ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਕਰਕੇ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਧੜੇਬੰਦਕ ਖੁੰਦਕ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਪਰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਸਪਸ਼ਟ ਤਰਕ ਕਾਰਨ ਕਿ ਉਹ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆ-ਡੈਮੋਕਰੇਟਿਕ ਪੈਂਤੜੇ 'ਤੇ ਹਨ) ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ “ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ

ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ” ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਰਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਤੁਸੀਂ ਰਾਹ ਦਾ ਗਲਤ ਦੁਸਾਂਘ ਚੁਣ ਲਿਆ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਦਾਰੂ ਤੁਸੀਂ ਫੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਮੌਤ ਯਕੀਨੀ ਹੈ - ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥੋਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸੰਸਾਰ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ (ਮਿਲਾਈਊਕੋਵ+ਚੈਰਨੋਵ+ਮਾਰਤੋਵ)।

ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਨੁਕਤਾ ਭੁੱਲ ਗਏ, ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿੱਕਾ ਨੁਕਤਾ। ਉਹ ਹੈ - ਸੰਸਾਰ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਆਪਣੇ ਲਈ ਅਖ਼ਬਾਰ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਖ਼ਰੀਦ ਲੈਣ ਦੀ “ਅਜ਼ਾਦੀ”।

ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਰੋਗ ਹਨ। ਗਲਤੀਆਂ (ਸਾਡੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ, ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਗਲਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਲੇਬਰ ਅਤੇ ਡੀਫੈਂਸ ਦੀ ਕੌਂਸਲ, ਪੀਪਲ ਕਮੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ, ਸਭ ਨੇ) ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹ 1920 ਦੀ ਪੱਤਝੜ ਅਤੇ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਈਧਨ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ (ਉਹ ਵੱਡੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਸਨ!) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਸਾਡੇ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਬੁੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਬਿਪਤਾ ਅਥਾਹ ਹਨ।

1921 ਦੇ ਕਾਲ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਭਿਅੰਕਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਆਪਣੇ ਪਾਰ ਉਤਾਰੇ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਖੁੱਭਣ 'ਚੋਂ ਨਿੱਕਲਾਂਗੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਨਿੱਕਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਉਧਾਰ ਇਸ ਲਈ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ ਕਿ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਡੀ ਨੀਤੀ ਸਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜਮਾਤੀ-ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਉਧਾਰ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹਾਂ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਚੰਗੀ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੈ। ਸਭ ਰੋਗਾਂ 'ਤੇ ਸਾਡੀ ਅੱਖ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਅਪਣਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਪੂਰੇ ਸਬਰ ਨਾਲ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਆਤੰਕ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਦੇ।

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਤੰਕ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਆਤੰਕ ਇੱਕ ਢਲਵਾਣ ਹੈ - ਜਿਸ 'ਤੇ ਜੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤੁਹਾਡਾ ਪੈਰ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਤਿਲਕ ਕੇ ਉਸ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਜਿੱਥੇ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਜਾਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਹੀ ਵਾਲੇ ਹੋ!

ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਤੰਕ ਦੇ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਪੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਕੀ ਕੋਈ ਸੈੱਲ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਨਿੱਖੜਵੇਂ ਵੀ ਹਨ? ਹਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਭੈੜ ਹੈ, ਇੱਕ ਬਦਕਿਸਮਤੀ, ਇੱਕ ਸਰੀਰਕ ਕਸ਼ਟ ਹੈ।

ਹਾਂ ਇਹ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ।

ਇਹ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ “ਅਜ਼ਾਦੀ” (ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਲਈ) ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ।

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਰਥਕਤਾ ਦੀ ਪੁਨਰ ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਗੱਲਾਂ ਆਦਿ, ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ “ਪ੍ਰਭਾਵਤ” ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਉਹ ਅਧਿਕ ਕਰਕੇ ਸਹੀ ਅਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ।

ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ? ਅਸੀਂ ਮਿਲ ਕੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਲਾਭ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਇਹ ਇੱਕਵਾਰਗੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਹੋਣਗੇ।

ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਉਸਾਰਨਾ, ਪਾਰਟੀ ਰਹਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ, ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਪਾਰਟੀ ਰਹਿਤ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਈ, ਇਹ ਸਭ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਕੰਮ ਇੱਥੇ ਹੀ ਮੁੱਕ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਸਗੋਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਅਰੰਭ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਕਾਂਗਰਸ ਲਈ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬਚੇ ਵਿੱਚ!

ਇੰਝ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ?

ਅਰੰਭ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਡਰਿਆ ਜਾਵੇ (ਕੇਂਦਰੀ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਿਸ਼ਨ¹⁴⁶ ਰਾਹੀਂ ਝਿੜਕੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰੈੱਸ, ਪ੍ਰਵਾਦਾ ਤੋਂ)? ਧੀਮੇ, ਔਖੇ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਆਰੰਭਕ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਫ਼ਹਿਮੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਤੰਕ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾਉਣ ਦਾ ਅਤੇ “ਸੁਖਾਲਾ” ਛੁਟਕਾਰੇ ਦਾ ਰਾਹ, “ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ” (ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਲਈ) ਭਾਲਣ ਵੱਲ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ।

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ 'ਤੇ ਡਟੇ ਕਿਉਂ ਹੋਏ ਹੋ - ਇੱਕ ਸਪਸ਼ਟ ਗ਼ਲਤੀ 'ਤੇ - ਆਪਣੇ ਪਾਰਟੀਓਂ ਬਾਹਰ ਦੇ - ਪਾਰਟੀ ਵਿਰੋਧੀ ਨਾਅਰੇ - “ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ” 'ਤੇ?

ਬੁਰਾਈਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਮਲੀ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ-ਰਹਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਘੱਟ “ਭੜਕੀਲਾ” (ਜਿਸ 'ਚੋਂ ਕਿ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਚਮਕ ਚਮਕ ਦੀ ਆਭਾ ਹੋਵੇ) ਆਰੰਭਕ-ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ?

ਕੀ ਕਦੇ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਬੁਰਾਈ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ?

ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਇੰਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ?

ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ!

ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਨਜ਼ਰ ਪਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਫੌਰਨ ਹੀ ਦੁਸ਼ਮਨ, ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ, ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਗਿਰੇ (ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਲਈ “ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ”)। ਮੇਰਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਆਤੰਕ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਨਾ ਦੇਵੋ।

ਸਾਡੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹਮਦਰਦ ਹਨ, ਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ, ਪਾਸ ਅਜੇ ਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਅਸੀਮ ਭੰਡਾਰ ਹਨ।

ਅਜੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਖਾਸੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਤਾਕਤਵਰ ਹਾਂ।

ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲਿਆਣ ਕਰਕੇ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ - ਪਾਰਟੀ ਬਾਹਰਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਔਗੇ ਲਿਆਓ - ਪਾਰਟੀਓਂ ਬਾਹਰਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਦੇਵੋ।

ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਸੌ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਰਾਂਗੇ ਵੀ।

ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੂਰੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਝੂਠੇ ਅਭਿਮਾਨ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਿਆਸੀ ਗਲਤੀ (“ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ”) 'ਤੇ ਅੜੇ ਨਹੀਂ ਰਹੋਗੇ, ਬਲਕਿ ਸੂਝ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦਿਆਂ, ਆਤੰਕ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਕੇ ਅਮਲੀ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਜੁਟ ਜਾਵੋਗੇ। ਪਾਰਟੀ ਰਹਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋਗੇ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ-ਰਹਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋਗੇ।

ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਤੁਸੀਂ ਰੋਗ ਦੇ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ (ਅਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਵੀ ਹੈ), ਇਲਾਜ ਅਵੱਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ - ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ “ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ” ਵਰਗੇ ਗਲਤ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਏ ਰਹੋ।

ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸ਼ੁਭ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨਾਲ,
ਲੈਨਿਨ

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ - 32,
1921 ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ। ਪੰਨੇ 504-09

ਕਲਾਰਤੇ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਨਾਂ¹⁴⁷

15 ਨਵੰਬਰ, 1922

ਪਿਆਰੇ ਮਿੱਤਰੋ,

ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿੱਘੀਆਂ ਸ਼ੁਭ ਇੱਛਾਵਾਂ ਭੇਜਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਗੰਭੀਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੀਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਗਰੁੱਪ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਸਥਾ, “ਸਾਬਕ ਫ਼ੌਜੀ” ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸੰਖਿਆ ਵੱਲੋਂ ਸਗੋਂ ਆਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ, ਸਾਮਰਾਜੀ ਜੰਗ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਅਤੇ ਤੀਖਣਤਾ ਦੇਣ ਦੇ ਪੱਖੋਂ, ਤਾਕਤਵਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੰਗ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਜੀਵਨ ਭਰ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਸ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਕਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹਰ ਝੂਠੀ ਦਲੀਲਬਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਖੁੰਝੇ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਂਜ ਦੇਣ ਲਈ ਸਿਰ ਤੋੜ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ੁਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ!
ਤੁਹਾਡਾ, ਲੈਨਿਨ

1925 ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ
ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਵਿੱਚ ਕਲਾਰਤੇ ਨੰ. 71
ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ।

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ - 33,
ਪੰਨਾ 434

1930 ਵਿੱਚ ਰੂਸੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਛਪਿਆ।

ਲੈਨਿਨ ਵੱਲੋਂ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਫਰਮਾਨ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ

148 ਪੋਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਕਲਾ-ਕਿਰਤਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਬਾਰੇ

ਇਹ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਕਿ ਰੂਸੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪੱਛਮੀ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਪੋਲ-ਮੂਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਜਗੀਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਪੋਲ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਾਂ ਕਲਾ ਪੱਖੋਂ ਮੁੱਲਵਾਨ ਵਸਤੂਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਕਈ ਕਸਬਿਆਂ 'ਚੋਂ ਰੂਸੀ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਪਰਤਣ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਪੋਲੈਂਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਮੁਰੰਮਤ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੋਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਾਅ ਦੇਣ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ, ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਪਰਸਤਾਵਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਅਸੂਲਾਂ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਫਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ:

1. ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਅਤੇ ਕਲਾ-ਕਿਰਤਾਂ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ, ਸੰਗ੍ਰਹਿਆਲਿਆਂ, ਚਿੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਜਾਇਬਘਰਾਂ ਦੇ ਦਿਖਾਵਿਆਂ ਲਈ ਰੱਖੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ, ਪੋਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਪਤੀ ਵਜੋਂ, ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਿ ਪੋਲ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਕਮੀਸ਼ਨਾਰੀਅਤ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਬਣੀ ਸੁਸਾਇਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਹ ਪੋਲਿਸ਼ ਕੌਮੀ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਓਦੋਂ ਤੱਕ।

2. ਸਾਰੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਲਈ ਲਿਖਤੀ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ, ਪੋਲ ਇਸਟੇਟਾਂ ਤੋਂ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਇਸਟੇਟਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਬੰਦੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨਗੇ। ਲਿਖਤ ਦੇ ਪਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗੀ, ਇੱਕ ਪਰਤ ਪੋਲਿਸ਼ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਕਮੀਸ਼ਨਾਰੀਅਤ ਜੋ, ਕਿ ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਅਧੀਨ ਹੈ, ਦੇ ਪਾਸ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਪਰਤ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਪੋਲਿਸ਼ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੀ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਬਰਾਂਚ (ਜੋ

ਕਿ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਪੋਲਿਸ਼ ਕਲਾ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੈ) ਦੇ ਪਾਸ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ।

3. ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਾਰੀਆਂ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਹੀ ਸੂਚੀ ਚਾਰ ਪਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ, ਇੱਕ ਮਾਲਕ ਲਈ, ਦੂਸਰੀ ਪੋਲਿਸ਼ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਕਮੀਸਾਰੀਅਤ ਲਈ, ਤੀਸਰੀ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਮੀਸਾਰੀਅਤ ਲਈ ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਪੁਰਾਤਨ ਵਸਤੂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਪੋਲਿਸ਼ ਸਰਵਿਸ ਮੈਂਨਜ਼ ਦੀ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਬਿਊਰੋ ਨੂੰ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਪਰਤ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿਖੇ ਪੁਰਾਤਨ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਲਈ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬੋਰਡ ਲਈ ਹੋਵੇਗੀ।

4. ਪੋਲਿਸ਼ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਕਮੀਸਾਰੀਅਤ, ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਮੀਸਾਰਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਪਦਵੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਮੀਸਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਫ਼ਰਮਾਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਸੂਚੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ।

5. ਉੱਪਰ ਬਿਆਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਮੁਕਾਮੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਿ ਸੈਨਕਾਂ, ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀਆਂ ਦੀ ਮੁਕਾਮੀ ਸੋਵੀਅਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਨਾਲ਼ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪੋਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਢੋਆ ਢੁਆਈ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਗੇ।

ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤਾ ਦੇ ਫ਼ਰਮਾਨ
ਭਾਗ II, 1957, ਪੰਨੇ 343-44

12 (25) ਜਨਵਰੀ, 1918

ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੇ ਸਮਾਰਕਾਂ ਬਾਰੇ

ਮਹਾਨ ਇਨਕਲਾਬ, ਜਿਸ ਨੇ ਰੂਸ ਦੀ ਕਾਇਆ ਕਲਪ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ –

1. ਜ਼ਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਉਸਾਰੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਾਂ ਕਲਾਤਮਕ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਚੌਰਾਹਿਆਂ ਅਤੇ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਜਾਂ ਉਪਯੋਗੀ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ।

2. ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਸਬੰਧੀ ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਨਾਂ, ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਕਮੀਸ਼ਨੀਅਤ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਕਲਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ, 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਮਾਸਕੋ ਅਤੇ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਦੇ ਕਲਾ ਪਾਰਖੂਆਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੇ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਢਾਹੀਆਂ ਜਾਣ।

3. ਉਸੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰੇ ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਨੂੰ ਡੀਜ਼ਾਇਨ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰੇ।

4. ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਮਈ ਤੱਕ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਭੱਦੇ ਖੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਨਵੇਂ ਨਮੂਨੇ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰ ਸਕਣ।

5. ਉਸੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਤੇ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਲਈ ਸਜਾਵਟਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਉੱਕਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ, ਨਿਸ਼ਾਨ, ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ, ਅਤੇ ਵੰਸ਼-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਆਦਿ ਨਵੀਆਂ ਨਾਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਰੂਸ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਿਰਤੀ ਵਸੋਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੇ ਹੋਣ।

6. ਇਲਾਕਾਈ ਅਤੇ ਮੁਕਾਮੀ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਵੀ ਇਹੋ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਨਗੀਆਂ ਪਰ ਕੇਵਲ ਉਪਰੋਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਿਆਂ।

7. ਤਖ਼ਮੀਨੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ 'ਤੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਆਮਦ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਤਸਦੀਕ ਕਰ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਰਕਮਾਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣਗੀਆਂ।

12 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1918

ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਫ਼ਰਮਾਨ
ਭਾਗ II, 1959, ਪੰਨੇ 95-96

ਸ਼ਹਿਤ ਅਤੇ ਕਲਾ ਬਾਰੇ/233

ਤ੍ਰੇਤੀਆਕੋਵ ਗੈਲਰੀ ਦੇ ਕੌਮੀਕਰਨ ਬਾਰੇ

ਇਸ ਤੱਥ ਕਾਰਨ ਕਿ ਮਾਸਕੋ ਦੀ ਸਿਟੀ ਆਰਟ ਗੈਲਰੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਕਿ ਪੀ. ਅਤੇ ਐੱਸ. ਐੱਮ. ਤ੍ਰੇਤੀਆਕੋਵ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਕਲਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਹੱਤਤਾ ਕਾਰਨ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਹਿਤ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤ੍ਰੇਤੀਆਕੋਵ ਗੈਲਰੀ ਵੀ ਕੌਮੀ ਅਜਾਇਬ ਘਰਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਕਿ ਵਿੱਦਿਆ ਸਬੰਧੀ ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਾਰੀਅਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦਾ ਭਾਗ ਬਣੇ, ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਾਰੀਅਤ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਰਦਾ ਹੈ:-

1. ਕਿ ਮਾਸਕੋ ਸਿਟੀ ਆਰਟ ਗੈਲਰੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪੀ. ਅਤੇ ਐੱਸ ਐੱਮ. ਤ੍ਰੇਤੀਆਕੋਵ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਹੈ, ਨੂੰ ਰੂਸੀ ਫੈਡਰੇਟਿਵ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੀ ਸੰਪਤੀ ਐਲਾਨਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਜਿਸ 'ਤੇ ਕਿ ਹੋਰ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਹਨ, ਵਿੱਦਿਆ ਲਈ ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਾਰੀਅਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਵਿੱਦਿਆ ਸਬੰਧੀ ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਾਰੀਅਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਚਲਦੇ ਅਜਾਇਬ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਸਬੰਧੀ ਅਤੇ ਕਲਾ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਹਫ਼ਾਜ਼ਤ ਲਈ ਬਣੇ ਕਾਲੋਜੀਅਮ ਨੂੰ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨੋਟਸ 'ਤੇ, ਗੈਲਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚਲਦਿਆਂ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੀਆਂ ਕਲਾਤਮਕ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਜਮਹੂਰੀ ਬਨਾਉਣ ਲਈ, ਨਵੇਂ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਕਰੇ।

3 ਜੂਨ (21 ਮਈ), 1918

ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਭਾ ਦੇ ਫ਼ਰਮਾਨ
ਭਾਗ II, 1959, ਪੰਨੇ 389-90

ਸੂਚੀ

ਵਿੱਦਿਆ ਸਬੰਧੀ ਕਮੀਸਾਰੀਅਤ ਵੱਲੋਂ ਜਨਤਕ ਕਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਕੋਮਲ ਕਲਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਕਿ ਮਾਸਕੋ ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਫੈਡਰੇਟਿਵ ਸੋਵੀਅਤ ਗਣਰਾਜ ਦੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸਾਰਨੀਆਂ ਹਨ।

1. ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਪਰਿਧੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ

1. ਸਪਾਰਟਾਕਸ 2. ਤਾਈਬੇਰੀਅਸ ਗਰਾਕਚੂਸ 3. ਬਰੂਟਸ 4. ਬਾਬਾਇਫ 5. ਮਾਰਕਸ 6. ਏਂਗਲਜ਼ 7. ਬੇਬੇਲ 8. ਲਾਸਾਲੀ 9. ਜਾਯੂਰੇਸ 10. ਲਾਫਾਰੇ 11. ਵਾਈਲੈਂਟ 12. ਮਾਰਾਤ 13. ਰੋਬੈਸਪਾਏ 14. ਦਾਂਤੋਨ 15. ਗੈਰੀਬਾਲਡੀ 16. ਸਤੀਪਨ ਰਾਜ਼ੀਨ 17. ਪੈਸਤੇਲ 18. ਗਈਲੇਈਵ 19. ਹਰਜ਼ਨ 20. ਬਾਕੂਨਿਨ 21. ਲਾਵਰੋਵ 22. ਖਾਲਤੂਰੀਨ 23. ਪਲੈਖਾਨੋਵ 24. ਕਾਲਾਈਵ 25. ਵੱਲੋਦਾਰਸਕੀ 26. ਫੋਰਾਏ 27. ਸੇਂਟ ਸਾਈਮਨ 28. ਰਾਬਰਟ ਓਵਨ 29. ਜੈਲਾਈਅਬੋਵ 30. ਸੋਫੀਆ ਪੈਰੋਵਸਕਾਯਾ 31. ਕੀਬਾਲਖਿਖ।

2. ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਕਵੀ

1. ਤਾਲਸਤਾਏ 2. ਦੋਸਤੋਏਵਸਕੀ 3. ਲੈਰਮੋਨਤੋਵ 4. ਪੁਸ਼ਕਿਨ 5. ਗੋਗੋਲ 6. ਗਦੀਸਚੇਵ 7. ਬਲਿੰਸਕੀ 8. ਓਗਾਰਯੋਵ 9. ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ 10. ਮਿਖਾਇਲੋਵਸਕੀ 11. ਦੋਬ੍ਰੋਲਿਯੋਬੋਵ 12. ਪਿਸਾਰੇਵ 13. ਰਾਲੇਬ ਯੂਸਪੈਨਸਕੀ 14. ਸਾਲਤੀਕੋਵ ਸ਼ਚੇਦਰਿਨ 15. ਨੇਕਰਸੌਵ 16. ਸ਼ੈਵਚੈਂਕੋ 17. ਤਯੂਤਚੈਵ 18. ਨੀਕੀਤਿਨ 19. ਨੌਵੀਕੋਵ 20. ਕੋਲਤਸਵੋ।

3. ਦਾਰਸ਼ਨਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨੀ

1. ਸਕੋਵੋਰੋਦਾ 2. ਲੋਮੋਨੋਸੋਵੋ ਮੈਨਡੇਲੇਯੈਵ।

4. ਕਲਾਕਾਰ

1. ਰੂਬਲੀਯੋਬ 2. ਕਿਪਰੈਨਸਕੀ 3. ਸਕੰਦਰ ਆਈਵਾਨੋਵ 4. ਵਰੂਬੈਲ 5. ਸੂਬਿਨ 6. ਕੋਜ਼ਲਵੋਸਕੀ 7. ਕਾਜ਼ਾਕਵੋ।

5. ਧੁਨੀ ਸੰਯੋਜਕ

1. ਮੌਸਰੋਗਸਕੀ 2. ਸਕਰੀਅਬਿਨ 3. ਚੋਪਿਨ।

6. ਅਭਿਨੇਤਾ

1. ਕਮੀਸਾ ਰਜ਼ੇਵਸਕਾਯਾ 2. ਮੋਚਾਲੋਵ

ਇਜ਼ਵੈਸਤਾ ਵਤਸਿਕ ਨੰ: 163

2 ਅਗਸਤ, 1918

ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਕਲਾ ਬਾਰੇ/235

ਕਲਾ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਬਰਾਮਦ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਬਾਰੇ

ਖਾਸ ਕਲਾਤਮਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਬਰਾਮਦ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਭੰਡਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਾਨੀ ਪੁੱਜ ਸਕਦੀ ਹੈ, 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਭਾਵ ਅਧੀਨ ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਕਰਦੀ ਹੈ: -

1. ਕਲਾਤਮਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਗ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲੋਂ ਵੇਚੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਦੇ ਅਜਾਇਬ ਘਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਕਲਾ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਸਬੰਧੀ ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਮੰਡਲ ਵੱਲੋਂ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਗਿਆ ਪੱਤਰ ਨਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਪਾਰ ਦੀ ਕਮੀਸ਼ਨਰੀਅਤ ਵੀ ਪੁਰਾਤਨ ਅਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਬਰਾਮਦ ਲਈ ਆਗਿਆ ਪੱਤਰ ਕੇਵਲ ਵਿੱਦਿਆ ਸਬੰਧੀ ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਨਰੀਅਤ ਦੀ ਸਲਾਹ ਅਤੇ ਆਗਿਆ ਲੈ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇ।

2. ਕਿ ਇਸ ਫ਼ਰਮਾਨ ਦੇ ਜਾਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ, ਦਲਾਲਾਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕਲਾ ਕਿਰਤਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਵਪਾਰ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਅਤੇ ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਕਲਾ ਕਿਰਤਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਲਈ ਬਣੇ ਮੰਡਲ, ਜੋ ਕਿ ਵਿੱਦਿਆ ਸਬੰਧੀ ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੇ ਪਾਸ ਜਾਂ ਇਸ ਮੰਡਲ ਵੱਲੋਂ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਪਾਸ ਅਤੇ ਗੁਬੇਰਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀਆਂ ਦੀ ਸੋਵੀਅਤ ਦੇ ਮੁਕਾਮੀ ਵਿੱਦਿਅਕ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ, ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਵਾ ਲੈਣ।

3. ਜੋ ਕੋਈ ਇਸ ਫ਼ਰਮਾਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਸਖ਼ਤ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸੰਪਤੀ ਦੀ ਜ਼ਬਤੀ, ਅਤੇ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।

4. ਫ਼ਰਮਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਿਵਸ ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ।

19 ਸਤੰਬਰ, 1918

ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ
ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ
ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੰ. 69, 25 ਸਤੰਬਰ 1918
ਪੰਨੇ 853-54

ਕਲਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿਾਂ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਕਰਨ ਬਾਰੇ

ਜਨਤਕ ਕਮੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ:-

ਏ. ਆਈ. ਮੌਰੋਜ਼ੋਵ, ਆਈ. ਐੱਸ. ਆਸਤਰੋਬੋਵ ਅਤੇ ਵੀ. ਏ. ਮੌਰੋਜ਼ੋਵ ਦੇ ਕਲਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿਾਂ ਨੂੰ ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਫੈਡਰੇਟਿਵ ਸੋਵੀਅਤ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਵਿੱਦਿਆ ਸਬੰਧੀ ਜਨਤਕ ਕਮੀਸ਼ਨੀਅਤ ਅਧੀਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੁਹਲਤ ਦੇ ਨੋਟਿਸ 'ਤੇ, ਮੌਕੇ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਫੈਡਰੇਟਿਵ ਸੋਵੀਅਤ ਗਣਰਾਜ ਦੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਜਮਹੂਰੀਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਨਿਯਮ ਬਣਾਵੇ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰੇ।

19 ਦਸੰਬਰ, 1918

ਕਿਰਤੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ
ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ
ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੰ. 99
30 ਦਸੰਬਰ 1918, ਪੰਨਾ 1272

ਮਾਸਕੋ ਵਿਖੇ ਲੇਵ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਕਰਨ ਬਾਰੇ

ਜਿਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਐੱਲ. ਐੱਨ. ਤਾਲਸਤਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਉਸ ਦੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਲੇਵ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦਾ ਮਕਾਨ, 21 ਖਾਮੋਵਨੀਚੈਸਕੀ, ਪੀਰੀਊਲੋਕ ਮਾਸਕੋ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਭੋਏਂ, ਇਮਾਰਤਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚਲੀ ਸਭ ਸਮੱਗਰੀ ਸਮੇਤ, ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਫੈਡਰੇਟਿਵ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਸੰਪਤੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਲਈ ਜਨਤਕ ਕਮੀਸ਼ਨੀਅਤ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

6 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1920

ਕਿਰਤੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ
ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ
ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੰ. 26
20 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1920 ਪੰਨਾ 125

ਲੈਨਿਨ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ

ਦਮਿਤ੍ਰੀ ਉਲਿਆਨੋਵ:

ਉਸ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਬਾਲਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਿਆਨੋ ਵਜਾਉਣਾ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਮਾਂ ਕਿਹਾ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨ-ਰਸ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਹੈ। ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪਿਆਨੋ 'ਤੇ ਬਾਲ-ਧੁਨਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਕਿਸੇ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਗਾਉਣ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ 'ਤੇ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੜਾ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖਾਲੀ ਹੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਇੰਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆਨੋ ਵਜਾਉਣਾ ਮੁੰਡਿਆਂ ਲਈ ਏਨਾ ਕੋਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਵਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਹਾਂ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਰਸੀਆ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਚੰਗੇਰੇ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੀ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ।

1888 ਦੀਆਂ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਾਜ਼ਾਨ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਪੇਰੇ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਅਜੇ ਵੀ ਮੇਰੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਸਜੀਵ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਉੱਪਰ ਗੈਲਰੀ ਵਿੱਚ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਅਸੀਂ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਲਈ ਘਰ ਤੱਕ ਪੈਦਲ ਗਏ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਅਜੇ ਵੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਜਾਦੂ-ਅਸਰ ਹੇਠ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਧੀਮੀ ਸੁਰ ਵਿੱਚ, ਕਿਉਂਕਿ ਘਰ ਵਾਲੇ ਸਭ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਸਨ, ਗੀਤਾਂ ਵਿਚਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਗੁਣਗੁਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰੇ ਰੌਅ ਵਿੱਚ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਰੱਬੋਂ ਵਿਸਰੇ ਪਿੰਡ ਕੋਕੂ ਸ਼ੁਕੀਨੋ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤੋਂ ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਉਪੇਰੇ ਨੂੰ ਗਿਆ ਸੀ....

ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਨੋ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਗੀਤ ਵਜਾਇਆ ਅਤੇ ਗਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਖਾਸ ਮਨ ਪਸੰਦ ਦ ਸੀ ਉਪੇਰਾ ਐਸਕੋਲਡ ਦੀ ਕਬਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਚੋਣਾਂ। ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਸੰਗੀਤ ਧੁਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਪੁਰਾਣੀਆਂ, ਮੱਧਮ ਪੈ ਚੁੱਕੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਸਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਉਪੇਰੇ ਦੇ ਕੁਝ ਭਾਗ ਦੇ ਵਜਾਏ ਅਤੇ ਗਾਏ ਜਾਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚਾਹ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਵੋਲੋਦਾਯਾ ਉਪੇਰੇ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਣਗੁਣਾਇਆ ਵੀ ਕਰਦੀ ਸੀ।

1889-90 ਦੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੋਲੋਦਾਯਾ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਉਲੀਯਾ ਨੂੰ ਸਾਥੀ ਰੱਖ ਕੇ ਗਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਲੀਯਾ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਚਪਨ ਅਤੇ ਜੁਆਨੀ ਵਿੱਚ ਵੋਲੋਦਾਯਾ ਦੀ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਅਤੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਸਾਬਣ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨਾਲੋਂ ਨਿੱਕੀ ਸੀ ਪਰ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਅਠਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਚਾਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ - ਜਰਮਨ, ਫਰਾਂਸੀਸੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸਵੀਡਿਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ - ਬੋਲ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸੌਣ ਦਾ ਵੇਲ਼ਾ ਹੀ ਬਸ ਉਸ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵੇਲ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ 1891 ਵਿੱਚ ਮਿਆਦੀ ਬੁਖ਼ਾਰ ਕਾਰਨ ਮਰ ਗਈ ਸੀ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਕਰਮਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਦੋਗਾਣਾ ਗਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ - ਯਾਜ਼ੀਕੋਵ ਦਾ ਇੱਕ ਗੀਤ - ਤੈਰਾਕ (ਸਾਡੇ+ਸਾਗਰ ਦਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ)। ਆਖ਼ਰੀ ਪੰਕਤੀ ਮੈਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ:

ਕਾਂਗਾਂ ਚਾਹੇ ਕਿਤਨੀਆਂ ਆਵਣ
ਸ਼ੇਰ ਦਿਲਾਂ ਨੇ ਡੁੱਬਣਾ ਕਿੱਥੋਂ
ਅੱਗੇ ਹੀ ਵਧ ਜਾਵਣ
ਜੇਰਾ ਰੱਖੋ ਜੇਰਾ ਭਾਈਓ,
ਝਾਂਜੜ ਝੱਖੜ ਲੱਖ ਪਏ ਵੱਗਣ
ਆਪਣੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਦਾ ਬਾਦਬਾਨ ਭਰ ਕੇ
(ਉਹ) ਅੱਗੇ ਹੀ ਲੈ ਜਾਵਣ।

ਡਾਰਗੋਮਾਈਜ਼ਸਕੀ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਆਹ ਦਾ ਗੀਤ ਵੋਲੋਦਾਯਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਆਪਣਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਪਰ ਗਿਰਜੇ ਨਹੀਂ
ਨਾ ਚਰਾਗਾਂ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ਼।
ਨਾ ਕਿਸੇ ਭਾਈ ਦੀਆਂ ਲਾਵਾਂ ਉਡੀਕੀਆਂ
ਨਾ ਕੋਈ ਢੋਲਕ ਛੈਣਿਆਂ ਨਾਲ਼।

ਉਸ ਨੂੰ ਹੀਏਨ ਦੀ ਗਜ਼ਲ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ੇਅਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ - “ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਤੇਰੇ ਕਟੀਲੇ ਨੈਣਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁੱਟਣਾ” - ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪੰਚਮ ਸੁਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਵੋਲੋਦਾਯਾ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਰਦੀ ਸੀ, “ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਰ ਹੀ ਛੱਡਿਆ, ਸੱਚੀਂ ਹੀ ਮਾਰ ਛੱਡਿਆ ਹੈ।”

ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵੇਲ਼ਾ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਦੇ ਇਲੀਅਚ ਆਪਣੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਢਹਿੰਦੀ ਰੌਅ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਉਸ 'ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭਰੋਸੇ, ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਚੁਸਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਭਾਅ ਖੇਡਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ।

ਉਸ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਗੀਤ ਸੀ ਫਾਸਟ ਤੋਂ ਵੈਲਿਨਤੀਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ। ਉਹਨੇ “ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਰੱਬਾ,” “ਪਿਆਰਾਂ ਦਿਆ ਰੱਬਾ” ਵੀ ਗਾਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਸੇ ਪੰਕਤੀ ਦੇ ਅਛੁੱਟ ਭਾਗ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਪੰਕਤੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਵੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜੁਝਾਰ ਆਤਮਾ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਇੰਝ ਸਨ:-

ਯੁੱਧ ਜਦੋਂ ਸਿਖਰਾਂ 'ਤੇ ਹੋਵੇ
ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮੋਹਰੀ ਹੋਵਾਂ।

ਅੱਜ ਵੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਗੋਨੋਦ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੰਕਤੀਆਂ ਗਾਉਂਦਾ ਇਲੀਅਚ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1889 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ। ਅਸੀਂ ਸਮਾਰਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਲਾਕਾਈਵਕਾ ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਾਂ। ਓਲਗਾ ਪਿਆਨੋ ਵਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਮਾਰਸੀਲੈਸ ਮੁਕਾ ਕੇ ਹਟੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਉਸ ਪਾਸ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੁੜ ਇਹੋ ਵਜਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਐਨ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਅਚਨਚੇਤ ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਵੜਿਆ, ਇਹ ਸਵੇਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ, ਉਹ ਸਮਾਂ ਜਦੋਂ ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਅੱਥਰੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜੇ ਧੂਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਗਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਓਲਗਾ ਨਾਲ ਪਿਆਨੋ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਵੀਂ ਪੰਕਤੀ ਦੀ ਧੁਨ ਕੱਢ ਲਈ - ਅਤੇ ਫੇਰ ਮਿਲ ਕੇ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਹਿਜ ਨਾਲ, ਇਸ ਨੂੰ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਗਾਇਆ।

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰੀਆ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪਿਆਨੋ ਜਾਂ ਵਾਇਲਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਨਾ ਰੱਖ ਸਕਿਆ।

ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਸਬੰਧੀਆਂ
ਦੀਆਂ ਲੈਨਿਨ-ਸਮ੍ਰਿਤੀਆਂ,
ਮਾਸਕੋ, 1956,
ਪੰਨਾ 127-29

ਇਲੀਅਚ ਦੀਆਂ ਮਨਪਸੰਦ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਐੱਨ. ਕਰੁਪਸਕਾਯਾ

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਪੁਸ਼ਕਿਨ, ਲੈਰਮੋਨਤੋਵ ਅਤੇ ਨੇਕਰਾਸੋਵ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਲੈ ਆਈ ਸਾਂ। ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਲੰਘ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ਹੀਗਲ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਟਿਕਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਤਰਕਾਲਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਦਾ। ਪੁਸ਼ਕਿਨ ਉਸ ਦਾ ਚਹੇਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਕੇਵਲ ਅੰਦਾਜ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦਾ ਕੀ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਏ? ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਧ ਪਸੰਦ ਸੀ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਕੁਝ ਢਿੱਲਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਕਿਸ ਲਗਨ ਨਾਲ ਉਹ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਚੰਗੇ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਸੀ। ਇਸ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਦੋ ਫੋਟੋਆਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਵਾਲੇ ਐਲਬਮ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਜਨਮ ਅਤੇ ਮਰਨ ਦੀਆਂ ਤਰੀਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਐਲਬਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫੋਟੋ ਈਮਾਇਲ ਜ਼ੋਲਾ ਦੀ ਵੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਹਰਜ਼ਨ ਤੇ ਪਿਸਾਰੇਵ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਵੀ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਇਲੀਅਚ ਪਿਸਾਰੇਵ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਗੋਇਟੇ ਦੀ ਫਾਸਟ ਅਤੇ ਹੀਏਨ ਦੀਆਂ ਕਾਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵੀ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਜਰਮਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਨ।

ਜਲਾਵਤਨੀ ਤੋਂ ਮਾਸਕੋ ਪਰਤਣ 'ਤੇ ਇਲੀਅਚ ਦੇਰ ਕੁਚਰ ਹਾਂਸਚੇਲ ਦੇਖਣ ਲਈ ਥੇਟਰ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਆਦ ਨਾਲ ਮਾਣਿਆ ਸੀ।

ਮਿਊਨਿਖ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਬਾਰੇ ਗੈਰਹਾਰਦਤ ਦੀ ਬੇਈਮਾਮਾ ਅਤੇ ਪੇਲੈਨਜ਼ ਦੀ ਬੁਤਨਰਬਾਯੂਰ ਯਾਦ ਹਨ।

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੇ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਪਰਵਾਸ ਸਮੇਂ ਇਲੀਅਚ ਵਿਕਟਰ ਹੀਓਗੋ ਦਾ ਚੇਤੀਮੈਂਤਸ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ 1848 ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਬਾਰੇ ਸੀ। ਹੀਓਗੋ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਸਮੇਂ ਇਹ ਲਿਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਫ਼ਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਚੋਰੀ ਛੁਪੇ ਪੁਜਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦਾ

ਆਡੰਬਰ ਕਾਫੀ ਹੈ ਫੇਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨਕਲਾਬ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਲੀਅਚ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਕੈਫੇਆ ਅਤੇ ਉਪ-ਨਗਰੀ ਥੀਏਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਮੰਡਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਕਿਰਤੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਗਾਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ - ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਨਸ਼ਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਚਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਫਸਾਦੀ ਡਿਪਟੀਆਂ ਦੇ ਚੈਂਬਰ ਲਈ ਚੁਣ ਭੇਜਿਆ, ਨਿਆਣੇ ਕਿਵੇਂ ਪਾਲੇ ਪੋਸੇ ਜਾਣ, ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ। ਇਲੀਅਚ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮਾਨਤੇਗਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨੀਏ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਦ ਮੁਰਾਦੇ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਗਾਏ ਹੋਏ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਚੀਂ ਹੀ ਸਜੀਵਤਾ ਪੂਰਨ ਸਨ - ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਵਾਲਾ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਇਲੀਅਚ ਉਸਦੇ ਸਤਾਰਵੀਂ ਰੈਜ਼ਮੈਂਟ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਗੁਣ-ਗੁਣਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਹੜਤਾਲੀਆਂ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ - “ਪ੍ਰਣਾਮ ਪ੍ਰਣਾਮ, ਓ 17 ਦਿਓ ਸੈਨਕੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਣਾਮ”। ਇੱਕ ਵੇਰ ਇੱਕ ਰੂਸੀ-ਮਿਲਣੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਅਵਸਰ ਤੇ ਉਸਨੇ ਮਾਨਤੇਗਸ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਤਨੇ ਵਖਰੇਵੇਂ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਅਚੰਭਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ - ਜਦੋਂ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਮਾਨਤੇਗਸ ਨੇ ਸ਼ਾਵਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਪੱਖ ਲਿਆ ਸੀ - ਸੰਸਾਰ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੀ ਹਨ - ਤੁਸੀਂ ਰੇਲ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹੋ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਹੁੰਦੇ, ਅਤੇ ਪਹੀਆਂ ਦੀ ਗੜਗੜਾਹਟ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਰੌਅ ਵਿੱਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ, ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜੁਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਇਹੋ ਗੱਲ ਇੱਥੇ ਵੀ ਸੀ। ਹੋਰ ਇਹ ਕਿ ਬਾਤ ਚੀਤ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਨਿਸਬਤ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣੇ ਸੁਖਾਲੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਦਿਹਾੜੀਦਾਰ ਇਸਤਰੀ ਕੁਝ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੰਮ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਸਾਚੀ ਬਾਰੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਸੁਣ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਗੀਤ ਉਸ ਤੋਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਗਵਾਇਆ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਯਾਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਆਪ ਇਸ ਨੂੰ ਗਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਗੀਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੁੱਕਦਾ ਸੀ:

“ਤੁਸੀਂ ਅਸਾਚੀ ਅਤੇ ਲੋਰੈਨੇ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਸੀਂ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਹੀ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਜਰਮਨੀਕਰਨ ਤਾਂ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ।”

ਇਹ 1909 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਵਿਆਪਕ ਜ਼ੋਰਾਂ 'ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ

ਪਾਰਟੀ ਨਿੱਸਲ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਜ਼ਬਾ ਖੁੰਢਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਅਤੇ ਇਹ ਗੀਤ ਇਲੀਅਚ ਦੇ ਰੋਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਜਜ਼ਬੇ ਨਾਲ ਉਹ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦਾ ਸੀ ਉਹ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ:

“ਪਰ ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ।”

ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਔਖੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਲੀਅਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਦਾਸੇ ਮਨ ਨਾਲ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ (ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਰੂਸ ਪਰਤੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਕੁਝ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਸਰ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ “ਅਸੀਂ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਨੇਵਾ ਛੱਡ ਕੇ ਪੈਰਿਸ ਆਉਣਾ ਸੀ?”) ਉਨ੍ਹਾਂ ਔਖੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸੁਪਨੇ ਹੀ ਸੁਪਨੇ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਾਨਤੋਗਸ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਹੋਣ ਭਾਵੇਂ ਦਿਲੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਅਲਸਾਚੀ ਬਾਰੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਜਾਂ ਫੇਰ ਵੈਰ ਹੀਏਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਤ-ਜਾਗਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋਣ।

ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਬਾਅਦ, ਲੜਾਈ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਬਾਰਬੂਸੇ ਦੀ ਲੀ ਫਿਊ ਨੇ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰ ਲਿਆ – ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲੀ ਕਿਤਾਬ ਗਿਣਦਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਕਿਤਾਬ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕਸੁਰ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਥੀਏਟਰ ਘੱਟ ਵੱਧ ਹੀ ਕਦੇ ਗਏ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਅਸੀਂ ਗਏ ਹਾਂ ਤਾਂ ਨਾਟਕ ਦੇ ਨੀਰਸ ਹੋਣ ਅਤੇ ਨਿਕੰਮੀ ਅਭਿਨਯ ਦਾ ਇਲੀਅਚ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਭੈੜਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਐਕਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉੱਠ ਆਉਂਦੇ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਸਾਥੀ 'ਤੇ ਹੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਪੈਸੇ ਬਰਬਾਦ ਕੀਤੇ।

ਹਾਂ, ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਇਲੀਅਚ ਨਾਟਕ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਤੱਕ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿੱਚ 1905 ਦੇ ਅਖੀਰ ਅਤੇ ਬੇਰਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਸੀ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਲਾਸ਼! ਇਹ ਭਾਵੇਂ ਜਰਮਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਖੇਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਦਾ ਰੋਲ ਨਿਭਾਇਆ ਸੀ ਉਹ ਰੂਸੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਅੰਕਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਪੂਰਵਕ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਨਾਟਕ ਦੇ ਹਰ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।

ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਕਲਾ ਕੁਝ ਕੁਝ ਓਪਰੀ ਅਤੇ ਅਧੂਰੀ ਅਧੂਰੀ ਜਿਹੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸਾਨੂੰ ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਵਿੱਚ ਲਾਲ ਫੌਜ ਦੇ ਸੈਨਕਾਂ ਲਈ ਹੋ ਰਹੀ ਸੰਗੀਤ ਸਭਾ 'ਤੇ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ। ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਭਿਨੇਤਰੀ ਗਜ਼ਵੋਸਕਾਯਾ ਮਾਇਕੋਵਸਕੀ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਸੁਣਾ ਰਹੀ ਸੀ “ਗਤੀ ਸਾਡਾ ਜਿਸਮ ਹੈ ਅਤੇ ਢੋਲ ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਹੈ।” – ਉਹ ਠੀਕ ਇਲੀਅਚ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਸ ਅਚਨਚੇਤਤਾ ਕਾਰਨ ਅਚੰਭਤ ਹੋ

ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਖਾਸ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਅਭਿਨੇਤਰੀ ਗਜ਼ਵੇਸਕਾਯਾ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਹੋਰ ਅਭਿਨੇਤਾ ਨੇ ਆ ਕੇ ਚੈਸ਼ੋਵ ਦਾ ਬਦੀਆਂ ਪਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਸੀ।

ਇੱਕ ਸ਼ਾਮੀਂ ਇਲੀਅਚ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਯੁਵਕ ਕਮਿਊਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਵਾਰਿਆ ਆਰਮੰਡ ਪਾਸ, ਜੋ ਕਿ ਆਰਟ ਸਕੂਲ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕਮਿਊਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਗਏ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਉਹ ਦਿਨ ਸੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਕਿ ਕਰੋਪੋਤਕਿਨ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, 1921 ਵਿੱਚ, ਇਹ ਕਾਲ-ਮਾਰਿਆ ਵਰ੍ਹਾ ਸੀ ਪਰ ਯੁਵਕ ਪੂਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਕਮਿਊਨ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਸੁੱਖਣੇ ਤਖਤਾਂ 'ਤੇ ਸੌਂਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਨਾ ਰੋਟੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲੂਣ। “ਪਰ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਅਨਾਜ ਤਾਂ ਹੈ ਜੀ”, ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਇੱਕ ਭਖਵੇਂ ਮੁਖ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਅਨਾਜ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਲੀਅਚ ਲਈ ਵਧੀਆ ਦਲੀਆ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਯੁਵਕਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੜਿਆਂ 'ਤੇ ਝਾਤ ਪਾਈ, ਆਪਣੇ ਦੁਆਲੇ ਜੁੜੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਭਖਵੇਂ ਮੁੱਖੜਿਆਂ 'ਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਉਸ ਦੇ ਮੁੱਖੜੇ 'ਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਦ-ਮੁਰਾਦੀਆਂ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀਆਂ ਦਿਖਾਈਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸੇ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਹ ਮੁਸਕਰਾਈ ਜਾਂਦਾ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪਾਈ ਜਾਂਦਾ – “ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪੁਸ਼ਕਿਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ ?” “ਨਾ ਜੀ”, ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਆਖਿਰ ਨੂੰ ਉਹ ਇੱਕ ਬੁਰਜੂਆ ਸੀ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਮਾਇਕੋਵਸਕੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ”। ਇਲੀਅਚ ਮੁਸਕਰਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪੁਸ਼ਕਿਨ ਉੱਤਮ ਹੈ।” ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਮਾਇਕੋਵਸਕੀ ਬਾਰੇ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਰੁਖ਼ ਅਪਣਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਕਦੇ ਵੀ ਕਵੀ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਕਲਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਂਦੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਖੁਸ਼ੀ ਖੇੜੇ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸਨ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਆਪਾ-ਵਾਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਿਆਨਣ ਲਈ ਚਲੰਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭ ਰਹੇ ਅਤੇ ਮਾਇਕੋਵਸਕੀ ਦੀ ਅਸਪਸ਼ਟ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਜਵਾਬ ਭਾਲਦੇ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਮਾਇਕੋਵਸਕੀ ਦੀ ਉਸ ਕਵਿਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸੋਵੀਅਤ ਲਾਲ ਫੀਤਾ-ਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਮੌਜੂ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਅਜੋਕੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਐਹਿਰਨਬਰਗ ਦਾ ਜੰਗ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਨਾਵਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ “ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਈਲੀਯਾ ਸ਼ੈਗੀ (ਐਹਿਰਨਬਰਗ ਦਾ ਉਪ ਨਾਂ) ਦੀ ਉਹ ਪੁਸਤਕ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਕਿਰਤ ਹੈ।”

ਅਸੀਂ ਆਰਟ ਬਿਏਟਰ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਗਏ ਸੀ। ਇੱਕ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਡੈਲਿਊਜ

ਦੇਖਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਗਲੀ ਭਲਕ ਅਸੀਂ ਗੋਰਕੀ ਦਾ “ਨੀਵੀਆਂ ਡੂੰਘਾਣਾ” ਦੇਖਿਆ। ਇਲੀਅਚ ਗੋਰਕੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਨਾਤੇ ਤਾਂ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਲੰਡਨ ਪਾਰਟੀ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਗੋਰਕੀ ਕਲਾਕਾਰ ਵੀ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਲਾਕਾਰ ਗੋਰਕੀ ਵਿੱਚ ਸੂਝ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤੀਖਣਤਾ ਹੈ। ਗੋਰਕੀ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਡੁਲ੍ਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਗੋਰਕੀ ਦੀ ਕਿਰਤ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਟੀਚੇ ਉੱਚੇ ਹੀ ਸਨ। ਅਤਿ ਅਭਿਨੈ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੜਾਅ ਛੱਡਿਆ ਸੀ। ਨੀਵੀਆਂ ਡੂੰਘਾਣਾ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਉਹ ਥਿਏਟਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਚੈਖੋਵ ਦਾ ਚਾਚਾ ਵਾਨਯਾ ਦੇਖਣ ਗਏ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਅਸੀਂ 1922 ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਦੇਖਣ ਲਈ ਗਏ ਸੀ - ਅਸੀਂ ਡਿਕਨਜ਼ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ 'ਤੇ ਟਿੱਡਾ ਦਾ ਨਾਟਕ ਰੂਪ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਐਕਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਉਕਤਾਉ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਭਾਵਕ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਉਸ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰਤ ਹੋ ਗਈ, ਖਿੜੋਣੇ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨੇਤਰਹੀਣ ਧੀ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਸਹਿਣ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਐਕਟ ਨੂੰ ਵਿਚਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਉੱਠ ਆਇਆ।

ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਤਮ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਤਰਕਾਲਾਂ ਨੂੰ, ਗਲਪ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਲਈ ਸ਼ਚੇਦਰਿਨ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਅਤੇ ਗੋਰਕੀ ਦਾ ਮੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਦਿਆਲੇ ਵੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਨੀ ਵੀ ਚੰਗੀ ਭਾਸਦੀ ਸੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਦੇਮਯਾਨ ਬੇਦਨੀ, ਉਸ ਦੀ ਵੀ ਵਿਅੰਗ ਨਾਲੋਂ ਵੀਰ ਰੂਸੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਕਈ ਵਾਰੀ, ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਦਿਆਂ, ਉਹ ਬਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸੂਰਜ 'ਤੇ ਨਿਗਾਹਾਂ ਟਿਕਾ ਲੈਂਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਕਵਿਤਾ ਅਜੇ ਵੀ ਯਾਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਸਨ: “ਕਮਿਊਨੀਏ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਗੁਲਾਮ।”

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ ਤਾਂ ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਇਲੀਅਚ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਸਹੁੰ ਦੁਹਰਾ ਰਹੀ ਹੋਵਾਂ। “ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ, ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਅਸੀਂ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਿਆਗਣੀ.....।”

ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਲਈ ਜੈਕ ਲੰਡਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ - ਉਹ ਕਿਤਾਬ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਬਰਫੀਲੇ ਉਜਾੜ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਮਾਨਵ ਨੇ ਕਦੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਇੱਕ ਬੀਮਾਰ ਅਤੇ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਮਰ ਰਿਹਾ ਬੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਨਦੀ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਬੰਨ੍ਹ ਵੱਲ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੱਤਹੀਣ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਬਲਕਿ ਰਿੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦਾ ਹੀ, ਇੱਕ ਭੋਖੜਿਆਂ ਮਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਮਰ

ਰਿਹਾ ਬਘਿਆੜ ਵੀ ਰਿੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਬਘਿਆੜ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਜੇਤੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅੱਧ-ਮੋਇਆ ਅਤੇ ਅੱਧ-ਬਾਉਲਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲੰਡਨ ਰਚਿਤ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਪਰ ਜੈਕ ਲੰਡਨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਰਲਗੱਡ ਹਨ। ਦੂਸਰੀ ਕਹਾਣੀ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਵੱਖਰੀ ਸੀ - ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਕਪਤਾਨ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਵਚਨ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਲੱਦਿਆ ਅਨਾਜ ਚੰਗੇ ਭਾਅ 'ਤੇ ਵੇਚੇਗਾ। ਆਪਣਾ ਵਚਨ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਆਹੂਤੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਲੀਅਚ ਇਸ 'ਤੇ ਹੱਸਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਹਿਲਾਇਆ ਸੀ।

ਉਹ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਦੀਆਂ
ਲੈਨਿਨ-ਸਮ੍ਰਿਤੀਆਂ,
ਮਾਸਕੋ 1956,
ਪੰਨੇ 201-07

ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ

ਐੱਨ. ਕਰੁਪਸਕਾਯਾ.

ਸਾਬੀਓ, ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ 'ਤੇ ਸੀ, ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ ਜਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸਨੇ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਭਾਵਕ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਗ ਖਾਸ ਹਾਰਦਿਕਤਾ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਕਿਤਾਬਚੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਏ? ਤੋਂ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦੇ ਅਸਿੱਧੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਤੋਂ ਅਗਾਮੀ ਸਮੇਂ, ਭਾਵ 1894 ਅਤੇ 1898, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨਿਰੰਤਰ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਖਾਸਾ ਜਨਤਕ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਬਾਰੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਯੁਵਕ ਲੋਕ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪੂਰਵ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜਾਦੂ ਅਸਰ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇੱਕ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਵੇਂ ਰਾਹ - ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਰਾਹ - 'ਤੇ ਪੈਣ ਲਈ ਭਾਰੀ ਅੰਤਰ-ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਆਨ ਸਵੈ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਵਜੋਂ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਤੇ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦਾ ਸਮਝੌਤੇ ਬਾਜ਼ ਨਾ ਹੋਣਾ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਰੜੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਗੌਰਵ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੰਡੇ ਆਈਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਸਹਿਣ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ। ਅਤੇ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਬਾਰੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਬਾਰੇ ਦਿਲੀ ਆਦਰ ਵਿੱਚ ਡੁਬੋ ਕੇ ਕਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਸਮੇਂ ਬੜੇ ਔਖੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਔਖ ਦੇ ਪਲ ਆਏ ਤਾਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਅਕਸਰ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, “ਇਨਕਲਾਬੀ ਘੋਲ ਖਾਲਾ ਜੀ ਦਾ ਵਾੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ 1907 ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਸਕ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦਾ ਦੌਰ ਸੀ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਪਿੱਛਲ ਕਦਮੀ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ 1918 ਵਿੱਚ ਫੇਰ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ

ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਯਾਦ ਕੀਤੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਲਾਮਿਸਾਲ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵਧੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਘਰੇਲੂ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਬ੍ਰੈਖਤ-ਲਿਤੋਵਸਕ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਸੀ।

ਉਹਨੇ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਨੂੰ ਹਰ ਅਚਾਨਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦਾ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ 'ਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਉਹ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਦੀ ਪ੍ਰਥਮ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਚਨਾ “ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਿੱਤਰ” ਕੀ ਹਨ ਅਤੇ... 'ਤੇ ਝਾਤ ਪਾਈਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਜ਼ਰ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਬਾਰੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਯੁਵਕ ਜਿਹੜੇ ਕਿ 1894 ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕਰੈਟਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹ ਉਸ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ - ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ - ਕਿਸਾਨ-ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਾਂ, ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਸਹੀ ਮੁਲੰਕਣ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਦਾ, ਠੀਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨ-ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਮੁਲੰਕਣ ਅਤੇ ਇਸ ਲਿਬਰਲਵਾਦ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਖਾਸੇ ਨੂੰ ਨੰਗਿਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆ, ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਲੈਨਿਨ ਦੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖੀਏ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਿਬਰਲਵਾਦ-ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਲਿਬਰਲ ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਲਿਬਰਲ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਬੇਭਰੋਸਗੀ ਲੈਨਿਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੋਈ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਦੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਨੂੰ ਲਈਏ, ਉਸ ਦਾ “ਕਰੈਡੋ”¹⁴⁹ ਵਿਰੁੱਧ ਰਸ, ਉਸ ਦਾ ਸਤਰੂਵੇ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਵਿਛੋੜਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੇਡਟਾਂ ਵੱਲ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਦਾਰੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਖ਼ਾਤਮਾਵਾਦੀਆਂ ਵੱਲ, ਆਪਣਾਏ ਅਮੋੜ ਵਤੀਰੇ ਨੂੰ ਲਈਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਉਹੀ ਦਰਿੜ੍ਹ ਰਾਹ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਬਰਲਾਂ ਵੱਲ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ 1861 ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਸਮੇਂ ਕਿਸਾਨੀ ਨਾਲ ਗੱਦਾਰੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਇਸ ਦੌਰ ਦੀ ਸਰਗਰਮੀ ਤੋਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਦਰਿੜ੍ਹ ਸਟੈਂਡ ਤੋਂ, ਚੰਗੇ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢਣੇ ਚਾਹੀਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਾਂਗੇ ਪਾਰਟੀ ਇਸੇ ਦਰਿੜ੍ਹ ਸਟੈਂਡ ਦੇ ਲੈਣ ਸਦਕੇ ਹੀ ਸਿਆਸੀ ਘੋਲ ਜਿੱਤ ਲੈਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕੀ ਸੀ। ਲਿਬਰਲਵਾਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਵੱਲ ਵਤੀਰੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਅਟੁੱਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ “ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਿੱਤਰ” ਕੀ ਹਨ... ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ - “ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ

ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਲਈ ਘੋਲ ਨਾਲ ਅਵੰਡ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਲਗੱਡ ਸੀ।" ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ-ਲਿਬਰਲ-ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ 80ਵਿਆਂ ਵਿਚਲੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਰੋਦਨਿਕਾਂ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜ਼ਾਰਵਾਦ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਮੁਲੰਕਣ ਕਰਦਿਆਂ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਨੇ ਸਥਾਪਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਦਰਿੜ੍ਹ ਘੋਲ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਜਿਹੇ ਘੋਲ ਦੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਵੰਡ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਲਈ ਘੋਲ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਲੈਨਿਨ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦੀ ਸਰਗਰਮੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਤੀਰੇ ਦੇ ਐਨ ਅਨੁਕੂਲ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕੇਵਲ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆਰਥਕ ਅਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਰੁਸ਼ਨਾਉਂਦੀ ਸਗੋਂ ਇਸ ਘੋਲ ਦਾ ਹਰ ਪਹਿਲੂ, ਪੂਰਾ ਘੋਲ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਵਾਸਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਮਾਜਵਾਦ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲ, ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋੜਨਾ ਹੈ। ਆਓ ਯਾਦ ਕਰੀਏ ਕਿ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਲਾਸਾਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਵੇਂ ਘੋਲ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਹ ਘੋਲ ਕਿਸ ਬਾਰੇ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਰਗਰਮੀ ਨੂੰ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਲਾਸਾਲੇ ਦੀ ਨਾਂਹ ਕਾਰਨ ਮਾਰਕਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਲਾਲ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੰਝ ਸਾਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਤੱਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਨਾਂ ਧਰੀਕ "ਲੀਗਲ ਮਾਰਕਸਿਸਟ"¹⁵⁰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਅਸਮਰਥ ਰਹੇ, ਹਰ ਵਾਰ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਤਵੱਜੋਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਲੋਕ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਵਿੱਚ, ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਲਈ ਘੋਲ ਅਟੁੱਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਅਸੁਭਾਵਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕਦੇ ਵੀ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਨੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹਰ ਵਾਰ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਲਈ ਘੋਲ ਨੂੰ ਸਮਾਜਵਾਦ ਲਈ ਘੋਲ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤਾ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪਰਖੀਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਠੀਕ ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਲਈ ਘੋਲ ਦਾ ਸਮਾਜਵਾਦ ਲਈ ਘੋਲ ਨਾਲ ਮਿਸ਼ਰਣ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦਾ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਚੇਤੇ ਹੈ 1918 ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤਾ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਕਿਤਾਬਚਾਂ ਲਿਖਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸਾਂ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲਹਿਉਮੰਤੇ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਤਰ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੱਤੀ - ਮੈਂ ਲੇਖ ਦੇ ਕਰਤਾ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਕਾਮਰੇਡ ਦਾ ਨਾਂ ਭੁੱਲ ਗਈ ਹੋਈ ਹਾਂ - ਪਰ ਇਸ ਕਾਤਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤ

ਸੱਤਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੂੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਠੋਸ ਜਮਹੂਰੀ ਸੱਤਾ ਹੈ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਾਤਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਇਸ ਤੱਥ 'ਤੇ ਖਾਸ ਬਲ ਦੇਣ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਸਲੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤਾ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੂਪਮਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਧੁਨਿਕ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਦੇ ਖਾਸੇ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਮਾਰਕਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ 1860ਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੂਸੀ ਵਿੱਚ ਉਲੱਥਾਈਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਸੀ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਉਲੱਥਾ ਹੋਣਾ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ... ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸੀ ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਜਾਣੂ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿ ਉਹ ਸਰਫ਼ਾਂ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਸਬੰਧੀ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਭਲੀ ਭਾਂਤੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ।

ਆਪਣੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦੇ ਦਾਰਸ਼ਨਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵੱਲ ਕੋਈ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਵਧੇਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। 1908 ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਾਰਸ਼ਨਕ ਮੁਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਛੇੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਰੂਸੀ ਹੀਗਲਵਾਦੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਰੂਸੀ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 1914 ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਜੰਗ ਦੀ ਅਟੱਲਤਾ ਕਾਰਨ ਕੌਮੀ ਸਵਾਲ ਫ਼ੌਰੀ ਮਹੱਤਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ “ਕੌਮੀ ਆਪਾ ਨਿਰਣੇ ਬਾਰੇ”¹⁵¹ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤੱਥ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰਕਸ ਵਾਂਗ ਹੀ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਨੇ ਵੀ ਪੋਲਾਂ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ।

.... ਸਾਇਬੇਰੀਆ ਵਿੱਚ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਇੱਕ ਐਲਬਮ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ੋਟੋਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸ, ਏਂਗਲਜ਼, ਹਰਜ਼ਨ, ਪਿਸਾਰੇਵ ਅਤੇ ਦੋ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਫ਼ੋਟੋ ਮਾਈਸ਼ਕੀਨ ਦੀ ਵੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਅਤੇ ਫੇਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਕ੍ਰੈਮਲਿਨ ਵਿਖੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੜ੍ਹਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਲੇਖਕਾਂ ਸਮੇਤ, ਮਾਰਕਸ, ਏਂਗਲਜ਼ ਅਤੇ ਪੈਲਖਾਨੋਵ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਵਿਹਲ ਦੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਾਰ ਵਾਰ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੇਰਵਾ ਵੀ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹਾਂਗੀ। ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ “ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ...” ਵਿੱਚ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਾਉਤਸਕੀ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਕਿਤਨਾ ਸਹੀ ਸੀ ਕਿ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਅਜਿਹੇ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਜੰਮਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇੱਕ ਕਵੀ ਅਤੇ ਹਰ ਕਵੀ ਇੱਕ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਗਲਪ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਚਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਣਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸੀ - ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਲੇਖਕ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਰਵੱਈਆ ਅਤੇ ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਕਲਾਤਮਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਇੱਕੋ ਇਕਾਈ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਵਖਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਉਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪਸੰਦ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜਾਨ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲਈ ਗਲਪ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਚੁਣਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਬਸ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਮੈਂ ਇਹੋ ਕੁਝ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਸੀ। ਜੋ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੁਝ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਯਾਦਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬੀਤਣ ਨਾਲ਼ ਬੰਦਾ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਬਸ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਸ਼, ਕੋਈ ਵਖਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਪਲ ਹੀ ਯਾਦ ਅਤੇ ਫੇਰ ਵੀ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ, ਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਚਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸ 'ਤੇ ਛੱਡਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਹਵਾ ਹੈ।

ਐੱਨ. ਕੇ. ਕਰੁਪਸਕਾਯਾ
ਲੈਨਿਨ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ,
ਗੋਸੀਜ਼ਦਾਤ, 1913,
ਪੰਨਾ 180-86.

ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ.

ਵ. ਇ. ਲੈਨਿਨ (ਸੰਖੇਪ ਟੁਕੜੀਆਂ)

... ਮੈਂ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਿਤਵਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਘਾਟ ਸੀ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਉਹ ਥਥਿਆ ਕੇ ਬੋਲਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਆਪਣੀਆਂ ਬਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁੰਨ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਵੇਂ ਝਾਕਦਾ। ਅਤੇ ਸਭ ਮਿਲਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਧਾਰਨ ਸੀ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ “ਨੇਤਾ” ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਲੇਖਕ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਕਿੱਤਾ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਘੋਖਾਂ, ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਡਿਊਟੀ ਇੱਕ ਆਦਤ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕਦੇ ਕਦੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥਕਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਜੀ. ਵੀ. ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਪਾਸ ਲੈ ਜਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਹਾਂ ਦੀ ਕਰੰਘੜੀ ਮਾਰੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤਿੱਖੀ, ਕੁਝ ਕੁਝ ਉਕਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਝਾਤੀ ਪਾ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ, ਆਪਣੇ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਖੱਕਿਆ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਵੇਂ ਸ਼ਿਸ਼ ਵੱਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ: “ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਹਾਂ।” ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਕਿਹਾ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਨਾ ਉਸਨੂੰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ “ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ” ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਭਾਸੀ।

ਅਤੇ ਇਹ ਗੰਜਾ, ਗਠੀਲੇ ਜਿਸਮ ਵਾਲਾ, ਤਕੜਾ ਬੰਦਾ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਥਥਲਾ ਕੇ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫ਼ੌਰਨ ਹੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਅਪੂਰਨਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਡਹਿ ਪਿਆ, ਇੱਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਚੌੜੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਮਲਦਿਆਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਤੁਣਕਦਿਆਂ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਚਮਕ ਭਰਕੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਝਾਕਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਆਈ. ਪੀ. ਲਾਦਾਇਜ਼ਨੀਕੋਵ ਤੋਂ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਖਰੜਾ ਲੈ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਤਾਬ ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਦੱਸ ਸਕਾਂ ਕਿ ਕਾਹਲੀ ਕਿਉਂ ਸੀ, ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਹਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪ ਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ: ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾਹਲੀ ਵਰਤੀ ਹੈ, ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਿਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਵੇਗ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਹੁਤ ਲਾਭ ਹੋਇਆ ਹੈ।

“ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੌਕੇ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ” ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਅਰਥ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਚੁਸਤ ਵਪਾਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਮਾਂ ਦਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਲੱਥਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਰੂਸੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਸੈਂਸਰਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਖਰਾਬ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਲੇਖਕ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ, ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਸੁੱਟਦਿਆਂ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਦਿਆਂ, ਉਹ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਾਸੀ ਹੱਸਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਦੇ ਹਾਸੇ ਨੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਤਵੱਜੋਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬੰਦਾ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਫੋਮਾਯੂਰਾਲਸਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਪਾਸ ਆਏ...

* * * *

... ਇੱਕ ਰਾਤ ਅਸੀਂ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਵਿਹਲੇ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ ਇੱਕ ਜੁੰਡਲੀ ਸੰਗੀਤ ਹਾਲ ਨੂੰ ਚਲੀ ਗਈ - ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਜਮਹੂਰੀ ਥੀਏਟਰ ਸੀ ਉਹ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਭੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਮਸਖਰੀਆਂ 'ਤੇ ਬੜਾ ਹੱਸਿਆ ਸੀ, ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਅਨਰੌਲਿਆਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਸਿਵਾਏ ਕੋਲੰਬੀਆ ਵਿਖੇ ਦਰਖਤ ਕੱਟਣੇ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਸੀ। ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਸਟੇਜ ਇੱਕ ਜੰਗਲ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਹਮਣੇ ਜਿਹੇ ਕਰਕੇ ਦੋ ਭਾਰੇ ਯੁਵਕਾਂ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਮੀਟਰ ਦੇ ਅਕਾਰ ਵਾਲੇ ਦਰਖਤ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਯੋਗ ਹਨ - ਇੰਝ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਨਾ ਲੈਂਦਿਆਂ।

“ਬਈ ਕਮਾਲ ਹੈ! ਪਰ ਇਹ ਕੇਵਲ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਅਸਲ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇਤਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ।” ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਉਥੇ ਵੀ ਉਹ ਕੁਹਾੜੇ ਹੀ ਵਰਤਦੇ ਨੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲਕੜ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ, ਸੱਭਿਅ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਲਈ ਇਹੋ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ।”

ਉਸ ਨੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਪਜ ਵਿੱਚ ਅਰਾਜਕਤਾ ਬਾਰੇ ਬੋਲਣਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਕਿ ਭਾਰੀ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਗੱਲ ਮੁਕਦੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਫ਼ਸੋਸ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦਾ ਭਾਵ ਕੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਾਂ, ਉਹ ਨਾਟਕੀ ਕਲਾ ਦੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਰੂਪ ਵਜੋਂ “ਭੰਡਪੁਣੇ” ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

“ਇਹ ਆਮ ਮਨੌਤ ਦੇ ਵੱਲ ਵਿਅੰਗਮਈ ਜਾਂ ਸ਼ਕਾਮਈ ਵਤੀਰਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਅਤੇ ਆਮ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਅਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਹੈ ਦਿਲਚਸਪ।”

ਤਕਰੀਬਨ ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਕਾਪਰੀ ਵਿਖੇ, ਏ. ਏ. ਬਾਗਦਾਨੋਵ - ਮਾਲਿਨੋਵਸਕੀ

ਨਾਲ਼ ਯੂਟੋਪਿਆਈ ਨਾਵਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ:-

“ਤੁਸੀਂ ਕਿਰਤੀਆਂ ਲਈ ਨਾਵਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਤੇਲ, ਸਾਰੇ ਕੱਚੇ ਲੋਹੇ ਅਤੇ ਲੱਕੜ ਕੋਇਲੇ ਨੂੰ ਉੜਦੂ ਲਾ ਕੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਲਾਭਕਾਰੀ ਪੁਸਤਕ ਹੋਵੇਗੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਮਾਖਵਾਦੀ ਜੀ।”

* * * *

ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਜੰਗ ਅਤੇ ਅਮਨ ਦਾ ਇੱਕ ਭਾਗ ਪਿਆ ਦੇਖਿਆ।

“ਹਾਂ, ਤਾਲਸਤਾਏ! ਮੈਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵਾਲਾ ਸੀਨ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ ਸਾਂ, ਕਿ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕ ਕਾਮਰੇਡ ਨੂੰ ਖ਼ਤ ਲਿਖਣਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਉੱਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਤਾਲਸਤਾਏ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਅਜੇ ਬੀਤੀ ਰਾਤ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ।”

ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਕੋੜਦਿਆਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਰਾਮ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਅਰਾਮ ਨਾਲ਼ ਪੱਸਰ ਗਿਆ, ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਧੀਮੀ ਕਰਦਿਆਂ ਛੇਤੀ ਦੇਣੇ ਕਿਹਾ: “ਹਾਏ, ਚਟਾਨ ਵਰਗਾ ਹੈ! ਕਿੱਡਾ ਮਹਾਨ ਆਦਮੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰਾ, ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਹੈ... ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੁਆਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ? ਕਾਊਂਟ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਹਿਤ ਅਸਲੀ ਨਸ਼ਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ।”

ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਗੱਡਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ: “ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?” ਅਤੇ ਫੇਰ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ।”

ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਮਲਦਿਆਂ ਉਹ ਹੱਸਿਆ ਸੀ, ਅਤਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸੀ। ਇਹ ਰੰਗ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ - ਰੂਸ, ਰੂਸੀ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਕਲਾ 'ਤੇ ਮਾਣ ਦਾ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਇਹ ਰੰਗ ਲੈਨਿਨ ਲਈ ਓਪਰਾ ਜਿਹਾ ਸਗੋਂ ਭੋਲਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਅਤਿ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰੇ ਪਿਆਰੇ ਸੁਰ ਪਛਾਨਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸਾਂ।

ਕਾਪਰੀ ਵਿਖੇ, ਮਛੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਰਕਾਂ ਦੇ ਤਰੋੜੇ ਅਤੇ ਉਲਝਾਏ ਹੋਏ ਜਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਂਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ:

“ਸਾਡੇ ਵਧੇਰੇ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ਼ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।” ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ੰਕਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਝੁੰਜਲਾਹਟ ਤੋਂ ਕਿਹਾ ਸੀ।

“ਹੂੰ.... ਮ, ਕੀ ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਰੂਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ?”

ਵੀ. ਏ. ਦੈਸਨੀਤਸਕੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਉਸ ਨੇ ਸਵੀਡਨ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਨਾਲ਼ ਰੇਲ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਜਰਮਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ,

ਦਿਉਰੇਰ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਨਿਬੰਧ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕੁਝ ਜਰਮਨਾਂ ਨੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਸੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਪੁਸਤਕ ਸੀ। ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਹਾਨ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਸੁਣਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਲੈਨਿਨ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਦੈਸਨੀਤਸਕੀ ਨੂੰ ਫ਼ਖ਼ਰ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਾਕ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾ ਕੇ ਵੀ ਕਿਹਾ - “ਦੇਖ ਲੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ।” ਮਾਸਕੋ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਮੀ ਯੈਕਾਤੇਰੀਨਾ ਮੇਸ਼ਕੋਵਾ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਈਸਾਇਆ ਦੋਬ੍ਰੋਵੀਅਨ ਨੂੰ ਪਿਆਨੋ 'ਤੇ ਬੀਬੋਵਿਨ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਕੱਢਦਿਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ: “ਮੈਂ ‘ਅਪੈਸ਼ਨਤਾ’ ਨਾਲੋਂ ਪਿਆਰੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸੁਣ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਅਸਚਰਜ, ਦੈਵੀ ਸੰਗੀਤ! ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਾਣ ਨਾਲ ਇਹ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸਾਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਦੇਖ ਲਉ ਲੋਕ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।”

ਅਤੇ ਲਾਡ ਵਿੱਚ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਸਕੋੜਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਿਲਲਗੀ ਤੋਂ ਕਿਹਾ:

“ਪਰ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਦਾ ਮੇਰਿਆਂ ਤੰਤੂਆਂ 'ਤੇ ਅਸਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰਾ ਕੁਝ ਮਧੁਰ ਜਿਹਾ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਨਰਕੀ ਗੰਦ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਸਿਰਜ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਥਪਕੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਥਪਕੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਹੱਥ ਵੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਸੱਟ ਮਾਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਦਇਆ ਤੋਂ ਮਾਰਨੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਆਦਰਸ਼ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਾਂ। - ਹੂੰ.... ਮ.... ਇਹ ਕੋਹੜਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੁਰਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ!”

* * * *

ਉਸ ਦਾ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਰਵੱਈਆ ਇੱਕ ਸਖ਼ਤ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਿਹਰਬਾਨ “ਢਾਰਸ-ਦਿਵਾਉ ਮਿੱਤਰ” ਵਾਲਾ ਸੀ।

“ਤੂੰ ਇੱਕ ਬੁਝਾਰਤ ਹੈ”, ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ। “ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ ਤੇਰਾ ਰਵੱਈਆ ਰੁਮਾਂਸਵਾਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਨਹੀਂ? ਅਸੀਂ ਇਤਿਹਾਸ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਦੱਸਦੇ ਹਾਂ, ਵੇਦੀਆਂ ਉਲਟਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹਢੇਰੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਦੇਵਤੇ ਮੁਰਦਾਬਾਦ! ਅਤੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਮਨਾਉਣੀ ਚਾਹੇਂਗਾ ਕਿ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਜੁਝਾਰ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।”

ਇਹ ਮੇਰਾ ਵਹਿਮ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਵਲਾਦੀਮੀਰ

ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਮਿਲਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਜੁਦਾ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਉਹ ਹਰ ਵਾਰ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, “ਜਦੋਂ ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਆਵੇਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਕਰੀਂ, ਗੱਲਾਂ ਕਰਾਂਗੇ।”

ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।”

ਉਸਨੇ ਮੈਥੋਂ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ, ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਏ. ਬੀ. ਖਾਲਾਤੋਵ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਪੁੱਛਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, “ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਕੀ ਉਮੀਦ ਹੈ?”

ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਸਾਹਿਤਕ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਗਿਆਨ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ ਹੋਵੇ - ਰੂਸੀ ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਭਾਗ ਹੋਣ।

“ਹੂੰ..... ਮ.....” ਉਹ ਟੇਢੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਝਾਕਦਿਆਂ ਲਾਡ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। “ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਚੁੰਧਿਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਬਈ? ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣਗੇ ਕਿ.... ਨਹੀਂ, ਅਜੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਭ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ, ਸਾਨੂੰ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਉਡੀਕਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।”

“ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਉੱਕਾ ਕੋਈ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਉਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ - “ਉਹ ਕੁਝ ਕੁ ਕੱਚਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਾਠਕ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਚਲਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਮਾਇਕੋਵਸਕੀ 'ਤੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੰਕਾ ਹੀ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਖਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

“ਉਹ ਚੀਖਦਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਕੁ ਝੱਲੇ ਸ਼ਬਦ ਉੱਚਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਮੁਤਾਬਕ ਉਹ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਹੀ ਪੱਲੇ ਪੈਣ ਜੋਗਾ ਕੁਝ। ਇਹ ਸਭ ਇਤਨਾ ਖਿੰਡਿਆ ਪੁੰਡਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੜ੍ਹਨਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਤਿਭਾਵਾਨ ਹੈ? ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇੰਝ ਸਮਝਦਾ ਹੈ? ਹੂੰ... ਮ... ਹੁਣ ਦੇਖਾਂਗੇ। ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਅਧਿਕ ਕਵਿਤਾ ਰਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ? ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਕਵਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਛਾਪੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।”

ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਹੈ ਕਿ

ਯੁਵਕ ਕਵਿਤਾ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰੇ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਅਸਪਸ਼ਟ ਕਵਿਤਾ ਚੰਗੀ ਗੱਦ ਨਾਲੋਂ ਲਿਖਣੀ ਕਿਤੇ ਅਸਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਵਕਤ ਵੀ ਘੱਟ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਯੁਵਕ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣ-ਵਿਧੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਅਧਿਆਪਕ ਹਨ।

“ਜਾਣ ਦੇ, ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਸਿਖਾ ਕਿ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣੀ ਵਾਰਤਾ ਲਿਖਣ ਨਾਲੋਂ ਸੌਖੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਤੂੰ ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੀ ਖੱਲ ਉਧੇੜ ਦੇਵੇਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਫੇਰ ਵੀ ਦੋ ਸਤਰਾਂ ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ।”

ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਗੁੱਰਾਇਆ, “ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਅਤੇ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਸਭ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਜਨਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਐੱਮ. ਗੋਰਕੀ

ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ,
ਰੂਸੀ ਸੰਸਕਰਣ, ਭਾਗ 17,
ਪੰਨੇ 7, 16-17,
38-40, 44-45.

ਕਲਾਰਾ ਜ਼ੈਟਕਿਨ:

ਲੈਨਿਨ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ (ਇੱਕ ਖੁਲਾਸਾ)

ਸਾਨੂੰ ਤਿੰਨ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਕਲਾ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪਾਲਣਾ-ਪੋਸਣਾ ਬਾਰੇ ਬਹਿਸ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ਼ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਕੰਮ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਵਿੱਚ ਬੋਲ ਰਹੀ ਸਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਲਾ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਪਿਰਤਾਂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੁਪਾਏ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਅਜੇ ਖਿਆਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਹੈ, ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਟਟੋਲਣ ਵਾਂਗ ਹੀ, ਬੱਸ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਹੈ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸਤੂ ਲਈ, ਨਵੇਂ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਢੰਗਾਂ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਭਰੀਆਂ ਭਾਲਾਂ, ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਅੰਨ੍ਹੀ ਫੈਸ਼ਨਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮਾਡਲਾਂ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਨਕਲ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੈਨਿਨ ਫ਼ੌਰਨ ਇਸ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿੱਚ ਗਹਿਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ਼ ਆ ਕੁੱਦਿਆ।

“ਨਵੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਜਾਗਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਕਲਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਜੁਟਾ ਦੇਣਾ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਤੂਫ਼ਾਨੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾਹੇਵੰਦੀ ਵੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਬੇਧਿਆਨੀ ਨਾਲ਼ ਹੋਏ ਘਾਟੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਘਾਟੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੀ ਅਸੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਬੇਤਰਤੀਬੇ ਜੋਸ਼, ਨਵਿਆਂ ਨਾਅਰਿਆਂ ਲਈ ਬੀਮਾਰੀ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਭਾਲ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਕੁਝ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨੂੰ “ਕਮਾਲ ਹੈ” ਪੁਕਾਰਨਾ ਅਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ “ਇਹ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਟੰਗੋ” ਚੀਖ ਚੀਖ ਕੇ ਰੱਦ ਕਰਨਾ – ਇਹ ਸਭ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

“ਇਨਕਲਾਬ ਨੇ ਸਭਨਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਗੁਫ਼ਾ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਬਾਹਰ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਜ਼ਾਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਫ਼ੈਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਵਰਗਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਾਏ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਵੋ ਅਤੇ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਕੁਲੀਨ ਵਰਗ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਸ਼ੌਂਕਾਂ ਅਤੇ ਖ਼ਬਤਾਂ ਦਾ ਸਾਡੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ, ਬੁੱਤ ਘਾੜੀ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤਸਾਜ਼ੀ 'ਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਲਵੋ। ਨਿੱਜੀ ਸੰਪਤੀ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕਲਾਕਾਰ ਮੰਡੀ ਲਈ, ਗਾਹਕ ਦੀ ਲੋੜ ਲਈ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਇਨਕਲਾਬ ਨੇ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੇਸੁਆਦੀ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ 'ਚੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਰਾਜ ਨੂੰ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਹਾਫ਼ਜ਼ ਅਤੇ ਗਾਹਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹਰ ਕਲਾਵਾਨ ਅਤੇ ਉਹ ਕੋਈ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦਾਨਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਰਜਣ ਦੀ, ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੱਖ ਰਖਾਉ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ।

“ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ, ਸਾਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ 'ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਬੈਠੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਜੋ ਅਫ਼ਰਾਤਫ਼ਰੀ ਨੂੰ ਫੈਲਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਅਮਲ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਮੋੜ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਵੀ ਆਪਣੇ ਡਾਕਟਰ ਕਾਰਲਸੇਤਾਦਤ ਹੋਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ “ਬੁੱਤ ਸ਼ਿਕਨ” ਹਾਂ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ “ਪੁਰਾਣੀ” ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਵਖਰੇਵੇਂ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਦੀ ਇੱਕ ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਹੀ ਸਹੀ। ਕਿਸੇ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵੱਲ ਅਸੀਂ ਕੰਡ ਕਿਉਂ ਕਰ ਲਈਏ, ਇਸ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਛੁੱਟੜ ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਕਿਉਂ ਮੰਨ ਲਈਏ ਕਿ ਇਹ “ਪੁਰਾਣੀ” ਹੈ? ਨਵੇਂ ਦੀ ਇਸ ਕਾਰਨ ਹੀ ਕਿਉਂ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਬਸ “ਨਵਾਂ” ਹੈ। ਮੂਰਖਤਾ। ਬਕਵਾਸ ਅਤੇ ਮੂਰਖਤਾ! ਇੱਥੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਿਰਾ ਦੰਭ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਪੱਛਮ 'ਤੇ ਛਾਏ ਹੋਏ ਕਲਾ-ਫੈਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅਚੇਤ ਉਪਾਸਨਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚੰਗੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਾਂ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ “ਆਧੁਨਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਾਂ।” ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਕਿ “ਮੈਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ‘ਅਸੱਭਿਅ ਹਾਂ।’” ਭਾਵਵਾਦ, ਭਵਿੱਖਵਾਦ, ਕਿਊਬਿਜ਼ਮ ਅਤੇ ਹੋਰ “ਵਾਦਾਂ” ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਲਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀਆਂ ਉੱਚ-ਕਿਰਤਾਂ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।”

ਮੈਂ ਵੀ ਇਹ ਮੰਨਣੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਾ ਸਕੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪਕੜ ਵੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਢਿੱਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੀ ਕਿ ਕਿਉਂ ਕਿਸੇ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਕਲਾਯੁਕਤ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਤਿਕੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਜਾਏ ਇੱਕ ਨੱਕੇ ਦੇ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਰਗਰਮੀ ਲਈ ਤਾਂਘ ਨੂੰ ਮਾਨਵੀ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਢਾਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਇਕਾਈ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਬੇਡੌਲ ਨਰਮ ਥੈਲੇ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਦੋ ਟੇਕਾਂ 'ਤੇ ਟੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੋ ਪੰਜ-ਸੂਲ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹੋਣ।

ਲੈਨਿਨ ਉੱਚੀ ਦੇਣੇ ਹੱਸ ਪਿਆ।

“ਹਾਂ ਪਿਆਰੀ ਕਲਾਰਾ, ਇੱਥੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਬੁੱਢੇ ਖੂਸਟ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹੋ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੁਆਨ ਰਹੀਏ ਅਤੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਨਕਲਾਬ ਸਬੰਧੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਅਗਲੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਂ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਨਵੀਂ

ਕਲਾ ਦੇ ਕਦਮ ਨਾਲ ਕਦਮ ਮਿਲਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਾਂਗੇ, ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਬਸ ਕੇਵਲ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਚੱਲਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।”

“ਪਰ”, ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕਲਾ ਬਾਰੇ ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਕੋਈ ਖਾਸ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਹੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਲਾ ਕੁਝ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਲਈ ਜਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹਜ਼ਾਰ ਲਈ ਕਲਾ ਦੇ ਕੀ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਲਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਮਿਹਨਤੀ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਗਹਿਰੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਜਨਤਾ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰਿਆ ਅਤੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਇੱਕਮੁਠ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਇਰਾਦਾ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਸਰਗਰਮੀ ਦੀ ਤਾਂਘ ਜਾਗਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਲਾ-ਸੂਝ ਵਿਕਸਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਸੰਖਿਆ ਲਈ ਹੀ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਵਰਤਾਈਏ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਸੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ? ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਦੇ ਸਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਜ਼ਾਹਰੀ ਰੂਪ ਨੂੰ - ਸਾਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਨਮੁਖ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ: ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਕਰਨੀ ਸਿੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਗੱਲ ਕਲਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

“ਕਲਾ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾ ਦੇ ਨਿਕਟ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ? ਤੁਸੀਂ, ਸੱਤਾ 'ਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਫੜ੍ਹ ਮਾਰਨ ਦੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਸਾਰਿਆਂ ਹੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕਾਉਤਸੁਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਨਾ ਕੇਵਲ “ਸਿਰ ਲਾਹ ਛੱਡੋ” ਹਨ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਰੁਸ਼ਨਾਇਆ ਵੀ ਹੈ। “ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ” ਭਾਵੇਂ ਅਤੀਤ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੀਤੇ ਵਿੱਚ ਕੁਕਰਮ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਰਤੇ ਧਰਤੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਕਿਰਤੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਲਾ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਚਾਹ ਜਗਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਹ ਅਥਾਹ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਅਤੇ ਮਾਸਕੋ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਨਅਤੀ ਕੇਂਦਰਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੂਹਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਬਹੁਤ ਦੂਰ, ਹਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗਰੀਬੀ ਮਾਰੇ ਲੋਕ ਹਾਂ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੰਗਾਲ। ਫੇਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਸਖਤ ਜੰਗ ਲੜ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਨ-ਕਮਰੇ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਹਰ

ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਕੋਰਸ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਅੱਛੇ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਗਾਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਚਲਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਨੁਮਾਇਸ਼ਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ‘ਵਿੱਦਿਅਕ ਕਾਫ਼ਲੇ’ ਵੀ ਭੇਜੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਮੁੜ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ : ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦੀ ਕੀ ਵੱਟੀ ਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਵਾਲੀ ਵਸੋਂ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁੱਢਲੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਕੋਰੇ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ? ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਜੇਕਰ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਅੱਜ ਅਤੇ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਭਲਕੇ ਮਾਸਕੋ ਵਿਖੇ ਸਾਡੇ ਬਿਏਟਰਾਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇਖ ਕੇ ਵਜੂਦ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵੀ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅੱਖਰ ਜੋੜਨੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਤਾਂਘ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹ ਜਾਨਣ ਲਈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਗੋਲ ਹੈ, ਚਪਟੀ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਸੇ ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ‘ਅਸਮਾਨੀ ਪਿਤਾ’ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਪ੍ਰਕਿਰਤਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਕਾਮਰੇਡ ਲੈਨਿਨ ਤੁਸੀਂ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਤੋਂ ਇਤਨੇ ਦੁਖੀ ਨਾ ਹੋਵੋ। ਕਈ ਗੱਲੋਂ ਇਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਉਣਾ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਵੀ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਿਰਤੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਦਿਮਾਗ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ ਅਤੇ ਸੱਨਵੇਂ ਦੇ ਸੱਨਵੇਂ ਹੀ ਰਹੇ। ਤੁਹਾਡਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਘੋਲ ਹੁਣ ਸੱਨਵੀਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਬੀਜੜ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਕੱਖ ਕਾਨ ਜੜੀ ਬੂਟੀਆਂ ਦਾ ਜੰਗਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਫ਼ ਨਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਉੱਥੇ ਬਿਜਾਈ ਕਰਨੀ ਸਹਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।”

“ਹਾਂ ਇਹ ਤਾਂ ਸਹੀ ਹੈ”, ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਪਰ ਹੈ ਕੁਝ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਹੀ, ਜਾਂ ਜੇ ਕਹੀਏ ਤਾਂ, ਸਾਡੇ ਘੋਲ ਦਾ ਇੱਕ ਖਾਸ ਦੌਰ ਲਈ ਹੀ। ਸੱਤ੍ਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਘੋਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਾਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਰਿਆਸਤੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਪਰ ਕੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਤਬਾਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ? ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਬਿਹਤਰ ਚੀਜ਼ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੁੜ ਸਥਾਪਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਅਣਪੜ੍ਹਤਾ ਇੱਕ ਅੜਿੱਕਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਕਾਰਜ ਦੇ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਲੋੜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ। ਆਪਣਾ ਸੋਵੀਅਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੌਖਿਆ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਦਕੇ ਹੀ ਵਿਭਿੰਨ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਕਿਰਤੀ ਅੱਜ ਮੁੜ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ “ਭਰ ਜੋਬਨ” ਵਿੱਚ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਧਿਕ ਕਰਕੇ ਪੁਰਾਣੇ ਨਜ਼ਾਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿੱਦਿਆ, ਸੱਭਿਅਤਾ ਆਦਿ ਪ੍ਰਾਪਤ

ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਗਿਆਨ ਲਈ ਤਾਂਘ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸੋਵੀਅਤ ਕੰਮ ਲਈ ਇਸਤਰੀਆਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਜੱਥੇ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਦਰਿੜ੍ਹ ਸੰਕਲਪ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲ ਤੇ ਅਸੂਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਫੇਰ ਵੀ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਸਿਰਜਣਾਮਤਕ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਕਾਫ਼ੀ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਪੁਰਾਣੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਅੰਦਰ ਆ ਵੜੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਿਰਣਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਬੰਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਘਿਰਣਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਪ੍ਰਬੰਧ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਤੀਕ ਹੀ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਨਿਸਚੱਲ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਮਾਦਾ ਹੈ। ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

“ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਸਾਡੀਆਂ ਕੀ ਆਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ ? ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪੌਲੋਤਾਰੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਯੁਵਕਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਚੀਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਢੰਗ ਅਪਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰ ਇੱਥੇ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਉਸੇ ਦੁੱਖਦਾਈ ਸਵਾਲ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦੀ ਕੀ ਵੱਟੀ ਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਵਸੋਂ ਦਾ ਅਕਾਰ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ? ਭੈੜੀ ਗੱਲ ਦੀ ਹੱਦ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਬਾਲ-ਵਾੜੀਆਂ, ਬਾਲ ਗ੍ਰਹਿਾਂ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਅੰਤ ਦੀ ਥੁੜ੍ਹ ਹੈ। ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ, ਬਿਨਾਂ ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਦੇ, ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵੀ ਉਤਨੇ ਹੀ ਅਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਅਸੱਭਿਅ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਤਨੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪੁਰਖੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਿਤਨੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਰੋਸ਼ਨੀ ਲਈ ਕਿਤਨੀ ਤਾਂਘ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਮਧੋਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਉੱਠ ਰਹੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਗੀਨ ਜੁਰਮ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਵੀਅਤ ਰਾਜ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਪਾਸੋਂ ਉਸ ਦੀ ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਲੈਣ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਖਤਰਾ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।”

ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਅਵਾਜ਼, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇਤਨੀ ਸ਼ਾਂਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਰੋਸ ਵਿੱਚ ਕੰਬ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਇਸ ਮਸਲੇ ਦਾ ਉਸ 'ਤੇ ਕਿਤਨਾ ਦੁੱਖ-ਭਰਿਆ ਅਤੇ ਤੀਬਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ”, ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ “ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੋਂ ਸਾਡੇ ਤਿੰਨ ਜਣਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਇੱਕ ਰੋਹ ਭਰਿਆ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿਲਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।” ਕੋਈ ਜਣੀ, ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਨਾਲ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਹੜੀ, ਨੇ ਕਲਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਦੀਆਂ ਵਾਪਰਨਾਵਾਂ ਦਾ

ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ “ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ” ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਦੱਸਿਆ, ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਮੂੰਹ ਤੋੜ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

“ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਇੱਕ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ਼ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਦੇ ਖਤਰਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ, ਤਮਾਸ਼ੇ ਅਤੇ ਦੰਗਲਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ਼ ਠੱਲ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਰੋਟੀ – ਇਹ ਤਾਂ ਚਾਹੀਦੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ – ਉਹ ਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਭੁੱਲਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤਮਾਸ਼ੇ ਕੋਈ ਵਾਸਤਵਿਕ ਵਧੀਆ ਕਲਾ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਹਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਆਦਲਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਹਾਂਗਾ। ਨਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਤੱਥ ਵਿਸਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਰੋਮ ਦੇ ਲੁੰਪਨ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵੀ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਖਰਚ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਾਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸਗੋਂ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਉਹ ਆਪ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ਼ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਹਾ ਕੇ ਅਤੇ ਅਕੱਥ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਮਹਾਨ ਕਲਾ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆਮ ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਨਾਲ਼ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਅਨਾਜ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਵੀਂ, ਮਹਾਨ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਲਾ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ਼ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਸਿਰਜੇਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਸੁਲਝਾਏ ਜਾਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਕਾਰਜ ਸਾਡੇ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਣਾ ਸਿੱਖ ਕੇ ਹੀ ਉਹ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦਾ ਰਿਣ ਉਤਾਰ ਸਕਣਗੇ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਪੂਰਵਕ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਮੰਦਹਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਚੁੜਾਣਾ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਮੁਖ ਦੁਆਰਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।”

ਉਸ ਰਾਤ – ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਕੁਵੇਲਾ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ – ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ ਵੀ ਛੋਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਹਿਸਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਿਆ ਉਹ ਲੈਨਿਨ ਵੱਲੋਂ ਕਲਾ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਜਨਤਕ ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਮਾਂਦ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ।

* * * *

ਲੈਨਿਨ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਸਰਬ ਪੱਖੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੱਕੀ ਗਰੰਟੀ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਲਾਲ ਅਕਤੂਬਰ ਨੇ ਮਹੱਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮੁੱਢਲੇ ਆਰਥਿਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਮਰਦਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ, ਵਿਭਿੰਨ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਅਤੇ ਨਸਲਾਂ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਧਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵੱਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਓ। ਸੋਵੀਅਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਇੱਕ ਸਾਲਾਂ ਜਾਂ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਧੀਕੀ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਹੈ। ਸੋਵੀਅਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਏਜੰਸੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ, ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ, ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੀਆਂ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਗਰਮੀ ਹਰ ਥਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੁਝ ਪਹਿਲੋਂ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਮਹਾਨ ਹਨ ਪਰ ਜੇ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਨਗੂਣੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ ਤਾਂ ਅਜੇ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ ਹੈ।”

ਅਚਾਨਕ ਹੀ, ਬੋਲਸ਼ੋਈ ਥੀਏਟਰ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਇੱਕ ਬੈਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ:

“ਸਾਡੇ ਬੈਲੇ, ਥੀਏਟਰ ਅਤੇ ਉਪੇਰੇ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਬੁੱਤਸਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਜੇ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਨਵੀਨਤਮ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਨੁਮਾਇਸ਼ਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਨਿਰੇ ਉੱਜੱਡ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉੱਥੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੋਂ ਮੈਂ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਇਕਬਾਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਲਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਵਿਖੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਨਾਲੋਂ ਕਿਸੇ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਮੁੱਢਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਵਧੇਰੇ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਨਤਾ ਦੇ ਆਮ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਧਰ ਦੇ ਉੱਚਿਆਂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਅਮੁੱਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਪੱਕਾ ਅਧਾਰ ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਨੇ ਕਿ ਸੋਵੀਅਤ ਕਲਾ, ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਫੈਲਾਉਣ ਦੀ ਸਾਡੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਨਣਾ

ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਜਰਬੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸੰਜੀਦਾ ਕੰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਬਚਗਾਨਾ ਅਤੇ ਕੱਚਾ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੀ ਖਾਸੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸਾਧਨ ਹੜਪ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਕੰਮ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਲਤਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਲਈ ਅਤਿ ਦੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਚੀਜ਼ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਸੱਤ੍ਰਾ ਦੀ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੈ ਹੀ, ਭਾਵ ਜਨਤਾ ਦਾ ਜਾਗਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਲਈ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਨਵੇਂ ਲੋਕ, ਨਵੇਂ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਉਪਜ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸਿਰਜ ਰਹੇ, ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੀ. ਜ਼ੈਟਕਿਨ,
ਮੇਰੀਆਂ ਲੈਨਿਨ ਬਾਰੇ ਯਾਦਾਂ
ਮਾਸਕੋ, 1956,
ਪੰਨੇ 17-23, 90-91.

ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਲਲਿਤ ਕਲਾਵਾਂ

ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਲਲਿਤ ਕਲਾਵਾਂ ਵਰਗੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨੇੜਿਉਂ ਘੋਖਣ ਦਾ ਲੈਨਿਨ ਪਾਸ ਵਕਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਚੂੰਕਿ ਕੋਮਲ ਕਲਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਗਲ ਨੂੰ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਘਿਰਣਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸਦੇ ਸੁਭਾਅ ਲਈ ਓਪਰੀ ਗੱਲ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਕਲਾ ਬਾਰੇ ਉਹ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਆ ਕਰਦਾ। ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੁਚੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਰੂਸੀ ਕਲਾਸਿਕਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ, ਨਾਟਕ ਕਲਾ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਯਥਾਰਥਵਾਦ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ।

1905 ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਡੀ. ਆਈ. ਲੈਸਚੈਨਕੋ ਦੇ ਘਰ ਇੱਕ ਰਾਤ ਕੱਟਣੀ ਪਈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਹਾਨਤਮ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਵਧੀਆ ਸੰਸਕਰਣਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸੀ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ: “ਕਲਾ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਾਸਤੇ ਢੇਰਾਂ ਕੰਮ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਸੌ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਦੂਸਰੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਲਾ ਦੇ ਲਈ ਕਦੇ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਮਿਲਣਾ ਹੈ।” ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹਨ।

ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਭਿੰਨ ਕਲਾ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀਆਂ ਉਸ ਨਾਲ ਕਈ ਭੇਟਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ, ਮੈਨੂੰ ਚੇਤੇ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੱਦ ਘੱਲਿਆ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਲਈ ਡਿਜ਼ਾਇਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਵਿੱਚ ਗਏ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਲੈਗਜ਼ਾਂਦਰ ਤੀਜੇ ਦੇ ਬੁੱਤ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਮੁਕਤੀਦਾਤਾ ਦੇ ਚਰਚ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਥੜ੍ਹੇ ਤੋਂ ਲਾਹ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਦਾ ਬਦਲ ਬਨਣਾ ਸੀ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਸਾਰੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਘੋਖਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਾ ਆਇਆ। ਇੱਕ ਡੀਜ਼ਾਇਨ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਭਵਿੱਖਵਾਦੀ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਹਵਾ ਖੁਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਪੁੱਛੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ: “ਮੇਰੇ ਪੱਲੇ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਿਆ, ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛੋ।” ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਵੀ ਯੋਗ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ: “ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਕੋਈ ਭਵਿੱਖਵਾਦੀ ਕਰੂਪਤਾ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰ ਦੇਵੇਂਗਾ।”

ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਮੇਂ ਗੱਲ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਾਰੇ ਸੀ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਬੁੱਤ-

ਘਾੜਾ ਐੱਮ. ਆਪਣੇ ਮੁਤਾਲਬਿਆਂ 'ਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਯਾਦਗਾਰ ਦਾ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਸੁਰਖੀ ਸੀ “ਚਾਰ ਹਾਥੀਆਂ 'ਤੇ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ” ਇਸ ਅਜੀਬ ਗੁਣ ਨੇ ਸਾਡਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਦਾ ਵੀ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਜੀਬ ਹੋਣ ਕਰਕੇ। ਬੁੱਤ-ਘਾੜੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਬਦਲਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਬਦਲਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਥਮ ਇਨਾਮ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਿਰੁੱਧ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਡਟਿਆ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਜਿਊਰੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ, ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਲਾਈਉਸ਼ੀਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਬੁੱਤ-ਘਾੜੇ ਐੱਮ. ਨੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਅੱਗੇ, ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਿਲਾ ਕਰਦਿਆਂ ਅਪੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅਪੀਲ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਦੇ ਦਿਲ ਲੱਗ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਜਿਊਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਲਾਈਉਸ਼ੀਨ ਅਤੇ ਬੁੱਤ-ਘਾੜੇ ਐੱਮ: ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਦੇਖਣ ਲਈ ਆਵੇਗਾ। ਉਸਨੇ ਅਲਾਈਉਸ਼ੀਨ ਵਾਲੇ ਬੁੱਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬੁੱਤ-ਘਾੜੇ ਐੱਮ. ਦੇ ਬੁੱਤ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਸੇ ਵਰ੍ਹੇ, ਮਈ ਦਿਹਾੜੇ 'ਤੇ, ਅਲਾਈਉਸ਼ੀਨ ਦੀ ਟੋਲੀ ਨੇ, ਜਿਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਕਿ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਨੇ ਖੜੋਣਾ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਮਾਡਲ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਥੇ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਯਾਦਗਾਰ ਦੇ ਗਿਰਦ ਕਈ ਚੱਕਰ ਲਗਾਏ, ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਆਕਾਰ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਕਿ: ਅਨਾਤੋਲੀ ਵਾਸੀਲਿਏਵਿਚ, ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਵਾਲ ਅਸਲ ਵਰਗੇ ਲਗਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੇ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਦਾ ਉਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਸਵੀਰ ਤੋਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਵਾਰੀ 1918 ਵਿੱਚ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੱਦ ਘੱਲਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਲਾ ਨੂੰ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਦੋ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ। ਪਹਿਲੀ ਇਹ ਕਿ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ, ਚਾਰ ਦਿਵਾਰੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੋਸਟਰ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਨਾਅਰੇ ਅੰਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਉਸ ਕੁਝ ਕੁ ਨਾਅਰੇ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਉਸ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਸੀ, ਮਾਸਕੋ ਅਤੇ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪਲਾਸਟਰ ਦੀਆਂ ਆਰਜ਼ੀ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇੰਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਦੋਨੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ

ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਫ਼ੌਰਨ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਰ ਯਾਦਗਾਰ ਦੀ ਪਰਦਾ-ਚੁਕਾਈ ਹੋਵੇ, ਨਾਲ ਹੀ ਜਿਸ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਉਸ ਥੜ੍ਹੇ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੀ ਲਿਖਤ ਦੀ ਖੁਦਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਇਸ ਨੂੰ “ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰ” ਸੱਦਾ ਸੀ।

ਇਹ “ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰ” ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਅਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਯਾਦਗਾਰ ਸ਼ੈਰਵੂਡ ਦਾ “ਗਡੀਸ਼ਚੇਵ” ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਪਰਤ ਮਾਸਕੋ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਾਲੀ ਅਸਲ ਦੇ ਗਿਰ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਵਿਆਇਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿਚਲੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਤਾਂ ਆਮ ਕਰਕੇ ਢੱਠ ਗਈਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਕੰਮੇ ਮਸਾਲੇ ਨਾਲ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਕੁਝ ਕੁਝ ਅਜੇ ਵੀ ਚੇਤੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਵਾਕਈ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀਆਂ ਸਨ: ਗੈਰੀਬਾਲਡੀ, ਸ਼ੈਵਚੈਨਕੋ, ਦੋਬੋਲਿਯੋਬੋਵ, ਹਰਜ਼ਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਅੱਧੇ ਧੜ ਦੇ ਬੁੱਤ। ਖੱਬੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜੇ ਸਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ, ਜਦੋਂ ਕਿਊਬਵਾਦੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬਣੇ ਪੈਰੋਵਸਕਾਯਾ ਦੇ ਸਿਰ ਦੀ ਨਕਾਬ-ਚੁਕਾਈ ਹੋਈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਲੋਕ ਤਾਂ ਸੱਚੀਂ ਹੀ ਡਰ ਨਾਲ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਗਿਰ ਪਏ ਸਨ। ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵੀ, ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਕੁਝ ਐਸੀ ਵੈਸੀ ਹੀ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸੀ ਲਸਾਲੇ¹⁵² ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਡੂਮਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜ¹⁵³ ਤੱਕ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਕਾਂਸੀ ਵਿੱਚ ਢਾਲੀ ਗਈ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਯਾਦਗਾਰ ਸੀ ਬੁੱਤਘਾੜੇ ਮਾਤਵੀਏਵ ਦਾ ਬੁੱਤ। ਦੁਰਭਾਗ ਵੱਸ ਇਹ ਭੱਜ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ (ਸਮੋਲਨੀ ਦੇ ਪਾਸ) ਹੁਣ ਮਾਰਕਸ ਦਾ ਕਾਂਸੀ ਦਾ ਸਿਰ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਲਗਭਗ ਰਵਾਇਤੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਤਵੀਏਵ ਦੀ ਮੂਲ ਪਲਾਸਟਿਕ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਦੀ ਹੈ।

ਮਾਸਕੋ ਵਿੱਚ - ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਕਰਨਾ ਸੀ - ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਕੁਝ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੀ ਸਨ।

ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਮਾਸਕੋ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕੁ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਵੀ ਹੋ ਸਨ। ਪਰ ਕਵੀ ਨਿਕੀਤੀਨ ਵਾਲੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਹਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ੱਕੇ ਵਿੱਚ ਸਿਰ ਮਾਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ: “ਕੀ ਤੇਰਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਵਾਲੇ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਹੀਣ ਮਾਸਕੋ ਵਿੱਚ?” ਇਹ ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ ਅਜੀਬ ਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਕੋਨੈਨਕੋਵ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰੀ ਫੱਟੀ ਸਬੰਧੀ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਸ਼ੰਕੇ ਸਨ। ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦੀ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਨੈਨਕੋਵ ਆਪ ਵੀ ਆਪਣੀ ਇਸ ਕਿਰਤ ਨੂੰ, ਮਖੌਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਇੱਕ “ਫਰਜ਼ੀ ਅਸਲੀ” ਫੱਟੀ ਦੱਸਦਾ ਸੀ।

ਮੈਂਨੂੰ ਕਲਾਕਾਰ ਅਲਤਮਾਨ ਵੱਲੋਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਖਾਲਤੂਰੀਨ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਮੂਰਤ ਦਾ ਦੇਣਾ ਯਾਦ ਹੈ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੈਥੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤੇ ਭਵਿੱਖਵਾਦੀ ਚੀਜ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਆਮ ਕਰਕੇ ਭਵਿੱਖਵਾਦ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਗੱਲਬਾਤ ਸਮੇਂ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਹਾਇਰ ਆਰਟ ਟੈਕਨੀਕਲ ਸਟੂਡੀਓ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੋਸਟਲ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਨਾਦੇਜ਼ਦਾ ਕਾਨਸਤਨਤੀਨੋਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਲਾ-ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ “ਖੱਬੇ” ਸਨ, ਵੱਲੋਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਮਸਲੇ ਉਠਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਨੇ ਹਾਸੇ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਉਸ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਲਾ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਗੰਭੀਰ ਬਹਿਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਯੁਵਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੇ ਲੱਗੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ।

ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਲਿਤ ਕਲਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਲਈ ਕਿਤੇ ਘੱਟ ਹੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਥਿਏਟਰ ਕਈ ਵਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਮੈਂਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਆਰਟ ਥਿਏਟਰ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਥਾਂ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਸ਼ੌਅ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਉਸ 'ਤੇ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਮੋਹ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀਆਂ ਸੰਗੀਤ ਪਾਰਟੀਆਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਕਈ ਵਾਰ ਚਾਲੀਆਈਨ ਨੇ ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ, ਮੇਈਚੀਕ, ਰਾਮਾਨੋਵਸਕੀ ਨੇ ਸਤਰਾਦੀਵਾਰੀਉਸ ਚੌਰਾਗ ਸੁਣਾਏ ਅਤੇ ਕੂਸੇਵੀਤਸਕੀ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਜ਼ ਸੁਣਾਏ। ਮੈਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਸੱਦ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਮਸ਼ਰੂਫ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਉਸ ਨੇ ਮੈਂਨੂੰ “ਸਾਫ ਸਾਫ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਨਾ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸੋਚ ਕਿ ਇਹ ਮੈਂਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂਨੂੰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਸਹਿਣ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।” ਮੈਂਨੂੰ ਕਾਮਰੇਡ ਤਸਾਈਯੂਰੂਪਾ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਰਾਮਾਨੋਵਸਕੀ ਦੀਆਂ ਪਿਆਨੋ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦੋ ਧੁਨਾਂ ਸੁਣਨ ਲਈ ਭਰਮਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਮੈਂਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਾਣਿਆ ਸੀ, ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਬੇਚੈਨ ਵੀ

ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਇਹ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਕਿ ਬੋਲਸ਼ੋਈ ਥੀਏਟਰ 'ਤੇ ਸਾਡਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਖਰਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ, ਉਸ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦੇ ਫੰਡ ਵਿੱਚ ਕਟੌਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਦੋ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸੇਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਫੌਰਨ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, “ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਧਾਰਨ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਬੋਲਸ਼ੋਈ ਥੀਏਟਰ ਵਰਗੇ ਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ ਬਾਠ ਵਾਲੇ ਥੀਏਟਰ ਦੇ ਦੇਖ ਰੇਖ 'ਤੇ ਇਤਨੀ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕਰ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤੁਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।” ਉਸ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਵਿਚਾਰ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੋਲਸ਼ੋਈ ਥੀਏਟਰ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਹੱਤਤਾ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ। ਤਾਂ ਇਸ 'ਤੇ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਨੇ ਇੱਲਤ ਕਰਦਿਆਂ, ਅੱਖਾਂ ਮਟਕਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਅਤੇ ਤਦ ਵੀ ਇਹ ਇੱਕ ਨਿਰੋਲ ਹੀ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਝੁਠਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਹੈ।”

ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਨਿੱਕਲਦੀ ਕਿ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਅਤੀਤ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵੱਲ ਵੈਰ ਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਪਰੇ ਦੀ ਠਾਠ ਬਾਠ ਵਾਲੀ ਦਰਬਾਰੀ ਅਦਾ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਵਾਲੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਬੀਤੇ ਦੀ ਕਲਾ ਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੂਸੀ ਯਥਾਰਥਵਾਦ, ਦਾ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਹਾਂ, ਇਹ ਹਨ ਵਾਕਿਆਤੀ ਗੱਲਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ 'ਚੋਂ ਮੈਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੁਹਜ ਬਾਰੇ ਪਸੰਦਾਂ ਅਤੇ ਨਾ-ਪਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।

ਏ. ਵੀ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ,
ਲੈਨਿਨ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ,
ਪਾਰਤੀਜ਼ਦਾਤ (ਰੂਸੀ ਸੰਸਕਰਣ)
1938, ਪੰਨੇ 46-50

* * * *

...1918 ਵਿੱਚ ਪਰੋਲੈਤਕਲਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਅਲੈਕਸਾਂਦਰਿਨਸਕੀ ਥੀਏਟਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਖ਼ਤ ਹਮਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨਾਲ਼ ਗਹਿਰਾ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਖਿਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ “ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਜਨਮਦਾਤੀ” ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਮੰਗ 'ਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸਾਂ।

ਮੈਂ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਤੋਂ ਹੀ ਮਸ਼ਵਰਾ ਲੈਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

...ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਉਸ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਗਿਆ - ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰੀਕ ਤਾਂ ਹੁਣ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇਹ 1918-19 ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ - ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇਰਾਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਧੀਆ ਥਿਏਟਰਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਹੀਲਾ ਵਰਤਣ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਤੁਕ ਨਾਲ਼ ਤੁਕ ਮਿਲਾਈ, “ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਪੁਰਾਣੇ ਸੰਗੀਤ-ਨਾਟਕ ਹੀ ਖੇਡ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਗੰਦ ਮੰਦ ਤੋਂ ਪਾਕ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਸਰੋਤੇ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸਰੋਤੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਆਂ ਸ਼ੋਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਕਤ ਆਪ, ਅਤੇ ਇਹ ਸਰੋਤੇ ਵੀ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਅਤਿ ਦੇ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਥਿਏਟਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਦਲਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲ਼ੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਥੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਣਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਜੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦਾ ਕੋਈ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਤੇ ਨਵਾਂ ਜੋ ਵਿਕਸਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਧਾਰੇ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਵੇਗਾ। ਆਖਰਕਾਰ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਮੰਨ ਕੇ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਨੇੜ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਵੀ, ਅਸੀਂ, ਆਖਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਹ ਪਬਲਿਕ ਸੰਗੀਤ ਘਰ, ਸੰਗੀਤ ਸਕੂਲ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ “ਜਗੀਰਦਾਰੀ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ” ਸਾਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਪੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਜਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।”

ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ਼ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ, “ਇਹੋ ਲਾਈਨ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅਪਨਾਉਣੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨਵੀਨ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨੀ ਵੀ ਯਾਦ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡੋ ਕਿ ਉਹ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸੁਹਜ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਹੀ ਨਾ ਪਰਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਨਹੀਂ, ਪੁਰਾਣੀ ਵਧੇਰੇ ਪਰਪੱਕ ਕਲਾ ਨਵੀਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਪਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਪੁਰਾਣੀ ਕਲਾ ਵੀ ਤਬਦੀਲ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਗਤੀ ਸੁਸਤ ਰਹੇਗੀ ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸ਼ਰੀਕੇਬਾਜ਼ ਨੇ ਘੱਟ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਚੋਭਾਂ ਲਾਈਆਂ।”

ਮੈਂ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ਼ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਵਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਗਲਤੀ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮੁਹਤਾਤ ਰਹਾਂਗਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, “ਕੇਵਲ ਸਾਨੂੰ ਖਬਰੀਆਂ ਅਤੇ ਦੰਭੀਆਂ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਗਤੀ 'ਤੇ ਹੀ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨ ਵਰਤਣ ਅਤੇ ਜਿਸ ਕੰਮ ਲਈ ਉਹ ਢਲੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹਨ ਉਹੋ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।”

ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਜੋ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਵੀ ਹਰਫ਼ ਹਰਫ਼

ਯਾਦ ਹੈ: “ਖਬਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦੰਭੀਆਂ ਬਾਰੇ ਤੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਜਿੱਤੀ ਹੋਈ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇੱਕ ਜਮਾਤ ਜਿਸ ਦਾ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ, ਗਿਣਤੀ ਪੱਖੋਂ ਅਜੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਹੈ, ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਾਖੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਟਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ।” ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਹੱਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁਕਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਤਾਂ ਫੇਰ ਪੁਰਾਣੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਜੋ ਘੱਟ ਵੱਧ ਸਹੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਲਾ - ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਕਾਰਗਰ ਕਲਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਥੀਏਟਰ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ - ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਕੁਚੱਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਜੋ ਨਵੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਨਵਿਆਂ ਰੁਝਾਨਾਂ ਨਾਲ ਭੇਦ ਭਾਵ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ। ਕੇਵਲ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੜ ਮੱਲ ਲੈਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਬਲਕਿ ਅਸਲੋਂ ਕਲਾਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।”

ਇਸ 'ਤੇ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ: “ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਓ, ਆਪਣੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖਾਂ ਦੁਆਰਾ।”

“ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ?” ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ “ਨਾ, ਕਿਉਂ? ਮੈਨੂੰ ਲਲਿਤ ਕਲਾਵਾਂ ਦਾ ਮਾਹਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਨਰ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੱਕ ਕਾਫ਼ੀ ਅਥਾਰਟੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਏ. ਵੀ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ

“ਅਲੈਕਸਾਂਦਰਿਨਸਕੀ ਥੀਏਟਰ
ਦੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਲਈ”।

“ਕਾਨਸਤਾਨਤੀਨ ਦੈਰਜ਼ਹਾਵੀਨ,
ਅਲੈਕਸਾਂਦਰਿਨਸਕੀ ਥੀਏਟਰ ਦਾ ਯੁੱਗ”,

ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ, ਲੈਨਗੀਖਲ

(ਰੂਸੀ ਸੰਸਕਰਣ) 1932,

ਪੰਨੇ 9-11.

ਲੈਨਿਨ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ

ਕਾਂਗਰਸਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਕਤਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਤਨਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕੱਲੇ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਅੱਜ ਮੈਂ ਉਸ ਅਭੁੱਲ ਦਿਹਾੜੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਜਦੋਂ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫਲੈਟ 'ਤੇ ਸੱਦਿਆ ਸੀ।

ਉਸ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਵੱਖਰਾ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਂਗਰਸਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਲੈਨਿਨ ਸੀ - ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਿੱਤਰ, ਇੱਕ ਖੁਸ਼ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨਿੱਘੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਕੌਮਲ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੀਆਂ ਸ਼ੁਭ ਇੱਛਾਵਾਂ ਸਨ।

“ਅੱਜ ਕੱਲ ਕੁਝ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈਂ?” ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ।

“ਅੱਜ ਕੱਲ ਲਿਖਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਜਥੇਬੰਦਕ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।”

ਉਹ ਗੁੱਰਾਇਆ ਸੀ।

“ਹਾਂ, ਅੱਜ ਕੱਲ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਜਥੇਬੰਦਕ ਕੰਮ ਹੈ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਲੇਖਕ ਕਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਆਓ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਕਿਰਤੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹਰ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਦਿਲੀ ਸੁਆਗਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੇਰੇ ਰਸਾਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਛਪਵਾਉਂਦੇ ਹਨ?”

“ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇਗਾ, ਵਲਦੀਮੀਰ ਇਲੀਅਚ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ ਜਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ।”

ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਤੰਗ, ਹੱਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਕਿਹੋ

ਸੁ:

“ਓ ਬਈ ਇਸ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰੋ, ਉਹ ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ...”

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਰੂਸੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗਹਿਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਗੂੰਜ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀ ਜਨਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਸਨੇਹ ਸੀ ਅਤੇ ਅਥਾਹ 'ਤੇ ਜਾਗਦਾ ਭਰੋਸਾ ਸੀ।

ਕਰਾਸਨੋਅਰਮੇਯੇਟਸ, 1946

ਨੰ. 2. ਪੰਨਾ 10

ਨੋਟ

1. ਰੂਸਕੋਏ ਬੋਗਾਤਸਤਵੋ (ਰੂਸੀ ਧਨ) 1876 ਤੋਂ 1918 ਦੇ ਮੱਧ ਤੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਇੱਕ ਮਾਹਵਾਰ ਪੱਤਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲਿਬਰਲ ਨਰੋਦਨਿਕਾਂ ਦਾ ਬੁਲਾਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰੀਵੈਨਕੋ ਅਤੇ ਮਿਖਾਇਲੋਵਸਕੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਘੋਲ ਨੂੰ ਤਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਕੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।
2. ਭੂਮੀ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਅਦਾਇਗੀ; ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ, ਭੂਮੀ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਹਾਸਲ ਹੋਣ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਕਮ। ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਪਟੇਦਾਰੀ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਵੱਲੋਂ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਭੂਮੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਦਾਇਗੀ ਦੀ ਇਹ ਰਕਮ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਭੂਮੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਸੀ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਪਹਿਲੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਵਾਹੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਦੋ ਅਰਬ ਰੂਬਲ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭੂਮੀ ਦੀ ਆਮ ਚਲੰਤ ਕੀਮਤ 54,40,00,000 ਰੂਬਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿਉਂ ਜੁ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਾਹੀਕਾਰ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਇਸ ਭੂਮੀ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦੀ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਆਉਂਦੇ ਸਗੋਂ 1861-83 ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਅਦਾਇਗੀਆਂ 1932 ਤੱਕ ਜਾ ਕੇ ਮੁੱਕਣੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਭਾਰੀ ਅਸਹਿ ਬੋਝ ਨੇ ਸਰਬ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੰਗਾਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। 1905-07 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਇਹ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਜਨਵਰੀ 1907 ਤੋਂ ਮਨਸੂਖ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
3. ਇੱਕ ਮੁੱਠਤਾ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ? ਜਗੀਰਦਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ, ਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਵਿਹਲੜ ਜਾਂ ਮਿੱਲ ਮਾਲਿਕ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵਿਚਕਾਰ? ਇਸ ਅਖੌਤੀ “ਇੱਕਮੁਠਤਾ ਦੇ ਅਸੂਲ” ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਲਿਕ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕਮੁਠਤਾ “ਉਜਰਤ ਵਿੱਚ ਕਟੌਤੀ” ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
4. ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਜਮ-ਜੱਫਾ ਕਿਸਾਨਾਂ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਨੇ 1889 ਵਿੱਚ ਜੈਮਸਕੀ ਨਾਚਲਨਿਕ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਹੁਦਾ ਕੱਢਿਆ। ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਮੁਕਾਮੀ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਸਬੰਧੀ ਦੀਵਾਨੀ ਅਤੇ ਫੌਜਦਾਰੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਅਖ਼ਤਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਗਿ੍ਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ।
5. ਨੈਦੇਲਿਆ (ਸਪਤਾਹਕ) ਇੱਕ ਲਿਬਰਲ ਨਰੋਦਨਿਕ ਸਪਤਾਹਕ, ਜੋ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ 1866 ਤੋਂ 1901 ਤੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਅਖੌਤੀ “ਨਿੱਕੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ

ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਇਸ ਨੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਘੋਲ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕੰਮਾਂ” ਵਿੱਚ ਜੁਟਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਸੀ।

6. ਨੌਵੇਂ ਵਰੈਮਿਆ (ਨਿਊ ਟਾਈਮਜ਼) ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ ਜੋ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ 1868 ਤੋਂ ਅਕਤੂਬਰ 1917 ਤੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਇਹ ਕੁੱਝ ਲਿਬਰਲ ਸੀ ਪਰ 1876 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਉੱਪਰਲੇ ਤਬਕੇ ਅਤੇ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਵਿਚਲੇ ਪਿਛਾਖੜ ਦਾ ਬੁਲਾਰਾ ਬਣ ਗਿਆ।
7. ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਯੂਟੋਪੀਅਨ ਸਮਾਜਵਾਦ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ 19ਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਆਮ ਫੈਲਿਆ ਸੀ।
8. ਇਹ ਵੀ. ਵੀ. (ਵੀ. ਪੀ. ਵੋਰੋਨਤਸੋਵ) ਦੇ “ਸਾਡੇ ਰੁਝਾਨ” ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਜੋ 1893 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।
9. ਐੱਨ. ਕੇ. ਮਿਖਾਇਲੋਵਸਕੀ ਨੇ “ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਜੀਵਨ” ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਵੀ. ਵੀ. ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਰੂਸਕੋਏ ਬੋਗਾਤਸਤਵੋ ਨੰ. 10, 1893 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।
10. ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ—“ਕਿਰਤ ਦੀ ਮੁਕਤੀ” ਜਥੇਬੰਦੀ ਵੱਲੋਂ 1890 ਤੋਂ 1892 ਤੱਕ ਲੰਦਨ-ਜਨੇਵਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਇੱਕ ਸਾਹਿਤਕ-ਰਾਜਨੀਤਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ। ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਕੁੱਲ ਚਾਰ ਅੰਕ ਹੀ ਨਿੱਕਲੇ। ਜੀ. ਵੀ. ਪਲੈਖਾਨੋਵ, ਪੀ. ਬੀ. ਐਕਸਲਰੋਦ ਅਤੇ ਵੀ. ਆਈ. ਜ਼ਾਸੂਲਿਚ ਇਸ ਦੇ ਖਾਸ ਲਿਖਾਰੀ ਸਨ।
11. ਸਵੇਬੋਦਾ (ਸੁਤੰਤਰਤਾ) ਮਈ 1901 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਹੋਏ ਸਵੇਬੋਦਾ ਗਰੁੱਪ ਵੱਲੋਂ 1901 ਤੋਂ 1902 ਤੱਕ ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਇੱਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ। ਦੋ ਅੰਕ ਨਿੱਕਲੇ, ਪਹਿਲਾ 1901 ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ 1902 ਵਿੱਚ।

ਸਵੇਬੋਦਾ ਗਰੁੱਪ ਪਾਸ ਕੋਈ “ਸਥਾਈ ਜਾਂ ਗੰਭੀਰ ਅਸੂਲ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਦਾਅਪੇਚ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਾਖ ਨਹੀਂ ਸੀ”, (ਲੈਨਿਨ ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਭਾਗ 20, ਪੰਨਾ 357) ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵੇਬੋਦਾ ਗਰੁੱਪ ਆਰਥਕਤਾਵਾਦ ਅਤੇ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇਸਕਰਾ-ਵਿਰੋਧੀ ਧੜੇ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਦਾ ਸੀ। 1903 ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ।

12. 6 (18) ਦਸੰਬਰ 1876 ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ-ਪੁਰਖੀ ਰਾਜ ਦੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੀ. ਵੀ. ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਨੇ, ਜੋ ਇਸ ਵਿਖਾਵੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਇੱਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਖਾਵਾ, ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਤਿੱਤਰ-ਬਿੱਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਜਲਾਵਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤੇ ਕੈਦ ਬਾ-

ਮੁੱਕਤ ਹੋਈ।

13. “ਭੂਮੀ ਅਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ” ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੈਰ ਕਨੂੰਨੀ ਸੰਸਥਾ (ਜ਼ੈਮਲਿਆਏ ਵੋਲਯਾ) ਜੋ ਕਿ 1876 ਵਿੱਚ ਨਰੋਦਨਿਕਾਂ ਨੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਵੱਲੋਂ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਕੰਮ ਵੀ ਕੀਤਾ। 1879 ਵਿੱਚ ਜ਼ੈਮਲਿਆਏ ਵੋਲਯਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਅੱਤਵਾਦੀ ਧੜਾ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਅੱਤਵਾਦ ਨੂੰ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਾਈ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ੈਮਲਿਆਏ ਵੋਲਯਾ ਦੇ ਧੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਗਈ — ਨਰੋਦਨਾਇਆ ਵੋਲਯਾ (ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ) ਅਤੇ ਚਾਰਨੀ ਪੈਰੋਡੈਲ (ਆਮ-ਪੁਨਰ ਵੰਡਾਰਾ)। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਹਵਾਲਾ, ਸਰਵਜਨਕ ਵਿੱਦਿਆ ਮੰਤਰਾਲੇ ਅਧੀਨ ਉੱਚੇ ਪੱਧਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਅੰਤਿਮ ਨਿਯਮਾਂ ਵੱਲ ਅਸਿੱਧਾ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਰਵਜਨਕ ਵਿੱਦਿਆ ਮੰਤਰੀ ਵਾਨੋਵਸਕੀ ਨੇ 22 ਦਸੰਬਰ 1901 (4 ਜਨਵਰੀ 1902) ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕੰਟਰੋਲ ਹੇਠ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹੋਣ, ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਆਪ ਹੁਦਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਲਿਬਰਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਅੰਤਿਮ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ 'ਤੇ ਪੁਲਸ ਵਾਂਗ ਚੌਕਸੀ ਅਤੇ ਘੋਖ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੰਮ ਠੋਸਦੇ ਸਨ, ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ।
14. ਰਾਬੋਚੇਏ ਦੇਲੋ (ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਹਿਤ) ਅਰਥਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਇੱਕ ਅਨਿਸਚਿਤ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਦੀ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਸੀ। ਇਹ ਅਪ੍ਰੈਲ 1899 ਤੋਂ ਫ਼ਰਵਰੀ 1902 ਤੱਕ ਬੀ. ਐੱਨ. ਕ੍ਰੀਚੇਵਸਕੀ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾਕੇ 12 (9 ਪੁਸਤਕਾਂ) ਅੰਕ ਨਿੱਕਲੇ।
15. ਡੀ. ਆਈ. ਪਿਸਾਰੇਵ “ਕੱਚੀ ਸੋਚ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ”।
16. ਇਹ ਲੇਖ ਨੋਵਾਇਆ ਜ਼ਹੀਜ਼ਨ (ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ) ਦੇ ਅੰਕ ਨੰ. 12 ਵਿੱਚ ਨਵੰਬਰ 1905 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ। ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਮੁੜਣ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਬੁਲਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨੋਵਾਇਆ ਜ਼ਹੀਜ਼ਨ 27 ਅਕਤੂਬਰ (9 ਨਵੰਬਰ) ਤੋਂ 3 (16) ਦਸੰਬਰ 1905 ਤੱਕ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਮੁੜਣ 'ਤੇ ਲੈਨਿਨ ਇਸ ਪਰਚੇ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਬਣ ਗਿਆ ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਰ. ਐੱਸ. ਡੀ. ਐੱਲ. ਪੀ. ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪਰਚਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ. ਵੀ. ਵੋਰੋਵਸਕੀ, ਐੱਮ. ਐੱਸ. ਉਲਮਿੰਸਕੀ ਅਤੇ ਏ. ਵੀ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ

ਵੱਧ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਗੋਰਕੀ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਮਾਲੀ ਮਦਦ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਨੋਵਾਇਆ ਜ਼ਹੀਜ਼ਨ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। 27 ਵਿਚੋਂ 15 ਅੰਕ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਕੇ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤੇ ਗਏ। 27ਵੇਂ ਅੰਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਰਚਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਠਾਈਵਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਅੰਤਮ ਸੀ ਗੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਛਾਪਿਆ।

17. ਅਕਤੂਬਰ 1905 ਦੀ ਆਮ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹੜਤਾਲ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ 17 ਅਕਤੂਬਰ 1905 ਦਾ ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹਕੂਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਕਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ। ਦਸੰਬਰ 1905 ਦੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ-ਪੁਰਖੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਵਿਰੁੱਧ ਹਮਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
18. ਇਜ਼ਵਸਤੀਆ ਸੋਵਤਾ ਰਾਬੋਚੀਖ ਦੇਪੂਤਾਤੋਵ: ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀਆਂ ਦੀ ਸੋਵੀਅਤ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਅਖ਼ਬਾਰ। ਇਹ ਅਕਤੂਬਰ 17 (30) 1905 ਤੋਂ ਦਸੰਬਰ 14 (27) 1905 ਤੱਕ ਛਪਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਬੁਲੇਟਿਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਛਪਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਬੁਲੇਟਿਨ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਕੁਲਵਕਤੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਸਟਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵੱਲੋਂ, ਗੁਪਤ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੁਰਜੂਆ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਛਾਪੇਖਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਛਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਦਸ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ਅਤੇ ਗਿਆਰ੍ਹਵਾਂ ਅੰਕ, ਜਦ ਕਿ ਅਜੇ ਛਾਪੇਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀ, ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ।
19. ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ:— ਗੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਸਪਤਾਹਕ, ਆਰ. ਐੱਸ. ਡੀ. ਐੱਲ. ਪੀ. ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਤੀਜੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨਾਲ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇੱਕ ਵਧਾਈ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ 27 ਅਪ੍ਰੈਲ (10 ਮਈ) 1905 ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲੈਨਿਨ ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਥਾਪੇ ਗਏ। ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ 14(27) ਮਈ ਤੋਂ 12 (25) ਨਵੰਬਰ 1905 ਤੱਕ ਜਨੇਵਾ ਵਿੱਚ ਛਪਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਇਸ ਦੇ 26 ਅੰਕ ਨਿੱਕਲੇ। ਵੀ. ਵੀ. ਵੋਰੋਵਸਕੀ, ਏ. ਵੀ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਤੇ ਐੱਨ. ਐੱਸ. ਉਲਮਿੰਸਕੀ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਪਾਦਕੀ ਸਟਾਫ਼ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਨੇ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਇਸਕਰਾ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਬਲਸ਼ਵਿਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਪੇਰਿਓਦ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ 'ਤੇ ਡਟਿਆ ਰਿਹਾ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਹ ਲੇਖ ਜਾਂ ਲਘੂ ਲੇਖ ਲਿਖੇ। ਇਹ ਲੇਖ ਸਥਾਨਕ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਜਾਂ ਵੱਖਰੇ ਕਿਤਾਬਚਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਛਾਪੇ ਗਏ।

ਨਵੰਬਰ 1905 ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਰੂਸ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੇ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਪਿਛੋਂ

- ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਅੰਤਮ ਦੋ ਅੰਕ (25 ਅਤੇ 26) ਵੀ. ਵੀ. ਵੋਰੋਵਸਕੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਹੇਠ ਛਾਪੇ ਗਏ ਹਨ।
20. ਓਬਲੋਮੋਵ—ਰੂਸੀ ਜਗੀਰਦਾਰ, ਆਈ. ਏ. ਗੋਚਾਰੋਵ ਦੇ ਇਸੇ ਨਾਂ ਦੇ ਨਾਵਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਓਬਲੋਮੋਵ, ਖੜੋਤ ਅਤੇ ਬੇਹਰਕਤੀ ਦੀ ਮੂਰਤ ਸੀ।
  21. ਰੇਛ (ਭਾਸ਼ਣ) ਕੇਡਟ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰੀ ਦੈਨਿਕ ਪੱਤਰ। ਇਹ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ ਫ਼ਰਵਰੀ 1906 ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਣਾ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅਕਤੂਬਰ 1917 ਵਿੱਚ ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਦੀ ਸੋਵੀਅਤ ਅਧੀਨ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਫ਼ੌਜੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਵਾਇਆ।
  22. ਬਾਲਾਲਾਇਕਿਨ ਸ਼ੇਦਰੀਨ ਦੇ ਨਾਵਲ “ਇੱਕ ਆਧੁਨਿਕ ਕਾਵਿ-ਵਾਰਤਾ” ਦਾ ਇੱਕ ਲਿਬਰਲ ਮਾਅਰਕੇਬਾਜ਼, ਫੜ੍ਹਬਾਜ਼ ਅਤੇ ਬਾਤੂਨੀ ਸੀ।
  23. ਕੇਡਟ (ਵਿਧਾਨਕ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪਾਰਟੀ) ਲਿਬਰਲ ਸ਼ਾਹਪੱਖੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਰਟੀ। ਅਕਤੂਬਰ 1905 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਹੋਈ। ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ, ਭੂਮੀਪਤੀ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਝੂਠੇ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਨਾਅਰਿਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ “ਜਨਤਾ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ” ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਕਹਿਣ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੇਡਟ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਜਨ-ਹਿਤਾਂ ਨਾਲ਼ ਗੱਦਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪਾਲਸੀ ਸਬੰਧੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ’ਤੇ ਜ਼ਰਾਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨਕ ਰਾਜੇ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਅਕਤੂਬਰ ਇਨਕਲਾਬ ਪਿੱਛੋਂ ਕੇਡਟਾਂ ਨੇ ਸੋਵੀਅਤ ਗਣਤੰਤਰ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤਾਂ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਵਾਈਟ ਗਾਰਡਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦਖ਼ਲਬਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਹਾਰ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੱਤਰਾ ਵਾਚ ਗਏ ਜਿਥੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸੋਵੀਅਤ ਵਿਰੋਧੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀਆਂ।
  24. ਲੈਨਿਨ ਨੇਕਰਾਸੋਵ ਦੀ ਕਵਿਤਾ—“ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?” ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਭਾਗ ਵਿੱਚੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।
  25. ਤਰੂਦੋਵਿਕ, ਤਰੂਦੋਵਿਕ ਗਰੁੱਪ: ਸਟੇਟ ਡੂਮਾ ਵਿੱਚ ਨੀਮ ਬੁਰਜੂਆ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਗਰੁੱਪ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਰੋਦਨਿਕਾਂ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ੇ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਤਰੂਦੋਵਿਕ ਗਰੁੱਪ ਅਪ੍ਰੈਲ 1906 ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲੀ ਡੂਮਾ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਡਿਪਟੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।

ਡੂਮਾ ਵਿੱਚ ਤਰੂਦੋਵਿਕ ਕੇਡਟਾਂ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕਰੈਟਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭਟਕਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿ ਤਰੂਦੋਵਿਕ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਧਾਰਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ, ਜ਼ਰਾਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਕੇਡਟਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਂਝੇ ਘੋਲ ਦੇ ਮੁਢਾਦ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਮਿਲ ਕੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ’ਤੇ ਚਲਦੇ ਸਨ।

26. ਨਰੋਦਨਾਯਾ ਵੋਲਯਾ (ਲੋਕ ਦਰਿੜ੍ਹਤਾ) ਨਰੋਦਨਿਕ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਖੁਫੀਆ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅਗਸਤ 1879 ਵਿੱਚ ਨਰੋਦਨਿਕਾਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਜ਼ੈਮਲਿਆਏ ਵਾਲਿਆ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਦੁਫਾੜ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵੱਜੋਂ ਬਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਾਂਗ ਲੜੇ। ਇਸ ਗ਼ਲਤ ਸਿਧਾਂਤ ਕਾਰਨ ਕਿ ਹੀਰੋ “ਹਰਕਤ” ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸਮੂਹ “ਬੇਹਰਕਤ” ਰਹੇ, ਉਹ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪਾਸੇ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਬੱਸ ਆਪਣੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਾਲ਼ ਹੀ, ਭਾਵ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਡਰਾ ਕੇ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤਿਵਾਦ ਨਾਲ਼ ਖੇਰੂੰ ਖੇਰੂੰ ਕਰ ਕੇ ਹੀ। ਪਹਿਲੀ ਮਾਰਚ 1881 ਨੂੰ ਅਲੈਗਜ਼ਾਂਦਰ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕਤਲ ਨਾਲ਼ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੁਆਰਾ, ਮੌਤ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਕੇ, ਅਤੇ ਭੜਕਾਹਟਾਂ ਪੈਂਦਾ ਕਰ ਕਰ ਕੇ, ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੂੰ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਨਰੋਦਨਾਯਾ ਵੋਲਯਾ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਅਤੇ ਖ਼ਿਆਲਵਾਦੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ. ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਾਵਾਰੂ ਘੋਲ ਦੀ ਸਲਾਹਣਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉੱਚੇ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਕੇਂਦਰਤ ਜਥੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਮਤੇ ਪਕਾਉਣ ਦਿਆਂ ਢੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਚੰਗੀ ਰਾਇ ਰੱਖੀ ਹੈ।

27. ਇਹ ਲੇਖ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੇ ਨਵੰਬਰ 28 (ਦਸੰਬਰ 11) 1909 ਦੇ ਅੰਕ ਨੰ. 50 ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਨਵੰਬਰ 26 (ਦਸੰਬਰ 9) 1909 ਦੇ ਉਤਰੋ ਰੂਸੀਈ ਦੇ ਅੰਕ 42 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਇੱਕ ਖ਼ਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢੇ ਜਾਣ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਝੁਠਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਖ਼ਤ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਪੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਉਹ ਰਿਪੋਰਟ ਛਾਪੀ ਸੀ।

28. ਵੌਰਵਾਰਤਸ (ਅੱਗੇ ਵਧੋ) ਜਰਮਨ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਬਰਲਿਨ ਤੋਂ 1891 ਤੋਂ 1933 ਤੱਕ ਨਿਕਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫ਼ਰੈਡ੍ਰਿਕ ਏਂਗਲਜ਼ ਇਸ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਕਾਲਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ “ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤਾਂ” ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਏਂਗਲਜ਼ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ, ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਸੱਜੇ-ਪੱਖੀ ਧੜੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਵਾਲੇ ਲੇਖ ਛਾਪਦਾ ਰਿਹਾ।

29. ਉਤਜੋਵਵਾਦ — ਇੱਕ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਰੁਝਾਣ ਸੀ ਜੋ ਕਿ 1908 ਵਿੱਚ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠ, ਉਤਜੋਵਵਾਦੀਏ (ਏ. ਏ. ਬਾਗਦਾਨੋਵ, ਜੀ. ਏ. ਅਲੈਕਸਿਸਕੀ, ਏ. ਵੀ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਅਤੇ ਹੋਰ) ਕਿ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਡਿਪਟੀਆਂ ਨੂੰ ਤੀਜੀ ਡੂਮਾ ਵਿੱਚੋਂ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਨੂੰਨੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ

- ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਤਿਕਿਰਿਆ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਗੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਡੂਮਾ ਵਿੱਚ, ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਨੂੰਨੀ ਤੇ ਅਰਧ-ਕਨੂੰਨੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੰਮ ਗੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।
30. **ਰੱਬ ਸਿਰਜਣਾ:** ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਧਾਰਮਕ ਦਾਰਸ਼ਨਕ ਰੁਝਾਣ ਜਿਹੜਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬੁੱਧੀਮਾਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ, ਜਿਹੜੇ 1905-1907 ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਹਾਰ ਪਿਛੋਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ, ਸਤੋਲੀਪਿਨ ਪ੍ਰਤਿਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। “ਰੱਬ ਸਿਰਜੀਏ” ‘ਨਵੇਂ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਧਰਮ’ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ।
- ਜੂਨ 1905 ਵਿੱਚ “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ” ਦੇ ਵਧਾਏ ਸੰਪਾਦਕ ਮੰਡਲ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਨੇ “ਰੱਬ ਸਿਰਜਣਾ” ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ “ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਗਾੜ” ਨਾਲ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਧੜੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਹੈ।
31. ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ—ਵੇਖੋ ਨੋਟ ਨੰਬਰ—19।
32. **ਵੇਖੀ** —(ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀਆਂ) ਐੱਨ. ਬਰਦਾਈਵ, ਐੱਸ. ਬੁਲਗਾਕੋਵ, ਪੀ. ਸਤਰੂਵੇ, ਐੱਮ. ਹਰਸਚੈਨਸੋਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕਿਰਿਆਵਾਦੀ-ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਲਿਬਰਲ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਕੇਡਟ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਜੋ ਕਿ 1909 ਦੀ ਬਹਾਰ ਵਿੱਚ ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਛਪਿਆ। ਰੂਸੀ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਰੂਸੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਲਿੰਸਕੀ ਅਤੇ ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ, ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆਇਆ। 1905 ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਭੰਡੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਦਾ, “ਆਪਣੀਆਂ ਸੰਗੀਨਾਂ ਅਤੇ ਬੰਦੀਖਾਨਿਆਂ ਨਾਲ” ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਨੂੰ “ਲੋਕ ਪ੍ਰਚੰਡਤਾ” ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਪੁਰਖੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹਿਤ ਪੂਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ।
33. **ਮਾਸਕੋਵਸਕੀਯਾ ਵੈਦੋਮੋਸਤੀ** —ਇੱਕ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਜਿਹੜਾ ਕਿ 1756 ਵਿੱਚ ਚਾਲੂ ਹੋਇਆ। ਅਠਾਰਾਂ ਸੌ ਸਫ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੇ ਸਿਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਹਬੀ ਰਾਜਾ-ਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਛਾਪੇ। 1905 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ “ਬਲੈਕ ਹੰਡਰਡਾਂ” ਦਾ ਮੁੱਖ ਬੁਲਾਰਾ ਸੀ। ਇਹ 1917 ਦੇ ਅਕਤੂਬਰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
34. ਬਲਿੰਸਕੀ ਨੇ ਇਹ ਖ਼ਤ 15 ਜੁਲਾਈ 1847 ਨੂੰ ਸਾਲਜਬਰਨ ਤੋਂ ਲਿਖਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੋਗੋਲ ਨੇ ਆਪਣੀ “ਮਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ 'ਚੋਂ ਚੋਣਵੇਂ ਪੈਰੇ” ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ

ਕੀਤੇ ਸੀ। ਲੈਨਿਨ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਖ਼ਤ ਦਾ ਮੁਲੰਕਣ ਦੇਖਣ ਲਈ ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ “ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚੋਂ” ਲੇਖ ਦੇਖੋ।

35. ਨਰੋਦਨਿਕਸ—ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਰੁਝਾਣ ਨਰੋਦਵਾਦ ਦੇ ਅਨੁਆਈ। ਇਹ ਰੁਝਾਣ 19ਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਅੱਠਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਉਭਰਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਮੁੱਖ ਨੁਕਤਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਆਗੂ ਰੋਲ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰੀ, ਇਹ ਗ਼ਲਤੀ ਭਰਿਆ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਿ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਇਨਕਲਾਬ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਮਿਊਨ ਨੂੰ, ਜੋ ਕਿ ਦਿਹਾਤ ਵਿੱਚ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਾ-ਦਾਰੀ ਦੀ ਹੱਦ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰ-ਬਿੰਦੂ ਜਾਂ ਪੁਰਾ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਨਰੋਦਨਿਕਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜਵਾਦ ਯੂਟੋਪਿਆਈ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਾਸਤਵ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਸੁੰਦਰ ਸੁਪਨੇ, ਸ਼ੁਭ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਨਮੋਹਣੀ ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ ਹੀ ਸੀ।

ਨੌਵੇਂ ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਨਰੋਦਨਿਕਾਂ ਨੇ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਹ ਅਪਣਾਇਆ ਅਤੇ ਕੁਲਕਾਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਲਈ ਅਵਾਜ਼ ਉੱਚੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਠੋਰ ਘੋਲ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

36. ਡੂਮਾ, ਸਟੇਟ ਡੂਮਾ — ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸੰਸਦ ਜੋ ਕਿ 1905-07 ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਬੁਲਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਧਾਨ ਘੜਣੀ ਬਾਡੀ ਸੀ ਪਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪਾਸ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਗਰ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਡੂਮਾ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਨਾ ਸਿੱਧੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਸਭ ਲਈ ਸਨ। ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਗ਼ੈਰ-ਰੂਸੀ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਚੋਣ-ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਮੂਲੋਂ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਪਹਿਲੀ ਡੂਮਾ (ਅਪ੍ਰੈਲ-ਜੁਲਾਈ, 1906) ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਡੂਮਾ (ਫ਼ਰਵਰੀ-ਜੂਨ, 1907) ਨੂੰ ਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਤੀਸਰੀ (1907-12) ਅਤੇ ਚੌਥੀ (1912-17) ਵਿੱਚ ਅਧਿਕ ਕਰਕੇ ਪਿਛਾਖੜ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਹੀ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇੱਕ-ਪੁਰਖੀ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਸਨ।

37. ਵੇਖੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ “ਬੁੱਧੀਵਾਨ” ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸੋਹੀਣਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਡੂਮਾਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀਆਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਦੇਖਿਆਂ ਹੀ ਫ਼ੌਰਨ ਤਰੁਦੋਵਿਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ, ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਗ਼ਲਬਾ ਅਤੇ ਕੇਡਟਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਬੁੱਧੀਵਾਨ ਸਮੂਹ ਦਾ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣਾ ਨਜ਼ਰ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ।

38. ਵੇਖੋ ਨੋਟ ਨੰਬਰ—2।

39. 3 ਜੂਨ ਦਾ ਵਿਧਾਨ — ਦੂਸਰੀ ਡੂਮਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ

ਹੋਇਆ ਇੱਕ ਚੋਣ-ਕਨੂੰਨ। ਇਹ 17 ਅਕਤੂਬਰ 1905 ਦੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ ਅਤੇ 1906 ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਨੂੰਨ ਦੀ ਘੋਰ ਉਲੰਘਣਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਡੂਮਾ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਕਨੂੰਨ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਨਵੇਂ ਚੋਣ-ਕਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਨਅਤੀ ਤੇ ਵਿਉਪਾਰੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਵਧ ਗਈ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਥੋੜੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ 'ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕੁਹਾੜਾ ਚੱਲ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਨੂੰਨ ਕਰਕੇ ਰੂਸ ਦੇ ਏਸ਼ੀਆਈ ਭਾਗ ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਵੋਟ ਦੇ ਹੱਕ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੋਲਾਂ ਤੇ ਕਾਕੇਸ਼ਿਆਈਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਔਧੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਤੀਸਰੀ ਡੂਮਾ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਕਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਚੁਣੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਨਵੰਬਰ 1907 ਵਿੱਚ ਬੁਲਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਬੱਸ “ਬਲੈਕ ਹੰਡਰਡ” ਕੇਡਟਾਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਹੀ ਸੀ।

40. ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ਼ “ਭੱਦਰ ਪੁਰਸ਼ੋ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰੋ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਚੋਣਕਾਰ ਬਣ ਜਾਉਗੇ” 1840-48 ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਗਾਈਜ਼ੋਟ ਨੇ ਅਧਿਕ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਿ ਸਰਕਾਰ “ਆਪਣੀ ਟੇਕ ਤਾਕਤਵਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਨਾ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਲੁੰਜਿਆਂ 'ਤੇ”, ਪੀ. ਏ. ਸਤੋਲਾਈਪਿਨ ਦੇ ਹਨ।

41. 6 (19) ਅਗਸਤ, 1905 ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਰ ਦਾ ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਡੂਮਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਕੋਈ ਕਨੂੰਨ ਘੜਨੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ। ਡੂਮਾ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਮੰਤਰੀ ਏ. ਜੀ. ਬੁਲਾਈਜੀਨ ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਨਾਮ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਡੂਮਾ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਲਈ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੇ ਸਰਗਰਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਈਜੀਨ ਡੂਮਾ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗ਼ਾਵਤ, ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਮੰਗਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਆਰਜ਼ੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਤ ਰੱਖਿਆ। ਬੁਲਾਈਜੀਨ ਡੂਮਾ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀਆਂ—ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਉੱਠ ਰਹੀ ਲਹਿਰ ਅਤੇ 1905 ਦੀ ਰੂਸ ਵਿਆਪੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹੜਤਾਲ, ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੁਲਾਈਜੀਨ ਡੂਮਾ ਨੂੰ ਹੜਾ ਕੇ ਲੈ ਗਈ।

42. ਇਹ ਹਵਾਲਾ ਡੂਮਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਗਰੁੱਪ ਵੱਲੋਂ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੇ ਦੌਰੇ ਦਾ ਹੈ। ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ, ਕੇਡਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾ ਪੀ. ਐੱਨ. ਮਾਈਲਿਓਕੋਵ ਨੇ ਲੰਡਨ ਦੇ ਲਾਰਡ ਮੇਅਰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਇੱਕ ਭੋਜ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ “ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਬਜਟ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਤੀਕ ਰੂਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ-ਪੱਖ, “ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ-ਪੱਖ ਰਹੇਗਾ, ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦਾ

- ਪੱਖ ਨਹੀਂ।” ਡੂਮਾ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਕਾਰਨ ਜ਼ਾਰ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁੱਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ।
43. ਬਲੈਕ ਹੰਡਰਡਜ਼ (ਕਾਲੇ ਸੌ) ਜ਼ਾਰ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਲਹਿਰ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਣ ਲਈ ਰਾਜਾਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਗਰੋਹ। ਉਹ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪ੍ਰਗਤੀਗਾਮੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਗਿਣ ਮਿੱਥ ਕੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕਰਦੇ ਸਨ।
44. ਇਥੇ ਹਵਾਲਾ ਤੀਜੀ ਰਾਜ ਡੂਮਾ (1907-1912) ਵੱਲ ਹੈ।
45. ਰੂ. ਸੋ. ਡੈ. ਲੇ. ਪਾਰਟੀ ਦੀ (ਪੰਜਵੀਂ ਕੁੱਲ ਰੂਸ) 21 ਤੋਂ 27 ਦਸੰਬਰ, 1908 (3-9 ਜਨਵਰੀ, 1909) ਨੂੰ ਕੁੱਲ-ਰੂਸ (ਦਸੰਬਰ) ਕਾਨਫਰੰਸ ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਹੋਈ। ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਲੈਨਿਨ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰੀਪੋਰਟ— “ਮੌਜੂਦਾ ਸਮਾਂ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਰਤੱਵ” ਪੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਡੂਮਾ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਗਰੁੱਪ ਬਾਰੇ, ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਬੋਲੇ। ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਅੰਦਰ ਦੀ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ ਕੀਤਾ; ਖ਼ਾਤਮਾਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਤਜੋਵਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ। ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਉੱਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੇ ਖ਼ਾਤਮਾਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ।
46. **ਮਾਖਵਾਦੀ** — ਮਾਖਵਾਦ ਜਾਂ ਅਮਲਸਿੱਧ ਅਲੋਚਨਾ ਦੇ ਸਮਰਥਕ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਪਿਛਾਂਹਖਿੱਚੂ, ਅੰਤਰਮੁਖੀ-ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਦਾਰਸ਼ਨਕ ਰੁਝਾਨ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਪਿਛਲੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਪੱਛਮੀ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਬਾਨੀ ਆਸਟਰੀਆ ਦਾ ਭੌਤਕ-ਵਿਗਿਆਨੀ ਤੇ ਫਿਲਾਸਫ਼ਰ ਅਰਨਸਤ ਮਾਖ ਅਤੇ ਜਰਮਨ ਫਿਲਾਸਫ਼ਰ ਰਿਚਰਡ ਐਵਨੇਰੀਅਸ ਸਨ। ਮਾਖਵਾਦ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਦਾ, ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਬੇਹੱਦ ਕਦਰ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ਼ ਇਸਨੂੰ “ਵਿਗਿਆਨਕ” ਦਿੱਖ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਮਾਖਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆ ਗਏ। ਇਹ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ (ਬਾਜ਼ਰੋਵ, ਏਬੋਗਦਾਨੋਵ, ਏ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਆਦਿ) ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਮਾਖਵਾਦੀ ਪੈਂਤੜਾ ਅਪਣਾਇਆ। ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੇ ਦੰਭੀ ਬਹਾਨੇ ਹੇਠ, ਰੂਸੀ ਮਾਖਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਫਿਲਾਸਫ਼ੀ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ “ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਅਤੇ ਅਮਲਸਿੱਧ ਅਲੋਚਨਾ” ਵਿੱਚ ਵੀ. ਆਈ. ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਮਾਖਵਾਦ ਦੇ ਪਿਛਾਂਹਖਿੱਚੂ ਤੱਤ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ, ਸੋਧਵਾਦੀ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ

ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦਵੰਦਵਾਦ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਦੀ ਸਰਬੰਗੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਮਾਖਵਾਦ ਦੀ ਹਾਰ ਨੇ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ, ਉਤਜੋਵਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਰੱਬ-ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਕਰਾਰੀ ਸੱਟ ਲਾਈ।

47. ਵਪੈਰਿਉਵਾਦੀ ਗਰੁੱਪ — ਉਤਜੋਵਵਾਦੀਆਂ, ਅਲਟੀਮੇਟਮਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ “ਰੱਬ-ਸਿਰਜਕਾਂ ਦਾ ਪਾਰਟੀ-ਵਿਰੋਧੀ ਗਰੁੱਪ। ਇਸਨੂੰ ਦਸੰਬਰ 1909 ਵਿੱਚ ਏ. ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਅਤੇ ਜੀ. ਏ. ਅਲੈਕਸਿੰਸਕੀ ਦੇ ਉਦਮ ਨਾਲ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਇਸੇ ਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪਰਚਾ ਵੀ ਸੀ।

ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਹਿਮਾਇਤ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਗਰੁੱਪ 1913-14 ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਂਝ ਇਹ 1917 ਦੇ ਫ਼ਰਵਰੀ ਬੁਰਜੂਆ-ਜਮਹੂਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਉਪਰੰਤ ਬੰਦ ਹੋਇਆ ਸੀ।

48. 1861 ਵਿੱਚ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

49. ਮਸੀਉ ਕੂਪੋ — ਪਿਛਲੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਨੌਵੇਂ ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਪੂੰਜੀ ਜਾਂ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਲੋਬ ਉਸਪੇਸਕੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰਾਂ “ਹਿਰਦੇ ਵੇਧਿਕ ਗੁਨਾਹ” ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਸੀ।

50. ਪਵਿੱਤਰ ਸਾਈਨਾਦ — ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਆਰਥੋਡਾਕਸ ਚਰਚ ਦਾ ਸਰਵਉੱਚ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਅਦਾਰਾ।

51. ਇੱਥੇ ਹਵਾਲਾ ਉਸ ਤਾਰ ਵੱਲ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਤੀਜੀ ਭੂਮਾ ਦੇ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਡਿਪਟੀਆਂ ਨੇ ਲੇਵ ਤਾਲਸਤਾਏ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ. ਜੀ. ਚੇਰਤਕੋਵ ਨੂੰ ਅਸਤਾਪੋਵੋ ਭੇਜੀ ਸੀ: “ਭੂਮਾ ਵਿਚਲਾ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਗਰੁੱਪ, ਰੂਸੀ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਲਾਕਾਰ, ਅਧਿਕਾਰਿਤ ਪਾਦਰੀਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਅਤੇ ਅਜਿੱਤ ਘੋਲ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਜੁਲਮ ਤੇ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਜਿਸਨੇ ਮੌਤ-ਦੰਡ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਉੱਚੀ ਕੀਤੀ, ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਸੋਗ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ।”

52. ਵੱਖ ਕੀਤੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ: ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਵੇਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਖੋਹ ਲਈਆਂ (ਵੱਖ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ) ਜ਼ਮੀਨਾਂ।

53. ਦੇਖੋ ਨੋਟ ਨੰਬਰ—32।

54. ਇਥੇ ਲੈਨਿਨ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਫ਼ਰੈਡਰਿਕ ਏਂਗਲਜ਼ ਰਚਿਤ “ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ” ਦੇ ਤੀਜੇ ਕਾਂਡ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

55. ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਫ਼ਰੈਡਰਿਕ ਏਂਗਲਜ਼, “ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ”

56. ਖ਼ਾਤਮਾਵਾਦ: ਰੂਸ ਵਿੱਚ 1905-07 ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਹਾਰ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਇੱਕ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਰੁਝਾਣ। ਇਸ ਰੁਝਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਗੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਦੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਪਾਰਟੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਹੜੀ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੀ

ਕਨੂੰਨੀ ਸਰਗਰਮੀ ਕਰੇਗੀ ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਾਰਜ਼ਾਹੀ ਵੱਲੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੋਵੇ। ਲੈਨਿਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੇ ਖ਼ਾਤਮੇਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੂ-ਰਿਆਇਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ਼ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਨਾਲ਼ ਗ਼ੱਦਾਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਖ਼ਾਤਮੇਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫ਼ਲਤਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਜਨਵਰੀ 1912 ਵਿੱਚ, ਪਰਾਗ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਆਰ. ਐੱਸ. ਡੀ. ਐੱਲ. ਪੀ. ਦੀ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਤਮੇਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

57. ਮਾਲੀਲੋਵ: ਗੋਗੋਲ ਦੀ ਰਚਨਾ “ਮੁਰਦਾ ਰੂਹਾਂ” ਦਾ ਇੱਕ ਪਾਤਰ, ਜਿਹੜਾ ਬੇਅਸੂਲੀ, ਤੰਗਨਜ਼ਰੀ, ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਕਿਲ੍ਹੇ ਉਸਾਰਨ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।
58. 14 ਦਸੰਬਰ ਵਾਲ਼ੇ ਬੰਦੇ: (ਦਸੰਬਰਵਾਦੀਏ) ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸੰਬਰ 1825 ਵਿੱਚ ਇੱਕ-ਪੁਰਖੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਭੂਮੀ-ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕੀਤੀ।
59. ਲੈਨਿਨ ਇਥੇ ਹਰਜ਼ਨ ਦੀ ਰਚਨਾ “ਸਮਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਰੰਭਤਾਵਾਂ” ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

60. ਏ. ਆਈ. ਹਰਜ਼ਨ “ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਮਰੇਡ ਨੂੰ”, (ਚੌਥੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਚਿੱਠੀ)।

61. ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀ: (ਐੱਸ. ਆਰਜ਼) ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਨਿੱਕ-ਬੁਰਜੂਆ ਪਾਰਟੀ। ਇਹ 1901 ਦੇ ਅੰਤ ਅਤੇ 1902 ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਨਰੋਦਰਨਿਕ ਗਰੁੱਪ ਅਤੇ ਹਲਕਿਆਂ ਦੇ ਮਿਲ ਜਾਣ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ। ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕਾਂ ਵਿੱਚਕਾਰ ਕੋਈ ਜਮਾਤੀ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦੇਖਦੇ, ਕਿਸਾਨੀ ਵਿਚਾਲੇ ਜਮਾਤੀ ਵਖੇਵਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਆਗੂ ਰੋਲ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਸਨ।

1917 ਦੇ ਫ਼ਰਵਰੀ ਬੁਰਜੂਆ-ਜਮਹੂਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ, ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਅਤੇ ਕੈਡਟਾਂ ਨਾਲ਼ ਮਿਲ ਕੇ, ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਅਤੇ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਦੀ ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਆਰਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮੁੱਖ ਟੇਕ ਸਨ। ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਗੂ-ਕਰੈਂਸਕੀ, ਚੈਰਨੋਵ, ਅਤੇ ਅਵਕੰਸਨਤਾਈਵ ਆਦਿ ਮੰਤਰੀ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਭੂਮੀਪਤੀ ਜਗੀਰਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ-ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਆਰਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਲੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦੰਡ ਦੇਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ-ਦਸਤੇ ਭੇਜੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਗੀਰਾਂ ਉੱਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਨਵੰਬਰ 1917 ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ, ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਖੱਬੇ ਧੜੇ ਨੇ ਖੱਬੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ-ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਪਾਰਟੀ ਬਣਾ ਲਈ। ਕਿਸਾਨੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਖੱਬੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ-ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ

ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨਾਲ਼ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸੋਵੀਅਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਏ ਸਨ।

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦਖ਼ਲ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਜੰਗ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ ਭੰਨ-ਤੋੜ ਦੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬ ਵਿਰੋਧੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀਆਂ, ਵਾਈਟ ਗਾਰਡਾਂ ਅਤੇ ਦਖ਼ਲਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ, ਇਨਕਲਾਬ ਵਿਰੋਧੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੋਵੀਅਤ ਰਾਜ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ-ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤੀਆਂ। ਘਰੇਲੂ ਜੰਗ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਅਤੇ ਸਫ਼ੈਦ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਸੋਵੀਅਤ-ਵਿਰੋਧੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀਆਂ।

62. **ਕੁਲ ਰੂਸ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ**— ਇਨਕਲਾਬੀ-ਜਮਹੂਰੀ ਜਥੇਬੰਦੀ, ਜਿਹੜੀ 1905 ਵਿੱਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਸਿਆਸੀ ਅਜ਼ਾਦੀਆਂ ਦੀ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ, ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਦੀ; ਮੱਠਾਂ, ਤਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲ ਮੁੰਤਕਿਲ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਕੱਚ ਪੱਕੀ, ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਨੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਉੱਪਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੁਲਮ ਢਾਹੇ ਅਤੇ 1907 ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ।
63. **ਕੋਲੋਕੋਲ** — (ਘੰਟੀ) ਸਿਆਸੀ ਰਸਾਲਾ। ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼-ਨਾਅਰਾ ਸੀ, “ਮੈਂ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ”। ਇਸ ਨੂੰ ਏ. ਆਈ. ਹਰਜ਼ਨ ਅਤੇ ਐਨ. ਪੀ. ਉਗਾਰੀਓਵ 1857 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਪ੍ਰੈਲ 1865 ਤੱਕ ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਅਤੇ 1865 ਤੋਂ ਦਸੰਬਰ 1868 ਤੱਕ ਜਨੇਵਾ ਤੋਂ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਵਾਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। 1868 ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਸਾਲਾ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ, ਜਦ ਕਿ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਨਾਲ਼ ਰੂਸੀ ਵਿੱਚ ਸਪਲੀਮੈਂਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇੱਕ-ਪੁਰਖੇ ਰਾਜ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਲੁੱਟ ਅਤੇ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬੇਕਿਰਕ ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੂਟ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਕੋਲੋਕੋਲ ਨੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਪੀਲਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ।
64. **ਪੋਲਿਆਰਨਾਇਆ ਜਵੇਜ਼ਦਾ** “(ਧਰੁਵ ਤਾਰਾ) ਸਿਆਸੀ-ਸਾਹਿਤਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿਕ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਏ. ਆਈ. ਹਰਜ਼ਨ ਅਤੇ ਐਨ. ਪੀ. ਉਗਾਰੀਓਵ ਨੇ 1855-62 ਵਿੱਚ ਲੰਦਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਆਖ਼ਰੀ ਪੁਸਤਕ 1868 ਵਿੱਚ ਜਨੇਵਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਅੱਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਛਪੀਆਂ।
65. **ਰਾਜਨੋਚਿੰਤਸੀ (ਅਵਾਮ)** ਰੂਸੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਜਿਹੜੇ ਰਾਠ ਘਰਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਮ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਸੀਆਂ, ਪਾਦਰੀਆਂ, ਵਪਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਵਿੱਚੋਂ ਆਏ ਸਨ।

66. ਇਹ ਲੇਖ ਐੱਨ. ਪੀ. ਉਗਾਰੀਓਵ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ।
67. ਵੀ. ਆਈ. ਲੈਨਿਨ ਹਰਜ਼ਨ ਦੇ ਲੇਖ “ਐੱਨ. ਜੀ. ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ” ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।
68. ਲੈਨਿਨ ਇੱਥੇ ਹਰਜ਼ਨ ਦੇ ਲੇਖ “ਗੱਪ-ਸ਼ੱਪ, ਗੰਦਗੀ, ਕਾਲਖ, ਆਦਿ” ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।
69. ਹਰਜ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਤੁਰਗੇਨੇਵ ਨੂੰ 10 ਅਪ੍ਰੈਲ 1864 ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚੋਂ।
70. ਲੈਨਿਨ ਇੱਥੇ ਹਰਜ਼ਨ ਦੇ ਲੇਖ “ਆਦਿ-ਜੁਗਾਦੀ ਬਿਸ਼ਪ, ਜਰਜਰੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਛਲੇ ਗਏ ਲੋਕ” ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।
71. **ਰੂਸਕਾਇਆ ਮਾਈਸਲ** (ਰੂਸੀ ਵਿਚਾਰ) ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਨਰੋਦਨਿਕ ਝੁਕਾਅ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ, 1880 ਤੋਂ 1918 ਤੱਕ ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਛਪਦੀ ਇੱਕ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ। 1905 ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪੀ. ਬੀ. ਸਤੂਰਵੇ ਦੀ ਸੰਪਾਦਕਾ ਹੇਠ, ਇੱਕ ਕੇਡਟ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪਰਚਾ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਵੇਖੀਵਾਦ ਤੇ ਗਿਰਜਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਦਾ ਰਾਖਾ ਸੀ।
72. **ਰੂਸਕੀ ਵੈਸਤਨਿਕ** — (ਰੂਸੀ ਢੰਡੋਰਚੀ) 1856 ਤੋਂ 1906 ਤੱਕ ਮਾਸਕੋ ਅਤੇ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ ਛਪਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਸਾਹਿਤਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ। 1856 ਤੋਂ 1887 ਤੱਕ ਇਸ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਐੱਮ. ਐੱਨ. ਕਾਤਕੋਵ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਇਹ ਲਿਬਰਲ ਝੁਕਾਉ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਪਰ ਪਿਛਲੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ 60ਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਸਰਫ-ਮਾਲਕਾਂ ਦਾ ਬੁਲਾਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।
73. **ਰੂਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਯੂਨੀਅਨ**— ਇੱਕ ਸਿਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ, ਸ਼ਾਹ-ਪ੍ਰਸਤ ਕਾਲੇ ਸੌਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਜੋ ਕਿ 1905 ਵਿੱਚ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਵਿਖੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਲਈ ਬਣੀ ਸੀ। ਇਹ 1917 ਦੇ ਫ਼ਰਵਰੀ ਬੁਰਜ਼ੂਆਜ਼ੀ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਇਨਕਲਾਬ ਦੌਰਾਨ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।
74. **ਜਰਮਨ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਜਨਰਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ**, ਜਰਮਨ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਜੋ ਕਿ 1863, ਲੈਪਜ਼ਿਗ ਵਿਖੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਮੇਂ ਸਥਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਫ਼ਰਡੀਨਾਦ ਲਾਸਾਲੇ ਦਾ ਸਰਗਰਮ ਸਹਿਯੋਗ ਸੀ। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਸਭਾ ਸਥਾਪਤ ਹੋਈ, ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਲਈ ਹਾਂਦਰੂ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਲਾਸਾਲੇ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਲੀਹਾਂ ਵੱਲ ਲੈ ਤੁਰਿਆ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਆਪਣਾ ਮੰਤਵ ਕੇਵਲ ਆਮ ਵੋਟ-ਹੱਕ ਤੱਕ ਅਤੇ ਪਾਰਲੀਮਾਨੀ ਅਹਿੰਸਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਤੀਕਰ ਸੀਮਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਜਥੇਬੰਦੀ 1875 ਤੱਕ ਕਾਇਮ ਰਹੀ।
75. **ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਵਿਰੋਧੀ ਕਨੂੰਨ**— 1878 ਵਿੱਚ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਬਿਸਮਾਰਕ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਕਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੀਆਂ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ, ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪ੍ਰੈੱਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਸਾਹਿਤ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਜ਼ੁਲਮ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਜਿਸਨੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਢਾਲ ਲਿਆ। ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਫਰੈਡਰਿਕ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਜਰਮਨ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ-ਵਿਰੋਧੀ ਕਨੂੰਨ ਜਨਤਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਦਬਾਅ ਕਾਰਨ, 1890 ਵਿੱਚ ਮਨਸੂਖ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

76. ਰੂਸਕੋਇ ਸਲੋਵੋ — (ਰੂਸੀ ਸ਼ਬਦ) ਇੱਕ ਲਿਬਰਲ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੈਨਿਕ ਪੱਤਰ ਜਿਹੜਾ ਕਿ 1895 ਵਿੱਚ ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਨਵੰਬਰ 1917 ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।
77. ਸੈਵੇਰਨਯਾ ਪ੍ਰਾਵਦਾ — (ਉੱਤਰੀ-ਸੱਚ) ਪ੍ਰਾਵਦਾ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਸਕਰਣ, ਇੱਕ ਕਨੂੰਨੀ ਦੈਨਿਕ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪੱਤਰ।
78. ਬੁੰਦਵਾਦੀ — ਬੁੰਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ, ਇਹ ਲਿਬੂਨੀਆ, ਪੋਲੈਂਡ ਅਤੇ ਰੂਸ ਦੀ ਜਨਰਲ ਯਹੂਦੀ ਵਰਕਰਜ਼ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪੀਕਰਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 1897 ਵਿੱਚ ਬਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਰੂਸ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਭਾਗ ਦੇ ਅਰਧ-ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਰੂਸ ਦੀ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੇ ਵੱਖਵਾਦ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਲਿਆਂਦਾ। ਮਾਰਚ 1921 ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਭੰਗ ਹੋ ਗਈ।
79. ਵਸੋਂ ਦੇ ਵਾੜੇ — ਜ਼ਾਰ ਦੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਲਾਕੇ ਜਿੱਥੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਸਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।
80. ਸੰਖਿਆ ਧਾਰਾਵਾਂ — ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸੈਕੰਡਰੀ ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਵਿੱਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਫ਼ੈਕਟਰੀਆਂ ਅਤੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਕਿਰਤੀਆਂ, ਤੇ ਸੰਖਿਆ ਦੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਠੋਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।
81. ਜ਼ਵੀਨ (ਘੰਟੀ) ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਹਮਦਰਦੀਆਂ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ਾ ਇੱਕ ਕਨੂੰਨੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮਾਹਵਾਰ ਰਸਾਲਾ, ਜੋ ਕਿ ਯੂਕਰੇਨੀਆਈ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੀਵ ਤੋਂ 1913 ਤੋਂ 1914 ਤੱਕ ਛਪਦਾ ਰਿਹਾ।
82. ਦੀਏਨ (ਦਿਨ) — ਉਦਾਰ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਰੁਝਾਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ਾ ਇੱਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਜੋ ਕਿ 1912 ਤੋਂ ਅਕਤੂਬਰ 1917 ਤੱਕ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ ਛਪਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਖਾਤਮੇਵਾਦੀਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫ਼ਰਵਰੀ 1917 ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸਾਰੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੂੰ ਆਪ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਸੀ।
83. ਕਿਰਤ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਗਰੁੱਪ — ਪਹਿਲਾ ਰੂਸੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਗਰੁੱਪ, ਜਿਸ ਦੀ ਨੀਂਹ ਜੀ.

ਵੀ. ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਨੇ ਜਨੇਵਾ (ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ) ਵਿੱਚ 1883 ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ, ਇਹ 1903 ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਆਰ. ਐੱਸ. ਡੀ. ਐੱਲ. ਪੀ. ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਾਂਗਰਸ ਤੱਕ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਰੂਸ ਭਰ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬੇਹੱਦ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੋਲ ਨਿਭਾਇਆ। ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਅਤੇ ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਦੂਜੇ ਮੈਂਬਰ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਮੋਢੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਦਾ ਰੂਸੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ, ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪਵਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਫੇਰ-ਗੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਵੰਡਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਨਰੋਦਵਾਦ 'ਤੇ ਕਰਾਰੀ ਸੱਟ ਮਾਰੀ।

84. ਆਰਥਕਤਾਵਾਦ —19ਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਅਤੇ 20ਵੀਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਰੁਝਾਣ। “ਆਰਥਕਤਾਵਾਦੀਆਂ” ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੜਾਈ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਵਲ ਲਿਬਰਲ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਕਿਰਤ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ, ਉਜਰਤਾਂ ਵਧਾਉਣ, ਆਦਿ ਲਈ ਆਰਥਕ ਘੋਲ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰੱਖਣ। ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਗੂ ਰੋਲ ਨੂੰ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰਦਿਆਂ “ਆਰਥਕਤਾਵਾਦੀ” ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਨਿਵੇਕਲੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵੀ. ਆਈ. ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ “ਕੀ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਏ?” ਵਿੱਚ ਆਰਥਕਤਾਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿਰਾਧਾਰਤਾ ਅਤੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕਤਾ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਜ ਉਘਾੜਿਆ।

85. ਇਸਕਰਾ (ਚਿੰਗਾਰੀ) ਪਹਿਲਾ ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਗੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਜਿਸ ਦੀ ਨੀਂਹ ਲੈਨਿਨ ਨੇ 1900 ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪਦਾ ਰਿਹਾ। “ਇਸਕਰਾ” ਨੇ ਰੂਸ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਨਿਰਣਾਇਕ ਰੋਲ ਨਿਭਾਇਆ। ਆਰ. ਐੱਸ. ਡੀ. ਐੱਲ. ਪੀ. ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਾਂਗਰਸ (1903) ਵਿੱਚ “ਇਸਕਰਾ” ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ।

ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਗਰੋਂ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਨੇ “ਇਸਕਰਾ” ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ।

86. ਰਾਬੋਤਨਿਕ —ਕਦੀ ਕਦੀ ਨਿੱਕਲਣ ਵਾਲਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਜਿਸਨੂੰ “ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟਾਂ ਦੀ ਯੂਨੀਅਨ” ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੋ 1896-1899 ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ “ਕਿਰਤ ਦੀ ਮੁਕਤੀ” ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਹੇਠ ਛਪਦਾ ਰਿਹਾ। “ਰਾਬੋਤਨਿਕ” ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਵੀ ਸਨ।

87. **ਵਪੀਰੀਓਦ** — ਗੈਰ-ਕਨੂੰਨੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਜਿਹੜਾ 22 ਦਸੰਬਰ, 1904 (4 ਜਨਵਰੀ, 1905) ਤੋਂ 5 (18) ਮਈ, 1905 ਤੱਕ ਜਨੇਵਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਠਾਰਾਂ ਅੰਕ ਨਿੱਕਲੇ। ਲੈਨਿਨ ਇਸ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ੇ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸੇਧ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਨ। ਸੰਪਾਦਕੀ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੂਜੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ ਵੀ. ਵੀ. ਵੋਰੋਵਸਕੀ, ਐਮ. ਐਸ. ਓਲਮਿੰਸਕੀ ਅਤੇ ਏ. ਵੀ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ।
88. **ਨਾਚਾਲੋ** — ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਕਨੂੰਨੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਨਵੰਬਰ-ਦਸੰਬਰ 1905 ਵਿੱਚ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ ਨਿੱਕਲਦਾ ਰਿਹਾ।
89. **ਵੋਲਨਾ** — ਕਨੂੰਨੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰ, 1906 ਵਿੱਚ 26 ਅਪ੍ਰੈਲ (9 ਮਈ) ਤੋਂ 4 ਮਈ (6 ਜੂਨ) ਤੱਕ ਨਿੱਕਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੇ 25 ਅੰਕ ਨਿੱਕਲੇ। ਨੌਵੇਂ ਅੰਕ 5 (10) ਮਈ, 1906 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਹੀ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਵੀ. ਵੀ. ਵੋਰੋਵਸਕੀ ਅਤੇ ਐਮ. ਐਸ. ਓਲਮਿੰਸਕੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। “ਵੋਲਨਾ” ਕਈ ਵਾਰੀ ਪੁਲਿਸ ਜਬਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। “ਵੋਲਨਾ” ਦੀ ਥਾਂ ਕਨੂੰਨੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਅਖ਼ਬਾਰ “ਵਪੀਰੀਓਦ” ਛਪਣ ਲੱਗਾ।
90. **ਏਖੋ** — ਕਨੂੰਨੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਦੈਨਿਕ, ਜਿਹੜਾ 1906 ਵਿੱਚ 22 ਜੂਨ (5 ਜੁਲਾਈ) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 27 (20) ਜੁਲਾਈ ਤੱਕ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ ਨਿੱਕਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ “ਵਪੀਰੀਓਦ” ਦੀ ਥਾਂ ਨਿਕਲਿਆ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ— ਇਸਦੇ 14 ਅੰਕ ਨਿੱਕਲੇ। ਇਸਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਹੀ ਸਨ। ਹਰ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਲੇਖ ਛਪਦੇ ਸਨ।
ਪਹਿਲੀ ਰਾਜ ਡੂਮਾ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਤੋਂ ਐਨ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
91. **ਨਰੋਦਨਾਇਆ ਡੂਮਾ**— ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਮਾਰਚ-ਅਪ੍ਰੈਲ 1907 ਵਿੱਚ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ ਨਿੱਕਲਦਾ ਰਿਹਾ।
92. ਇੱਕ ਐਲਾਨਨਾਮੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਲੇਖਕਾਂ, ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੀ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇਸ਼-ਭਗਤੀ ਨਾਲ਼ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੋ ਕਿ ਜ਼ਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜਰਮਨੀ ਵਿਰੁੱਧ ਛੇੜੇ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀ। ਇਸ ’ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਨਰੇਰੀ ਅਕੈਡਮੀਸ਼ਿਅਨ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਲਾਕਾਰ, ਏ. ਵਾਸਨੇਤਸੋਵ, ਕੇ. ਕੋਰੋਵਿਨ, ਬੁੱਤਘਾੜਾ ਐੱਸ. ਮੇਰਕੂਲੋਵ, ਐੱਫ. ਚਲੀਆਨਿ ਅਤੇ ਮਾਸਕੋ ਥੀਏਟਰ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਐਕਟਰ ਸਨ, ਲੇਖਕ ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ, ਏ. ਸੇਰਾਫੀਮੋਵਿਚ, ਟਿੱਪਣੀਕਾਰ, ਸੰਪਾਦਕ, ਪੀ. ਸਤਰੂਵੇ, ਐੱਨ. ਮਿਖਾਇਲੋਵ ਅਤੇ ਡੀ. ਤਿਖੋਮੀਰੋਵ ਸਨ।
93. **ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਠਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ** — ਮਈ 1906 ਵਿੱਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਲਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਥੇਬੰਦੀ। ਇਹ 1917 ਤੱਕ ਕਾਇਮ ਰਹੀ। ਇਸਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਇੱਕ-

ਪੁਰਖੇ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ, ਵੱਡੀਆਂ ਭੂਮੀਪਤੀ, ਜਗੀਰਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਰਾਠ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀਆਂ ਉੱਪਰ ਇਸ ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਰਾਜਕੀ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਮੈਂਬਰ ਸੀ ਅਤੇ ਬਲੈਕ ਹੰਡਰਡਜ਼ (ਕਾਲੇ ਸੌਆਂ) ਦੀਆਂ ਆਗੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ।

94. ਲੈਨਿਨ ਇੱਥੇ ਐੱਨ. ਜੀ. ਚੇਰਨਿਸ਼ੇਵਸਕੀ ਦੇ ਨਾਵਲ ਉਥਾਨਕਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।
95. ਬੈਦਨੋਤਾ (ਗਰੀਬ) ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ, ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਮਾਰਚ 27, 1918 ਤੋਂ ਜਨਵਰੀ 31, 1931 ਤੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਇੱਕ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰ। 1 ਫਰਵਰੀ 1931 ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਸੋਤਸਿਯਾ ਲਿਸਟੀਚੈਸਕੋਯਾ ਜ਼ੈਮਲੇਦੇਲੀਯਾ (ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ) ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਗਿਆ।
96. ਕੋਲੂਪਾਇਵ ਅਤੇ ਰਾਜੂਵਾਇਵ — ਰੂਸੀ ਵਿਅੰਗ-ਲੇਖਕ ਐੱਮ. ਵਾਈ ਸਾਲਤਾਈਕੋਵ ਸ਼ਚੇਦਰਿਨ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਪੁੰਜੀਵਾਦੀ ਲਹੂ-ਪੀਣੇ।
97. ਲੈਨਿਨ ਇੱਥੇ “ਤਥਾ-ਕਥਿਤ” “ਪ੍ਰੋਲੈਤਕਲਟ” (ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸੰਸਥਾ) ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੱਲੋਂ “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠ, ਮਾਰਕਸਵਾਦ-ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰ ਫੈਲਾਉਣ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੋਲੈਤਕਲਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਤੀਤ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕਤਾ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਤੋੜਕੇ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ “ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪ੍ਰੋਲੈਤਕਲਟ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰ, ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਨੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ-ਕਲਾਮੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਨਿਰਆਤਮ ਵਿਚਾਰਵਾਦ ਅਤੇ ਮਾਖ਼ਵਾਦ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰੋਲੈਤਕਲਟ ਕੋਈ ਇੱਕਮੁਠ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਸਮੇਤ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਲਈ ਲੀਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨ ਕਿਰਤੀ ਵੀ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਸੋਵੀਅਤ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਗਤੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪ੍ਰੋਲੈਤਕਲਟ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ 1919 ਵਿੱਚ ਫ਼ੈਲੀਆਂ ਅਤੇ ਵੀਹਵਿਆਂ ਦੇ ਮੁੱਢਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਤਨ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ 1932 ਵਿੱਚ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈਆਂ।

“ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ” ਬਾਰੇ ਡਰਾਫਟ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਪ੍ਰੋਲੈਤਕਲਟ ਦੇ ਗਲਤ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ।

98. “ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਇਆਂ ਦੀ ਲਾਮਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ” ਤੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫ਼ਰਮਾਨ ਵੱਲ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 10 ਦਸੰਬਰ 1918 ਨੂੰ ਪੀਪਲਜ਼ ਕਮੀਸ਼ਨਰੀਅਤ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ 12 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਇਜ਼ਵੇਸਤੀਆ

ਦੇ ਅੰਕ ਨੰ: 272 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਫਰਮਾਨ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਪੜ੍ਹੀ ਵਸੋਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਅਧੀਨ ਪਬਲਿਕ ਵਕਤੇ ਚੁਣੇ ਜਾਣ, ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰ ਲੈਣ ਜੋ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਵਸੋਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਕਦਮਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਰੀ ਵਸੋਂ ਵਿਚ ਸਿਆਸੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਪਸਾਰ ਕਰਨ।

99. 18 ਮਈ 1919 ਨੂੰ ਯੂਕਰੇਨੀ ਸੋਵੀਅਤ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਰੀਪਬਲਿਕ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰਨੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸੋਵੀਅਤ ਸੱਤਾ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਣ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਸੋਵੀਅਤ ਜਮਹੂਰੀਅਤਾਂ ਦੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੈਨਾਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕਮੁਠਤਾ ਦਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਲਤਵੀਆ, ਲਿਥੂਨੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਈਲੋਰੂਸ ਦੀਆਂ ਸੋਵੀਅਤ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਵਿੱਚ 1 ਜੂਨ 1919 ਨੂੰ ਕੁੱਲ-ਰੂਸ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇੱਕ ਹੁਕਮ, ਰੂਸੀ, ਯੂਕਰੇਨੀ, ਲਤਵੀਆਈ, ਲਿਥੂਨੀਆਈ ਅਤੇ ਬਾਈਲੋਰੂਸੀ ਸੋਵੀਅਤ ਰੀਪਬਲਿਕਾਂ ਨੂੰ —ਸੰਸਾਰ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ— ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ।
100. ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਮਾਇਕੋਵਸਕੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ “ਨਿਰੰਤਰ ਮੀਟਿੰਗ ਬਹਿਣ ਵਾਲੇ” ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮਕਾਲੀ ਨੇ ਮਾਇਕੋਵਸਕੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ —ਜੇਕਰ ਇਲੀਅਚ ਆਪ ਸਵੀਕਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲਾਈਨ ਸਹੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਵਿੱਚ ਪੁਲਾਘਾਂ ਭਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਵਰਗਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ।
101. ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਝੰਡੇ ਹੇਠ — ਇੱਕ ਦਾਰਸ਼ਨਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਆਰਥਕ ਰਸਾਲਾ ਜੋ ਕਿ ਜੁਝਾਰੂ ਪਾਦਰਬਵਾਦ ਅਤੇ ਨਿਰ-ਈਸ਼ਵਰਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਮਾਸਕੋ ਤੋਂ ਜਨਵਰੀ 1922 ਤੋਂ ਜੂਨ 1944 ਤੱਕ ਮਾਹਵਾਰ ਛਪਦਾ ਰਿਹਾ (1933 ਤੋਂ 1935 ਤੱਕ ਇਹ ਦੋਮਾਹੀ ਨਿੱਕਲਦਾ ਰਿਹਾ।)
102. ਦੂਸਰੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ — ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਭਾ ਜੋ ਕਿ 1889 ਵਿੱਚ ਕਾਇਮ ਹੋਈ। ਪਹਿਲੇ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ (1914-18) ਦੇ ਅਰੰਭ ਨਾਲ ਦੂਸਰੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਨਾਲ ਗੱਦਾਰੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਖੜੇ ਹੋਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਖੱਬੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਗਰੁੱਪ, ਦੂਸਰੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੇ ਸਾਬਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ (ਤੀਸਰੀ) ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਮਾਸਕੋ ਵਿੱਚ 1919 ਵਿੱਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਦੂਸਰੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦਾ ਪੁਨਰ-ਸ਼ੀਗਣੇਸ਼ 1919 ਵਿੱਚ ਬੇਰਨੇ (ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸੱਜੀ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈਆਂ।
103. ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਥੇ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਮਾਰਕਸ ਨੇ

ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ “ਫਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਘਰੇਲੂ ਜੰਗ” ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਚਕਦਾਰ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੈਰਿਸਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਲਚਕਦਾਰੀ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਐੱਲ. ਕੁਗੋਲਮੈਨ ਵੱਲ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 1871 ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

102. ਬ੍ਰੈਖਤ ਅਮਨ ਸੰਧੀ ਮਾਰਚ 1918 ਵਿੱਚ ਬ੍ਰੈਖਤ-ਲਿਤੋਵਸਕ ਵਿਖੇ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਵਿਚਕਾਰ, ਰੂਸ ਲਈ ਅੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰੜੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੋਵੀਅਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ 'ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰਨੇ ਪਏ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰਾਣੀ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਸੈਨਾ ਟੁੱਟ ਭੱਜ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਲਾਲ ਸੈਨਾ ਅਜੇ ਬਸ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਰੜੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਫ਼ਰਸਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜੰਗ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਹੱਟ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰੇਲੂ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਅਤੇ ਦਖ਼ਲਕਾਰਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਫ਼ੌਰਨ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਈ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ (1918) ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਬ੍ਰੈਖਤ ਸੰਧੀ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ।

103. ਨਵੀਂ ਆਰਥਕ ਨੀਤੀ —ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਤੋਂ ਸਮਾਜਵਾਦ ਵੱਲ ਦੇ ਅੰਤਮ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਯੂਵਾ ਸੋਵੀਅਤ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਇੱਕ ਨੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ “ਨਵੀਂ” (ਘਰੇਲੂ ਜੰਗ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼) ਸੈਨਿਕ ਮੁਦਾਖ਼ਲਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਈ ਗਈ ਆਰਥਕ ਨੀਤੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਜੰਗੀ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੀ ਨੀਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

106. ਦੇਖੋ ਫੁਟਨੋਟ ਨੰ:19

107. ਇਹ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਜਨੇਵਾ ਵਿਖੇ ਐੱਨ. ਏ. ਸਮਿਸਕੋ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਸੀ।

108. ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਰਸਾਲੇ Documents du Progres ਲਈ ਲਿਖਿਆ “ਸਿਨਿਕਵਾਦ ਬਾਰੇ” ਗੋਰਕੀ ਦਾ ਲੇਖ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਲੇਖ ਲੜੀ Literaturny Raspad ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ ਜ਼ੈਵਨੋ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼ ਨੇ 1908 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। (ਇਹ ਜਨਵਰੀ ਵਿੱਚ ਨਿੱਕਲੀ ਸੀ) ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਫ਼ਰਾਂਸੀਸੀ ਰਸਾਲੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰਚ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ ਸੀ। ਨਿਬੰਧ ਵਿੱਚ “ਰੱਬ ਸਿਰਜਣਾ” ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਸਬੰਧੀ ਕਈ ਗ਼ਲਤ ਵਿਚਾਰ ਸਨ।

109. ਗੋਰਕੀ ਦਾ 30 ਜਨਵਰੀ 1908 ਨੂੰ ਹੈਨਰਿਕ ਸਾਈਨਕਾਈਵਿਕਜ਼ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਪੱਤਰ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਪਰੂਸ਼ੀਆ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੁਜ਼ਨਾਨ ਦੇ ਭੂਮੀਪਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਤੀ ਬਾਰੇ ਰਵੱਈਆ ਜਾਣਨ ਲਈ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤੀ ਰਾਏਸ਼ੁਮਾਰੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਸੀ।

ਸਾਈਨਕਾਈਵਿਕਜ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਵਲੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ 252 ਜਵਾਬ ਉਸਨੇ ਪੈਰਿਸ ਤੋਂ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਗੋਰਕੀ ਦਾ ਖਤ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੋਰਕੀ ਦਾ ਪੱਤਰ ਵੱਡ-ਪੱਧਰੀ ਨਿੱਜੀ ਭੂਮੀ ਮਾਲਕੀਆਂ ਦੇ ਪੋਜ਼ਨਾਨ ਵਿਖੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਡੀ.ਫ਼ੈਂਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਫ਼ਰਦ ਜ਼ੁਰਮ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸੀ।

ਗੋਰਕੀ ਨੇ ਸਾਈਨਕਾਈਵਿਕਜ਼ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਕਲਾਕਾਰਾਨਾ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ “ਇਹ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕਿਹੜੇ ਹਨ,” ਉਸਨੇ ਸਾਈਨਕਾਈਵਿਕਜ਼ ਹੋਰੈਨਜ਼ੋਲਰੇਨ ਦੇ ਵਿਲਹੈਮ II ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਅਪੀਲ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ—ਪੋਲਾਂ ਦਾ “ਪੁਰਅਮਨ” ਵਰਤਾਵ, ਜੋ ਕਿ “ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਭੜਕਾ ਰਹੇ”, ਬਕਾਇਦਗੀ ਨਾਲ ਟੈਕਸ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰੂਸ਼ੀਆਈ ਸੈਨਾ ਲਈ ਸੈਨਿਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੋਰਕੀ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਮੁਕਾਉਂਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ “ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਪੋਲ, ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਪਕਿਆਈ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।”

110. ਕਵਾਕਲਾ—ਫ਼ਿਨਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਕੂਉਕਾਲਾ ਦਾ ਮਖ਼ੌਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਨਾਂ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਸਤੰਬਰ 1906 ਤੋਂ ਨਵੰਬਰ 1907 ਤੱਕ ਰਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ।
111. ਇਹ ਹਵਾਲਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਆਵਾਤੀ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਈ. ਫ਼ੈਰੀ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਟਲੀ ਦੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕੇਂਦਰਵਾਦੀ (ਸੈਂਟਰਿਸਟ) ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਨੇਤਾ ਸੀ।
112. ਗੋਰਕੀ ਦੀ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਨਾਲ ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਏ. ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ, ਜੋ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਮੁਲਾਕਾਤ ਅਪ੍ਰੈਲ 1908 ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਲੈਨਿਨ ਗੋਰਕੀ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਕਾਪਰੀ ਗਿਆ ਸੀ।
113. ਆਈਨੋਕ (ਆਈਨੋਕੈਨਤੀ) ਆਈ-ਐਫ਼ ਦੁਬੋਵਿਨਸਕੀ।
114. ਗੋਲਾਸ ਸੋਸ਼ਲ ਦੈਮੋਕਰਾਤਾ (ਇੱਕ ਸੋਸ਼ਲ-ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟ ਦੀ ਆਵਾਜ਼) ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਖ਼ਾਤਮਾਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ, ਫ਼ਰਵਰੀ 1908 ਤੋਂ ਦਸੰਬਰ 1911 ਤੱਕ ਪਹਿਲਾਂ ਜਨੇਵਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਪੈਰਿਸ ਤੋਂ ਛਪਦਾ ਰਿਹਾ।
115. ਨਿਊ ਜ਼ੀਟ (Neue Zeit), (ਨਿਊ ਟਾਈਮਜ਼) ਜਰਮਨ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਜੋ ਕਿ 1883 ਤੋਂ 1923 ਤੱਕ ਸਟੁਟਗਾਰਟ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਰਿਹਾ। 1890ਵਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ, ਏਂਗਲਜ਼ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਰਸਾਲਾ ਸੋਧਵਾਦੀ ਲੇਖ ਛਾਪਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ।

116. ਲੈਨਿਨ ਇੱਥੇ “ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼” ਨਾਮੀ ਲੇਖ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਾਠੰਤਰ ਗੋਰਕੀ ਲੜੀ ਵਾਰ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਵਿੱਚ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਲੇਖ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਸਮੂਹਵਾਦ ਦੀ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਸਬੰਧੀ ਲੇਖ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਛਪਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਜ਼ਨਾਨਾਯੇ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਨੇ 1909 ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਸੀ।
117. ਲੈਨਿਨ ਇੱਕ ਲੇਖ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਵੀ. ਬਾਜ਼ਾਰੋਵ, ਵਾਈ. ਬੈਰਮਾਨ, ਏ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ, ਪੀ. ਯੂਸ਼ਕੋਵਿਚ, ਏ. ਬਾਗਦਾਨੋਵ, ਆਈ. ਹੈਲਫ਼ੋਡ ਅਤੇ ਐਸ. ਸੁਵੋਰੋਵ ਵੱਲੋਂ “ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਚਿੰਤਨ” ਨਾਮੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ 1908 ਵਿੱਚ ਛਪੇ।
118. ਜ਼ਾਰਯਾ (ਪੋਹ ਫ਼ੁਟਾਲਾ) ਇੱਕ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਰਸਾਲਾ ਜੋ ਕਿ 1901 ਅਤੇ 1902 ਵਿੱਚ ਸਟੁਟਗਾਰਟ ਤੋਂ ਇਸਕਰਾ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਵੱਲੋਂ ਕਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਚਾਰ ਅੰਕ (ਤਿੰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ) ਨਿੱਕਲੇ। ਜ਼ਾਰਯਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਰੂਸੀ ਸੋਧਵਾਦ (“ਅਧਕਾਰਿਤ ਮਾਰਕਸਵਾਦ” ਅਤੇ ਆਰਥਕਤਾਵਾਦ”) ਦਾ ਖੰਡਣ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੀਆਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨੀਹਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਸੀ।
119. ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਇੱਕ ਕਦਮ ਅੱਗੇ, ਦੋ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ’ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਮਈ 1904 ਵਿੱਚ ਜਨੇਵਾ ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਸੀ।
120. ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਦੀ ਪੁਸਤਕ “ਐਮਪਾਇਰੋ-ਮੌਨਇਜ਼ਮ” ਅੰਕ I ਮਾਸਕੋ, 1904 ਵੱਲ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।
121. ਏ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ, ਵੀ. ਬਾਜ਼ਾਰੋਵ, ਏ. ਬਾਗਦਾਨੋਵ, ਪੀ ਮਾਸਲੋਵ, ਏ. ਫ਼ਿਨ, ਵੀ. ਸ਼ਲਿਆਤੀਕੋਵ, ਵੀ. ਫ਼ਰੀਚੇ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਰਚਿਆ ਇੱਕ ਲੇਖ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਜੋ 1904 ਵਿੱਚ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ ਛਪਿਆ। ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਅਤੇ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਲੇਖ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕੀਤੇ ਗਏ।
122. ਨੋਟ ਬੁੱਕ — “ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦੀਆਂ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ ਸਬੰਧੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ” — ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਏ. ਬਾਗਦਾਨੋਵ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਅਮਲ ਸਿੱਧ-ਬ੍ਰਹਮ-ਵਾਦ (ਅੰਕ III) ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਲੱਭ ਨਹੀਂ ਸਕੀ।
123. ਏ. ਏ. ਬਾਗਦਾਨੋਵ, ਜੀ. ਏ. ਅਲੈਕਸਿੰਸਕੀ ਅਤੇ ਏ. ਵੀ. ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਵੱਲੋਂ ਗੋਰਕੀ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ, 1909 ਵਿੱਚ ਕਾਪਰੀ ਟਾਪੂ (ਇਟਲੀ) ਵਿਖੇ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤੇ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਵੱਲ ਹਵਾਲਾ ਹੈ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਉਥੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਸ ਲਈ ਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਓਤਜੋਵਵਾਦੀਆਂ, ਚੈਲੰਜਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ “ਰੱਬ ਸਿਰਜਿਕਾਂ” ਦੇ ਧੜੇ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ।

ਸਕੂਲ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਚੱਲਿਆ। ਨਵੰਬਰ 1909 ਵਿੱਚ, ਵੀਲਨੋਵ ਦੀ ਅਗਵਾਈ

ਹੇਠ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਨੇ ਬਾਗਦਾਨੋਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਵਿਛੋੜਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਣਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪਾਰਟੀ-ਵਿਰੋਧੀ ਵਰਤਾਓ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਟੈਸਟ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰਿਸ ਸੱਦ ਲਿਆ, ਜਿਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ-ਲੜੀ ਸੁਣੀ, ਸਮੇਤ ਲੈਨਿਨ ਵੱਲੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੇ। ਜੋ ਕੋਈ ਕਾਪਰੀ ਟਾਪੂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਭਾਸ਼ਣ ਕਾਰੀਆਂ ਨੇ, ਦਸੰਬਰ 1909 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ-ਵਿਰੋਧੀ ਗਰੁੱਪ ਵਪੇਰਿਓਦ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ।

ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ ਦੀ ਵਧਾਈ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਨੇ ਕਾਪਰੀ ਸਕੂਲ ਦੀ “ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਧੜੇ ਦਾ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਕੇਂਦਰ” ਕਹਿ ਕੇ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

124. **ਰਾਬੋਚਾਯਾ ਗਜ਼ੇਤਾ** (ਕਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਗਜ਼ਟ): ਬਾਲਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਸਾਲਾ, ਪੈਰਿਸ ਤੋਂ 1910 ਤੋਂ 1912 ਤੱਕ ਛਪਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਾਰਟੀ ਪੱਖੀ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ (ਪਲੈਖਾਨੋਵਵਾਦੀ) ਇਸ ਲਈ ਲਿਖਦੇ ਸਨ। ਰੂਸੀ ਸੋਸ਼ਲ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਲੇਬਰ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਪਰਾਗ ਕਾਨਫਰੰਸ (ਜਨਵਰੀ 1912) ਨੇ ਰਾਬੋਚਾਯਾ ਗਜ਼ੇਤਾ ਨੂੰ ਆਰ. ਐੱਸ. ਡੀ. ਐੱਲ. ਪੀ. (ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ) ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰਿਤ ਪੱਤਰ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੋਰਕੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।
125. **ਸੋਵਰੇਮੈਨਿਕ** (ਸਮਕਾਲੀ): ਇੱਕ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ ਜੋ ਕਿ 1911 ਤੋਂ 1915 ਤੱਕ ਪੈਰਿਸ ਤੋਂ ਛਪਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸਦੇ ਗਿਰਦ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਖ਼ਾਤਮਾਵਾਦੀਏ, ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ-ਇਨਕਲਾਬੀਏ, ਪਾਪੂਲਰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਅਤੇ ਖੱਬੇ ਲਿਬਰਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਰਸਾਲੇ ਦਾ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਆਈ. ਏ. ਬੁਨਿਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖ਼ਤ (1902 ਦਸੰਬਰ 1910 ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ) ਵਿੱਚ ਗੋਰਕੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ: “ਸੋਵਰੇਮੈਨਿਕ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਗੰਭੀਰ ਉੱਦਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਇਸ ਲਈ “ਬਕਾਇਦਾ” ਲੇਖਕ ਹੋਣਾ, ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਇੱਕ ਮਨਘੜਤ ਕਾਢ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ, ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ।” ਏ. ਵੀ. ਐਮਫੀਤੀਏਤਰੋਵ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਖ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗੋਰਕੀ ਨੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਬਦ “ਬਕਾਇਦਾ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ” ਕੱਢ ਦੇਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਸੀ।

126. **ਵੈਸਤਨੀਕ ਯੈਵਰੋਪੀ** (ਯੂਰਪ ਦਾ ਦੂਤ): ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ 1866 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1918 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਤੱਕ ਛਪਦਾ ਇੱਕ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ। ਇਹ ਰੂਸ ਦੀ ਲਿਬਰਲ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। 1890ਵਿਆਂ ਦੇ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਇਸ ਨੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਲੜਾਈ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

127. ਸੋਵਰੇਮੈਨੀ ਮੀਰ (ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਸਾਰ): ਇੱਕ ਮਾਸਕ ਸਾਹਿਤਕ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਰਸਾਲਾ ਜੋ ਕਿ 1906 ਤੋਂ 1918 ਤੱਕ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ ਛਪਦਾ ਰਿਹਾ। ਰਸਾਲੇ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਸਨ, ਸਮੇਤ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਦੇ, ਮੈਨਸ਼ਵਿਕਾਂ ਦੇ ਪਾਰਟੀ ਪੱਖੀ ਧੜੇ, ਪਲੈਖਾਨੋਵਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲਈ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।
128. ਕਰਾਸਨੋਏ ਜ਼ਨਾਮਯਾ (ਲਾਲ ਝੰਡਾ): 1906 ਵਿੱਚ ਪੈਰਿਸ ਤੋਂ ਛਪਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਬੁਰਜੂਆ ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਰਸਾਲਾ।
129. ਜ਼ਹੀਵੋਇ ਦਾਇਲੋ (ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੰਤਵ): ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਖ਼ਾਤਮਾਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਮਨਜ਼ੂਰ-ਸ਼ੁਦਾ ਦੈਨਿਕ ਪੱਤਰ ਜੋ ਕਿ 1912 ਵਿੱਚ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ 16 ਅੰਕ ਨਿੱਕਲੇ।
130. ਜ਼ਵੈਜ਼ਦਾ (ਸਤਾਰਾ): ਇੱਕ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਜੋ ਕਿ ਦਸੰਬਰ 1910 ਤੋਂ ਅਪ੍ਰੈਲ (ਮਈ) 1912 ਤੱਕ (ਪਹਿਲਾਂ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਵਾਰ) ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। 1911 ਦੀ ਪੱਤਝੜ ਤੱਕ ਪਾਰਟੀ-ਪੱਖੀ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਪਲੈਖਾਨੋਵਵਾਦੀ ਜ਼ਵੈਜ਼ਦਾ ਲਈ ਲਿਖਦੇ ਰਹੇ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਗਵਾਈ ਦਿੱਤੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਜ਼ਵੈਜ਼ਦਾ ਨੇ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਾਵਦਾ ਲਈ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਪ੍ਰਾਵਦਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੰਕ ਛਪਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
131. ਇਰਕੁਟਸਕੋਯਾ ਸਲੋਵੋ — ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਖ਼ਾਤਮਾਵਾਦੀ ਰੁਝਾਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ (1911-12) ਇੱਕ ਦੈਨਿਕ ਪੱਤਰ।
132. ਲੱਚ (ਕਿਰਨ) — ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਖ਼ਾਤਮਾਵਾਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਕਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੱਢਿਆ ਦੈਨਿਕ ਪੱਤਰ ਜੋ ਕਿ ਸੇਂਟ ਪੀਟਰਜ਼ਬਰਗ ਤੋਂ 1912 ਤੋਂ 1913 ਤੱਕ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ “ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਧਨੀ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਦਾਨ” ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਸਕਿਆ।
133. ਦੀਮਯਾਨ ਬੇਦਨੀ ਦੀ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨਾਲ 1911 ਵਿੱਚ ਸੰਪਰਕ ਬਣਿਆ ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਵੈਜ਼ਦਾ ਲਈ ਲਿਖਣਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰਾਵਦਾਵਾਦੀ ਐੱਮ. ਉਲਮਿੰਸਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: “ਦੀਮਯਾਨ ਬੇਦਨੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਨਵਪ੍ਰਵਿਸ਼ਟ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਨਰੋਦਨਿਕ ਅਤੇ ਕੇਡਟ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਈ. ਪਰੀਦਵੋਰੋਵ ਨਾਂ ਹੇਠ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਹ ਅਤਿ ਖੱਬੇ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਨਰੋਲ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਪੱਤਰ ਜ਼ਵੈਜ਼ਦਾ ਨਿੱਕਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ

ਖਾਸ ਸਹਾਨਭੂਤੀ ਹੋਈ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਡਾਕ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਬਾਅਦ ਉਹ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਛਾਪੇਖਾਨੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਇਥੇ ਹੀ, ਦੋਸਤਾਨਾ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਛਪਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਅਹਿਮ ਸਮੇਂ ਸੰਪਾਦਕੀ ਕਾਰਜ ਵੀ ਚੱਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਖਾੜਕੂ ਸਾਹਿਤਕ ਸਰਗਰਮੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਿੱਸਾ-ਕਥਾ ਲੇਖਕ ਹੋਣ ਦੀ ਚਾਹਨਾ ਹੋਈ। ਦੀਮਯਾਨ ਬੇਦਨੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈਨਿਨ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਹੋਰ ਕਈ ਸਾਥੀ ਉਸ ਨਵੇਂ ਸਾਥੀ ਵੱਲ ਟੇਢੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਹੀ ਝਾਕਦੇ ਰਹੇ।”

134. ਮੈਕਸਿਮ ਗੋਰਕੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ “ਕਾਰਾਮਾਜ਼ੋਵ ਮਨੋਵਿਰਤੀ ਬਾਰੇ” ਅਤੇ “ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਕਾਰਾਮਾਜ਼ੋਵ ਮਨੋਵਿਰਤੀ ਬਾਰੇ” ਵਿੱਚ ਮਾਸਕੋ ਆਰਟ ਥੇਟਰ ਵੱਲੋਂ ਦੋਸਤੋਏਵਸਕੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਨਾਵਲ “ਪ੍ਰੋਤ ਰੂਹਾਂ” (Prossessed) ਦੇ ਖੇਡੇ ਜਾਣ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਪੈਰੇ ਬਾਰੇ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਅਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ 27 ਅਕਤੂਬਰ 1913 ਨੂੰ ਅਖਬਾਰ ਰੂਸਕੋਏ ਸਲੋਵੋ ਵਿੱਚ ਛਪੇ ਦੂਸਰੇ ਲੇਖ ਦੇ ਅੰਤ ’ਤੇ ਸੀ। ਜਦੋਂ 1917 ਵਿੱਚ ਇਹ ਲੇਖ ਸੰਗ੍ਰਹਿ “1905 ਤੋਂ 1916 ਤੱਕ ਦੇ ਲੇਖ” ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਗੋਰਕੀ ਨੇ ਇਹ ਪੈਰਾ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਅਗਾਂਹ-ਵਧੂ ਸੂਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਵਦਾ ਵਿੱਚ ਨਵੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਅਨੇਕਾਂ ਖ਼ਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਾਵਲ ਦੇ ਸਟੇਜ ’ਤੇ ਖੇਡੇ ਜਾਣ ਵਿਰੁੱਧ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੈਸਟ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ’ਤੇ ਗੋਸ਼ਠੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਤਦ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਦੀ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਭੰਡੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

135. ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ “ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ ਮਿੱਤਰ” (My dear friend) ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਸਨ।
136. ਇਥੇ ਲੈਨਿਨ ਇੱਕ ਬੁਰਜੂਆ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਯੂਕਰੇਨੀ ਲੇਖਕ ਵਿੰਨੀਚੈਂਕੋ ਦੇ ਨਾਵਲ “ਪਿੱਤਰੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼” ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।
137. ਕਿਰਤੀ-ਜਮਾਤ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ ਇਨੀਸਾ ਅਰਮਾਂਡ ਜੋ ਕਿਤਾਬਚਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦੀ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਇੱਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਕਿਤਾਬਚਾ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ।
138. ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਖੇ ਸਨ—ਸੰਪਾਦਕ।
139. ਪਾਰਟੀ ਵਿਰੋਧੀ “ਬਾਉਗੀ” ਗਰੁੱਪ (ਬੁਖਾਰਿਨ, ਰੋਜ਼ਮੀਰੋਵਿਚ, ਕਰੀਲੈਂਸਕੋ) ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਬਾਉਗੀ ਕਸਬੇ (ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ) ਦੇ ਨਾਂ ’ਤੇ ਪਿਆ।

140. ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ, ਮਾਰਚ 1918 ਵਿੱਚ ਰਾਜਧਾਨੀ ਮਾਸਕੋ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।
141. ਕਰਾਸਨਾਯਾ ਗੋਰਕਾ ਕਿਲੋ (ਲਾਲ ਪਹਾੜੀ) ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ 13 ਜੂਨ, 1919 ਨੂੰ ਤੜਕਸਾਰ ਆਰੰਭ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਤਥਾਕਥਿਤ ਕੌਮੀ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬ ਵਿਰੋਧੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਰੀ ਸੀਰੀਆ, ਸੋਵੀਅਤ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜਾਸੂਸੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਧੜੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਕਰਾਸਨਾਯਾ ਗੋਰਕਾ ਕਿਲੋ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਕਰੋਨਸਤਾਦਤ ਨਾਕਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਾ ਦੇਣ ਦੀਆਂ, ਅਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨੂੰ ਮੁਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਦੇ ਕੇ, ਪੀਤਰੋਗਰਾਦ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਰਚੀਆਂ ਹਨ।
142. ਵ. ਆਈ. ਦਾਹਲ ਵੱਲੋਂ 1863-66 ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਛਾਪੀ “ਜੀਵਤ ਰੂਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਕੋਸ਼” ਨਾਮੀ ਕਿਤਾਬ ਵੱਲ ਹਵਾਲਾ ਹੈ (ਇਹ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਦੋ ਵਾਰੀ ਛਪ ਚੁੱਕੀ ਹੈ) ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿੱਦਿਆ ਸਬੰਧੀ ਲੋਕ-ਕਮੀਸਾਰੀਅਤ ਨੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕੀ।
143. ਮਈ 1920 ਵਿੱਚ, ਖਾਨਾਜੰਗੀ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਏ. ਐੱਸ. ਸੈਰਾਫੀਮੋਵਿਚ ਦਾ ਲੜਕਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
144. ਮਾਇਕੋਵਸਕੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ “150,000,000” ਕਵੀ ਦੀ ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਫਿਊਚਰਵਾਦੀ ਝੁਕਾਅ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ, ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਲੱਛੇਦਾਰ ਅਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਰੂਸੀ ਕਲਾਸਿਕੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਾਹਿਤਕ ਝੁਕਾਅ ਵਜੋਂ ਭਵਿੱਖਵਾਦ (ਫਿਊਚਰਵਾਦ) ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।
145. ਫਿਊਚਰਵਾਦ — ਭਵਿੱਖਵਾਦ—ਇਟਲੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਕਲਾ-ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤ। —ਅਨੁ.
146. ਕੇਂਦਰੀ ਕੰਟਰੋਲ ਕਮਿਸ਼ਨ - ਪਾਰਟੀ ਕੰਟਰੋਲ ਦਾ ਇੱਕ ਉੱਚਤਮ ਅਦਾਰਾ।
147. ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਰਕਰਾਂ ਦਾ ਕਲਾਰਤੇ ਗਰੁੱਪ L'Association Republicaine des Aneiens Combattants ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੈਨਰੀ ਬਾਰਬੁਜ਼ ਨੇ 1915 ਵਿੱਚ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ “ਵਾਰ ਵੈਟਰਨਜ਼ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ” ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਮਾਟੋ ਸੀ - “ਜੰਗ ਵਿਰੁੱਧ ਯੁੱਧ”। ਕਲਾਰਤੇ ਗਰੁੱਪ ਵਿੱਚ ਤੀਸਰੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ - ਹੈਨਰੀ ਬਾਰਬੁਜ਼, ਅਨਾਤੋਲ ਫਰਾਂਸ, ਪਾਲ ਵੇਲਾਂਤਕੋਤੂਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀਵਾਦੀ ਲੇਖਕ - ਰੋਮੈਨ ਰੋਲੈਂਡ, ਸਟੀਫਨ

ਜਵੇਗਾ, ਐੱਚ. ਜੀ. ਵੈਲਜ਼, ਥਾਮਸ ਹਾਰਡੀ, ਅਪਤੋਨ ਸਿੰਕਲੇਯਰ, ਜੂਲੇਸ ਰੋਮੈਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਗਰੁੱਪ ਇਸ ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ ਕੱਢਦਾ ਸੀ (ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ ਅਕਤੂਬਰ 1919 ਤੋਂ ਜਨਵਰੀ 1928 ਤੱਕ) ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੇ ਮੁੱਢਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਕਾਫ਼ੀ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ, ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਮਤਭੇਦਾਂ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਪੁਰ-ਅਸਰ ਗਰੁੱਪ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਿਆ। ਬਾਰਬੁਜ਼ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਤੋਂ ਤਿਆਗ ਪੱਤਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਬਾਅਦ (ਅਪ੍ਰੈਲ 1924) ਪੱਤਰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਗੁਆ ਬੈਠਾ। 1928 ਵਿੱਚ ਇਹ ਛਪਣੋਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗਰੁੱਪ ਦੁਫ਼ਾੜ ਹੋ ਗਿਆ।

148. ਪੀਪਲਜ਼, ਕਮੀਸਾਰਾਂ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫ਼ਰਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਤਾਰਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ - ਸੰਪਾਦਕ।
149. 1899 ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਇੱਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਰਥਕਤਾਵਾਦ ਦੇ ਅਸੂਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।
150. **ਲੀ.ਗਲ ਮਾਰਕਸਵਾਦ:** 1890ਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰੂਸੀ ਲਿਬਰਲ-ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਆਸੀ ਰੁਝਾਨ ਵੱਜੋਂ ਉੱਭਰਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਸਤਰੂਵੇ ਸੀ, ਨੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਦੇ ਹਿਤ ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨੂੰ ਤਰੋੜ ਮਰੋੜ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਤਰੂਵੇਵਾਦ ਨੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ, ਜੋ ਕੁਝ ਕਿ ਲਿਬਰਲ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਨੂੰ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ, ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਅਸਲੀ ਤੱਤ- ਇਸ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਦੀ ਅਟੱਲ ਮੌਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਦੀ ਡਿਕਟੇਟਰੀ, ਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ 'ਤੇ ਲੱਦ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
150. ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਲੇਖ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ “ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਆਪਾ-ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਹੱਕ” - ਸੰਪਾ.
152. ਜ਼ੈਟਲੀ ਦੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ, ਅ. ਲ. (ਇਹ ਲੂਨਾਚਾਰਸਕੀ ਨੂੰ ਗਲਤੀ ਲੱਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੁੱਤਘਾੜਾ ਜ਼ੈਟਲੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਈਨਾਈਸਕੀ ਸੀ। - ਸੰਪਾ.)।
153. ਇਹ ਯਾਦਾਂ 1924 ਵਿੱਚ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ - ਸੰਪਾ.

ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬ ਅਤੇ ਉਲਟ ਇਨਕਲਾਬ (ਏਂਗਲਜ਼)	50.00
2. ਫ਼ਿਉਰਬਾਖ਼: ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ (ਮਾਰਕਸ-ਏਂਗਲਜ਼)	60.00
3. ਮਾਰਕਸ ਦੇ 'ਸਰਮਾਇਆ' ਬਾਰੇ (ਏਂਗਲਜ਼)	60.00
4. ਸਿਆਸੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ (ਮਾਰਕਸ)	125.00
5. ਫ਼ਰਾਂਸ ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਸਵਾਲ (ਏਂਗਲਜ਼)	20.00
6. ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ (ਮਾਰਕਸ)	45.00
7. ਦੂਜੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦਾ ਪਤਨ (ਲੈਨਿਨ)	45.00
8. ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਸਰਵਉੱਚ ਪੜਾਅ (ਲੈਨਿਨ)	70.00
9. ਇੱਕ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਦੋ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ (ਲੈਨਿਨ)	125.00
10. ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ (ਲੈਨਿਨ)	65.00
11. ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਕਲਾ ਬਾਰੇ (ਲੈਨਿਨ)	150.00
12. ਸਮਾਜਵਾਦ ਤੇ ਜੰਗ (ਲੈਨਿਨ)	45.00
13. ਖੱਬੇ ਪੱਖੀ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਇੱਕ ਬਚਗਾਨਾ ਰੋਗ (ਲੈਨਿਨ)	65.00
14. ਅਸੀਂ ਜਿਹੜਾ ਵਿਰਸਾ ਤਿਆਗਦੇ ਹਾਂ (ਲੈਨਿਨ)	25.00
15. ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਅਤੇ ਭਗੌੜਾ ਕਾਊਂਟਰਕੀ (ਲੈਨਿਨ)	70.00
16. ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਹਾਣੀ (ਮਾਰੀਆ ਪ੍ਰਿਲਿਯੇਵਾ)	100.00
17. ਅਡੋਲ ਬਾਲਸ਼ਵਿਕ ਨਤਾਸ਼ਾ	30.00
18. ਸੋਵੀਅਤ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ (ਮਾਓ ਜ਼ੇ-ਤੁੰਗ)	60.00
19. ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਉਲਟ ਇਨਕਲਾਬ ਅਤੇ ਮਾਓ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਰਸਾ (ਬਾਬ ਆਵੇਕਿਅਨ)	60.00
20. ਮਾਓਵਾਦੀ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦਾ ਭਵਿੱਖ (ਰੇਮੰਡ ਲੋਟਾ)	60.00
21. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ 'ਖਰੜਾ' ਤਿਆਰ ਕਰਨ 'ਚ ਅੰਬੇਡਕਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ (ਰੰਗਾਨਾਯਾਕੰਮਾ)	15.00
22. ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਅਤੇ ਜਾਤ ਦਾ ਸਵਾਲ (ਸੁਖਵਿੰਦਰ)	20.00
23. ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਜਾਤ-ਪਾਤ (ਪ੍ਰੋ. ਇਰਫ਼ਾਨ ਹਬੀਬ)	10.00

‘ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ’ ਇੱਕ ਗੈਰ ਵਪਾਰਕ ਅਦਾਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਲਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਾਪਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਰਕਾਰ, ਸਾਮਰਾਜੀ ਫੰਡਿੰਗ ਏਜੰਸੀਆਂ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਘਰਾਣਿਆਂ, ਸੰਸਦੀ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਰਤੀਆ ਵਿੱਤੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਆਮ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ-ਨੌਜਵਾਨਾਂ, ਲੋਕ-ਪੱਖੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ਼ ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਾਪਦਾ ਹੈ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਤਨਖਾਹਦਾਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਸਮਾਜਿਕ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੇ ਦਮ ’ਤੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ
ਯਾਦਗਾਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ,
ਲੁਧਿਆਣਾ

ਕੀਮਤ — 150. ਰੁਪਏ